UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
W LUBLINIE

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych

Dziedzina: **nauki społeczne**

Dyscyplina: **nauki prawne**

Krzysztof Niewęgłowski

nr albumu: 273974

Prawne aspekty instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej

(Legal aspects of the institutionalization of international cooperation in the outer space)

Rozprawa doktorska przygotowywana pod kierunkiem naukowym
prof. dr hab. Anny Przyborowskiej-Klimczak

w Instytucie Nauk Prawnych

LUBLIN, 2024

(...) w obliczu zarysowujących się lotów o zasięgu szerszym, pozaatmosferycznym (egzoatmosferycznym), kosmicznym, międzyplanetarnym – prawnik powołany jest do tego, aby stanął u boku przedstawicieli nauk ścisłych i techniki i odpowiedział na szereg pytań i wątpliwości prawnych jakie nastręczają się już i nastręczać się będą w większej ilości niebawem co do reglamentacji tych lotów.

Leon Babiński

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów ... 4

Wstęp ... 7

Rozdział I - Współpraca międzynarodowa i jej instytucjonalizacja w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej ... 14

1. Pojęcie „współpracy międzynarodowej” ... 14
2. Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej ... 18
3. Międzynarodowe mechanizmy współpracy w przestrzeni kosmicznej ... 24
4. Prawne podstawy współpracy międzynarodowej ... 30
   - 4.1. Umowa międzynarodowa (traktat) ... 30
   - 4.2. Soft law ... 32
   - 4.3. Organizacje międzynarodowe jako instytucjonalna formy współpracy międzynarodowej 37
5. Podsumowanie ... 45

Rozdział II - Traktatowe podstawy kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej ... 47

1. Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi ... 47
   - 1.1. Rys historyczny ... 47
   - 1.2. Preambuła OST – traktat mający „przyczynić się do rozwoju szerokiej współpracy międzynarodowej” ... 52
   - 1.3. Fundament prowadzenia działalności kosmicznej – wolność badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej przez wszystkie państwa (art. I OST) ... 55
   - 1.4. Prowadzenie działalności kosmicznej zgodnie z prawem międzynarodowym, w interesie rozwoju współpracy i porozumienia między narodami (art. III OST) ... 61
   - 1.5. Zasada współpracy i wzajemnej pomocy przy badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej oraz kooperacja dla uniknięcia szkodliwego jej zanieczyszczenia (art. IX OST) ... 64
   - 1.6. Działania podejmowane w celu popierania międzynarodowej współpracy w pokojowym badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej (art. X oraz art. XI OST) ... 71
   - 1.7. Udostępnianie, na zasadzie wzajemności, stacji, urządzeń, wyposażenia i pojazdów na Księżycu i na innych ciałach niebieskich (art. XII OST) ... 75
2. Umowa o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną ... 77
   - 2.1. Rys historyczny ... 77
   - 2.2. Współpraca państw przy ratowaniu astronautów i zapewnieniu ich powrotu ... 82
   - 2.3. Współpraca państw przy odzyskaniu i zwrocie obiektów kosmicznych ... 88
3. Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne ... 91
   - 3.1. Rys historyczny ... 91
   - 3.2. Dochodzenie roszczeń na drodze rokowań dyplomatycznych ... 95
   - 3.3. Komisja do rozpatrywania roszczeń ... 99

4. Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną 102
4.1. Rys historyczny 102
4.2. Zarys systemu rejestracji obiektów wypuszczanych w przestrzeń kosmiczną..... 103
5. Układ normujący działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich..... 109
5.1. Rys historyczny 109
5.2. Współpraca państw w eksploracji i użytkowaniu Księżyca i ciał niebieskich 111
6. Podsumowanie 119
Rozdział III - Rola Organizacji Narodów Zjednoczonych w rozwoju współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej 125
1. Sprawy współpracy w przestrzeni kosmicznej w rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych..... 125
1.1. Wprowadzenie..... 125
1.2. Zasady regulujące wykorzystanie przez państwa sztucznych satelitów Ziemi do celów międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego..... 134
1.3. Zasady dotyczące teledetekcji Ziemi z przestrzeni kosmicznej 139
1.4. Zasady dotyczące wykorzystanie źródeł energii jądrowej w przestrzeni kosmicznej... 143
1.5. Deklaracja w sprawie międzynarodowej współpracy w badaniu i wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej, ukierunkowanej na korzyści i interesy wszystkich państw, a w szczególności potrzeby państw rozwijających się..... 148
1.6. Rezolucja w sprawie stosowania pojęcia „państwo wypuszczające”..... 152
1.7. Rezolucja w sprawie zaleceń dotyczących poprawy praktyki państw i rządowych organizacji międzynarodowych w zakresie rejestracji obiektów kosmicznych 154
1.8. Rezolucja zawierająca zalecenia w sprawie ustawodawstwa krajowego dotyczącego pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej..... 156
2. Rola Komitetu Narodów Zjednoczonych ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (COPUOS) i Biura ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej (UNOOSA) we współpracy międzynarodowej 162
3. Przestrzeń kosmiczna w działalności organizacji wyspecjalizowanych ONZ – wybrane aspekty..... 174
3.1. Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny (ITU)..... 174
3.2. Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego (ICAO)..... 176
3.3. Światowa Organizacja Meteorologiczna (WMO) 179
4. Podsumowanie 181
Rozdział IV - Wybrane aspekty kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej poza systemem Narodów Zjednoczonych 184
1. Unia Europejska oraz Agencja Unii Europejskiej ds. Programu Kosmicznego (EUSPA) 184
2. Europejska Agencja Kosmiczna (ESA) 188
3. Komitet do spraw Badań Przestrzeni Kosmicznej (COSPAR)..... 194
4. Organizacja Współpracy Kosmicznej Azji i Pacyfiku (APSCO) 196
5. Organizacje związane z łącznością satelitarną oraz teledetekcją (INTELSAT, INMARSAT, EUTELSAT, INTERSPUTNIK, ARABSAT)..... 199

6. Międzynarodowa Stacja Kosmiczna (ISS) 204
7. Międzynarodowy Komitet ds. Globalnych Systemów Nawigacji Satelitarnej (ICG) 207
8. Międzyagencyjny Komitet Koordynacyjny ds. Odpadów Kosmicznych (IADC) 210
9. Grupa ds. Obserwacji Ziemi (GEO) 213
10. Międzynarodowa Federacja Astronautyczna (IAF) i Międzynarodowy Instytut Prawa Kosmicznego (IISL) 214
11. Europejskie Centrum Prawa Kosmicznego (ECSL) 219
12. Artemis Accords 221
13. Podsumowanie 229
Zakończenie 232
Bibliografia 240

Wykaz skrótów

APSCO – Asia-Pacific Space Cooperation Organization - Organizacja Współpracy Kosmicznej Azji i Pacyfiku

ARRA – Umowa o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, Moskwa, Londyn, Waszyngton, 22 kwietnia 1968 r., Dz.U. 1969 nr 15 poz. 110

COPUOS – Committee on the Peaceful Uses of Outer Space - Komitet Narodów Zjednoczonych ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej

COSPAR – Committee on Space Research - Komitet ds. Badań Przestrzeni Kosmicznej

DBS – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 1982 r., *Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting,* A/RES/37/92

ECSL – European Centre for Space Law - Europejskie Centrum Prawa Kosmicznego

ESA – European Space Agency - Europejska Agencja Kosmiczna

EUSPA – EU Agency for the Space Programme - Agencja Unii Europejskiej ds. Programu Kosmicznego

GEO – Group on Earth Observations - Grupa ds. Obserwacji Ziemi

IADC – Inter-Agency Space Debris Coordination Committee - Międzyagencyjny Komitet Koordynacyjny ds. Odpadów Kosmicznych

IAF – International Astronautical Federation - Międzynarodowa Federacja Astronautyczna

ICAO – International Civil Aviation Organization - Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego

ICG – International Committee on Global Navigation Satellite Systems - Międzynarodowy Komitet ds. Globalnych Systemów Nawigacji Satelitarnej

IISL – International Institute of Space Law - Międzynarodowy Instytut Prawa Kosmicznego

IMO – International Maritime Organization - Międzynarodowa Organizacja Morska

ISS – International Space Station - Międzynarodowa Stacja Kosmiczna

ITU – International Telecommunication Union - Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny

KPM – Komisja Prawa Międzynarodowego

LIAB – Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne, Moskwa, Londyn, Waszyngton, 29 marca 1972 r., Dz.U. 1973 nr 27 poz. 154

LSR – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 2004 r., *Application of the concept of the "launching State"*, A/RES/59/115

MOON – Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, New York, 18 December 1979, United Nations Treaty Series vol. 1363

MTS – Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości

NPS – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1992 r., *Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space*, A/RES/47/68

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

OST – Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, Moskwa, Londyn, Waszyngton, 27 stycznia 1967 r., Dz.U. 1968 nr 14 poz. 82

POLSA – Polska Agencja Kosmiczna

REG – Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, Nowy Jork, 14 stycznia 1975 r., Dz.U. 1979 nr 5 poz. 22

RegPract – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 17 grudnia 2007 r., *Recommendations on enhancing the practice of States and international intergovernmental organizations in registering space objects,* A/RES/62/101

RS – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 3 grudnia 1986 r., *Principles relating to remote sensing of the Earth from outer space,* A/RES/41/65

TFUE – Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. 2009 nr 203 poz. 1569)

UNOOSA – United Nations Office for Outer Space Affairs - Biuro ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej

UNWTO – United Nations World Tourism Organization - Światowa Organizacja Turystyki

VCLT – Konwencja wiedeńska o Prawie Traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. 1990 nr 74 poz. 439)

WMO – World Meteorological Organization - Światowa Organizacja Meteorologiczna

Wstęp

Szczególna rola współpracy między państwami w zakresie pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej była podkreślana w piśmiennictwie naukowym oraz wielu rezolucjach przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Manfred Lachs, jeden z prekursorów i twórców międzynarodowego prawa kosmicznego[1], a jednocześnie wieloletni przewodniczący Podkomitetu Prawnego Komitetu Narodów Zjednoczonych ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (*Committee on the Peaceful Uses of Outer Space,* dalej jako „COPUOS") stwierdził, iż „jeżeli wszystkie działania związane z przestrzenią kosmiczną mają być realizowane z korzyścią dla wszystkich i ze szkodą dla nikogo, niezbędna jest współpraca międzynarodowa, a jeżeli wszystkie powstałe możliwości mają być wykorzystywane w sposób odpowiedzialny, postępowanie państw w odniesieniu do przestrzeni kosmicznej musi być podległe zasadom praworządności"[2]. W rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ podkreślano istotną rolę, jaką pełni współpraca międzynarodowa, z udziałem Organizacji Narodów Zjednoczonych w promowaniu i rozszerzaniu badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej w interesie całej ludzkości. Zgromadzenie Ogólne ONZ potwierdzało znaczenie współpracy międzynarodowej w rozwijaniu zasad prawa międzynarodowego, w tym odpowiednich norm międzynarodowego prawa kosmicznego i ich ważną rolę w międzynarodowej współpracy w przestrzeni kosmicznej. Zwracano także uwagę konieczność przestrzegania umów międzynarodowych, które promują pokojowe użytkowanie przestrzeni kosmicznej, by sprostać pojawiającym się nowym wyzwaniom, zwłaszcza dla państw rozwijających się.

Sektor kosmiczny jest jednym z najszybciej rozwijających się sektorów gospodarczych i technologicznych na świecie. Według raportu przygotowanego przez Światowe Forum Ekonomiczne we współpracy z McKinsey & Company, światowa gospodarka kosmiczna w 2023 r. była warta 630 miliardów dolarów, z perspektywą wzrostu do 1,8 biliona dolarów do 2035 r[3]. Mimo, że w powszechnej świadomości działalność człowieka w przestrzeni kosmicznej kojarzona jest głównie z lotami na Księżyc i marzeniami o kolonizacji Marsa, to

[1] Zob. J. Makarczyk (ed.), *Essays in International Law In Honour of Judge Manfred Lachs,* Hague 1984, s. 9 – 14.
[2] M. Lachs, *The Law of Outer Space. An Experience in Contemporary Law-Making,* Leiden 2010, s. 5. Wszelkie tłumaczenia cytatów na język polski dokonywane są przez autora niniejszego opracowania, o ile nie zaznaczono odmiennie.
[3] World Economic Forum, *Space: The $1.8 Trillion Opportunity for Global Economic Growth. Insight Report,* dostępny pod adresem https://www3.weforum.org/docs/WEF_Space_2024.pdf (dostęp: 24 kwietnia 2024 r.).

przestrzeń kosmiczna ma istotne znaczenie w takich dziedzinach jak bezpieczeństwo, lotnictwo, transport morski i lądowy, urbanizacja, mapowanie i geodezja, ochrona zdrowia ludzkiego, zarządzanie katastrofami, bezpieczeństwo żywnościowe i zrównoważone rolnictwo, monitorowanie środowiska oraz zarządzanie zasobami naturalnymi[4]. Ponadto, codzienne czynności wykonywane przez ludzi na całym świecie, takie jak wysyłanie i odbieranie wiadomości e-mail, wykonywanie połączeń telefonicznych, korzystanie z nawigacji lub przeprowadzanie transakcji bankowych, wymagają dobrze funkcjonującego systemu satelitarnego, który jest nierozerwalnie związany z przestrzenią kosmiczną.

Obecnie jesteśmy świadkami postępującej zmiany paradygmatu postrzegania użytkowania przestrzeni kosmicznej, związanego z charakterystycznym dla ostatnich dwóch dekad wzrostem zainteresowania komercyjnymi zastosowaniami przestrzeni kosmicznej. Szybki rozwój produktów i usług kosmicznych jest częścią bardziej ogólnej transformacji[5], która w swojej istocie została ujęta w rezolucji *Towards Space 4.0 for a United Space in Europe* podjętej przez Europejską Agencję Kosmiczną w grudniu 2016 r[6]. Przyjęcie tej rezolucji uznawane jest za symboliczne wejście ludzkości w nową erę działalności w kosmosie - erę zwaną *Space 4.0*. Jak wskazano w literaturze, „*Space 4.0* reprezentuje ewolucję w kierunku nowej ery działalności kosmicznej, zapewniając nowy obszar zarówno dla podmiotów publicznych, jak i prywatnych. Przestrzeń kosmiczna nie jest już dostępna tylko dla ograniczonej liczby narodów, ale jest raczej otwarta dla wszystkich. *Space 4.0* wprowadza kolejny etap ewolucji działalności kosmicznej i ma na celu rozwiązanie wyzwań społecznych i przezwyciężenie konfliktów międzynarodowych. Przestrzeń kosmiczna przekształca się z sektora tradycyjnie kierowanego przez państwo i agencje w erę, której centralnym elementem jest uczestnictwo”[7]. U podstaw czwartej ery kosmicznej jest zatem odejście od monopolu na działalność kosmiczną najbardziej rozwiniętych i zamożnych państw na rzecz otwarcia dostępu do przestrzeni kosmicznej dla podmiotów prywatnych i państw rozwijających się.

---

[4] Zob. United Nations Programme on Space Applications, dostępne pod adresem https://www.unoosa.org/pdf/publications/ST_SPACE_52_Rev1.pdf (dostęp: 24 kwietnia 2024 r.).

[5] K. Bousedra, *Downstream Space Activities in the New Space Era: Paradigm Shift and Evaluation Challenges,* “Space Policy” 2023, vol. 64.

[6] Europejska Agencja Kosmiczna, *Council meeting held at ministerial level on 1 and 2 December 2016. Resolutions and main decisions,* dostępne pod adresem https://esamultimedia.esa.int/docs/corporate/For_Public_Release_CM-16_Resolutions_and_Decisions.pdf (dostęp: 24 kwietnia 2024 r.).

[7] G. Petrovici, A. Carlo, *Legal Challenges of Space 4.0: The Framework Conditions of Legal Certainty among States, International Organizations and Private Actors in the Changing Landscape of Space Activities,* „Proceedings of the International Institute of Space Law” 2018, vol. 61, s. 73.

Wykorzystanie przestrzeni kosmicznej wiązało się nie tylko z wyzwaniami inżynierskimi i technologicznymi, ale także z problemami natury prawnej. Wraz z wypuszczeniem pierwszego sztucznego satelity Ziemi, Sputnika 1, dla społeczności międzynarodowej stało się jasne, że kwestia działalności w przestrzeni kosmicznej nie może być regulowana wyłącznie przez prawo wewnętrzne państw, ponieważ skutki tej działalności nie mogą ograniczać się do obszaru, nad którym państwo sprawuje suwerenną władzę. Bezprecedensowe wydarzenia i przełomy technologiczne skutkujące pierwszym, nieśmiałym dostępem ludzkości do przestrzeni kosmicznej sprawiły, że dla państw stało się jasne, że powinny opracować wspólne zasady, które „muszą regulować nie »kosmiczne«, ale raczej ziemskie stosunki między państwami, niezależnie od tego, czy są one aktywnymi uczestnikami działalności kosmicznej, czy nie”[8]. Zdaniem Manfreda Lachsa „nowy obszar, podobnie jak te, które człowiek przeniknął wcześniej, nie mógł pozostać prawną próżnią. Z czysto teoretycznego punktu widzenia możliwe było oczywiście poddanie przestrzeni kosmicznej całkowicie nowatorskiemu zestawowi zasad i reguł, systemowi prawnemu odmiennemu od tego, któremu państwa podlegają gdzie indziej. Nie było jednak podstaw dla takiej propozycji, ani nie było takiej potrzeby. W rzeczywistości byłoby to sprzeczne z samą naturą prawa międzynarodowego”[9].

Podstawowym celem niniejszej rozprawy jest zbadanie, w jaki sposób państwa, od początków ich działalności w przestrzeni kosmicznej, kształtowały ramy prawne dotyczące współpracy międzynarodowej w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej oraz jakie mechanizmy były przez nie wykorzystywane w celu unormowania, usprawnienia i przyjęcia ram instytucjonalnych tej współpracy. Analiza prawnych aspektów procesu instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej pozwoli na określenie stanu i kształtu, jaki ma multilateralna współpraca międzynarodowa państw oraz innych podmiotów w przestrzeni kosmicznej, co jest szczególnie istotne w dobie deglobalizacji[10] i też regionalizacji stosunków międzynarodowych oraz rosnących napięć międzynarodowych[11]. Należy także uwzględnić zmiany paradygmatu w myśleniu o

[8] G. Gal, *Place of Space Law in the Legal System*, „Proceedings on the Law of Outer Space Law” 1984, vol. 27, s. 46.
[9] M. Lachs, *op. cit.*, s. 12.
[10] Zob. M. Grajewski, *‘Deglobalisation’,* European Parliament Briefing i źródła tam przywołane, dostępne pod adresem https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/739219/EPRS_BRIE_TT_739219_Deglobalisation_final.pdf (dostęp: 26 kwietnia 2024 r.).
[11] Zob. S. O’Neil, *It’s Not Deglobalization, It’s Regionalization,* Yale University Press 2023, dostępne pod adresem https://yalebooks.yale.edu/2023/10/26/its-not-deglobalization-its-regionalization/ (dostęp: 26 kwietnia 2024 r.).

wykorzystywaniu przestrzeni kosmicznych, co jest symbolizowane przez rezolucję *Space 4.0* czy Artemis Accords[12].

Dla realizacji określonego wyżej celu, postawiono niniejsze pytania badawcze:

1) Jaką formę przybierają mechanizmy kształtujące współpracę międzynarodową w przestrzeni kosmicznej?
2) W jaki sposób społeczność międzynarodowa ukształtowała ramy prawne współpracy w przestrzeni kosmicznej w traktatach składających się na rdzeń *corpus iuris spatialis*?
3) Jakie znaczenie dla rozwoju współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej miał system Narodów Zjednoczonych, a w szczególności COPUOS?
4) Jak instrumenty *soft law* wykorzystane zostały do kształtowania współpracy międzynarodowej w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej?
5) Jakie są struktury i mechanizmy organizacyjne stosowane w przypadku różnych form współpracy międzynarodowej w dziedzinie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej działających poza ramami systemu Narodów Zjednoczonych?

W świetle tak nakreślonych problemów badawczych, w niniejszej pracy przyjęto hipotezę główną oraz cztery hipotezy szczegółowe, których weryfikacja służyć będzie realizacji podstawowego celu dysertacji.

Hipoteza główna

Ramy prawne współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej są efektem procesu jej instytucjonalizacji, zapoczątkowanym ustaleniem przez społeczność międzynarodową podstawowych zasad jej prowadzenia. W miarę rozwoju technik kosmicznych i identyfikacji nowych problemów i wyzwań, nastąpiła proliferacja mechanizmów o charakterze normatywnym i instytucjonalnym, kształtujących obecny stan prawny i formy tej współpracy.

Hipotezy szczegółowe

1) Państwa kształtują ramy prawne współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej zarówno przy użyciu instrumentów o charakterze normatywnym lub *quasi*-normatywnym - umowy międzynarodowe i *soft law* oraz instrumentów o charakterze

[12] The Artemis Accords. Principles for Cooperation in the Civil Exploration and Use of the Moon, Mars, Comets, and Asteroids for Peaceful Purposes. Tekst dostępny pod adresem https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2022/11/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf?emrc=653a00 (dostęp: 26 kwietnia 2024 r.).

instytucjonalnym - organizacje międzynarodowe i fora współpracy niebędące organizacjami międzynarodowymi.

2) System Narodów Zjednoczonych, ze szczególnym uwzględnieniem COPUOS, odegrał kluczową rolę przy kształtowaniu wielostronnych i opartych na konsensusie rozwiązań prawnych wspierających rozwój współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej, jednakże wobec braku reform Komitetu, rola ta obecnie maleje.

3) Niechęć państw do zawierania kolejnych traktatów międzynarodowych regulujących działalność w przestrzeni kosmicznej spowodowała, że niewiążące instrumenty *soft law* zaczęto wykorzystywać w coraz szerszym zakresie. Instrumenty miękkiego prawa stały się preferowanymi przez społeczność międzynarodową formami kształtowania oczekiwanych praktyk i zachowań powiązanych z działalnością kosmiczną.

4) Współpraca międzynarodowa w dziedzinie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej prowadzona poza systemem Narodów Zjednoczonych wykazuje różnorodność i elastyczność, dostosowaną do specyfiki działań kosmicznych będących przedmiotem działalności danego zbioru podmiotów.

Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w niniejszej rozprawie jest metoda formalno-dogmatyczna, przy pomocy której dokonano identyfikacji, analizy i oceny prawnomiędzynarodowych uregulowań zawartych w traktatach oraz postanowień w międzynarodowych dokumentach *soft law*. Metoda formalno-dogmatyczna została uzupełniona metodą historyczną, której zastosowanie pozwoliło na nakreślenie kontekstu historycznego kształtowania się analizowanych w rozprawie traktatów oraz innych dokumentów międzynarodowych, jak również procesu powstawania organizacji międzynarodowych i pozostałych forów współpracy. Zastosowanie metody historycznej w kontekście analizy postanowień traktatów międzynarodowych jest szczególnie istotne ze względu na fakt, iż zgodnie z postanowieniami Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów[13] (*Vienna Convention on the Law of Treaties,* dalej jako „VCLT"), prace przygotowawcze do traktatu oraz okoliczności jego zawarcia stanowią uzupełniające środki jego wykładni. W rozprawie została zastosowana również metoda komparatystyczna, którą wykorzystano w szczególności do porównania rekomendacji i wytycznych zawartych w dokumentach *soft law* z postanowieniami zawartymi w traktatach kosmicznych. Posłużono się też metodą funkcjonalną, do przedstawienia funkcji poszczególnych mechanizmów współpracy, zwłaszcza miękkiego prawa, dla rozwoju instytucjonalizacji współpracy w przestrzeni kosmicznej. W rozprawie

[13] Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. 1990 nr 74 poz. 439).

dokonano także analizy piśmiennictwa naukowego z zakresu międzynarodowego prawa kosmicznego, korzystając z polskojęzycznych i zagranicznych monografii i artykułów. Baza bibliograficzna została zbudowana w szczególności w czasie kwerendy w Bibliotece Narodów Zjednoczonych w Wiedniu oraz poprzez kwerendę zbiorów elektronicznych Biblioteki Pałacu Pokoju w Hadze.

W literaturze przedmiotu, zarówno polskojęzycznej jak i zagranicznej, międzynarodowe prawo kosmiczne jest szeroko omawiane, z licznymi publikacjami poświęconymi różnym zagadnieniom prawnym związanym z działalnością kosmiczną. Mimo dostępnych opracowań, zauważalny jest jednak brak kompleksowego studium dotyczącego prawnych aspektów instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej, co uzasadnia wybór tematu niniejszej pracy. Dotychczasowe badania koncentrują się głównie na analizie wybranych obszarów tej działalności, nie oferując całościowego spojrzenia na procesy instytucjonalne kształtujące tę współpracę. Niniejsza rozprawa zmierza do wypełnienia tej luki, obejmując nie tylko szczegółową analizę traktatów i rezolucji ONZ, ale także badając rozwój mechanizmów prawnych i instytucjonalnych, które odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu międzynarodowej współpracy w coraz bardziej dynamicznie rozwijającym się sektorze kosmicznym.

Rozprawa składa się z czterech rozdziałów, wstępu i zakończenia. Przyjęta struktura pozwala na skoncentrowanie się na istotnych obszarach współpracy kosmicznej, uwzględniając różnorodność aspektów i form współdziałania oraz kluczowych uczestników tego procesu.

Pierwszy rozdział pracy ma charakter wprowadzający i dotyczy głównych problemów współpracy międzynarodowej i jej instytucjonalizacji w kontekście badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej. Dokonano w nim interdyscyplinarnej analizy literatury dotyczącej pojęcia „współpracy międzynarodowej" oraz „instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej". W rozdziale tym dokonano również systematyki międzynarodowych mechanizmów współpracy w przestrzeni kosmicznej wykorzystując wyniki prac Grupy Roboczej ds. Przeglądu Międzynarodowych Mechanizmów Współpracy w zakresie Pokojowego Badania i Użytkowania Przestrzeni Kosmicznej COPUOS. Przedstawiono także, z perspektywy teorii prawa międzynarodowego, podstawy prawne kształtowania współpracy międzynarodowej.

Drugi rozdział pracy został w całości poświęcony traktatowym podstawom kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. Dokonano w nim szczegółowej analizy postanowień traktatów stanowiących rdzeń *corpus iuris spatialis*, określających zasady współpracy państw w przestrzeni kosmicznej, która poprzedzona została

zarysowaniem kontekstu historycznego każdego z omawianych traktatów. Rozważania formalno-dogmatyczne na temat poszczególnych postanowień prawnomiędzynarodowych zostały wzbogacone analizą *travaux préparatoires,* dokonaną w celu przedstawienia ich pełnego kontekstu oraz krytyczną prezentacją poglądów doktryny dotyczących tych postanowień.

Rozdział trzeci rozprawy dotyczy roli Organizacji Narodów Zjednoczonych dla kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej, z wyłączeniem prac na forum COPUOS nad traktatami kosmicznymi. W pierwszej części rozdziału dokonano analizy działalności Zgromadzenia Ogólnego ONZ związanej z przestrzenią kosmiczną. W formie zestawienia tabelarycznego przedstawiono listę rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ dotyczących działalności kosmicznej oraz dokonano ich kategoryzacji ze względu na podjętą w nich problematykę. Zaprezentowano siedem najważniejszych z punktu widzenia sektora kosmicznego rezolucji jako instrumentów o charakterze *soft law,* przyjętych w celu określenia zasad postępowania w zasadniczych sprawach związanych z działalnością kosmiczną. Druga część rozdziału została poświęcona poszczególnym podmiotom, które w ramach systemu Narodów Zjednoczonych prowadzą działalność powiązaną z przestrzenią kosmiczną.

W czwartym, ostatnim rozdziale pracy zawarto analizę instytucji, organizacji i inicjatyw międzynarodowych, które odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu współpracy kosmicznej poza systemem Narodów Zjednoczonych. Skupiono się w nim na przedstawieniu inicjatyw i programów, które mają na celu promowanie i koordynację działań kosmicznych na poziomie regionalnym i powszechnym. Analiza ta ma na celu ukazanie zróżnicowania mechanizmów instytucjonalnych wspierających współpracę w przestrzeni kosmicznej oraz ich wpływu na globalne ramy działania w tej dziedzinie.

Każdy rozdział zakończony został podsumowaniem. Na końcu rozprawy zamieszczono zakończenie stanowiące syntezę wyników badań i zawierające zestawienie wniosków oraz potwierdzenie sformułowanych hipotez badawczych.

Rozdział I
Współpraca międzynarodowa i jej instytucjonalizacja w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej

1. Pojęcie „współpracy międzynarodowej"

Problematyka współpracy międzynarodowej stanowi wielopłaszczyznowe, interdyscyplinarne zagadnienie. Do jego analizy i charakterystyki można przystąpić z punktu widzenia takich nauk jak w szczególności: politologia, ekonomia, socjologia, historia i prawo. Mimo, iż w niniejszym opracowaniu są prezentowane problemy prawne współpracy międzynarodowej, to warto również uwzględnić dorobek innych dyscyplin w celu wyjaśnienia używanych w nim podstawowych pojęć.

Organizacja Narodów Zjednoczonych wielokrotnie podkreślała szczególną rolę jaką pełni współpraca międzynarodowa dla działalności człowieka w przestrzeni kosmicznej, dlatego należy zwrócić uwagę na pojęcie „współpracy". Peter Hammerstein pisał, iż „konflikt wydaje się być zjawiskiem bardzo naturalnym i łatwym do zrozumienia (…) współpraca natomiast wydaje się być fenomenem wymagającym subtelnego wyjaśnienia"[14]. Robert Koehane stwierdził natomiast, iż „współpraca jest na tyle nieuchwytna, a jej źródła są na tyle wielopłaszczyznowe i splecione, że stanowi ona trudny przedmiot badań"[15].

W piśmiennictwie naukowym, współpracę definiuje się jako „sytuację, w której strony decydują się pracować wspólnie w celu wytworzenia nowych zysków dla każdego z jej uczestników, które nie byłoby osiągalne dla nich poprzez jednostronne działanie"[16], „działanie zbiorowe w celu osiągnięcia wspólnego dobrobytu"[17] lub jako „każdą formę społecznej interakcji między podmiotami, pozwalającą im na osiągnięcie dobrowolnie ustalonych wspólnych celów poprzez wspólne korzystanie z określonych zasobów"[18]. Współpraca nie powinna być zatem rozumiana jako przeciwieństwo konfliktu, jego niewystępowanie, lecz jako konkretne, świadome działanie określonych podmiotów. Ira William Zartman i Saadia Touval

[14] P. Hammerstein, *Understanding Cooperation. An Interdisciplinary Challenge* [w:] P. Hammerstein (ed.), *Genetic and Cultural Evolution of Cooperation,* Cambridge 2003, s. 2.
[15] R. O. Keohane, *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy,* Princeton 1984, s. 10.
[16] I. W. Zartman, S. Touval, (eds), *International Cooperation. The Extents and Limits of Multilateralism,* Cambridge 2010, s. 1.
[17] E. Smith, *Human Cooperation. Perspectives from Behavioral Ecology,* [w:] P. Hammerstein, *op. cit.,* s. 402.
[18] L. Siitonen, *Political Theories of Development Cooperation – A Study of Theories of International Cooperation,* Helsinki 1990, s. 7.

zwracają uwagę na dwoiste rozumienie pojęcia współpraca. Wskazują, iż można ją rozumieć zarówno jako strategię podmiotów, której celem jest rozwiązanie konkretnych problemów, a także jako wzorzec interakcji między podmiotami[19]. Strategia, jako współpraca podejmowana w celu rozwiązania konkretnego problemu, może bowiem wystąpić nawet pomiędzy antagonistycznie nastawionymi do siebie podmiotami, natomiast współpraca jako wzorzec interakcji „odnosi się nie tylko do konkretnych oddziaływań, ale także implikuje chęć ze strony podmiotów do utrzymania i wspierania tych oddziaływań poprzez wspólne rozwiązywanie problemów. Oznacza to również pewną dozę empatii między nimi oraz wzajemne poczucie, że dobrobyt każdej ze stron zależy od dobrobytu drugiej. Nie wyklucza to natomiast okazjonalnego konfliktu czy rywalizacji"[20].

Niektórzy autorzy definiują współpracę zestawiając ją z rywalizacją. Morton Deutsch, cytując przedwojenną pracę Marka May'a i Leonarda Doob'a, wskazała, iż rywalizacja i współpraca są działaniami nakierowanymi, przez co najmniej dwa podmioty na ten sam efekt końcowy. W rywalizacji efekt może być osiągnięty w takim samym stopniu przez niektóre, ale nie wszystkie rywalizujące podmioty, a w przypadku kooperacji, zamierzony efekt może osiągnąć każdy, lub prawie każdy współpracujący podmiot[21]. Zestawieniem współpracy z rywalizacją, podkreślając też rolę jej rezultatu końcowego posłużyła się Margaret Mead, która napisała, że „we współpracy cel jest współdzielony, i to właśnie ten stosunek do celu łączy podmioty współpracujące"[22]. Deutsch, dokonując przeglądu i podsumowania literatury antropologicznej i psychologicznej lat 30. i 40. dwudziestego wieku określiła ponadto, iż ze „współpracą w sytuacji społecznej" mamy do czynienia w sytuacji, w której „obszary docelowe dla każdej jednostki lub podjednostki w danej sytuacji są zdefiniowane tak, że obszar docelowy może być osiągnięty (w pewnym stopniu) przez każdą jednostkę lub podjednostkę tylko wtedy, gdy wszystkie rozważane jednostki lub podjednostki będą mogły również osiągnąć swoje odpowiednie obszary docelowe"[23].

Helen Milner przedstawiła teoretyczne aspekty współpracy między narodami i wskazała, że dominujący w literaturze politologicznej pogląd na współpracę sprowadza się do dwóch istotnych elementów[24]. Po pierwsze, współpraca zakłada, że zachowanie każdego

[19] I. W. Zartman, S. Touval, *op. cit.*, s. 2.
[20] *Ibidem.*
[21] Zob. M. May, L. Doob, *Cooperation and Competition,* New York 1937, s. 6.; M. Deutsch, *A Theory of Co-Operation and Competition,* „Human Relations" 1949, vol. 2, nr 2, s. 130.
[22] M. Mead, *Cooperation and Competition Among Primitive Peoples,* New York 1937, s. 17.
[23] M. Deutsch, *op. cit.*, s. 131 – 132.
[24] H. Milner, *International Theories of Cooperation Among Nations: Strengths and Weaknesses,* „World Politics" 1992, vol. 44, nr 3, s. 467.

podmiotu ukierunkowane jest na osiągnięcie określonego celu, przy czym cel ten nie musi być tożsamy dla każdego współpracującego podmiotu. Po drugie, współpraca powinna zapewnić określone korzyści. Skala osiąganych przez państwa korzyści ze współpracy może się natomiast różnić. Podmiot współpracy godzi się na dostosowanie swojego postępowania, aby osiągnąć dany cel, którego osiągnięcie stanowi konkretny zysk dla tego podmiotu[25]. Motywacją, jaką kierują się państwa, nie jest natomiast chęć pomocy innemu państwu, lecz perspektywa poprawy własnej sytuacji poprzez ustalenie wspólnej polityki osiągnięcia celu.

Helen Milner, odnosząc się do teoretycznych aspektów współpracy międzynarodowej pomiędzy narodami, wskazała sześć koncepcji występujących w literaturze naukowej dotyczących zjawiska społeczno–politycznego jakim jest współpraca międzynarodowa. Po pierwsze, państwa działają w celu uzyskania zysków absolutnych[26]. Zgodnie z przesłankami ekonomicznymi, zakłada się, że państwa działają racjonalnie, aby zwiększyć otrzymywane korzyści netto. Państwa decydują się na podjęcie współpracy ze względu na przekonanie, iż odmowa będzie dla nich niekorzystna, a zostaną wynagrodzone za współdziałanie. Po drugie, perspektywa współpracy maleje wraz ze wzrostem liczby podmiotów[27]. Problem ten powiązany jest z założeniem, że wraz z powiększaniem się grupy współpracujących podmiotów, zwiększa się ryzyko wycofywania się ich z tej współpracy oraz maleje prawdopodobieństwo nałożenia sankcji na podmiot wycofujący się. Po trzecie, na chęć nawiązania współpracy wpływa to, czy państwa są przekonane, że będą kontynuować kontakty przez dłuższy czas[28]. Zwiększenie prawdopodobieństwa kolejnych, przyszłych interakcji sprawia, że państwa nawiązują chętniej nawiązują porozumienia. Po czwarte, wprowadzenie określonych reżimów (rozumianych jako zestawy norm, zasad i procedur) zmniejsza niepewność państw przy podejmowaniu współpracy[29]. Reżimy mają ułatwiać współpracę dzięki funkcjom, jakie pełnią w stosunkach między państwami. Łagodzą one skutki anarchii systemu międzynarodowego poprzez pomoc w egzekwowaniu umów[30]. Postrzegane są jako instrument zwiększający świadomość stron o postępowaniu pozostałych podmiotów – zwłaszcza umożliwiający ujawnienie ewentualnego oszustwa oraz potwierdzenie rzeczywistej zgodności postępowania z przyjętymi zasadami.

[25] *Ibidem*, s. 468.
[26] *Ibidem, s.* 470.
[27] *Ibidem*, s. 473.
[28] *Ibidem*, s. 474.
[29] *Ibidem*, s. 475.
[30] Pojęcie anarchii systemu międzynarodowego oznacza sytuację braku centralnego organu egzekwującego postępowanie zgodne z prawem w systemie międzynarodowym. Zob. X. Dai, D. Snidal, M. Sampson, *International Cooperation and International Institutions* [w:] R. Marlin-Bennett (ed.), *Oxford Research Encyclopedia of International Studies,* Oxford 2017.

Zdaniem H. Milner samo istnienie takich reżimów oznacza, że państwa podjęły już określone kroki na rzecz współpracy. Zgodnie z piątą koncepcją, elementem wzmacniającym współpracę międzynarodową jest występowanie społeczności epistemicznych, czyli „sieci ekspertów z uznaną wiedzą i kompetencjami w danej dziedzinie oraz autorytetem w zakresie wiedzy o polityce w danej dziedzinie lub obszarze problemowym”[31]. W tym kontekście społeczności epistemiczne pełnią podobną funkcje jak reżimy – obie instytucje zmniejszają niepewność państw co do utrzymywania współpracy, jednak reżim ma na celu zapewnienie zgodności postępowania państw z przyjętymi normami, natomiast społeczność epistemiczna dostarcza przedstawicielom współpracujących państw informacji eksperckich, takich jak konkretne rozwiązanie problemu lub osiągnięcie kompromisu, który może wspomóc negocjacje poprzez koordynowanie oczekiwań państw. Informacje te mogą stać się swoistymi punktami centralnymi, stanowiącymi kamień milowy dla rozwoju współpracy. Zgodnie z szóstą koncepcją przedstawioną przez H. Milner, dysproporcja sił między podmiotami sprzyja kształtowaniu się ich współpracy[32]. Asymetria sił przyczynia się do osiągania porozumień między podmiotami, gdyż silniejsze państwa są w stanie zapewnić słabszym określone korzyści, by skłonić je do współdziałania.

Przedstawione powyżej koncepcje występujące w literaturze naukowej dotyczącej współpracy między państwami, pozwalają na uzyskanie szerszej perspektywy w postrzeganiu zjawiska społeczno – politycznego, jakim jest współpraca międzynarodowa. W doktrynie nie przyjęto ujednoliconej i powszechnie akceptowanej definicji tego pojęcia. Na potrzeby niniejszego opracowania, przyjęto że współpraca międzynarodowa oznacza zbiór interakcji pomiędzy zorganizowanymi podmiotami cechującymi się zdolnością do udziału w stosunkach międzynarodowych (stanowiącymi społeczność międzynarodową *sensu largo*), które są ukierunkowane na realizację określonych celów i korzyści, nieosiągalnych dla poszczególnych podmiotów poprzez ich indywidualne działanie[33].

[31] P. Haas, *Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination,* „International Organization” 1992, vol. 46, nr 1., s. 3.
[32] H. Milner, *op. cit.*, s. 480.
[33] Zob. R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law volume 7. History of International Law, Foundations and Principles of International Law, Sources of International Law, Law of Treaties*, Oxford 1984, s. 309.

2. Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej

Zdaniem Józefa Kukułki, „instytucjonalizacja była od czasów najdawniejszych i jest dziś cechą wyróżniającą rozwój wszystkich typów, rodzajów i form stosunków społecznych. Towarzyszy ona również rozwojowi stosunków międzynarodowych i nabiera znaczenia wraz z tym rozwojem”[34]. Wskazuje on, iż instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych sięga do ich istoty, współzależności i prawidłowości rozwojowych. W doktrynie wskazuje się, iż pojęcie „instytucjonalizacji” wywodzi się od łacińskiego terminu *institutio,* który oznacza „zarówno urządzenie czegoś, jak też tradycję, zwyczaj czy nawyk”[35]. W języku prawniczym przyjmuje się, że instytucję stanowi zespół norm prawnych, regulujących pewną dziedzinę stosunków społecznych[36]. W ujęciu filozoficznym pojęcie to oznacza to, co zostało ustanowione przez społeczeństwo, a więc wniesione przez kulturę wobec tego wszystkiego co naturalne[37].

W literaturze wielokrotnie podejmowano próby zdefiniowania pojęcia instytucjonalizacji, zarówno współpracy międzynarodowej jak i stosunków międzynarodowych. Zdaniem Józefa Kukułki jest to „tworzenie trwałych i celowo współdziałających zespołów oddziaływań międzynarodowych”[38]. Marek Madej definiuje instytucjonalizację jako „proces ilościowego i jakościowego rozwoju szeroko pojętych instytucji międzynarodowych, czyli pewnych utrwalonych zespołów formalnych i nieformalnych regulujących rzeczywistość międzynarodową”[39]. Grażyna Michałowska twierdzi, że instytucjonalizacja oznacza „proces budowania współpracy na podstawach prawnomiędzynarodowych i w ramach sformalizowanych struktur organizacyjnych”[40]. Tadeusz Gadowski instytucjonalizację współpracy międzynarodowej definiuje jako „proces tworzenia i funkcjonowania organizacyjno-normatywnych form stosunków międzynarodowych”[41]. W pracy dotyczącej organizacji międzynarodowych, Jerzy Menkes i Andrzej Wasilkowski przez instytucjonalizację stosunków międzynarodowych rozumieją

[34] J. Kukułka, *Pojęcie i istota instytucjonalizacji w stosunkach międzynarodowych* [w:] J. Kukułka (red.), *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1988, s. 305.
[35] S. Parzymies, R. Zięba, *Wstęp* [w:] S. Parzymies, R. Zięba (red.), *Instytucjonalizacja wielostronnej współpracy międzynarodowej w Europie,* Warszawa 2004, s. 9.
[36] Zob. L. Kurowski (red.), *Mała encyklopedia prawa,* Warszawa 1959, s. 206.
[37] D. Julia, *Dictionnaire de la philosophie*, Paris 1964, s. 146.
[38] J. Kukułka, *Pojęcie….*, s. 309.
[39] M. Madej, *Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej w dziedzinie zwalczania terroryzmu w Europie* [w:] S. Parzymies, R. Zięba (red.), *op. cit.,* Warszawa 2004, s. 235.
[40] G. Michałowska, *Instytucjonalizacja wielostronnej współpracy kulturalnej w Europie* [w:] S. Parzymies, R. Zięba, *op. cit.,* s. 503.
[41] T. Gadkowski, *Podmiotowość prawnomiędzynarodowa organizacji międzynarodowych a ich zdolność traktatowa,* Poznań 2019, s. 15.

„wytwarzanie reżimów międzynarodowych definiowanych jako zasady (określające rzeczywistość i wyznaczające cele – będące wynikiem funkcjonowania reżimu), normy (standardy zachowania definiowane w postaci praw i obowiązków), reguły (precyzujące prawa i obowiązki podmiotów) i procedury decyzyjne (określające procesy podejmowania decyzji i implementacji reżimu), wokół których następuje zbieżność aktorów na danym obszarze stosunków międzynarodowych”[42]. Instytucjonalizacja zdaniem Jarosława Gryza to „proces obejmujący państwa oraz stosunki między nimi, wpisane w dwu- i wielostronne formy współpracy międzynarodowej”[43]. Kolejne wyjaśnienie prezentują Daniel i Maria Fic, którzy instytucjonalizację definiują jako „proces przechodzenia od niesformalizowanych sposobów działania społecznego do uregulowanych, względnie stałych form aktywności, podlegających społecznym sankcjom”[44]. Podobną definicję przedstawiła Beata Molo wskazując że jest ona „procesem i jednocześnie narzędziem porządkującym, normalizującym i stabilizującym współprace podmiotów”[45].

Warto też szerzej zaprezentować poglądy Michaeal Smitha, który wyjaśniał to pojęcie poprzez jego zestawienie z pojęciem instytucji. Twierdził on, iż co do zasady instytucje są to „zasady gry” konkretnej grupy społecznej lub zestaw norm kształtujących ich zachowanie w przestrzeni społecznej, natomiast instytucjonalizacja jest to „proces, w trakcie którego te normy lub wzajemne standardy zachowania są tworzone i rozwijane”[46]. Jego zdaniem zrozumienie instytucjonalizacji wymaga rozważenia, w jaki sposób normy zmieniają się w czasie. Instytucjonalizacja zakłada bowiem, że pewne zachowania danego zbioru podmiotów utrzymują się w czasie. Podmioty te wspólnie dostosowują się do nowych warunków w obliczu wyzwań zewnętrznych i wewnętrznych. Instytucjonalizacja oznacza także rosnącą złożoność, w której zbiorowe zachowania i dokonywane wybory są bardziej szczegółowe i ściślej powiązane ze sobą, bowiem odnoszą się do większej liczby sytuacji. Ta złożoność może być mierzona w kategoriach wzrostu liczby wspólnych standardów, ich przejrzystości, a także przejścia od niewiążących standardów do wiążącego prawa. W koncepcji prezentowanej przez M. Smitha, te wspólne zachowania i znaczenia, na których się opierają, tworzą przestrzeń

[42] J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne*, Warszawa 2017, s. 26.
[43] J. Gryz, *Teoretyczne aspekty instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich*. „Studia Europejskie – Studies in European Affairs” 2002, vol. 23, nr 3, s. 10.
[44] D. Fic, M. Fic, *Instytucjonalizacja internacjonalizacji współpracy regionów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, vol. 8, nr 64, s. 42.
[45] B. Molo, *Stosunki międzynarodowe – pojęcie, zakres oraz forma z perspektywy wybranych teorii i podejść badawczych*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2018 nr 3, s. 26.
[46] M. Smith, *Europe's Foregin and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation*, Cambridge 2004, s. 26.

społeczną z jej własną wewnętrzną dynamiką, ponieważ normy są zachowywane, interpretowane i stosowane w różnych sytuacjach, co zarówno upraszcza, jak i komplikuje zbiorowe podejmowanie decyzji w zależności od etapu rozwoju instytucjonalnego. Prawdopodobnie istnieje również pewne poczucie właściwych ról, które podmioty mają odgrywać w procesie zbiorowego podejmowania decyzji (tj. kto i kiedy przewodzi), a często także podział pracy obejmujący te role[47]. Autor ten wskazuje również, iż wraz z rozwojem instytucji, podmioty zaczynają stosować przy podejmowaniu pewnych decyzji coraz szersze kryteria w miejsce konkretnych standardów postępowania. Wyniki procesu decyzyjnego nie są wówczas określone wyłącznie przez poszczególne kryteria, na które składają się m.in. ograniczenia i możliwości, występujące w danym czasie, lecz także są uwarunkowane przez zasady ogólne, które mają zastosowanie do wszystkich podmiotów będących częścią danej instytucji. Podmioty te zachowują nadal zdolność do redefiniowania i reorientacji instytucji, lecz zdolność ta maleje gdy instytucjonalizacja osiąga pewien poziom sformalizowania[48].

Biorąc pod uwagę powyższe poglądy przedstawicieli doktryny, na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej oznacza proces tworzenia opartych na prawie międzynarodowym mechanizmów współpracy regulujących stosunki między państwami, których celem jest strukturyzowanie i stabilizowanie ich współdziałania, które zapewnia jego trwałe i efektywne ramy.

Geneza procesów instytucjonalizacji w stosunkach międzynarodowych wiązała się z określonymi potrzebami regulowania wzajemnych oddziaływań między państwami. Miała ona uzupełniać tradycyjną sieć stosunków dyplomatycznych, w sytuacjach gdy nie mogły one sprostać nowym potrzebom. W ten sposób, zdaniem J. Kukułki, powstawały nowe węzły komunikowania, tworzące trwałe ramy zbiorowego rozpatrywania i rozwiązywania wspólnych problemów[49]. W różnych dziedzinach i zakresach stosunków międzynarodowych instytucjonalizacja pojawia się w warunkach, w których „pewna zbiorowość państw akceptowała dotychczasowe oddziaływania wzajemne (zwyczajowe lub nawykowe) oraz uznawała celowość ich powtarzania, zabezpieczania normatywno-organizacyjnego i kontrolowania”[50]. W literaturze wskazuje się, iż instytucjonalizację jako proces współpracy państw zapoczątkował zawarty 24 października 1648 r. pokój westfalski, a przebiegał on w kilku etapach, które wyznaczały kongresy (wiedeński w 1815 r. i berliński w 1871 r.) oraz

[47] *Ibidem,* s. 27.
[48] *Ibidem.*
[49] J. Kukułka, *Pojęcie…*, s. 309.
[50] *Ibidem,* s. 310.

konferencje (haskie w 1899 r. i 1907 r. i paryska w 1919 r.) [51]. Konferencje te były konferencjami *ad hoc.* Były one zwoływane w określonym celu i kończyły się z chwilą osiągnięcia porozumienia w sprawie przedmiotu konferencji. System konferencji *ad hoc* był jednakże ograniczony pod względem zasięgu i funkcjonalności. Dla pojawiającego się problemu trzeba było zwoływać konferencję od nowa (z inicjatywy zainteresowanego państwa lub państw), co na ogół oznaczało opóźnienie i pogłębienie stopnia złożoności spraw wymagających rozwiązania. Konferencje *ad hoc* były również wykorzystywane jako platformy do realizacji polityki państwowej, a nie jako fora do dyskusji i rozwiązywania problemów, co skutkowało utratą elastyczności w debacie i negocjacjach w podczas konferencji. Ponadto, decyzje merytoryczne uchwalane na takich konferencjach co do zasady wymagały jednomyślności, nie były bowiem podejmowane większością głosów. Konferencje te często były wykorzystywane jako kolejny instrument prowadzenia partykularnej polityki przez państwa, natomiast nie służyły do rozstrzygania zagadnień prawnych. Nie były zatem instrumentem skutecznym w zakresie rozwiązywania wspólnych problemów i regulowania stosunków między narodami[52].

Pierwsze organizacje międzynarodowe, stanowiące formy instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej, zostały utworzone przez państwa jako instytucje, które miały służyć regulowaniu kwestii o charakterze technicznym, występujących w obrocie międzynarodowym „w konsekwencji istnienia przeszkód i trudności w postaci granic państwowych”[53]. Mimo, iż za pierwsze oficjalne użycie terminu „organizacja międzynarodowa” uważa się wykład *On the Application to the Principle of Relative or Proportional Equality to International Organization* wygłoszony w 1867 r w Królewskim Towarzystwie w Edynburgu[54], to początki kształtowania się organizacji międzynarodowych datuje się w 1815 r. W Akcie Końcowym Kongresu Wiedeńskiego z tego roku zawarto bowiem podstawy prawne utworzenia Centralnej Komisji Żeglugi na Renie, której organem międzynarodowym była *Administration generale de l'octroi de navigation du Rhin,* powołana w 1804 r. przez Francję i Święte Cesarstwo Rzymskie[55]. Kolejne komisje rzeczne powołano

[51] J. Menkes, A. Wasilkowski, *op. cit.,* s. 26.
[52] Zob. C. F. Amersinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations,* Cambridge 2005, s. 2.
[53] T. Gadkowski, *op. cit.,* s. 16.
[54] Zob. P. Potter, *Origin of the term international organization,* „American Journal of International Law” 1945, vol. 39, s. 805.
[55] J. Menkes, A. Wasilkowski, *op. cit.,* s. 28

dla rzeki Elby w 1821 r., Wezery w 1823 r., Mozy w 1830 r., Duero w 1835, Pado w 1849 r. oraz Dunaju w 1856 r[56].

W tym kontekście wskazuje się, iż punktem zwrotnym w procesie instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej oraz w sposobie funkcjonowania organizacji międzynarodowych były konferencje haskie i dążenie do zbudowania systemu bezpieczeństwa, który służyć miał społeczności międzynarodowej. Zdaniem Jerzego Menkesa i Andrzeja Wasilkowskiego „budowa nowego porządku międzynarodowego wymagała nie tylko zmiany zachowań państw w stosunkach międzynarodowych, ale również powołania nowych podmiotów. Rola nowych podmiotów przypadła organizacjom międzynarodowym, których funkcje i kompetencje państwa poszerzyły i rozbudowały. W konsekwencji funkcje, które zaczęły realizować organizacje międzynarodowe w obrocie międzynarodowym, obudziły nadzieje społeczne. Nadzieje te wynikały z oczekiwań, że organizacje międzynarodowe nie niszcząc (nie zastępując) państw narodowych, będą potrafiły moderować zachowania państw-członków (tj. suwerenność nie będzie wyłącznie ani nawet przede wszystkich synonimem samowładztwa – niepodlegania przez państwo obcej (zewnętrznej) władzy w odniesieniu do zwierzchnictwa osobowego i terytorialnego, ale że równe wobec prawa i suwerenne państwa będą współpracować w interesie wspólnym, respektując wspólne wartości), zapewniając realizację interesu kolektywnego, ochronę wspólnego dobra i powszechnie uznanych wartości wspólnych rodzinie narodów”[57]. Nowe, pragmatyczne podejście państw do realów współpracy międzynarodowej wymagało rezygnacji z kształtowanego i rozwijanego przez stulecia przywiązania do ich monopolistycznej roli w kształtowaniu międzynarodowego porządku prawnego będącego konsekwencja porządku westfalskiego. Uwarunkowania te składały się na dominujący w stosunkach międzynarodowych paradygmat instytucjonalizacji, która jako kształtujące się zjawisko stanowiła nie tylko nową jakość w stosunkach międzynarodowych, ale również przyczyniła się do rozwoju prawa międzynarodowego[58]. Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej uległa umocnieniu wraz z utworzeniem Ligi Narodów po zakończeniu I wojny światowej. Organizacja ta postrzegana jako „pierwsza znacząca instytucjonalizacja społeczeństwa międzynarodowego jako całości i faktyczny krok w kierunku uniwersalizmu”[59] rozpoczęła okres „rzeczywiście intensywnej instytucjonalizacji

[56] *Ibidem,* s. 29.
[57] *Ibidem,* s. 29-30.
[58] T. Gadkowski, *op. cit.*, s. 18.
[59] J. d’Asperemont, *The League of Nations and the Power of “Experiment Narratives” in International Institutional Law,* „International Community Law Review” 2020, vol. 22, nr 3-4, s. 280.

wielostronnej współpracy międzynarodowej”[60]. Intensyfikacja tego procesu nastąpiła wraz z zakończeniem II wojny światowej, dzięki utworzeniu i aktywności Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz jej organizacji wyspecjalizowanych. Józef Kukułka ewolucję procesu instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej określił poprzez wyodrębnienie następujących po sobie faz, do których zaliczył:

1) tworzenie instytucji, norm prawnych oraz procedur dyplomatycznych;
2) zaakceptowanie przez państwa, po kongresie wiedeńskim, potrzeby tworzenia organizacji międzynarodowych;
3) sektorową instytucjonalizację międzynarodowych stosunków politycznych, kulturowych i gospodarczych;
4) powstawanie w drugiej połowie XX wieku wspólnot międzypaństwowych, stanowiących wyraz najgłębszej instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych[61].

Zdaniem tego autora, „ważne przemiany w stosunkach międzynarodowych współczesnej epoki, tzn. powodujące innowacyjne przekształcenia systemów tych stosunków, mają zawsze charakter instytucjonalny, gdyż wywołują zmianę ich struktury instytucjonalnej”[62]. Jednocześnie, instytucje międzynarodowe pełnią wobec środowiska, w którym funkcjonują określone funkcje. Pierwszą z nich jest funkcja stabilizacyjna, która zmierza do utrzymania i utrwalenia pozytywnych aspektów *status quo* politycznego, ekonomicznego i kulturalnego. Służy ona do potwierdzenia suwerennej równości państw oraz równości praw i partnerstwa członków zbiorowości, których interesom dana funkcja odpowiada. Polega ona zatem na zapewnieniu ochrony i gwarantowaniu obrony, a zatem zrównoważenia i stabilizacji interesów członków instytucji międzynarodowych. Drugą funkcją jest funkcja legitymizacyjna, która służy uznawaniu i legitymizowaniu nowych sytuacji faktycznych w środowisku międzynarodowym, podnoszeniu rangi inicjatyw mających na celu regulowanie ważnych problemów międzypaństwowych oraz patronowaniu przemianom społecznym o charakterze międzynarodowym. Funkcja ta zezwala uniwersalnym organizacjom międzynarodowym na wzmacnianie roli słabszych partnerów i waloryzację zmian w środowisku międzynarodowym, przyczyniając się do demokratyzacji stosunków międzynarodowych. Instytucjonalizacja współpracy pełni także funkcję integracyjną, która zbliżając państwa, zorganizowane wobec

[60] S. Parzymies, R. Zięba, *Wstęp* [w:] S. Parzymies, R. Zięba, *op. cit.*, s. 10.
[61] Zob. J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych,* Warszawa 2000, s. 205 – 209.
[62] J. Kukułka, *Pojęcie…,* s. 311.

wspólnych celów, mobilizuje je do uzgadniania i koordynacji ich aktywności, wzmacnia wzajemnie i konsoliduje ich działania[63].

Zdaniem Józefa Kukułki „dynamika procesów instytucjonalizacyjnych powoduje przechodzenie ich przez pewne fazy, w ramach których zakres i intensywność pełnionych przez nie funkcji zwiększają się i zmniejszają"[64]. W procesach tych są ustalane wymogi i zasady tworzenia oraz funkcjonowania zorganizowanych systemów oddziaływań i relacji wartości międzynarodowych. Instytucjonalizacja powinna zatem charakteryzować się cechą istotności (przedmiot instytucjonalizacji, jak też postępowanie powinno być istotne z punktu widzenia danej zbiorowości międzynarodowej), cechą uporządkowania (powinna polegać na definiowaniu oraz normowaniu sfer, ról i zobowiązań międzynarodowych, jak też na przewidywaniu i korygowaniu postępowania uczestników danego systemu) oraz powinna podlegać kontroli społeczności międzynarodowej (kontrola powinna dotyczyć przede wszystkim przestrzegania norm instytucjonalnych, które określają cele oddziaływań międzynarodowych, jak również norm proceduralnych, które definiują sposoby lub środki osiągnięcia celów)[65]. Wskazuje się, iż kontrola może wykazywać symetryczność lub asymetryczność procesów instytucjonalizacji, kiedy poszczególne elementy struktury systemu instytucjonalnego rozwijają się równomiernie lub nierównomiernie. Kontrola powinna też, zdaniem J. Kukułki, zapobiegać tendencjom skrajnego usamodzielniania się i autonomizacji instytucji, zatem „wyodrębniania i forsowania własnych interesów oraz narzucania państwom i rządom sposobów ich zabezpieczania przy pomocy specjalnych norm i zasad"[66].

3. Międzynarodowe mechanizmy współpracy w przestrzeni kosmicznej

Współpraca międzynarodowa jest obecnie na stałe włączona do działalności kosmicznej państw. Stała się ona integralną częścią polityki kosmicznej na świecie, a państwa obecnie rzadko inicjują i realizują znaczący program kosmiczny bez jakiegoś elementu udziału zagranicznego[67]. Wynika to z przeświadczenia, że skuteczna realizacja ambitnych projektów o tej skali zależy od zdolności partnerów do tworzenia rozwiązań typu *win-win* oraz

[63] *Ibidem,* s. 312 – 313.
[64] *Ibidem,* s. 314.
[65] *Ibidem,* s. 314 – 315.
[66] *Ibidem,* s. 315.
[67] N. Peter, *The changing geopolitics of space activities,* „Space Policy" 2006, vol. 37, nr 3, s. 145.

przezwyciężenia konfliktów między interesami narodowymi[68]. Jean–Jacques Dordain, były dyrektor Europejskiej Agencji Kosmicznej, nazwał przestrzeń kosmiczną „laboratorium współpracy" oraz przywołał historię kształtowania się tej współpracy, wskazując na przechodzenie „od konkurencji do kooperacji"[69]. Ta relacja pomiędzy konkurencją a współdziałaniem w sprawach dotyczących przestrzeni kosmicznej, zdaniem Philippea Clerca jest widoczna w kształtowaniu się podstaw prawnych regulujących działalność kosmiczną. Wskazał on w tym zakresie na proces przechodzenia od międzynarodowych i krajowych uregulowań dotyczących prawa kosmicznego, poprzez statuty narodowych agencji kosmicznych i umowy przez nie zawierane, po porozumienia dotyczące partnerstwa i kontrakty przy udziale sektora prywatnego oraz udział użytkowników końcowych technik kosmicznych[70].

Jedną z najważniejszych cech współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej jest zróżnicowanie form, które przybiera oraz mechanizmów, poprzez które postępuje. Potrzeba dokonania przeglądu oraz klasyfikacji międzynarodowych mechanizmów współpracy w pokojowym badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej została podniesiona w 2012 roku na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych. Podczas 51. sesji Podkomitetu Prawnego COPUOS, na wniosek przedstawicieli Chin, Ekwadoru, Japonii, Peru, Arabii Saudyjskiej oraz Stanów Zjednoczonych, została powołana Grupa robocza ds. Przeglądu Międzynarodowych Mechanizmów Współpracy w zakresie Pokojowego Badania i Użytkowania Przestrzeni Kosmicznej[71]. Kategoryzacja mechanizmów współpracy międzynarodowej, zdaniem Grupy roboczej pozwoliłaby na zrozumienie odmiennych postaw państw i organizacji międzynarodowych wobec współpracy w kosmosie, a uzyskane w ten sposób informacje pomogłyby w określeniu rodzajów stosowanych mechanizmów oraz ich aspektów prawnych. Grupa robocza zakładała, iż analiza otrzymanych informacji pozwoli na ustalenie, w jaki sposób jej praca będzie mogła przyczynić się do pogłębiania i wzmacniania współpracy międzynarodowej w zakresie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej, w szczególności pomiędzy państwami rozwiniętymi a rozwijającymi się

[68] P. Clerc, *Building Blocks for International Cooperative Agreements,* „Proceedings of International Institute of Space Law" 2016, vol. 59, s. 598.
[69] J. Dordain, *L'espace, un laboratorie de cooperation,* "La Tribune". Tekst dostępny pod adresem https://www.latribune.fr/opinions/tribunes/l-espace-un-laboratoire-de-cooperation-586179.html (dostęp: 18 kwietnia 2023 r.).
[70] P. Clerc, *op. cit.*, s. 598.
[71] Zob. Report of the Legal Subcommittee on its fifty-first session, held in Vienna from 19 to 30 March 2012, A/AC.105/1003.

Grupa ta, w ramach pięcioletniego planu prac miała za zadanie:

1) w 2013 r. - dokonać wymiany informacji na temat zakresu istniejących mechanizmów współpracy kosmicznej poprzez zebranie od państw członkowskich i stałych obserwatorów COPUOS informacji oraz uzyskać od tych podmiotów prezentacje na temat dwustronnych i wielostronnych mechanizmów, które wykorzystują do kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej;

2) w 2014 r. - zwrócić się do Sekretariatu o przygotowanie sprawozdania kategoryzującego zakres mechanizmów współpracy międzynarodowej, w tym istniejących umów dwustronnych i wielostronnych, niewiążących porozumień, zasad, wytycznych technicznych i innych mechanizmów współpracy na podstawie zgłoszeń państw członkowskich oraz dodatkowych badań;

3) w 2015 r. - dokonać wymiany informacji uzupełniających, z uwzględnieniem sprawozdania Sekretariatu oraz przeanalizować w ramach Grupy przedstawionych informacji tak, aby lepiej zrozumieć zakres mechanizmów współpracy stosowanych przez państwa i organizacje międzynarodowe oraz okoliczności, w których państwa wybierają określone rodzaje współpracy ponad inne. Ponadto grupa miała zwrócić się do Sekretariatu o przygotowanie sprawozdania określającego kwestie prawne, które są powszechnie poruszane w obowiązujących umowach dotyczącej międzynarodowej współpracy kosmicznej, na podstawie informacji uzyskanych od państw członkowskich;

4) w 2016 r. – pracować nad przeglądem informacji uzyskanych od państw członkowskich oraz rozpocząć pracę nad własnym raportem;

5) w 2017 r. – dokonać finalizacji raportu dla Podkomitetu Prawnego COPUOS.

W trakcie prac Grupy Roboczej, spośród 74 państw będących członkami COPUOS w 2012 r., informacje nadesłały 24 państwa oraz 3 organizacje[72]. Grupa Robocza przedstawiła Podkomitetowi Prawnemu COPUOS raport w kwietniu 2017 r[73].

W raporcie dokonano rozróżnienia pomiędzy współpracą międzynarodową o charakterze multilateralnym, bilateralnym oraz regionalnym. Na wstępie raportu wskazano, iż „ogromny sukces w badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej dla celów pokojowych został osiągnięty w wyniku współpracy międzynarodowej, która była ważną zasadą od samego

[72] Były to: Australia, Kazachstan, Portugalia, Algieria, Niemcy, Kenia, Japonia, Hiszpania, Belgia, Polska, Tajlandia, Turcja, Słowacja, Austria, Chiny, Stany Zjednoczone, Rosja, Kanada, Francja, Kuba, Iran, Wenezuela, Pakistan, Indonezja oraz International Law Association, Światowa Organizacja Meteorologiczna oraz Europejska Agencja Kosmiczna.

[73] Report of the Working Group on the Review of International Mechanisms for Cooperation in the Peaceful Exploration and use of Outer Space on the work conducted under its multi-year workplan, A/AC.105/C.2/112.

początku ery kosmicznej". Podkreślono, iż międzynarodowe mechanizmy współpracy charakteryzują się różnorodnością i elastycznością w zakresie formy i treści. Niektóre projekty współpracy są realizowane na podstawie umowy wielostronnej lub zbioru umów między państwami, które są prawnie wiążące, niewiążące lub stanowią połączenie obu tych form. Wskazano, iż istnieją również przypadki, w których współpraca wielostronna jest prowadzona w ramach międzynarodowych organizacji międzyrządowych, w tym Organizacji Narodów Zjednoczonych i jej wyspecjalizowanych agencji, międzynarodowych organizacji międzyrządowych innych niż Organizacja Narodów Zjednoczonych oraz innych form współdziałania, takich jak regionalne i międzyregionalne mechanizmy współpracy, jak również w formie partnerstwa dwustronnego, opartego na prawnie wiążących lub niewiążących umowach.

Dokonując przeglądu form współpracy międzynarodowej w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej, Grupa Robocza zwróciła uwagę na szeroki zakres tej współpracy, obejmujący różne dziedziny. Współpraca ta dotyczy między innymi nauk o Ziemi i przestrzeni kosmicznej, badań podstawowych i eksperymentalnych, a także eksploracji kosmosu, zarówno w kontekście badań przestrzeni kosmicznej, jak i głębokiej przestrzeni, w tym eksploracji załogowej. Zwrócono uwagę także na takie aspekty jak zastosowanie przestrzeni kosmicznej, obserwacja Ziemi, teledetekcja, telekomunikacja oraz nawigacja satelitarna. Kolejnym ważnym aspektem współpracy jest łagodzenie skutków związanych z odpadami kosmicznymi oraz rozwój współpracy komercyjnej, w tym wypuszczanie zagranicznych ładunków na podstawie umów międzynarodowych. Współpraca obejmuje również eksport i import satelitów, silników rakietowych oraz innego sprzętu kosmicznego, jak również urządzeń naziemnych. Istotną rolę odgrywają środki budowania przejrzystości i zaufania w zakresie aktywności kosmicznej oraz pomoc dla krajów rozwijających się, polegająca na umożliwieniu im dostępu do przestrzeni kosmicznej, co obejmuje dostarczanie satelitów, usługi wynoszenia na orbitę, budowę obiektów naziemnych oraz szkolenie personelu.

Ważnym elementem planu prac Gruby Roboczej było zwrócenie się do Sekretariatu o przygotowanie sprawozdania kategoryzującego zakres mechanizmów współpracy międzynarodowej, w tym istniejących umów dwustronnych i wielostronnych, niewiążących porozumień, zasad, wytycznych technicznych i innych mechanizmów współpracy. Sprawozdanie to, zatytułowane „Kategoryzacja międzynarodowych mechanizmów współpracy w zakresie pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej", zostało sporządzone

14 kwietnia 2015 r[74]. Autorzy dokumentu nie zdecydowali się jednak dokonać pełnej kategoryzacji mechanizmów współpracy, ograniczając ustalenia do przykładowych form, za pomocą których państwa współpracują ze sobą w sprawach dotyczących przestrzeni kosmicznej. Informacje zamieszczone w tym dokumencie zostały następnie włączone do finalnego raportu z prac Grupy Roboczej, w którym wskazano poniższe fora oraz mechanizmy współpracy:

1) Organizacja Narodów Zjednoczonych, w tym COPUOS jako platforma współpracy międzynarodowej;
2) porozumienia w przedmiocie współpracy:
    a. porozumienia multilateralne;
    b. porozumienia bilateralne;
    c. mechanizmy regionalne;
3) multilateralne mechanizmy koordynacji.

Wśród porozumień zostały wyszczególnione: umowy ramowe zawierane pomiędzy rządami (*Government to government framework agreements*), umowy międzyrządowe (*Intergovernmental agreements*), protokoły uzgodnień między agencjami (*Agency to agency memorandums of understanding*), porozumienia wykonawcze (*Implementing arrangements*), listy porozumiewawcze (*Letters of agreement*) oraz listy intencyjne (*Letters of intent*).

W raporcie stwierdzono, iż międzynarodowe mechanizmy współpracy charakteryzują się różnorodnością i elastycznością pod względem formy i treści. Niektóre projekty są bowiem prowadzone na podstawie wielostronnej umowy lub zestawu umów między państwami, przy czym są to porozumienia prawnie wiążące, niewiążące prawnie lub stanowią połączenie obu tych form. Istnieją również sytuacje, w których współpraca wielostronna jest prowadzona w ramach międzynarodowych organizacji międzyrządowych, w tym Organizacji Narodów Zjednoczonych i jej organizacji wyspecjalizowanych, jak również w ramach innych rodzajów mechanizmów, takich jak regionalne i międzyregionalne fora współpracy. Współpraca przyjmuje także kształt dwustronnego partnerstwa opartego na prawnie wiążących lub niewiążących umowach i porozumieniach. Należy zaznaczyć, że te formy współpracy nie wykluczają się, a często przenikają się i łączą. Wielostronne umowy mogą być zawarte w ramach międzynarodowej organizacji, a dwustronne partnerstwa mogą być uwzględnione w szerszym kontekście wielostronnej współpracy. Elastyczność form współpracy pozwala na

[74] Categorization of International Mechanisms for Cooperation in the Peaceful Exploration and Use of Outer Space. Note by the Secretariat, A/AC.105/C.2/2015/CRP.15.

dostosowanie jej do specyficznych potrzeb, celów i kontekstu jej realizacji. Wielość form współpracy międzynarodowej pozwala na adaptację i odpowiednie dostosowanie do różnorodnych sytuacji oraz specyficznych potrzeb i celów współpracujących stron. Przejawia się to zarówno w praktycznych aspektach, jak i w kształcie instytucjonalnym współpracy. Ponadto, formy współpracy mogą rozwijać się i ewoluować pod wpływem zmieniających się warunków. Bilateralne partnerstwa mogą przekształcać się w bardziej złożone struktury, w których uczestniczą również inne strony, tworząc sieci współpracy o różnorodnych powiązaniach. Istniejące instytucje i fora współpracy również mogą ulegać zmianom, dostosowując się do nowych potrzeb i wyzwań, co prowadzi do powstawania nowych form i mechanizmów współpracy. Wszystkie te aspekty podkreślają dynamiczny charakter współpracy międzynarodowej i jej zdolność do adaptacji w odpowiedzi na zmieniające się warunki i wyzwania. Różnorodność i elastyczność form współpracy są niezbędne dla skutecznego funkcjonowania międzynarodowych mechanizmów współpracy, umożliwiając partnerom dostosowanie ich działań do specyficznych potrzeb i celów, a także efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów i potencjału.

Mając na uwadze powyższą dynamikę, w celu usystematyzowania i uporządkowania analizy poszczególnych mechanizmów multilateralnej współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej, można dokonać następującej kategoryzacji:

1. Prawne instrumenty kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej obejmują:
    a. Multilateralne traktaty;
    b. Bilateralne umowy;
    c. *Soft law*.
2. Organizacje międzynarodowe rozwijają współpracę:
    a. w ramach systemu ONZ;
    b. poza systemem ONZ.
3. We współpracy uczestniczą fora niebędące organizacjami międzynarodowymi.

Podział ten ma charakter umowny a jego celem jest ułatwienie systematyzacji mechanizmów współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. Podział ten nie ma charakteru statycznego, a ponadto niektóre mechanizmy współpracy można zakwalifikować do wielu kategorii. Jako przykład może służyć Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami

niebieskimi[75], który może być zakwalifikowany do kategorii prawnych instrumentów (traktat multilateralny) oraz do kategorii mechanizmów wypracowanych w ramach systemu ONZ (umowa ta była negocjowana w ramach działalności COPUOS). Kryterium przynależności danego mechanizmu do określonej kategorii powinna być dokonywana na podstawie tego, czy dany mechanizm ma charakter przede wszystkim normatywny (kategoria prawnych instrumentów) czy charakter instytucjonalny (kategoria organizacji międzynarodowych oraz innych płaszczyzn współpracy). Przed przejściem od omówienia poszczególnych mechanizmów i instrumentów współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej warto również poczynić pewne uwagi terminologiczne dotyczące niektórych pojęć i instytucji, które będą omawiane w dalszych częściach rozprawy.

4. Prawne podstawy współpracy międzynarodowej

4.1. Umowa międzynarodowa (traktat)

Definicja traktatu została zawarta w art. 2 ust. 1 lit a Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów. Zgodnie z tym postanowieniem, „traktat" oznacza międzynarodowe porozumienie między państwami, zawarte w formie pisemnej i regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie, czy w dwóch lub więcej dokumentach, i bez względu na jego szczególną nazwę. Definicja ta została przyjęta dla potrzeb Konwencji z 1969 r. i odnosi się do umów między państwami. Na mocy art. 2 ust. 1 pkt a Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów między państwami i organizacjami międzynarodowymi lub między organizacjami międzynarodowymi[76] traktatem jest natomiast międzynarodowe porozumienie regulowane przez prawo międzynarodowe, zawarte w formie pisemnej pomiędzy jednym lub większą liczbą państw a jedną lub większą liczbą organizacji międzynarodowych lub pomiędzy organizacjami międzynarodowymi, niezależnie od tego, czy są one ujęte w jednym dokumencie, czy w dwóch lub więcej dokumentach, i bez względu na ich szczególną nazwę.

[75] Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, sporządzony w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie dnia 27 stycznia 1967 r. (Dz.U. 1968 nr 14 poz. 82).
[76] Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations. Done at Vienna on 21 March 1986, A/CONF.129/15.

Jedną z pierwszych współczesnych prób sformułowania uniwersalnej definicji umowy międzynarodowej podjął w 1753 r. Emer de Vattel stwierdzając, że traktat (fr. *Traité,* łac. *fœdus*) jest paktem zawartym przez suwerennych władców dla dobra państwa, bezterminowo lub na znaczny okres. Traktaty, zdaniem E. de Vattela mogły być zawierane wyłącznie przez najwyższe władze państwowe, przez suwerennych władców, którzy zawierali je w imieniu państwa[77]. Prace nad definicją kontynuowano pod koniec XIX w. oraz na początku XX w.[78]. W harvardzkim projekcie konwencji o prawie traktatów z 1935 r. traktat zdefiniowano jako porozumienie zawarte w formie pisemnej pomiędzy dwoma lub większą liczbą państw lub organizacji międzynarodowych, które ustanawia stosunek na mocy prawa międzynarodowego między jego stronami[79]. Uzupełniono tę definicję wskazując, że „traktat" obejmuje porozumienie w formie wymiany not, natomiast nie obejmuje porozumień, których stroną może być podmiot inny niż państwo lub organizacja międzynarodowa.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 lit a VCLT, traktatem jest porozumienie „bez względu na jego szczególną nazwę". W praktyce, oprócz nazwy „traktat" (*treaty*) są stosowane terminy takie jak „porozumienie" (*accord*), akt (*act*), konwencja (*convetnion*), pakt (*covenant, pact*), karta (*charter*), deklaracja (*declaration*), protokół (*protocol*), statut (*statute*) i protokół ustaleń (*memorandum of understanding*)[80]. Komisja Prawa Międzynarodowego zdecydowała się na stosowanie terminu „traktat", ponieważ ten dział prawa międzynarodowego była powszechnie nazywany „prawem traktatów"[81]. Traktatami są zarówno umowy bilateralne jak i multilateralne, a poza zakresem tego pojęcia pozostają akty jednostronne państw. Międzynarodowe porozumienie między państwami, by mogło być uznane za traktat w myśl Konwencji wiedeńskiej, powinno być „zawarte w formie pisemnej". Wyłączenie z zakresu Konwencji wiedeńskiej porozumień w formie ustnej wynikało z potrzeby zapewnienia przejrzystości uregulowań i nie oznaczało, że porozumienia zawierane porozumienia w formie ustnej są pozbawione określonej mocy prawnej[82]. Konwencja wiedeńska nie precyzuje, co należy rozumieć poprzez określenie „forma pisemna". Wymóg formy pisemnej ma na celu udowodnienie istnienia porozumienia między co najmniej dwiema stronami. Cel ten nie

[77] E. de Vattel, *The Law of Nations or, Principles of the law of nature, applied to the conduct and affairs of nations and sovereigns, with three early essays on the origin and nature of natural law and on luxury*, Indianapolis 2008, s. 160.
[78] O. Dörr, K. Schmalenbach (eds), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Berlin 2012, s. 31.
[79] Report on the Law of Treaties by J.L. Brierly, Special Rapporteur, A/CN.4/23.
[80] Zob. zestawienie statystyczne w: D. Myers, *The Names and Scope of Treaties*, „The American Journal of International Law" 1957, vol. 51, nr 3.
[81] Zob. Yearbook of International Law Commission 1962 vol. II, s. 162.
[82] *Ibidem,* s. 163.

wymaga istnienia podpisów lub inicjałów, jeżeli okoliczności lub treść aktu (np. komunikat lub protokół ze spotkania) wskazują na porozumienie. Jeżeli umowa ustna jest poświadczona na piśmie, np. udokumentowana przez osobę trzecią upoważnioną przez strony, formalny wymóg „formy pisemnej" jest spełniony. Nagrane wideo porozumienia nie stanowią traktatu „w formie pisemnej" jeżeli nie dokonano autoryzowanej transkrypcji. Dotyczy to również nieudokumentowanej ustnej odpowiedzi na pisemną propozycję i odwrotnie[83]. Oprócz celu udokumentowania zawarcia porozumienia, wymóg pisemności służyć umożliwia precyzyjne odtworzenia treści umowy. W literaturze wskazuje się, iż zaszyfrowane porozumienia mogą być objęte zakresem Konwencji wiedeńskiej tylko wtedy, gdy możne je odszyfrować. Wszelkiego rodzaju rysunki, w tym mapy, również spełniają to kryterium, nawet gdy nie są one opisane[84].

W doktrynie prawa międzynarodowego istnieją dwie generalne koncepcje umowy międzynarodowej. Zgodnie z koncepcją obiektywną (szeroką), jeżeli istnieje zobowiązanie, istnieje także umowa międzynarodowa między stronami, niezależnie od ich intencji. Zgodnie z tym mniejszościowym poglądem, pojęciem traktatu objęte będą wszystkie instrumenty lub akty, jeżeli tylko ustanawiają jakiekolwiek zobowiązania, nawet w sytuacji w której państwa pominęły krajowe procedury traktatowe lub nawet jeśli określiły swoje obowiązki jako grzecznościowe czy polityczne[85]. Zgodnie natomiast z dominującą w literaturze koncepcją restryktywną (subiektywną), istotnym elementem umowy międzynarodowej jest intencja ustanowienia praw i obowiązków skutecznych w prawie międzynarodowym. Ustalenie intencji nie polega na ustaleniu subiektywnej intencji stron, lecz na jej obiektywnych przejawach[86]. Zdaje się, że koncepcja restryktywna lepiej określa istotę umowy międzynarodowej. Przejawia się to szczególnie w sytuacji, w której wyróżniamy akty o charakterze *soft law,* które jako porozumienia niewiążące prawnie, co do zasady nieobjęte są zakresem VCLT.

4.2. Soft law

Jednym z warunków które musi spełnić międzynarodowe porozumienie, by mogło być uznane za traktat, jest zamiar zawarcia go w celu wywołania skutków prawnych, ustanowienia w nim określonych praw i obowiązków. Porozumienie pozbawione tego waloru będzie stanowi

[83] O. Dörr, K. Schmalenbach, *op. cit.,* s. 37
[84] *Ibidem.*
[85] Zob. A Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka,* Warszawa 2006 s. 66.
[86] *Ibidem,* s. 67.

tzw. miękkie prawo (*soft law*). Termin *soft law* jest używany w literaturze w celu określenia zasad i reguł, które kształtują stosunki międzynarodowe, ale nie wynikają z jednego ze źródeł prawa międzynarodowego wymienionych w art. 38 ust. 1 statutu MTS[87]. Państwa często wybierają instrumenty niewiążące, aby uniknąć niedogodności związanych z tworzeniem prawnie wiążących zobowiązań. *Soft law* służy zatem jako swoisty kompromis pomiędzy suwerennością a potrzebą ustanowienia zasad regulujących określony aspekt stosunków międzynarodowych. Państwa wybierają tę formę aktów, jeżeli chcą stworzyć *modus vivendi*, elastycznie kierować swoim zachowaniem na arenie międzynarodowej i uniknąć podejmowania wiążących zobowiązań. W ten sposób pozostawiają sobie swobodę działania, jednocześnie nie zamykając się na współpracę z innymi podmiotami prawna międzynarodowego. Innym powodem korzystania z miękkiego prawa może być niepewność co do przyszłego rozwoju wiedzy technicznej, w tym czynników ekonomicznych, ekologicznych i naukowych. Nieprzewidywalność takiego rozwoju może uniemożliwić państwom podejmowanie zobowiązań prawnych. W takich sytuacjach prawo miękkie stanowi odpowiedni środek do formułowania wspólnych oczekiwań na niższym poziomie[88]. Sergio Marchisio, były przewodniczący Podkomitetu Prawnego COPUOS, stwierdził, że niewiążące deklaracje zasad przyjmowane na forum ONZ mają za zadanie „utorować drogę do konsolidacji zwyczajowych zasad prawa międzynarodowego"[89]. Określenie „miękkie prawo" jest stosowane m.in. w odniesieniu do: deklaracji (*declarations*), rezolucji (*resolutions*), rekomendacji (*irecommendations*), kodeksów praktyk (*codes of practice, codes of conduct),* wytycznych (*guidełines*), standardów (*standards*), kart (*charters*), raportów (*reports*), opinii (*opinions*), programów (*programs*), porozumień między instytucjonalnych *(inter-institutional agreements*), a także miękkiego prawa w przebraniu prawa twardego (*soft law disguised as hard law*). Pewne kontrowersje budzi utożsamianie *soft law* z porozumieniami dżentlemeńskimi (*gentlemen's agreements*)[90].

Koncepcja *soft law* nie ma jasno określonego zakresu i definicji. Wskazuje się, iż „jest to raczej hasło, symbolizujące specyficzną formę reguł społecznych w półcieniu prawa

[87] Zob. D. Thürer, *Soft Law* [w:] R. Bernhardt (ed.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Amsterdam 1992 – 2002, S. Freeland *The Role of 'Soft Law' in Public International Law and its Relevance to the International Legal Regulation of Outer Space* [w:]. I. Marboe (ed.), *Soft Law in Outer Space. The function of Non-binding Norms in International Space Law*, Vienna 2012, s. 19.
[88] D. Thürer, *op. cit.*
[89] S. Marchisio, *The Evolutionary Stages of the Legal Subcommittee of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPUOS),* „Journal of Space Law" 2005, vol. 31, nr 1, s. 231 – 232.
[90] P. Skuczyński, *Soft law w perspektywie teorii prawa* [w:] O. Bogucki, S. Czepita (red.), *System prawny a porządek prawny,* Szczecin 2008, s. 328.

międzynarodowego" i obejmuje co do zasady wszystkie te reguły generowane przez państwa lub inne podmioty prawa międzynarodowego, które nie są prawnie wiążące, ale które mają jednak szczególne znaczenie prawne[91]. Daniel Thürer wskazuje na cztery aspekty, które charakteryzują *soft law*. Po pierwsze, miękkie prawo zasadniczo wyraża wspólne oczekiwania dotyczące określonego przedmiotu stosunków międzynarodowym. Po drugie, *soft law* jest tworzone przez podmioty prawa międzynarodowego. Po trzecie, prawo miękkie nie przeszło przez wszystkie etapy procedur przewidzianych dla tworzenia prawa międzynarodowego (*hard law*), nie wynika ono z formalnego źródła prawa, a zatem nie mają mocy wiążącej. Po czwarte, pomimo braku zobowiązania prawnego w przypadku *soft law*, charakteryzuje się ono zdolnością do wywoływania określonych skutków prawnych[92]. *Soft law* jest definiowane w również w sposób negatywny, poprzez zestawienie tej instytucji z *hard law*. Na poziomie krajowym, *hard law* „obejmuje regulacje w aktach ustawodawczych, które opierają się na Konstytucji oraz – w demokratycznym państwie – wydawane są za zgodą parlamentu"[93]. Na poziomie międzynarodowym, zakres *hard law* jest określany w odniesieniu do źródeł prawa stosowanych przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości wskazanych w art. 38 ust. 1 statutu MTS. Zgodnie z tym postanowieniem Trybunał, którego zadaniem jest orzekać na podstawie prawa międzynarodowego w sporach, które będą mu przekazane, stosuje konwencje międzynarodowe, zwyczaj międzynarodowy oraz zasady ogólne prawa uznane przez narody cywilizowane.

Przyjmuje się zatem, że tzw. twarde prawo jest wiążące i możliwe do wyegzekwowania. Proces jego tworzenia odbywa się zgodnie z formalnie określonymi zasadami. Nie można go łatwo zmienić i jest wiążące tak długo, jak nie zostanie formalnie uchylone. Naruszenia *hard law* mogą być przedmiotem sporu sądowego oraz mogą skutkować określonymi sankcjami. Zarówno normy *hard law,* jak i normy zawarte w instrumentach *soft law* mają na celu regulowanie zachowania danych podmiotów. Miękkie prawo, w przeciwieństwie do *hard law,* może być jednak łatwiej zmieniane. Ze względu na fakt, iż nie stanowi ono wiążących praw i obowiązków, nie można na jego podstawie dochodzić praw przed sądem, zatem jego nieprzestrzeganie nie jest opatrzone sankcjami. Przestrzeganie jego reguł jest oparte na dobrowolności, na zgodności działań z tymi regułami (*complience*).

[91] D. Thürer, *op. cit.*
[92] *Ibidem.*
[93] C. Brünner, G. Königsberg, *'Regulatory Impact Assessment' – A Tool to Strengthen Soft Law Regulations* [w:]. I. Marboe (ed.), *op. cit*., s. 87.

Paweł Skuczyński stwierdził, że podejmowane w literaturze próby tworzenia definicji miękkiego prawa można podzielić na takie, które ujmują *soft law* jako moralność, fakt lub prawo[94]. Wskazuje on, iż „kierunek moralny obejmuje koncepcje zaliczające miękkie prawo do różnych rodzajów norm, w tym moralnych lub politycznych, przy czym traktowane są one równorzędnie"[95]. W tym ujęciu, treścią norm *soft law* są zazwyczaj kwestie etyczne. Ujęcie miękkiego prawa jako faktu skupia się natomiast na elemencie konsensualnym. Frieder Roessler, odnosząc się do *soft law* w tym kontekście stwierdził, że obejmuje ono „normy *de facto*", które definiuje jako dwa lub więcej wzajemnie spójnych oświadczeń mających na celu stworzenie podstawy do oczekiwania wykonania lub zaniechania określonych działań, bez tworzenia wiążących praw i obowiązków[96]. Trzecie ujęcie miękkiego prawa, czyli *soft law* jako prawo może być rozumiane dwojako. W ujęciu kontekstualistycznym, prawo miękkie jest instrumentem, które nie jest wprost stosowane przez sądy i trybunały, jednak wywołujące pewne skutki faktyczne. W ujęciu formalistycznym, *soft law* jest traktowane jako prawo lub *quasi*-prawo, ponieważ może wywoływać skutki prawne[97].

Relacja pomiędzy *soft law* i *hard law* może mieć także charakter komplementarny, a nie konkurencyjny. David Harris słusznie stwierdził, że „*soft law* składa się z pisemnych instrumentów, które określają zasady postępowania, które nie mają na celu być prawnie wiążące, zatem nie podlegają prawu traktatów ani nie generują *opinio iuris* wymaganego, aby stanowić praktykę przyczyniającą się do powstawania zwyczaju (…) Chociaż może być paradoksalne oraz mylące nazywanie czegoś »prawem«, gdy nie jest to prawem, koncepcja ta jest jednak przydatna do opisania instrumentów, które wyraźnie mają wpływ na stosunki międzynarodowe i które mogą później przekształcić się w zwyczaj lub stać się podstawą do traktatu"[98]. Inny autor, Robert Walter odniósł się do normatywności, mechanizmów sankcjonujących oraz skuteczności *soft law*. Normatywność dotyczy terminu „prawo", który implikuje istnienie pewnego obowiązku, którego brak w przypadku miękkiego prawa. Podejmując problem mechanizmu sankcji w kontekście *soft law,* wskazał, że takie normy nie mogą zawierać ustrukturyzowanych sankcji, ponieważ przekształciłoby to je w normę prawną, która nie mogłaby być odróżniona od prawa „pozytywnego". Ponadto R. Walter trafnie zauważył, że by można było uznać miękkie prawo za system normatywny, wymagałoby to

[94] P. Skuczyński, *op. cit.*, s. 329-330.
[95] *Ibidem,* s. 330.
[96] F. Roessler, *Law, De Facto Agreements and Declarations of Principle in International Economic Relations,* „German Yearbook of International Law" 1978, vol. 21, s. 41.
[97] P. Skuczyński, *op. cit,* s. 331.
[98] D. J. Harris, *Cases and Materials on International Law. 6th Edition,* London 2005, s. 62.

pewnego stopnia jego skuteczności, albo poprzez ciągłe przestrzeganie, albo poprzez istnienie stałych sankcji społecznych[99]. Zdaniem Mathiasa Knauffa *soft law* są zorientowane na zachowanie regulacje tworzone przez właściwe organy władzy publicznej, które nie mają mocy prawnej (lub mają moc prawną, która związana jest z wewnętrzną sferą podmiotu regulującego) i które osiągają zamierzony efekt sterując zachowaniem podmiotów w sposób pozaprawny[100]. Linda Senden odnosząc się do efektu, jaki wywołuje *soft law*, określa je jako „zasady postępowania określone w instrumentach, którym jako takim nie przypisano mocy prawnie wiążącej, ale które mimo to mogą wywołać określone (pośrednie) skutki prawne, oraz które mają na celu wywołanie praktycznych skutków i takie skutki mogą wywołać"[101]. Jedną z najbardziej rozbudowanych definicji miękkiego prawa zaproponowali w kontekście prawa wspólnotowego K. Wellens i G.M. Borchardt, dla których „wspólnotowe *soft law* dotyczy zasad postępowania, które znajdują się na poziomie prawnie niezobowiązującym (w sensie egzekwowalnym i sankcjonowalnym), ale które według ich twórców muszą zostać przyznane w zakresie prawnym, określanym za każdym razem, dlatego też nie wykazują jednolitej wartości intensywności w odniesieniu do swojego zakresu prawnego, ale mają to wspólnego, że są skierowane do (zamiar twórców) i mają na celu (za pośrednictwem porządku prawnego społeczności) wpływanie na postępowanie państw członkowskich, instytucji, przedsiębiorstw i osób fizycznych, jednak bez zawierania praw i obowiązków wspólnotowych"[102].

Mając na uwadze powyższe, dla celów niniejszego opracowania przyjmuje się, iż *soft law* stanowi formę regulowania stosunków międzynarodowych, która w sposób prawnie niewiążący ma kształtować postępowanie adresatów norm w niej zawartych. Miękkie prawo przyjmować może w szczególności formę deklaracji, zasad, zaleceń, wytycznych i rezolucji, które nie pochodzą z tradycyjnych źródeł międzynarodowego prawa publicznego i choć nie posiada mocy wiążącej, może wywoływać pewne skutki prawne.

[99] R. Walter, *Soft law aus rechtstheoretischer und verfassungsrechtlicher Sicht* [w:] M. Lang *et al.* (eds), *Soft Law in der Praxis*, Wien 2005, s. 23-27.
[100] M. Knauff, *Der Regelungsverbund: Recht und Soft Law im Mehrebenensystem,* Würzburg 2010, s. 228.
[101] L. Senden, *Soft law in European Community Law,* Portland 2004, s. 3.
[102] G. M. Borchardt, K. Wellens, *Soft Law in European Community Law,* „European Law Review" 1980, vol. 14, nr 5, s. 267, cyt. za *ibidem.*

4.3. Organizacje międzynarodowe jako instytucjonalna formy współpracy międzynarodowej

Zdaniem Jerzego Menkesa i Andrzeja Wasilkowskiego, „rozwój ilościowy organizacji międzynarodowych i systematyczny wzrost ich realnego znaczenia zogniskował dociekania na funkcjonowaniu organizacji międzynarodowej, a nie na pojęciu »organizacja międzynarodowa«”[103]. Jak wspomniano wcześniej, za pierwsze oficjalne użycie terminu „organizacja międzynarodowa” uważa się wykład wygłoszony w 1867 r. w Królewskim Towarzystwie w Edynburgu, jednakże w języku prawnym, termin ten został ugruntowany w postanowieniach Paktu Ligi Narodów, który w art. 23 przewidywał „powołanie i utrzymanie niezbędnych organizacji międzynarodowych”[104]. Termin ten był traktowany jako nazwa ogólna[105].

Sprawa zdefiniowania organizacji międzynarodowych była podejmowana w pracach Komisji Prawa Międzynarodowego już podczas kodyfikacji prawa traktatów. Artykuł 3 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów stanowi, że konwencji nie stosuje się ani do porozumień międzynarodowych, zawartych między państwami a innymi podmiotami prawa międzynarodowego lub między takimi innymi podmiotami prawa międzynarodowego. Komisja Prawa Międzynarodowego za „inne podmioty prawa międzynarodowego” uznawała głównie organizacje międzynarodowe[106]. Postanowienie to nie miało jednak wpływu na traktaty założycielskie organizacji międzynarodowych, które zgodnie z art. 5 konwencji są objęte zakresem jej stosowania. Ponadto, w art. 20 ust. 3 zawarto postanowienie dotyczące aktu konstytucyjnego organizacji międzynarodowej, które powinno być przyjęte przez „kompetentny organ tej organizacji”. Zamieszczenie w Konwencji wiedeńskiej definicji organizacji międzynarodowej uznano za pożądane, lecz wybrano definicję bardzo krótką[107]. Zgodnie z art. 2 ust. 1 lit i konwencji, „organizacja międzynarodowa” oznacza organizację międzyrządową. Głównym celem zamieszczenia tej definicji było „wyłączenie organizacji

[103] J. Menkes, A. Wasilkowski, *op. cit.*, s. 142.
[104] Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonemi i skojarzonemi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 roku (Dz.U. 1920 nr 35 poz. 200).
[105] J. Menkes, A. Wasilkowski, *op. cit.*, s. 143.
[106] M. Mendelson, *The Definition of 'International Organization' in the International Law Commission's Current Project on the Responsibility of International Organizations* [w:] M. Ragazzi (ed.), *International Responsibility Today. Essays in Memory of Oscar Schachter,* Leiden – Boston 2005, s. 374.
[107] *Ibidem.*

pozarządowych ze stosowania Konwencji, ponieważ Konwencja ma zastosowanie wyłącznie do traktatów między państwami”[108].

W Konwencji wiedeńskiej o reprezentacji państw w ich stosunkach międzynarodowych z powszechnymi organizacjami międzynarodowymi z 1975 r.[109] powtórzono definicję organizacji międzynarodowej z konwencji z 1969 r. Zgodnie z nazwą konwencji, jej postanowienia dotyczą reprezentacji państw w stosunkach międzynarodowych z „powszechnymi organizacjami międzynarodowymi”. Zostały one określone w art. 1 pkt 2 konwencji jako „Organizacja Narodów Zjednoczonych, jej wyspecjalizowane agencje, Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej i wszelkie podobne organizacje, których członkostwo i obowiązki mają zasięg ogólnoświatowy”. W Konwencji wiedeńskiej o sukcesji państw w odniesieniu do traktatów z 1978 r. również powtórzono definicję organizacji międzynarodowej jako organizacji międzyrządowej[110].

Kwestia definicji organizacji międzynarodowej miała istotne znaczenie w pracach nad Konwencją wiedeńska o prawie traktatów między państwami a organizacjami międzynarodowymi lub między organizacjami międzynarodowymi z 1986 r. W art. 2 ust. 1 lit i tej konwencji również powtórzono krótką definicję organizacji międzynarodowej z Konwencji wiedeńskiej z 1969 r. Decyzja, by nie opracować szerszej definicji organizacji międzynarodowej była uzasadniana faktem, że „głównym celem niniejszego projektu nie jest uregulowanie statusu organizacji międzynarodowych, ale reżimu traktatów, których stroną jest jedna lub więcej organizacji międzynarodowych”. Komisja zastanawiała się jednak, czy pojęcie organizacji międzynarodowej nie powinno być definiowane inaczej niż przez „międzyrządowy" charakter organizacji. W związku z drugim czytaniem artykułu kilka rządów również zasugerowało, że należy opracować inną definicję. Po dalszej dyskusji nad tą kwestią Komisja postanowiła zachować wcześniejszą definicję, ponieważ „jest ona odpowiednia do celów projektu artykułów; albo organizacja międzynarodowa ma zdolność do zawarcia co najmniej jednego traktatu, w którym to przypadku zasady zawarte w projekcie artykułów będą miały do niej zastosowanie, albo, pomimo swojej nazwy, nie ma takiej zdolności, w którym to przypadku nie ma sensu wyraźnie stwierdzać, że projekt artykułów nie ma do niej

[108] M. E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Leiden – Boston 2009, s. 95.
[109] Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character, A/CONF.67/16.
[110] Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties. Done at Vienna on 23 August 1978, United Nations Treaty Series vol. 1946.

zastosowania”[111]. Warto przypomnieć, że Specjalny Sprawozdawca Komisji Leonardo Diaz-Gonzales podkreślał, iż prawie wszyscy członkowie Komisji zalecali mu ostrożne i pragmatyczne podejście do kwestii definiowania organizacji międzynarodowej, wolne od pogłębionych dyskusji teoretycznych. Stwierdził on także, iż „ nie wydaje się zatem właściwe, aby próbować wypracować i zaproponować dokładną definicję tego, czym jest organizacja międzynarodowa, zwłaszcza że zadaniem Komisji nie jest sporządzenie traktatu dotyczącego takich organizacji, ale sformułowanie projektów artykułów zawierających ogólne zasady regulujące zdolność prawną, przywileje i immunitety organizacji międzynarodowych”[112].

Zmiana podejścia Komisji Prawa Międzynarodowego do problemu definicji organizacji międzynarodowej nastąpiła w toku prac nad zagadnieniem odpowiedzialności organizacji międzynarodowych i doprowadziła do przyjęcia art. 2 Projektu artykułów dotyczących odpowiedzialności organizacji międzynarodowych[113]. Zgodnie z tym artykułem „organizacja międzynarodowa" oznacza organizację ustanowioną na mocy traktatu lub innego instrumentu prawa międzynarodowego i posiadającą samodzielną osobowość prawną. Członkami organizacji międzynarodowych mogą być, oprócz państw, także inne podmioty”. W projekcie wyraźnie zaznaczono, że ta definicja służy wyłącznie „do celów niniejszego projektu artykułów”.

Pierwszy element definicji odnosi się do utworzenia organizacji międzynarodowej. Organizacje takie są zwykle ustanawiane na mocy umowy międzynarodowej, zawartej w formie pisemnej między co najmniej dwoma uczestnikami. Umowa ta podlega wyłącznie prawu międzynarodowemu. Umowa podlega też ratyfikacji lub zatwierdzeniu przez odpowiednie państwa i/lub inne podmioty ubiegające się o członkostwo. Rzadziej zdarza się, że organizacje międzynarodowe są tworzone w drodze konsensusu osiągniętego na konferencjach międzynarodowych. W niektórych przypadkach, nowa organizacja międzynarodowa jest ustanawiana decyzją organizacji już istniejącej[114]. Wymóg aby traktat lub inny instrument powołujący organizację międzynarodową był instrumentem prawa międzynarodowego ma na celu odróżnienie organizacji międzynarodowych od organizacji pozarządowych. W przeciwieństwie do organizacji międzynarodowych, organizacje

[111] Zob. Report of the International Law Commission on the work of its thirty-fourth session (3 May-23 July 1982), A/37/10, s. 20-21.
[112] Yearbook of International Law Commission 1985 vol. II (I), s. 105.
[113] Report of the International Law Commission Sixty-third session (26 April–3 June and 4 July–12 August 2011), A/66/10, s. 54.
[114] K. Schmalenbach, *International Organizations or Institutions, General Aspects* [w:] R. Bernhardt (ed.), *Max Planck*….

pozarządowe są tworzone przez podmioty prywatne na mocy prawa krajowego. Państwa mogą ustanawiać w drodze umowy międzynarodowej międzyrządowe podmioty komercyjne i non-profit, które są zorganizowane i podlegają określonemu krajowemu porządkowi prawnemu[115]. Komisja Prawa Międzynarodowego stwierdziła, iż „definicja zawarta w art. 2 nie obejmuje organizacji, które zostały ustanowione na mocy instrumentów regulowanych prawem krajowym, chyba że traktat lub inny instrument regulowany prawem międzynarodowym został następnie przyjęty i wszedł w życie”[116].

Drugim elementem definicji jest samodzielna osobowość prawna organizacji międzynarodowej. Międzynarodowa osobowość prawna oznacza zdolność organizacji do posiadania praw i obowiązków w świetle prawa międzynarodowego. Organizacja międzynarodowa ma zatem zdolność do funkcjonowania w obrocie prawnym, w tym do składania oświadczeń woli odrębnych od zbiorowej woli państw członkowskich. Jeśli organizacja wyraża jedynie skonsolidowaną wolę swoich państw członkowskich, działa wówczas jako organ kolegialny. Element samodzielnej osobowości prawnej może być wykorzystywany do odróżnienia organizacji międzynarodowych od innych form zinstytucjonalizowanej współpracy międzynarodowej państw, które nie mają osobowości prawnej[117]. Jak wskazano w komentarzu do projektu artykułów, nabycie przez organizację międzynarodową osobowości prawnej na mocy prawa międzynarodowego jest w różny sposób. Zgodnie z jednym z poglądów, samo istnienie dla organizacji obowiązku wynikającego z prawa międzynarodowego oznacza, że organizacja ma osobowość prawną. Zgodnie z innymi poglądami, wymagane jest również wystąpienie innych przesłanek, aby uznać osobowość prawnomiędzynarodową organizacji[118]. Komisja przypomniała, że Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w opinii doradczej w sprawie interpretacji umowy z dnia 25 marca 1951 r. między Światową Organizacją Zdrowia (WMO) a Egiptem, stwierdził, że „organizacje międzynarodowe są podmiotami prawa międzynarodowego i jako takie są związane wszelkimi zobowiązaniami ciążącymi na nich na mocy ogólnych zasad prawa międzynarodowego, na mocy ich statutów lub na mocy umów międzynarodowych, których są stronami”[119]. Trybunał potwierdził to stanowisko również w opinii doradczej w sprawie legalności użycia przez

[115] *Ibidem.*
[116] Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-fifth Session (5 May-6 June and 7 July-8 August 2003), A/58/10, s. 20.
[117] K. Schmalenbach, *op. cit.*
[118] Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-fifth Session (5 May-6 June and 7 July-8 August 2003), A/58/10, s. 21.
[119] Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion,* ICJ Reports 1980, s. 89-90.

państwo broni jądrowej w konflikcie zbrojnym, wskazując, że „organizacje międzynarodowe są podmiotami prawa międzynarodowego, które nie posiadają, w przeciwieństwie do państw, kompetencji generalnej”[120]. Komisja Prawa Międzynarodowego stanęła na stanowisku, iż wydając te dwie opinie doradcze, Trybunał przyjął liberalny pogląd na nabycie przez organizacje międzynarodowe osobowości prawnej na mocy prawa międzynarodowego. Komisja powołała się także na opinię doradczą Trybunału w sprawie odszkodowań za straty poniesione w służbie Narodów Zjednoczonych[121], w której MTS wyraził pogląd, że gdy istnieje osobowość prawna organizacji, jest to osobowość "obiektywna"[122], zatem skuteczna wobec wszystkich państw, a nie tylko wobec państw ją tworzących[123].Osobowość prawna organizacji międzynarodowej, która może stanowić podstawę jej odpowiedzialności międzynarodowej, musi być "odrębna od osobowości prawnej jej państw członkowskich". Element ten znajduje odzwierciedlenie w wymogu zawartym w art. 2, zgodnie z którym osobowość prawna powinna być "własnością" organizacji, który to termin Komisja uważa za synonim wyrażenia "odrębna od osobowości prawnej jej państw członkowskich". Istnienie odrębnej osobowości prawnej organizacji nie wyklucza możliwości przypisania określonego zachowania zarówno organizacji, jak i jednemu lub większej liczbie jej członków lub wszystkim jej członkom[124].

Trzeci elementem definicji organizacji międzynarodowej zawartej w projekcie artykułów dotyczących odpowiedzialności organizacji międzynarodowych odnosi się do członkostwa w organizacji międzynarodowej. Zgodnie z postanowieniem projektu, członkami organizacji międzynarodowych mogą być, oprócz państw, także inne podmioty. Co do zasady, „klasycznymi” członkami organizacji międzynarodowych są podmioty prawa międzynarodowego posiadające zdolność traktatową[125]. Mimo że państwa pozostają głównymi podmiotami w organizacjach międzynarodowych, organizacje stają się coraz bardziej aktywne i występują jako założyciele lub członkowie innych organizacji, jeśli pozwala na to ich statut[126]. Warto wskazać, że podmioty nieposiadające zdolności traktatowej nie są bezwzględnie

[120] Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion,* ICJ Reports 1996, s. 78.
[121] Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Reparations for Injury Suffered in the Service of the United Nations,* ICJ Reports 1949, s. 174.
[122] Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-fifth Session (5 May-6 June and 7 July-8 August 2003), s. 21.
[123] Zob. I. S. Kaya, M. Aykanat, *International Legal Personality of International Organizations: OPEC Case,* „Abant Sosyal Bilimler Dergisi” 2016 vol. 4, s. 63 – 89.
[124] Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-fifth Session (5 May-6 June and 7 July-8 August 2003), A/58/10, s. 21.
[125] K. Schmalenbach, *op. cit.*
[126] Jako przykład można wskazać Unię Europejską, która jest członkiem szeregu organizacji międzynarodowych. Zob. szerzej J. Wouters *et al.*, *The Law of EU External Relations: Cases, Materials and Commentary on the EU as International Legal Actor,* Oxford 2021, s. 128 – 176.

wykluczone z członkostwa w organizacjach międzynarodowych. Statut danej organizacji może przewidywać bowiem, iż różnego rodzaju podmioty na określonych zasadach mogą brać udział w działalności organizacji. Na przykład Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) przewiduje trzy kategorie członkostwa – członkostwo pełnoprawne, które dostępne jest dla wszystkich suwerennych państw, członkostwo stowarzyszone dostępne dla wszystkich terytoriów lub grup terytoriów nieponoszących odpowiedzialności za swe stosunki zewnętrzne oraz członkostwo afiliowane, które jest dostępne dla międzynarodowych organizacji, międzyrządowych i pozarządowych[127].

Oprócz przytoczenia historii kształtowania się definicji organizacji międzynarodowej w pracach Komisji Prawa Międzynarodowego (KPM), warto również zwrócić uwagę na definicje tego terminu formułowane w doktrynie prawa międzynarodowego publicznego. Odmiennie niż w przypadku KPM, w doktrynie „nie można narzekać na brak definicji organizacji międzynarodowej"[128]. Definicje takie są zamieszczane w każdym podręczniku prawa międzynarodowego oraz w opracowaniach z zakresu problematyki podmiotowości prawnomiędzynarodowej[129]. Pomimo wielości podejmowanych prób, nie udało się jednak doprowadzić do wykształcenia dostatecznie precyzyjnej, uniwersalnej definicji organizacji międzynarodowej[130].

Abdullah El-Erian, pierwszy sprawozdawca Komisji Prawa Międzynarodowego w pracach dotyczących stosunków między państwami i organizacjami międzyrządowymi wyróżnił trzy typy definicji organizacji międzynarodowych. Jego zdaniem, „pierwszy z nich dąży do asymilacji lub integracji zjawiska organizacji międzynarodowej z tradycyjnymi, klasycznymi wzorcami prawa międzynarodowego. Drugi projektuje nasze obecne rozumienie tego zjawiska retrospektywnie, aby objąć pewne wcześniejsze doświadczenia, wyjaśniając w ten sposób przeszłość teraźniejszością. Trzeci podejmuje się wyodrębnienia i podkreślenia elementu lub elementów organizacji międzynarodowych, które są uważane przez różnych autorów w tej kategorii za niezbędne do ich uznania"[131].

Do pierwszej kategorii zalicza się definicje najwcześniej formułowane, próbujące wyjaśnić nowo powstałe zjawisko za pomocą tradycyjnych, a więc zorientowanych na państwa

[127] Zob. Statutes of the World Tourism Organization (WTO) (with annex). Adopted at Mexico City on 27 September 1970, United Nations Treaty Series vol. 985.
[128] J. Kolasa, *Pojęcie współczesnej organizacji międzynarodowej,* „Przegląd Stosunków Międzynarodowych" 1981, nr 2-3, s. 165.
[129] T. Gadkowski, *op. cit.*, s. 56-57.
[130] A. Czaplińska, *Odpowiedzialność organizacji międzynarodowych jako element uniwersalnego systemu odpowiedzialności międzynarodowej,* Łódź 2014, s. 22.
[131] Yearbook of International Law Commission 1963 vol. II, s. 164-165.

pojęć prawa międzynarodowego. Jako przykład można wskazać definicję Dionisio Anzilottiego, który pojmował organizacje międzynarodowe jako wspólne organy państw, wyrażające ich zbiorową, a nie własną, odrębną od państwowej wolę[132]. Zdaniem Hansa Kelsena organizacją międzynarodową była ustanawiana jako organ państw na podstawie traktatu „konfederacja państw" nie będąca samodzielnym bytem prawnomiędzynarodowym[133]. Zdaniem Anny Czaplińskiej, z dzisiejszej perspektywy trudno jest ocenić, czy znaczenie organizacji międzynarodowych jako nowego fenomenu prawa międzynarodowego było świadomie negowane ze względu na obawy, że dociekanie istoty ich prawnej natury może przynieść, włącznie z podważeniem monopolistycznej pozycji państw w międzynarodowym porządku prawnym i zachwianie całym tym porządkiem, jaki dotychczas znali, czy tylko nie doceniono ich potencjału, czy też po prostu traktowano je zupełnie pragmatycznie, jako użyteczne formy osiągania określonych celów przez państwa, do czego nie były potrzebne rozważania nad ich prawną naturą"[134].

Drugim typem definicji wyróżnionym przez A. El-Eriana jest definiowanie organizacji międzynarodowych poprzez objęcie tym terminem różnych wcześniejszych doświadczeń w zakresie współpracy w porządku międzynarodowym, próbując „wyjaśnić przeszłość teraźniejszością". Autor trafnie twierdzi, że takie rozumienie organizacji międzynarodowych rozciąga się na wszelkie formy współpracy państw, które ówcześnie spełniały funkcje podobne do dzisiejszych organizacji, skupiając się przede wszystkim na kryterium celu i przedmiotu ich działalności, a bez uwzględnienia aspektów instytucjonalno-organizacyjnych. Przykładem definicji zaliczanych do tej kategorii jest definicja zaproponowana przez Stanleya Hoffmana, w myśl której pojęcie organizacji międzynarodowej oznacza wszystkie formy współpracy pomiędzy państwami, które są powołane do życia jako wyraz ich woli, a które mają na celu ustanowienie, dzięki swojemu stowarzyszeniu, określonego porządku w przestrzeni międzynarodowej, działające w środowisku międzynarodowym, w którym państwa są podstawowymi osobami prawnymi[135].

Trzeci typ definicji koncentruje się na zidentyfikowaniu cechy lub cech organizacji międzynarodowych, które można uznać za charakterystyczne i konstytutywne dla nich jako całej kategorii podmiotów. Wśród definicji zaliczanych do tej kategorii warto przytoczyć definicję Jamesa Brierly'ego, zgodnie z którą organizację międzynarodową stanowi

[132] Zob. D. Anzilotti, *Cours de Droit International*, Paris 1929, s. 283.
[133] Zob. H. Kelsen, *Principles of International Law,* New York 1952, s. 172.
[134] A. Czaplińska, *op. cit.,* s. 24.
[135] Zob. S. Hoffman, *Organisation Internationale et Pouvoirs Politiques des Etats,* Paris 1954, s. 12.

stowarzyszenie państw, posiadające wspólne organy i mające podstawę traktatową[136]. Hersch Lauterpacht organizację międzynarodową określił natomiast jako organizm utworzony na podstawie umowy międzynarodowej, składający się głównie z państw, dysponujący własnymi, stałymi organami i z własną podmiotowością międzynarodową nadaną mu w instrumencie konstytucyjnym albo uznaną wyraźnie w umowie zawartej z konkretnym państwem[137]. Zdaniem Geralda Fitzmaurice'a, organizacja międzynarodowa jest to ustanowione traktatem zrzeszenie państw, z własną konstytucją i wspólnymi organami, posiadające osobowość prawną odrębną od osobowości państw członkowskich i będące podmiotem prawa międzynarodowego z własną zdolnością traktatową[138]. Anna Czaplińska odnosząc się do trzeciej kategorii definicji organizacji międzynarodowej trafnie stwierdza, że „właśnie taki sposób definiowania organizacji międzynarodowej jest najbardziej odpowiedni na potrzeby opisu i analizy zjawiska prawnego" [139]. Autorka zauważa, że w literaturze istnieje możliwość różnorodnego podejścia do definiowania tego typu organizacji, rozróżniając podejście instytucjonalne i funkcjonalne. W podejściu instytucjonalnym, uwaga skupia się na aspektach strukturalno-formalnych organizacji międzynarodowej, takich jak członkostwo, struktura, kompetencje organów oraz proces podejmowania decyzji. Natomiast podejście funkcjonalne kładzie nacisk na cele i funkcje organizacji, zwłaszcza na realizację wspólnych interesów członków w określonych dziedzinach[140]. Zdaniem J. Menkesa i A. Wasilkowskiego, najbardziej właściwym sposobem podejścia do definicji organizacji międzynarodowej jest podejście eklektyczne, które łączy w wyjaśnieniu pojęcia organizacji międzynarodowej odwołanie się do czynników o charakterze instytucjonalnym z ujęciem funkcjonalnym[141]. Opierając się na takim podejściu, J. Menkes i A. Wasilkowski wskazują na elementy składające się na istotę organizacji międzynarodowej. Organizacją międzynarodowa:

1) jest stowarzyszeniem członków, powołanym przez nich do istnienia;
2) jest powołana na podstawie decyzji wyrażonej w formie, co do zasady, umowy lub innego instrumentu rządzonego prawem międzynarodowym;
3) powołana jest do realizacji wyodrębnionego, wspólnego interesu oraz celu, przy czym ma możliwość modyfikowania tych celów;

[136] Zob. Yearbook of International Law Commission 1950 vol. II, s. 229-230.
[137] Zob. Yearbook of International Law Commission 1953 vol. II, s. 99.
[138] Zob. Yearbook of International Law Commission 1956 vol. II, s. 108.
[139] A. Czaplińska, *op. cit.*, s. 25 – 26.
[140] Zob. *Ibidem*, s. 26 – 27.
[141] J. Menkes, A. Wasilkowski, *op. cit.*, s. 159.

4) dysponuje nadaną jej podmiotowością międzynarodową, jest zdolna do działania w interesie własnym;
5) jest wyposażona w kompetencje niezbędne do realizacji jej celów, przy czym mogą być to tzw. kompetencje dorozumiane;
6) posiada co do zasady własny, stały organ albo organy ustanowione do realizacji celu organizacji, które działają w ramach posiadanych kompetencji, zgodnie z zasadą legalizmu[142].

5. Podsumowanie

Współpraca międzynarodowa, rozumiana jako zbiór interakcji pomiędzy zorganizowanymi podmiotami cechującymi się zdolnością do udziału w stosunkach międzynarodowych, które są ukierunkowane na realizację określonych celów i korzyści, nieosiągalnych dla poszczególnych podmiotów poprzez ich indywidualne działanie jest bardzo istotnym elementem działalności państw w przestrzeni kosmicznej. Współpraca międzynarodowa jest integralną częścią polityki kosmicznej na świecie i obecnie trudno sobie wyobrazić realizację ambitnych, szeroko zakrojonych projektów bez udziału czynnika międzynarodowego. Począwszy od XVI w. z widocznym nasileniem XX w., współpraca międzynarodowa podlega procesowi instytucjonalizacji, który można zdefiniować jako proces tworzenia opartych na prawie międzynarodowym mechanizmów współpracy regulujących stosunki między państwami, których celem jest strukturyzowanie i stabilizowanie ich współdziałania, które zapewnia jego trwałe i efektywne ramy. Funkcjami instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej są:

1) funkcja stabilizacyjna, która służy w szczególności do potwierdzenia suwerennej równości państw oraz równości praw i partnerstwa członków zbiorowości, których interesom dana funkcja odpowiada,
2) funkcja legitymizacyjna, która służy uznawaniu i legitymizowaniu nowych sytuacji faktycznych w środowisku międzynarodowym oraz
3) funkcja integracyjna, która zbliżając państwa, zorganizowane wobec wspólnych celów, mobilizuje je do uzgadniania i koordynacji ich aktywności, a także wzmacnia je wzajemnie i kanalizuje ich działania.

[142] *Ibidem,* s. 159 – 163.

Międzynarodowe mechanizmy współpracy w przestrzeni kosmicznej (formy zinstytucjonalizowanej współpracy międzynarodowej) charakteryzują się różnorodnością i elastycznością pod względem formy i treści, które nie są wobec siebie wykluczające, a często się przenikają i łączą. Wielość form współpracy międzynarodowej pozwala na adaptację i odpowiednie dostosowanie do różnorodnych sytuacji oraz specyficznych potrzeb i celów współpracujących stron. Różnorodność i elastyczność form współpracy są niezbędne dla skutecznego funkcjonowania międzynarodowych mechanizmów współpracy, umożliwiając partnerom dostosowanie ich działań do specyficznych potrzeb i celów, a także efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów i potencjału. Biorąc pod uwagę tę dynamikę, w celu usystematyzowania i uporządkowania analizy poszczególnych mechanizmów współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej, warto dokonać następującej kategoryzacji:

1. Prawne instrumenty kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej:
    a. Umowy międzynarodowe;
    b. Soft law;
2. Organizacje międzynarodowe międzyrządowe:
    a. Współpraca w organizacjach w ramach systemu ONZ;
    b. Współpraca w organizacjach poza systemem ONZ;
3. Fora współpracy niebędące organizacjami międzynarodowymi międzyrządowymi.

Rozdział II
Traktatowe podstawy kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej

1. Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi

1.1.Rys historyczny

Wypuszczenie[143] w przestrzeń kosmiczną 4 października 1957 r. przez Związek Radziecki pierwszego sztucznego satelity – Sputnika 1 udowodniło, że państwa są w stanie opracować technologię niezbędną do umieszczania satelitów na orbicie, a tym samym są w stanie wykorzystać przestrzeń kosmiczną do przemieszczania międzykontynentalnych pocisków balistycznych. Oznaczało to początek rywalizacji w domenie kosmicznej między Związkiem Radzieckim a Stanami Zjednoczonymi, a zdano sobie sprawę, że oba państwa mogą wykorzystać przestrzeń kosmiczną do celów wojskowych[144]. Państwa te stosunkowo szybko doszły jednak do wniosku, że konieczne jest wprowadzenie pewnych minimalnych regulacji, które dotyczyć będą użytkowania przestrzeni kosmicznej, a prawodawstwo to nie powinno przyjąć formy bilateralnej, lecz mieć uniwersalny zakres. Milczące porozumienie między supermocarstwami wojskowymi było takie, że ramy normatywne wojskowego użytkowania przestrzeni kosmicznej powinny być kształtowane wyłącznie dwustronnie, natomiast z drugiej strony, użytkowanie przestrzeni kosmicznej do celów pokojowych powinno być rozpatrywane w ramach systemu Narodów Zjednoczonych[145]. Po upływie roku od startu Sputnika 1, Zgromadzenie Ogólne ONZ podjęło rezolucję zatytułowaną „Kwestia pokojowego użytkowania przestrzeni kosmicznej", na mocy której powołany został Komitet *ad hoc* ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (*Committee on the Peaceful Uses of Outer*

[143] W niniejszym opracowaniu, sformułowanie *„launch"* będzie tłumaczone jako „wypuszczenie" ze względu na fakt, iż takie tłumaczenie funkcjonuje w przekładach traktatów kosmicznych dokonywanych na potrzeby publikacji umów w polskich publikatorach. Należy jednakże zgodzić się z poglądem, iż trafniejszym sformułowaniem wydaje się być „wyniesienie". Zob. K Malinowska, M. Kłoda, B. Malinowski, K. Hopej, J. Szlachetko, M. Polkowska, *Zielona Księga Polskiego Prawa Kosmicznego. Rozdział 2. Definicje w obcym prawie kosmicznym (analiza porównawcza) i propozycje rozwiązań dla polskiego prawa kosmicznego,* „Ad Astra" 2020, nr 4, s. 47.

[144] Zob. W. McDougall, *The Heavens and the Earth – A Political History of the Space Age,* Baltimore 1997, s. 141 – 150.

[145] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. I Outer Space Treaty* (English/Russian edition), Berlin 2017, s. 112.

Space, dalej jako „COPUOS"), który stał się forum negocjacyjnym kształtowania się reguł prawnych dotyczących przestrzeni kosmicznej[146].

Pierwsze negocjacje przeprowadzone na forum COPUOS doprowadziły do przyjęcia przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w grudniu 1961 r. rezolucji 1721 zatytułowanej „Współpraca międzynarodowa w zakresie pokojowego użytkowania przestrzeni kosmicznej"[147]. W rezolucji tej zawarto fundamentalne zasady, stanowiące podstawę kształtowania norm dotyczących użytkowania przestrzeni kosmicznej. Potwierdzona została w szczególności zasada stosowania prawa międzynarodowego, w tym Karty Narodów Zjednoczonych do przestrzeni kosmicznej oraz ciał niebieskich, zasada wolności badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich. Wezwano również państwa do rejestracji wypuszczanych obiektów poprzez ich zgłoszenie do Sekretarza Generalnego ONZ.

W marcu 1962 r. został powołany Podkomitet Prawny COPUOS[148], któremu powierzono mandat do przygotowania dokumentu zawierającego normy regulujące działalność kosmiczną państw. Związek Radziecki opowiadał się za formalnym opracowaniem kompleksowego dokumentu zwierającego deklarację podstawowych zasad prawnych regulujących działalność państw w przestrzeni kosmicznej oraz odrębnej umowy międzynarodowej w sprawie pomocy i powrotu astronautów. Stany Zjednoczone natomiast proponowały opracowanie zestawu zasad, które zostałyby przyjęte nie jako formalny dokument, jak sugerował Związek Radziecki, ale w formie rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Rezolucja dotyczyłaby ratownictwa i pomocy dla astronautów i pojazdów kosmicznych oraz zawierałaby zasady odpowiedzialności za wypadki pojazdów kosmicznych. Stany Zjednoczone argumentowały, że technika kosmiczna jest wciąż w powijakach, a zatem przedwczesne jest opracowywanie wiążących przepisów prawnych[149]. W 1963 roku, korzystając ze sprzyjającej sytuacji politycznej, Podkomitet Prawny COPUOS opracował zestaw zasad w formie projektu deklaracji, która została następnie przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ jako rezolucja 1962 (XVIII) pt. „Deklaracja zasad prawnych regulujących

[146] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1958 r., *Question of the peaceful use of outer space,* A/RES/1348 (XIII). Teksty wszystkich rezolucji przytaczanych w niniejszym opracowaniu dostępne są na stronach internetowych Organizacji Narodów Zjednoczonych pod adresem https://research.un.org/en/docs/ga/resolutions.
[147] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 20 grudnia 1961 r., *International co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space,* A/RES/1721(XVI).
[148] Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/5109.
[149] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol.I…*, s. 134.

działalność państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej”[150]. Deklaracja ta stanowi pierwszy dokument społeczności międzynarodowej określający zasady prawne działalności w przestrzeni kosmicznej. Zawarto w niej zasady, które stanowiły fundament, na którym oparty został Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi (*Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies*, dalej jako „Układ o przestrzeni kosmicznej” lub „OST”), w szczególności takie jak: zasada swobodnej eksploracji i użytkowania przestrzeni kosmicznej przez wszystkie państwa, zakaz zawłaszczania przestrzeni kosmicznej, zasada, zgodnie z którą eksploracja i użytkowanie przestrzeni kosmicznej odbywa się wyłącznie zgodnie z prawem międzynarodowym i z korzyścią dla całej ludzkości, zasada odpowiedzialności międzynarodowej za działalność państw w przestrzeni kosmicznej, możliwość prowadzenia działalności w przestrzeni kosmicznej przez podmioty prywatne pod warunkiem uzyskania zezwolenia i nadzoru rządowego, zasada zachowania jurysdykcji nad własnością obiektu wypuszczonego w przestrzeń kosmiczną, jak również zasada międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez takie obiekty kosmiczne, a także zobowiązanie do udzielania pomocy astronautom znajdującym się w niebezpieczeństwie.

Dnia 16 czerwca 1966 r. Związek Radziecki skierował na ręce Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta, projekt „Traktatu dotyczącego zasad regulujących działalność państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, Księżyca oraz innych ciał niebieskich” (*draft Treaty on Principles Governing the Activitries of States in the Exploration and use of Outer Space, the Moon and other Celestial Bodies*)[151]. Następnego dnia, 17 czerwca 1966 r. do Przewodniczącego COPUOS wpłynęło pismo przygotowane przez Stany Zjednoczone (datowane na 16 czerwca), zawierające listę 12 punktów, które powinny zostać zawarte w „Traktacie o ciałach niebieskich” *(Celestial Body Treaty*)[152], jak również projekt samego „Traktatu regulującego badanie Księżyca i innych ciał niebieskich”, (*draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and other Celestial Bodies*). Projekt, zgodnie z tytułem, dotyczył Księżyca i innych ciał niebieskich i zakładał przekształcenie uchwalonych wcześniej rezolucji

[150] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1963 r., *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space*, A/RES/1962(XVIII).
[151] Letter dated 16 June 1966 from the Permanent Representative of the Union of Soviet Socialist Republic to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/6352.
[152] Letter dated 16 June 1966 from the Permanent Representative of the United States of America addressed to the Chairman of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/32.

w formę traktatu, uwzględniającego szczególne warunki Księżyca i innych ciał niebieskich. Przestrzeń kosmiczna została z niego w dużej mierze wyłączona[153].

Propozycje Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego, zostały rozpatrzone przez Podkomitet Prawny COPUOS 11 lipca 1966 r[154]. Utworzona została Grupa Robocza, która miała zająć się oboma złożonymi projektami. Na forum grupy nie osiągnięto pełnego porozumienia, ale wskazano postanowienia zaakceptowane przez strony[155]. Po zatwierdzeniu we wrześniu 1966 r. tymczasowego raportu, Podkomitet Prawny podjął decyzję o zawieszeniu swojej piątej sesji i zebraniu się ponownie jeszcze w tym samym roku. Podczas kolejnej sesji państwa również nie doszły do pełnego porozumienia dotyczącego traktatu, jednak dalsze konsultacje w trakcie sesji głównego komitetu COPUOS w grudniu 1966 r. sprawiły, iż ostatecznie uzgodniono tekst Układu o zasadach działalności państw w zakresie użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami[156]. Tekst ten został następnie przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 19 grudnia 1966 r[157].

Oprócz wskazanych wyżej rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, przygotowanie tekstu OST miało wpływ także zawarcie dwóch innych umów: Układu Antarktycznego z 1959 r.[158] oraz Układu o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą[159]. Układ Antarktyczny, regulujący status prawny odległego, niezamieszkałego regionu był pod pewnymi względami regulacją wzorcową dla twórców OST. Traktat ten w szczególności zapewniał korzystanie terytorium Antarktydy w celach pokojowych (art. 1), zapewniał wolność badań naukowych (art. 2) czy zakazywał wysuwania nowych roszczeń terytorialnych (art. 4)[160]. Układ o zakazie prób broni nuklearnej zakazywał natomiast przeprowadzania prób jądrowych „w atmosferze, poza jej granicami włącznie z przestrzenią kosmiczną…", co zostało następnie powtórzone w art. 4 OST[161].

---

[153] B. Cheng, *The 1967 Space Treaty* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law,* Oxford 1997/el.
[154] Zob. Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Other Celestial Bodies, A/AC.105/C.2/L.12 oraz Letter Dated 11 July 1966 addressed to the Chairman of the Legal Sub-Committee by the Representative of the USSR, A/AC.105/C.2/L.13.
[155] Zob. raporty Grupy Roboczej zawarte w Tymczasowym Raporcie Przewodniczącego Podkomitetu Prawnego COPUOS, A/AC.105/C.2/L.16.
[156] M. Lachs, *The Law of Outer Space...*, s. 129. Zob. International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space: Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/C.1/L396.
[157] Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, A/RES/2222(XXI).
[158] Układ w sprawie Antarktydy podpisany w Waszyngtonie dnia 1 grudnia 1959 r. (Dz.U. 1961 nr 46 poz. 237).
[159] Układ o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą sporządzony w Moskwie dnia 5 sierpnia 1963 r. (Dz.U. 1963 nr 52 poz. 288).
[160] Zob. F. Lyall, P. B. Larsen, *Space Law: A Treatsie,* Surrey 2009, s. 56; P. Jessup, H.J. Taubenfeld, *Controls for Outer Space and the Antarctic Analogy,* Oxford 1959.
[161] Zob. S. Mirmina, C. Schenewerk, *International Space Law and Space Laws of the United States,* Cheltenham 2022, s. 40.

Układ o przestrzeni kosmicznej stanowi pierwszy, zawierający szeroki zakres uregulowań traktat kosmiczny i jest uważany za fundament całego *corpus iuris spatialis internationalis*[162]. Zawarto go w celu określenia statusu prawnego ciał niebieskich przed lądowaniem człowieka na Księżycu i oparty został na zgodzie mocarstw na rezygnację z roszczeń terytorialnych i działań wojskowych na wszystkich ciałach niebieskich. Przekształcając niewiążące zasady zawarte w kolejnych rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ w wiążące postanowienia prawnomiędzynarodowe w sprawie reżimu prawnego przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich oraz w sprawie współpracy międzynarodowej w ich badaniu i użytkowaniu, traktat kształtuje podstawowe ramy prawne dla działań państw w przestrzeni kosmicznej. Wyrażany był nawet pogląd, że zawarcie tego traktatu stanowi „jedno z kluczowych wydarzeń w całej sferze prawa międzynarodowego"[163]. Do najważniejszych zasad regulujących działalność państw w przestrzeni kosmicznej, które zostały zawarte w traktacie należą:

1) nakaz prowadzenia badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi dla dobra i w interesie wszystkich państw, jako dziedziny całej ludzkości (art. I);

2) wolność badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej przez wszystkie państwa (art. I);

3) zakaz zawłaszczania przestrzeni kosmicznej (art. II);

4) nakaz prowadzenia badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich w zgodzie z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego, w tym z podstawowymi zasadami Karty Narodów Zjednoczonych (art. III);

5) zakaz wprowadzania na orbitę wokół Ziemi jakichkolwiek obiektów przenoszących broń jądrową lub jakiekolwiek inne rodzaje broni masowego zniszczenia oraz umieszczania tego rodzaju broni na ciałach niebieskich lub w przestrzeni kosmicznej w jakikolwiek inny sposób (art. IV);

6) zasada użytkowania Księżyca oraz innych ciał niebieskich wyłącznie w celach pokojowych (art. IV);

7) uznanie astronautów za wysłanników ludzkości w przestrzeni kosmicznej i nakaz udzielania im wszelkiej możliwej pomocy w razie wypadku, niebezpieczeństwa lub przymusowego lądowania (art. V);

[162] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *Handbook of Space Law*, Edward Elgar Publishing 2015, s. 49.
[163] F. Lyall, P. B. Larsen, *op.cit.* s. 54.

8) ponoszenie przez państwa odpowiedzialności międzynarodowej za swoją działalność w przestrzeni kosmicznej (art. VI);

9) wymóg upoważnienia i stałego nadzoru nad działalnością prowadzoną przez pozarządowe osoby prawne (art. VI);

10) ponoszenie przez państwa odpowiedzialności międzynarodowej za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne (art. VII);

11) zasada zachowania jurysdykcji i kontroli nad wypuszczonymi obiektami kosmicznymi (art. VIII);

12) nakaz kierowania się zasadą współpracy i wzajemnej pomocy podczas działalności w przestrzeni kosmicznej (art. IX);

13) nakaz prowadzenia działalności kosmicznej w taki sposób, aby uniknąć szkodliwego zanieczyszczenia, jak również niekorzystnych zmian w środowisku ziemskim (art. IX)[164].

Z raportu sporządzonego przez COPUOS w 2024 r. wynika, iż 135 państw dokonało ratyfikacji, jest sygnatariuszami lub zadeklarowało zaakceptowanie praw i obowiązków wynikających z Układu o zasadach działalności państw w zakresie użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi[165]. Tekst traktatu został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ bez głosowania.

1.2. Preambuła OST – traktat mający „przyczynić się do rozwoju szerokiej współpracy międzynarodowej"

Preambuła traktatu jest istotnym elementem składowym umowy międzynarodowej. Zgodnie z art. 31 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, traktat należy interpretować w dobrej wierze, zgodnie ze zwykłym znaczeniem, jakie należy przypisywać użytym w nim wyrazom w ich kontekście, oraz w świetle jego przedmiotu i celu. Zgodnie z ust. 2 art. 31, dla celów interpretacji traktatu kontekst obejmuje także preambułę umowy. Preambuła traktatu określa, w sposób ogólny, cele i przyczyny, które doprowadziły strony do zawarcia traktatu. Może ona także zawierać wskazanie motywacji stron do zawarcia traktatu poprzez opisanie

[164] Zob. A. Konert, F. G. von der Dunk (eds), *National Space Law in Poland: Past, present and future*, Leiden 2023, s. 104-106.

[165] Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3.

podstaw ich przeszłych, obecnych i przyszłych stosunków w zakresie, w jakim odnosi się to do traktatu. Preambuły określają zatem intencje stron traktatu[166].

Tekst preambuły do OST nie był przedmiotem szerszej dyskusji podczas trwania prac nad przygotowaniem traktatu. Już Projekt Deklaracji zasad dotyczących badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej złożony przez Stany Zjednoczone w 1962 r.[167], zawierał podobne postanowienia. Zarówno w projekcie przekazanym przez Stany Zjednoczone, jak też przez Związek Radziecki, zamieszczono postanowienia dotyczące interesu całej ludzkości w postępie badań, eksploatacji i użytkowania przestrzeni kosmicznej do celów pokojowych oraz promowaniu współpracy międzynarodowej. Były to idee przewodnie przygotowywanego porozumienia międzynarodowego[168].

Państwa w preambule traktatu uznały zatem wspólny interes całej ludzkości w postępie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej w celach pokojowych oraz stwierdziły, iż „badania i użytkowanie przestrzeni kosmicznej powinny być prowadzone dla dobra wszystkich narodów, bez względu na stopień ich rozwoju gospodarczego lub naukowego". Wynika z tego, że państwa, mając na względzie skalę badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, uznały to za zadanie całej ludzkości, z którego korzyści nie powinny osiągać pojedyncze państwa, ale cała ludzkość. Preambuła wskazuje zatem sposób do szczególnego rozumienia zasady suwerennej równości państw w odniesieniu do badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej[169]. Szczególną uwagę zwrócono też na wykorzystanie przestrzeni kosmicznej w celach pokojowych – co istotne, jest to jedyne miejsce w całym traktacie, w którym *expressis verbis* określono, że całe środowisko przestrzeni kosmicznej podlega wykorzystywaniu w celach pokojowych[170]. W wielu postanowieniach zawarto bowiem wyłącznie odniesienia do wycinków tej pokojowej działalności. Fakt, iż takie sformułowanie zamieszczono w traktacie świadczy o tym, że dążono do tego, by wyeliminować podejmowane próby wykorzystania przestrzeni kosmicznej do celów militarnych. Można jednak zauważyć, że nie zostało bliżej określone, co należy rozumieć poprzez „wykorzystanie w celach pokojowych". Jak słusznie stwierdził Detlev Wolter, było oczywistym, że zarówno Stany Zjednoczone jak i Związek Radziecki nie chciały całkowicie wyłączyć niektórych wojskowych zastosowań satelitów lub lotów rakiet balistycznych z zakresu dozwolonych działań kosmicznych. W konsekwencji zaakceptowały one jedynie

[166] M. Mbengue, *Preamble* [w:] R. Bernhardt (ed.), *Max Planck…*
[167] Zob. Letter dated 8 December 1962 from representative of the United States of America to the Chairman of the First Committee, A/C.1/881.
[168] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol.I…*, s. 155.
[169] *Ibidem*, s. 158.
[170] *Ibidem*, s. 159.

częściową demilitaryzację całej przestrzeni kosmicznej i zgodziły się, że tylko Księżyc i inne ciała niebieskie zostaną całkowicie zdemilitaryzowane. Jednak intencją mocarstw kosmicznych w tamtym czasie nie było wykorzystanie tego rozróżnienia do uczynienia zgodnym z prawem wojskowego wykorzystania satelitów i rozmieszczania broni kosmicznej[171]. W literaturze można wskazać trzy główne poglądy, dotyczące tego, co należy rozumieć poprzez „wykorzystanie w celach pokojowych"[172]. Zgodnie z pierwszym z nich, jeśli wyrażenie dotyczące celów pokojowych miałaby jakikolwiek sens, powinno obejmować całkowitą demilitaryzację. Wykorzystanie „pokojowe" oznaczałoby zatem „niewojskowe", ponieważ jakiekolwiek agresywne użycie zostało zakazane w art. III OST. Zgodnie z drugim poglądem, jeśli państwa odgrywające ważną rolę w przestrzeni kosmicznej, takie jak Stany Zjednoczone, odwołują się do uzasadnionego prawa do samoobrony, to powinno być ono wykonywane również w przestrzeni kosmicznej. Wówczas jedynie agresywne użycie broni, w rozumieniu rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 3314 (XXIX) dotyczącego definicji agresji[173], stanowiłoby zakazane, niepokojowe użycie przestrzeni kosmicznej. Zgodnie natomiast z trzecim stanowiskiem, „pokojowe" oznacza „bez użycia broni". Jakiekolwiek wojskowe wykorzystanie przestrzeni kosmicznej nie może być sprzeczne z promowaniem pokoju. Każde użycie broni zagrażające pokojowi w przestrzeni kosmicznej byłoby zatem zabronione. Mając na uwadze powyższe, należy mieć jednak również na uwadze fakt, iż Karta Narodów Zjednoczonych[174] w art. 51 stanowi, że „żadne postanowienie niniejszej Karty nie narusza naturalnego prawa każdego członka Organizacji Narodów Zjednoczonych, przeciwko któremu dokonano zbrojnej napaści, do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, zanim Rada Bezpieczeństwa zastosuje środki, konieczne dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa". To fundamentalne prawo do samoobrony jest nieodłącznym elementem międzynarodowego ładu prawnego i zapewnia państwom możliwość obrony przed agresją. Wyłączenie go w stosunku do przestrzeni kosmicznej, co stanowiło by konsekwencję przyjęcia poglądów zgodnie z którymi przestrzeń kosmiczna powinna podlegać całkowitej demilitaryzacji lub każde użycie broni zagrażające pokojowi w przestrzeni kosmicznej byłoby zabronione tylko *prima facie* czyniłoby zadość postanowieniom OST[175]. Należy więc przyjąć,

[171] D. Wolter, *Common Security in Outer Space and International Law*, Geneva 2006, s. 21.
[172] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 159-160.
[173] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1974 r., *Definition of Aggression*, A/RES/3314(XXIX).
[174] Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90).
[175] W przedmiocie prawa do samoobrony w przestrzeni kosmicznej zob. szerszej F. Tronchetti, *The Right of Self-Defence in Outer Space: An Appraisal*, „Zeitschrift für Luft- und Weltraumrecht - German Journal of Air and Space Law" 2014, vol. 63, nr 1, s. 92-120.

iż „wykorzystanie w celach pokojowych" trzeba interpretować w ten sposób, iż przestrzeń kosmiczna nie może być wykorzystywana jako instrument agresji, użycia siły lub groźby użycia siły, co stanowiłoby „rażące naruszenie norm powszechnego prawa międzynarodowego, w szczególności tych o charakterze peremptoryjnym (*ius cogens*)"[176].

W postanowieniach preambuły podkreślono również, że jednym z celów traktatu jest przyczynienie się do rozwoju współpracy międzynarodowej zarówno w zakresie naukowych, jak i prawnych aspektów badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej. Wyrażono też przeświadczenie, że współpraca taka przyczyni się do rozwoju wzajemnego porozumienia i do umocnienia przyjaznych stosunków między państwami i narodami. We wstępie zostały przywołane również trzy rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ: rezolucja 1962 (XVIII) „Deklaracja o zasadach prawnych działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej", rezolucja 1884 (XVIII) dotyczącą powszechnego i kompletnego rozbrojenia[177] oraz rezolucję 110/II dotyczącą środków, które należy podjąć przeciwko propagandzie i podżegaczom do nowej wojny[178]. Słuszny wydaje się pogląd, że odniesienie do rezolucji 1962 wyraźnie wskazuje, iż prawodawstwo dotyczące przestrzeni kosmicznej wywodzi się właśnie z tego dokumentu przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne ONZ[179]. W końcowym fragmencie preambuły odwołano się do przekonania wszystkich stron traktatu, iż będzie on wspierał cele i zasady zawarte w Karcie Narodów Zjednoczonych, co zostało następnie powtórzone w postanowieniach art. III OST.

1.3.Fundament prowadzenia działalności kosmicznej – wolność badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej przez wszystkie państwa (art. I OST)

Artykuł I OST uważany jest za jedno z najważniejszych postanowień całego Układu o przestrzeni kosmicznej[180]. W 1959 roku, w raporcie komitetu *ad hoc* COPUOS zawarto stwierdzenie, iż „przestrzeń kosmiczna jest, co do zasady, na warunkach równości, swobodnie dostępna do badania i użytkowania przez wszystkich zgodnie z istniejącymi lub przyszłymi

[176] Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo*, ICJ Reports 2010.
[177] Rezolucja Zgromadzneia Ogólnego ONZ z dnia 17 października 1963 r., *Question of general and complete disarmament*, A/RES/1884(XVIII).
[178] Rezolucja Zgromadzneia Ogólnego ONZ z dnia 3 listopada 1947 r., *Measures to be taken against propaganda and the inciters of a new war*, A/RES/110(II).
[179] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol.I…*, s. 161.
[180] *Ibidem*, s. 173

umowami lub porozumieniami międzynarodowymi”[181]. W Deklaracji zasad prawnych regulujących działalność państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej także postanowiono, że badanie i użytkowanie przestrzeni kosmicznej powinno być prowadzone dla dobra i w interesie całej ludzkości oraz iż przestrzeń kosmiczna i ciała niebieskie mogą być swobodnie badane i wykorzystywane przez wszystkie państwa na zasadzie równości i zgodnie z prawem międzynarodowym. Treść art. I OST została w znacznej mierze oparta na postanowieniach projektu traktatu przedstawionego przez Związek Radziecki[182]. Mimo, iż amerykański projekt zawierał podobne rozwiązania, to wersja radziecka stała się podstawą do nadania ostatecznego kształtu postanowieniom art. I, co jest widoczne w szczególności w odwołaniu się do krajów rozwijających się, zamieszczonym w preambule projektu radzieckiego. W art. 1 radzieckiego projektu użyto też sformułowania, zgodnie z którym wszelkie badania i wykorzystanie przestrzeni kosmicznej powinny być podejmowane „bez jakiejkolwiek dyskryminacji" i „na zasadzie równości". Pomimo negatywnych komentarzy ze strony Stanów Zjednoczonych, Związek Radziecki i wspierające go państwa dążyły do tego, by te sformułowania dotyczące niedyskryminacji odpowiadały klauzuli „najwyższego uprzywilejowania", uznając, że są niezbędne do zapewnienia współpracy między państwami w badaniu kosmosu[183]. Arthur Goldberg, przedstawiciel USA przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, po uchwaleniu art. I OST stwierdził, iż „to i inne postanowienia, w szczególności te, które zabraniają roszczeń terytorialnych, jasno pokazują intencję traktatu, że przestrzeń kosmiczna i ciała niebieskie są otwarte nie tylko dla wielkich mocarstw lub pierwszych przybyszów, ale będą dostępne dla wszystkich, zarówno teraz, jak i w przyszłości. Zasada ta jest silnym zabezpieczeniem interesów tych państw, które w chwili obecnej nie prowadzą aktywnego programu kosmicznego lub prowadzą go w niewielkim stopniu”[184].

Układ o przestrzeni kosmicznej, poprzez postanowienia art. I przyznaje państwom (a także, zgodnie z art. XIII, międzynarodowym organizacjom międzyrządowym) prawo do wolności badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej, prawo wolnego dostępu do wszystkich obszarów ciał niebieskich, oraz prawo do wolności badań naukowych w przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi. Wolność badania i wykorzystywania kosmosu oznacza, iż każdy podmiot, który korzysta z tego prawa, nie musi

[181] Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/4141, s. 64.
[182] Zob. Letter dated 16 June 1966 from the Permanent Representative of the Union of Soviet Socialist Republic to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/6352.
[183] Zob. wypowiedzi przedstawicieli Rumunii (A/AC.105/C.2/SR.63) oraz Węgier (A/AC.105/C.2/SR.64).
[184] A, Goldberg, *U.N. General Assembly Endorses Outer Space Treaty* [w:] The Department of State Bulletin vol. 56 (1967), s. 81.

uzyskać wcześniejszego zezwolenia innego podmiotu na badanie oraz wykorzystanie przestrzeni kosmicznej[185].Warto zwrócić uwagę na zawarte w tym postanowieniu rozróżnienie pomiędzy badaniem (*exploration*) a badaniami naukowymi (*scientific investigation*)[186]. Wskazuje się, że terminy te mogą częściowo pokrywać się pod względem ich zakresu, lecz wyrażenia te służą określeniu odmiennych działań – poprzez badanie (*exploration*) należy rozumieć „proces eksploracji, za pomocą załogowych i bezzałogowych statków kosmicznych, obszarów wszechświata znajdujących się poza ziemską atmosferą oraz wykorzystanie zdobytych w ten sposób informacji w celu poszerzenia wiedzy o kosmosie i przyniesienia korzyści ludzkości”[187], w skład którego mogą wchodzić badania naukowe (*scientific investigation*). Oba te pojęcia należy ponadto odróżnić od pojęcia „użytkowania” czy „wykorzystania” przestrzeni kosmicznej (*use*).

Kolejnym prawem zagwarantowanym na mocy art. I OST jest prawo wolnego dostępu do wszystkich obszarów ciał niebieskich. Prawo to stanowi w swojej istocie powtórzenie oraz swoiste wzmocnienie podstawowego prawa, jakim jest wolność badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej, gdyż wolność ta obejmuje swoim zakresem także obszary ciał niebieskich. Należy zaznaczyć, iż dostęp taki nie może oznaczać jakiegokolwiek roszczenia do własności terytorium w przestrzeni kosmicznej, co jest wyraźnie stwierdzone w art. II OST. Podobną funkcję wzmacniającą ma fakt wyszczególnienia prawa do prowadzenia badań naukowych, gdyż jak już wspomniano, stanowią one jeden z elementów badania przestrzeni kosmicznej i są przez to objęte zakresem prawa do wolności ich prowadzenia.

Prawa, które zostały zawarte w art. I OST dotyczą zarówno działalności typu *upstream*, która obejmuje wysyłanie obiektów w przestrzeń kosmiczną oraz ich funkcjonowanie, jak i działalność typu *downstream,* która polega na odbieraniu danych i korzystaniu z usług, które wynikają z działalności *upstream,* głównie z satelitów. Wszystkie rodzaje działalności, które mają na celu wykorzystanie przestrzeni kosmicznej w różny sposób, w tym działania związane z wypuszczaniem na Ziemi lub użytkowaniem satelitów, mogą być objęte reżimem prawnym użytkowania przestrzeni kosmicznej. Wskazuje on, że należy stosować szerokie podejście do przyznanych praw. Działania, które mają miejsce jedynie na Ziemi, nie są objęte zakresem przedmiotowych praw. Wątpliwe byłoby zatem stosowanie Układu o przestrzeni kosmicznej

[185] S. Hobe *et al., Cologne Commentary on Space Law vol.I…*, s. 194.
[186] Polskie tłumaczenie postanowień traktatu pochodzi z polskiego tekstu traktatu zamieszczonego w Dz. U. z 1968 r. nr 14 poz. 82.
[187] J. Logsdon, *Space Exploration* [w:] Encyclopedia Britannica. Dostępne pod adresem https://www.britannica.com/science/space-exploration (dostęp: 10 lipca 2023 r.).

do procesu konstruowania satelity na Ziemi, zanim obiekt ten stanie się obiektem kosmicznym. Jeśli zaczyna on stawać się obiektem kosmicznym, tj. od momentu zapłonu rakiety nośnej, zastosowanie mają uregulowania dotyczące przestrzeni kosmicznej i obejmujące wolność badania i użytkowania[188].

Prawa określone w art. I OST zostały poddane w nim pewnym ograniczeniom. Badanie i wykorzystanie przestrzeni kosmicznej musi być prowadzone lub wykonywanie „dla dobra i w interesie wszystkich krajów, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego czy naukowego", a ponadto stanowi „dziedzinę całej ludzkości". Korzyści z działalności w przestrzeni kosmicznej powinny odnosić nie tylko te państwa, które dokonały inwestycji lub podjęły działalność, bowiem działalność powinna być realizowana w interesie wszystkich państw. Niezależnie od stopnia rozwoju, wszystkie państwa, zgodnie z tym postanowieniem, powinny być uprawnione do korzystania z badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej. Klauzula ta nawiązuje do preambuły traktatu, w której wyraźnie wspomniano o „natchnieniu wielkimi możliwościami, jakie otwierają się przed ludzkością w wyniku wkroczenia człowieka w przestrzeń kosmiczną", o „wspólnym interesie całej ludzkości w postępie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej w celach pokojowych", o potrzebie prowadzenia badań i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej „dla dobra wszystkich narodów, bez względu na stopień ich rozwoju gospodarczego lub naukowego", o pragnieniu „przyczynienia się do rozwoju szerokiej współpracy międzynarodowej" oraz o znaczeniu takiej współpracy dla rozwoju wzajemnego porozumienia i do umocnienia przyjaznych stosunków między państwami i narodami"[189].

Ze względu na szeroki i niejasny zakres tej klauzuli, w trakcie prac nad OST, podnoszone były wątpliwości co zasadności jej zamieszczenia w traktacie, a także co do możliwości jej stosowania[190]. Przedstawiciele niektórych państw zdecydowanie akceptowali tę klauzulę. Jako przykład można wskazać wypowiedź przedstawiciela Bułgarii, który stwierdził iż „delegacja bułgarska przywiązywała dużą wagę do zasad określonych w pierwszym paragrafie artykułu I (...), a w szczególności do zasady, że wyniki osiągnięte dzięki badaniu przestrzeni kosmicznej mają przynieść korzyści całej ludzkości, a nie tylko niektórym państwom lub grupom państw. Z zadowoleniem przyjęto fakt, że zasada ta została wyrażona w części normatywnej traktatu, a nie tylko w preambule. Chociaż tylko kraje zaawansowane gospodarczo i naukowo mogły sobie pozwolić na ogromne koszty badań kosmicznych,

[188] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 196-197.
[189] G. Zhukov, Y. Kolosov, *International Space Law,* Moscow 2014, s. 45.
[190] Zob. B. Cheng, *The 1967 Space Treaty* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*

wszystkie inne państwa powinny wnieść swój wkład w działalność będącą przedmiotem wspólnego zainteresowania wszystkich”[191]. Podobne stanowisko zajął Bin Cheng, który stwierdził, że „patrząc na tekst w obecnej formie, wydaje się, że nie ma ważnego powodu, dla którego nie powinien on być traktowany jako określający wiążące zobowiązanie prawne. Jeśli tak, to art. I ust. 1 traktatu musi być traktowany jako nakładający na wolność badań i użytkowania potwierdzoną w art. I ust. 2 zasadę o daleko idącym znaczeniu; ponieważ takie badania i użytkowanie są dopuszczalne tylko w zakresie, w jakim są one »dla dobra i w interesie wszystkich państw«. Podczas gdy opinie na temat tego, co stanowi »interesy wszystkich państw« mogą się różnić, a zgodność z tą częścią zobowiązania może w dużej mierze zależeć od dobrej wiary umawiających się państw, pozostała część zdania ma znacznie bardziej konkretne znaczenie. Zdecydowanie sugeruje ono, że »wszystkie państwa« mają prawo do owoców eksploracji i użytkowania przestrzeni kosmicznej, niezależnie od tego, przez kogo są prowadzone”[192]. Dodał on jednak, że „taka interpretacja, choć może być literalnie poprawna, nie jest zgodna z historią redagowania traktatu z 1967 r., intencją Stron ani innymi postanowieniami Traktatu (…) Z prawnego punktu widzenia art. I Układu o przestrzeni kosmicznej jest co najwyżej wspólnym wyrażeniem intencji, nie przyznającym żadnych praw i nie nakładającym żadnych rzeczywistych obowiązków”[193]. Inny pogląd wyraził Stephen Hobe, który stwierdzi iż postanowienie to „jest zawarte w prawodawstwie dotyczącym przestrzeni kosmicznej, a zatem uczestniczy w prawnie wiążącym charakterze całego Układu o przestrzeni kosmicznej. Postanowienie to przypomina o konieczności umożliwienia państwom niekorzystającym z przestrzeni kosmicznej czerpania korzyści płynących z działalności kosmicznej”[194]. Postanowienia art. I stanowią, jego zdaniem, ponadto „próbę ułatwienia i zachęcenia do współpracy międzynarodowej, w szczególności w odniesieniu do badań naukowych”[195]. Manfred Lachs, oceniając w 1992 r. skuteczność tego postanowienia, stwierdził, iż „korzyści z działalności w przestrzeni kosmicznej są wspólne dla wszystkich krajów w kilku obszarach, takich jak meteorologia, informacje dla rolnictwa, nadawanie i ratownictwo. W innych obszarach postęp nie był zbyt znaczący, zwłaszcza we współpracy technologicznej: ogranicza się ona zatem do kilku działań w ramach regionalnych i dwustronnych traktatów, które przewidują wspólne badania (…) Być może nadszedł czas, aby

[191] Zob. Summary Record of the Seventy-First Meating of Legal Sub-Committee, A/AC.105/C.2/SR.71 and Add.1, s. 23.
[192] B. Cheng, *The 1967 Space Treaty* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*
[193] *Ibidem.*
[194] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 210.
[195] *Ibidem*, s. 211.

ustanowić bardziej zaawansowany i skuteczny system współpracy międzynarodowej”[196]. Warto również wspomnieć, że aktywność państw rozwijających się przyczyniła się do przyjęcia w 1996 r. rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ – Deklaracji w sprawie międzynarodowej współpracy w badaniu i wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej, ukierunkowanej na korzyści i interesy wszystkich państw, a w szczególności potrzeby państw rozwijających się (tzw. deklaracja *Space Benefit*)[197].

Układ o przestrzeni kosmicznej stanowi także, że badanie i użytkowanie przestrzeni kosmicznej stanowi „dziedzinę całej ludzkości” (*province of all mankind*). W doktrynie wskazuje się iż tzw. *mankind provision* jest jednym z kluczowych postanowień prawa dotyczącego przestrzeni kosmicznej[198]. Odnosząc się do tej kwestii Andrew Simon-Butler stwierdził, że „w tym postanowieniu, odrzucanym przez niektórych jako jedynie retoryczna ozdoba w procesie tworzenia traktatu, leży solidna podstawa dla nadrzędnej struktury prawnej, w ramach której ewentualna ekspansja ludzkości w przestrzeń kosmiczną mogłaby być regulowana”[199]. Stephen Hobe napisał, że iż jako cel takiego postanowienia można wskazać osiągnięcie całkowicie równego wykorzystania przestrzeni kosmicznej przez wszystkie państwa, chociaż rzeczywistość nie spełniała i nie spełnia tego postulatu[200]. Jego zdaniem, Układ o przestrzeni kosmicznej nie odnosi się w tym miejscu do faktów o charakterze ekonomicznym czy technicznym, ale do płaszczyzny normatywnej, która ma na celu zniwelowanie różnicy rozwojowej pomiędzy tymi państwami, które korzystają z technik kosmicznych, a tymi, które z nich nie korzystają. Z jednej strony, państwa nieprowadzące działalności w przestrzeni kosmicznej powinny uczestniczyć w jej użytkowaniu, a z drugiej strony, jeśli jest to niemożliwe, powinny mieć taką możliwość dzięki pomocy państw rozwiniętych[201].

---

[196] M. Lachs, *The Treaty on Principles of the Law of Outer Space, 1961 – 1992,* “Netherlands International Law Review” 1992, vol. 39 nr 3., s. 300.
[197] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 4 lutego 1997 r., *Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries*, A/RES/51/122.
[198] Zob. S. Hobe, *Outer Space as the Province of Mankind – An Assessment of 40 Years of Development,* „Proceedings on the Law of Outer Space” 2007, vol. 50; R. Wolfrum, *Die Internationalisierung staatsfreier Räume*, Berlin 2011; R. Jakhu, *Legal Issues Relating to the Global Public Interest in Outer Space*, „Journal of Space Law” 2006, vol. 32; J. Gabrynowicz, *The “Province” and “Heritage” of Mankind Reconsidered: A New Beginning,* „The Second Conference on Lunar Bases and Space Activities of the 21st Century, Proceedings from a conference held in Houston, TX, April 5-7”, 1988; O. Ogunbanwo, *International Space Law and Outer Space Activities*, Hague 1975.
[199] A. J. Simon-Butler, *Bifurcated Sovereignty and The Territorial Conception of “The Province of All Mankind”,* „Journal of Space Law” 2019, vol.43, no 1, s. 12-13.
[200] S. Hobe, *Outer Space as the Province of Mankind…,* s. 443.
[201] *Ibidem*, s. 444.

Adresatami praw przyznanych na mocy art. I OST są przede wszystkich państwa. Ponadto art. XIII Układu o przestrzeni kosmicznej stanowi, że międzynarodowe organizacje międzyrządowe również mogą być beneficjentami praw i adresatami obowiązków wynikających z prawa dotyczącego przestrzeni kosmicznej. Ponadto postanowienia art. VI traktatu stanowią podstawę do uznania, iż w określonych okolicznościach, prawa i obowiązki te będą również odnosiły się do działalności podmiotów niepaństwowych. Zgodnie z tym postanowieniem, to na państwach spoczywa główny obowiązek autoryzowania i nadzorowania działań podmiotów prywatnych w przestrzeni kosmicznej. Ustalenie warunków ich uczestnictwach w działalności kosmicznej, a także określenie ich praw i obowiązków o których mowa w OST, powinno być dokonywane przez państwa. Podmioty korzystają z wolności w przestrzeni kosmicznej, jeśli spełniły wymogi krajowych przepisów dotyczących przestrzeni kosmicznej w zakresie autoryzacji, a ich działania są pod stałym nadzorem państwa wypuszczającego. Należy zatem zauważyć, że na państwach pozostają zobowiązania wynikające z porozumienia kosmicznego (tj. zobowiązania dotyczących odpowiedzialności). Mogą one jednak na podstawie krajowego ustawodawstwa kosmicznego włączyć w te działania podmioty pozarządowe, zobowiązując je do wykupienia odpowiednich ubezpieczeń[202].

1.4.Prowadzenie działalności kosmicznej zgodnie z prawem międzynarodowym, w interesie rozwoju współpracy i porozumienia między narodami (art. III OST)

Z prawnomiędzynarodowego punktu widzenia, bardzo istotne postanowienia zawarto w art. II Układu. Stwierdzono w nim, że prawo międzynarodowe, w tym Karta Narodów Zjednoczonych mają zastosowanie do aktywności człowieka w przestrzeni kosmicznej. Postanowienia art. III należy połączyć w tym zakresie z postanowieniami ust. 2 art. I, w myśl których przestrzeń kosmiczna, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, jest wolna dla badań i użytkowania przez wszystkie państwa zgodnie z prawem międzynarodowym.

W rezolucji 1721 (XVI) z 1961 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ zaleciło państwom stosowanie prawa międzynarodowego, w tym Karty Narodów Zjednoczonych, do działalności w przestrzeni kosmicznej. Rok później, w rezolucji 1802 (XVII), Zgromadzenie Ogólne doprecyzowało, iż działalność państw w zakresie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej powinna być prowadzona zgodnie z prawem międzynarodowym, w tym z Kartą

[202] *Ibidem,* s. 192. W temacie ubezpieczeń działalności kosmicznej zob. K. Malinowska, *Space Insurance: International Legal Aspects,* Warsaw 2017.

Narodów Zjednoczonych, „w interesie przyjaznych stosunków pomiędzy narodami". Sformułowanie zawarte w paragrafie 4 rezolucji 1962 (XVIII) - Deklaracji zasad prawnych regulujących działalność państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej z 1962 r. są bardzo podobne do finalnego brzmienia art. III OST, w którym zawarto wzmiankę o interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz rozwoju współpracy i porozumienia między narodami. Podczas prac Podkomitetu Prawnego COPUOS, przedstawiciele państw nie byli jednomyślni w sprawie dotyczącej znaczenia sformułowania, że prawo międzynarodowe i Karta Narodów Zjednoczonych mają zastosowanie do działań w przestrzeni kosmicznej. Niektóre delegacje twierdziły, że prawo kosmiczne traktuje przestrzeń kosmiczną i ciała niebieskie jako strefę wyłączoną spod suwerenności państw, podczas gdy prawo międzynarodowe jest oparte na zasadzie suwerenności. Ponadto podnoszono, iż przepisy odnoszące się do konfliktów zbrojnych stanowią część prawa międzynarodowego, a międzynarodowe prawo kosmiczne postuluje pokojowe wykorzystanie i eksplorację przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich[203].

Artykuł III stanowi, że „działalność" w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi powinna być prowadzona w zgodzie z prawem międzynarodowym. Ze względu na szczególny charakter tych działań, wynikający zwłaszcza z wyjątkowych cech środowiska kosmicznego, występują trudności w określeniu które zasady i normy prawa międzynarodowego należy zastosować w danej sytuacji. Prawo kosmiczne, będąc działem prawa międzynarodowego, ma pewne cechy, które wpływają na jego odmienny charakter W związku z tym większość międzynarodowych standardów związanych z wykorzystaniem różnych części świata zewnętrznego, które różnią się od przestrzeni kosmicznej, takich jak prawo morskie, prawo lotnicze lub zasady dotyczące Antarktydy, nie może mieć bezpośredniego zastosowania[204]. Manfred Lachs, odnosząc się do tego zagadnienia, stwierdził, że stosowanie prawa międzynarodowego i Karty Narodów Zjednoczonych do przestrzeni kosmicznej „nie oznacza automatycznego rozszerzania prawa międzynarodowego, w tym Karty, na przestrzeń kosmiczną i ciała niebieskie *in toto*"[205]. Trafnie zauważył, że „akceptując Kartę jako część współczesnego prawa mającego zastosowanie do przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich, należy zaakceptować ją taką, jaka jest dzisiaj, w tym

[203] Zob. Summary Records of the Fifty-Seventh Meeting, A/AC.105/C.2/SR.57 s. 15-16; zob. I. A. Csabafi, *The Concept of State Jurisdiction in International Space Law. A Study in the Progressive Development of Space law in the United Nations*, Hague 1971, s. 38-39.
[204] B. Pierfrancesco, *Article III of Outer Space Treaty and Its Relevance in the International Space Legal Framework*, „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2016, vol. 59, s. 20.
[205] M. Lachs, *The Law of Outer Space…,* s. 13.

cały postęp dokonany w ciągu lat jej funkcjonowania. Tak więc obowiązek przestrzegania Karty Narodów Zjednoczonych oznacza nie tylko stosowanie postanowień prawa międzynarodowego zgodnie z jej definicją, ale także wszystkich tych postanowień, które rozwinęły się w wyniku dalszego rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych i zostały poddane nowej i bardziej aktualnej interpretacji"[206]. Nie zmienia to faktu, iż wiele fragmentów Karty „przeznaczonych jest dla określonych środowisk, a zatem nie nadają się do zastosowania w innych obszarach. Niektóre zasady nie mogą być stosowane w przestrzeni kosmicznej *ex definitione*. Inne mają charakter *lex specialis* dla określonych środowisk. Jeszcze inne wymagają dostosowania do potrzeb i charakterystyki nowego wymiaru, a zatem konieczna jest ich modyfikacja"[207].

Wyrażony jest też pogląd, że „znaczna część prawa międzynarodowego ma zastosowanie do przestrzeni kosmicznej. Obejmuje to nie tylko najdłużej obowiązujące zasady zwyczajowego prawa międzynarodowego, takie jak zasady dobrej wiary i *pacta sunt servanda*, ale także podstawowe i wyraźne zasady prawa międzynarodowego, które znalazły się w Karcie Narodów Zjednoczonych. Przykładami są zasada suwerennej równości państw, zasada nieinterwencji i zakazu agresji, zakaz użycia siły, prawo do samoobrony oraz zasada pokojowego rozstrzygania sporów międzynarodowych"[208]. Imre Csabafi zaproponował następujący podział norm i zasad prawa międzynarodowego ze względu na ich zastosowanie do działalności kosmicznej[209]:

1) reguły i zasady powszechnego prawa międzynarodowego, które bezpośrednio (*ipso iure*) regulują działania w przestrzeni kosmicznej, w tym na ciałach niebieskich[210];

2) instytucje powszechnego prawa międzynarodowego, które mają zastosowanie i są niezbędne dla międzynarodowego prawa kosmicznego[211];

3) zasady powszechnego prawa międzynarodowego, które są możliwe do zastosowania, w tym na drodze analogii[212];

[206] *Ibidem.*
[207] *Ibidem.*
[208] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 279.
[209] I. A. Csabafi, *op. cit.*, s. 42 – 49.
[210] Do tej kategorii I. Csabafi zalicza m.in. zasady regulujące użycie siły, nakaz pokojowego rozstrzygania sporów, prawo do samoobrony czy normy o charakterze *ius cogens*.
[211] Do tej kategorii zaliczane są takie instytucje jak jurysdykcja państwowa, odpowiedzialność państwa czy podmiotowość prawnomiędzynarodowa.
[212] Csabafi wskazuje w tej kategorii na „zasady pokojowego współistnienia jako całość".

4) zasady prawa międzynarodowego, które nie mają zastosowania do działań w przestrzeni kosmicznej i na ciałach niebieskich[213].

Inny uczony, Steven Freeland wskazał natomiast generalną regułę, zgodnie z którą ogólne zasady prawa międzynarodowego należy stosować do aktywności w przestrzeni kosmicznej. Odmienność środowiska kosmicznego jest szczególnie widoczna przy określaniu, w jaki sposób te zasady mają zastosowanie i czy „naziemne" prawo międzynarodowe jest wystarczające i odpowiednie do realizacji określonego celu[214]. W przypadku wystąpienia problemu prawnego, który nie byłby regulowany przez prawo kosmiczne jako *lex specialis*, błędem byłoby proste stwierdzenie, iż nie ma uregulowań prawnych dotyczących tego zagadnienia. W przypadku braku odpowiedniego prawa, które bezpośrednio odpowiadałoby na konkretne pytanie, zdaniem S. Freelanda konieczne jest zastosowanie innych metod i koncepcji prawnych, aby uzyskać w tym zakresie przynajmniej częściową jasność[215].

1.5. Zasada współpracy i wzajemnej pomocy przy badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej oraz kooperacja dla uniknięcia szkodliwego jej zanieczyszczenia (art. IX OST)

Artykuł IX OST jest najdłuższym postanowieniem w traktacie. Swoim zakresem obejmuje on zasady dotyczące współpracy, wzajemnej pomocy, uwzględniania uzasadnionych interesów wszystkich państw-stron układu oraz obowiązek takiego prowadzenia działalności w przestrzeni kosmicznej, które pozwoli na uniknięcie szkodliwego jej zanieczyszczenia.

Postanowienia art. IX mają charakter programowy[216] i są powiązane z innymi niż prawo kosmiczne gałęziami prawa międzynarodowego publicznego, w szczególności z międzynarodowym prawem ochrony środowiska[217]. Należy podkreślić, że zarówno zasada nr 21 Deklaracji Konferencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka[218] jak też zasada nr 2 Deklaracji z Rio de Janeiro w Sprawie Środowiska i

[213] Na tę kategorię składają się zasady i normy prawnomiędzynarodowe, które jako *lex specialis* regulują inne niż przestrzeń kosmiczna obszary oraz takie zasady i normy, które są zastąpione lub zmodyfikowanie poprzez postanowienia międzynarodowego prawa kosmicznego.
[214] S. Freeland, *A Natural System of Law – Andrew Haley and the International Legal Regulation of Outer Space,* "Journal of Space Law" 2013, vol. 39, nr 1, s. 91.
[215] *Ibidem,* s. 90-91.
[216] Zob. M. Miklody, *International cooperation – A Legal Obligation in the Law of Outer Space,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1984 vol. 26, s. 232.
[217] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 554-555.
[218] Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 16 June 1972, A/CONF.48/14/Rev.1

Rozwoju[219], które są wskazywane jako zasady, które uzyskały status prawa zwyczajowego[220], wskazują, iż państwa mają obowiązek zapewnić, że ich działalność nie spowoduje zanieczyszczeń środowiska znajdującego się poza ich jurysdykcją, a zatem także przestrzeni kosmicznej, Księżyca oraz innych ciał niebieskich.

Zdanie pierwsze art. IX OST dotyczy zasady współpracy i wzajemnej pomocy w badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej, wraz z obowiązkiem należytego uwzględnienia uzasadnionych interesów innych państw. Zasada ta jest bezpośrednio związana z zasadami określonymi w art. I OST, gdyż wiele państw, które są stronami tego traktatu nie są w stanie prowadzić działalności kosmicznej bez korzystania z odpowiednich form współpracy międzynarodowej, zarówno multilateralnej jak i bilateralnej[221]. Zasada współpracy została rozwinięta w tzw. deklaracji *Space Benefit.* Postanowienia art. IX OST interpretowane w świetle tejże deklaracji, wskazują, że współpraca międzynarodowa w badaniu i wykorzystywaniu przestrzeni kosmicznej jest oparta na swobodnym określaniu sprawiedliwych i wzajemnie akceptowalnych warunków umownych[222]. Deklaracja także doprecyzowuje, że współpraca, o której mowa w art. IX traktatu powinna być prowadzona w trybach uznawanych przez zainteresowane państwa za najbardziej skuteczne i odpowiednie, w tym między innymi w trybach rządowych i pozarządowych, komercyjnych i niekomercyjnych, globalnych, wielostronnych, regionalnych lub dwustronnych oraz w ramach współpracy międzynarodowej między krajami na wszystkich poziomach rozwoju. Sergio Marchisio zauważył, że zasada współpracy i wzajemnej pomocy nie powinna być jednakże interpretowana jako konkretne zobowiązanie prawnomiędzynarodowe. Jego zdaniem należy traktować ją jako „zasadę ogólną" (*general principle*), która powinna zostać skonkretyzowana przez bardziej szczegółowe postanowienia. Zasada stanowić ma wytyczną dla działań podejmowanych przez państwa podczas gdy szczegółowe zobowiązania zawarto w traktatach międzynarodowych i innych instrumentach, które dotyczą konkretnych aspektów przedsięwzięć stanowiących przedmiot współpracy[223].

---

[219] Rio Declaration on Environment and Development, Rio de Janeiro, 14 June 1992, A/CONF.151/26 (vol. I).
[220] Zob. P. Sands *et al., Principles of International Environmental Law, 4th Edition,* Cambridge 2018, s. 29 – 43.
[221] S. Hobe *et al., Cologne Commentary on Space Law vol. I…,* s. 565-566; H. Safavi, *Legal Aspects of International Cooperation in Space,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1983 vol. 26, s. 256.
[222] Ustęp 2 deklaracji *Space Benefit* stanowi, iż Państwa mają swobodę określania wszystkich aspektów swojego udziału we współpracy międzynarodowej w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej na sprawiedliwych i wzajemnie akceptowalnych zasadach. Warunki umowne takich wspólnych przedsięwzięć powinny być sprawiedliwe i rozsądne oraz w pełni zgodne z uzasadnionymi prawami i interesami zainteresowanych stron, jak na przykład z prawami własności intelektualnej.
[223] S. Hobe *et al., Cologne Commentary on Space Law vol. I…,* s. 567.

Postanowienia art. IX OST odnoszą się także do konieczności prowadzenia badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej przez państwa w taki sposób, by należycie uwzględnić uzasadnione interesy wszystkich innych stron traktatu. Postanowienie to w swojej istocie stanowi pewnego rodzaju ograniczenie swobody badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej, o którym mowa w art. I OST. Państwa są zobowiązane do zagwarantowania, aby korzystanie z ich praw i wolności w przestrzeni kosmicznej nie kolidowało z działaniami podejmowanymi przez pozostałe państwa. Podobna klauzula została zawarta w art. 3 punkt d Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym[224], zgodnie z którym, państwowe statki powietrzne, co do zasady wyłączone z zakresu Konwencji chicagowskiej[225], powinny „mieć na względzie bezpieczeństwo żeglugi statków powietrznych cywilnych"[226]. Zdanie to jest rozumiane jako nakładające na operatorów państwowych i wojskowych statków powietrznych obowiązek zachowania należytej staranności w celu zapewnienia bezpieczeństwa żeglugi cywilnych statków powietrznych[227]. Podobnie w art. 87 ust. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza[228] postanowiono, że, wszystkie państwa korzystają z określonych w konwencji wolności, uwzględniając należycie fakt, że inne państwa są również zainteresowane korzystaniem z wolności morza pełnego, jak również uwzględniając należycie prawa przewidziane w konwencji w odniesieniu do działalności w Obszarze.

W Układzie o przestrzeni kosmicznej wymóg „należytego uwzględnienia uzasadnionych interesów" odnosi się do obowiązku prowadzenia działań według określonego standardu staranności i uwagi. Wymóg ten stanowi pewien element kwalifikujący praw państw do korzystania z praw i wolności przewidzianych w traktacie. Państwo powinno udowodnić ponad wszelką wątpliwość, że podjęło wszelkie możliwe działania, aby zapobiec wystąpieniu szkodliwego czynu. Zasadę tę należy interpretować zgodnie z konkretnymi faktami i okolicznościami sprawy[229].

Artykuł IX OST oprócz wprowadzenia do traktatu zasady współpracy i wzajemnej pomocy, ustanowił również podstawy ochrony środowiska przestrzeni kosmicznej oraz jego zachowania dla celów pokojowych. W postanowieniu tym został przewidziany także

[224] Convention on Civil Aviation, United Nations Treaty Series vol. 15, s. 295.
[225] Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisana w Chicago dnia 7 grudnia 1944 r. (Dz. U. z 1959 r. Nr 35, poz. 212 ze zm).
[226] Zarówno Konwencja chicagowska, jak i Układ o przestrzeni kosmicznej posługują się sformułowaniem *„due regard".* Zob. J. Hornik, *Article 3 of the Chicago Convention,* „Air and Space Law" vol. 26, s. 109 i nast.
[227] S. Hobe *et al., Cologne Commentary on Space Law vol. I...,* s. 569.
[228] Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (Dz.U. 2002 nr 59 poz. 543).
[229] S. Hobe *et al., Cologne Commentary on Space Law vol. I...,* s. 570.

mechanizm konsultacji międzynarodowych, które państwa mają obowiązek lub prawo przeprowadzić w określonych sytuacjach. Państwa-strony Układu prowadzą studia i badania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, w taki sposób, aby uniknąć ich szkodliwego zanieczyszczenia, jak również niekorzystnych zmian w środowisku ziemskim, wynikających z wprowadzenia substancji pozaziemskich, a w razie konieczności podejmują właściwe kroki zapobiegawcze. Postanowienie to nakłada na państwa trzy zobowiązania o charakterze pozytywnym. Po pierwsze, badania i eksploracja powinny być prowadzone w celu uniknięcia szkodliwego zanieczyszczenia przestrzeni kosmicznej. Po drugie, badania i użytkowanie powinny być prowadzone tak, aby uniknąć niekorzystnych zmian w środowisku Ziemi spowodowanych wprowadzeniem materii pozaziemskiej. Po trzecie, przed przystąpieniem do jakiejkolwiek działalności lub doświadczeń, co do których państwo ma powody sądzić, że mogłyby spowodować potencjalnie szkodliwą ingerencję w działalność innych państw w zakresie pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej, należy przeprowadzić odpowiednie konsultacje międzynarodowe[230].

Traktat nie precyzuje, co należy rozumieć pod pojęciem „szkodliwego zanieczyszczenia" (*harmful contaminaton*). W trakcie prac nad art. IX OST, które były związane z obawami społeczności naukowej dotyczącymi możliwych szkodliwych skutków dla eksperymentów kosmicznych ze strony innych działań w przestrzeni kosmicznej[231], pojęcie zanieczyszczenia interpretowano przede wszystkim jako biologiczne, chemiczne i jądrowe skażenie przestrzeni kosmicznej[232]. Zanieczyszczenie przestrzeni kosmicznej definiowane jest w szczególności jako „zmiana środowiska przez człowieka poprzez wprowadzenie niepożądanych czynników lub przez niepożądane ich wykorzystanie"[233]. Podobna definicja zanieczyszczenia została zawarta w wydanym przez ONZ glosariuszu statystyk środowiskowych, zgodnie z którą oznacza ono obecność substancji i ciepła w środowisku, których charakter, lokalizacja lub ilość powodują niepożądane skutki dla środowiska[234]. W szerszym znaczeniu, pojęcie zanieczyszczenia (skażenia) należy rozumieć jako spowodowane przez człowieka przeniesienie, wprowadzenie lub wytworzenie fizycznych rzeczy lub

[230] M. Mineiro, *FY-1C and USA-193 ASAT Intercepts: An Assessment of Legal Obligations under Article 9 of the Outer Space Treaty,* 2008 „Journal of Space Law" vol. 34, nr 2, s. 333.
[231] Zob. H. A. Baker, *Space Debris: Legal and Policy Implications,* Boston 1989, s. 87 – 88.
[232] P. Stubbe, *A Legal Study of Responsibility for Polluting the Space Environment and Liability for Damage Caused by Space Debris,* Brill Nijhoff 2017, s. 155.
[233] Zob. I. H. Ph. Diederiks-Verschoor, *Environmental Protection in Outer Space,* „German Yearbook of International Law" 1987, vol. 30, s. 144.
[234] Glossary of environmental statistics, ST/ESA/STAT/SER.F/67.

substancji do środowiska, do którego one nie należą[235]. Zachowanie zakazane na mocy art. IX Układu należy zatem rozumieć jako spowodowane przez człowieka wprowadzenie lub wytworzenie szkodliwych i niepożądanych obiektów, zanieczyszczeń, w przestrzeni kosmicznej[236].

Z perspektywy kształtowania zasad współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej, szczególne znaczenie ma wskazane wyżej zobowiązanie państw do podjęcia odpowiednich konsultacji przed przystąpieniem do działalności lub doświadczenia w przestrzeni kosmicznej, które mogą stanowić potencjalne zakłócenie działalności innych państw, a także uprawnienie państw do żądania przeprowadzenia takich konsultacji w sytuacji, w której państwo przypuszcza, że działalność lub doświadczenie w przestrzeni kosmicznej prowadzone przez inne państwo może stanowić potencjalne zagrożenie. Traktat nie określa procedury, zgodnie z którą byłyby przeprowadzane konsultacje ani nie wyznacza instytucji, do której państwa powinny zwracać się o dokonanie autorytatywnej oceny proponowanych zastosowań lub eksperymentów. W rezultacie procedura i charakter „odpowiednich konsultacji międzynarodowych" będą zależały od charakteru planowanej działalności lub doświadczenia[237]. Zdaniem Sergio Marchisio, państwo które ma zamiar przeprowadzić działalność lub doświadczenie, które może stanowić potencjalne zakłócenie działalności innych państw, jest zobowiązane do rozpoczęcia konsultacji przed wydaniem zezwolenia lub rozpoczęciem działalności, natomiast państwo potencjalnie dotknięte skutkami działalności lub eksperymentu może zwrócić się o konsultacje nie tylko przed ich rozpoczęciem, ale także w ich trakcie[238]. Autor ten podkreślił także, iż art. IX dotyczy konsultacji w sprawie działań, które nie są zakazane przez prawo międzynarodowe. Zaznaczył, że nie należy traktować przewidzianej w postanowieniach art. IX procedury jako zwykłej formalności, przez którą państwo musi przejść bez rzeczywistego zamiaru osiągnięcia rozwiązania możliwego do zaakceptowania przez inne państwa. Postanowienie to dotyczy sposobu i celu, w jakim strony podejmują konsultacje. Konsultacje mające na celu zapobieganie szkodliwym ingerencjom, jako procedura lub obowiązek, dotyczą etapu poprzedzającego sytuację, w której faktycznie może wystąpić znacząca szkoda, wymagając od zainteresowanych państw zastosowania środków zaradczych[239].

---

[235] A. L. Springer, *Towards a Meaningful Concept of Pollution in International Law,* „International and Comparative Law Quarterly" 1977, vol. 26, nr 3, s. 532-533.
[236] P. Stubbe, *op. cit.,* s. 157.
[237] A. L. Springer, *op. cit.,* s. 338
[238] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 582.
[239] *Ibidem,* s. 582.

Podczas prac nad traktatem, delegaci z Libanu i Japonii wyrażali wątpliwości co do skuteczności zaproponowanej w radzieckim projekcie procedury konsultacji. Delegat z Libanu podniósł, że chociaż postanowienie przewiduje możliwość złożenia wniosku o konsultacje, nie wskazuje ono, iż druga strona musi się do tego wniosku przychylić. Delegat z Japonii zaproponował poprawkę, która wymagałaby od każdej strony przed przystąpieniem do działalności lub eksperymentu, które mogłyby spowodować szkodliwe zanieczyszczenie, uprzedniego powiadomienia Sekretarza Generalnego ONZ o takim zamiarze. Zdaniem delegacji Związku Radzieckiego, ze względu na to, że przedstawiony przez nich projekt przewidywał obowiązek konsultacji, uprzednia notyfikacja zaproponowana przez Japonię była zbędna. Uważali oni obowiązek notyfikacji innych zainteresowanych umawiających się państw za dorozumiany, a z tego samego powodu istniał obowiązek zastosowania się do wniosku o konsultacje[240]. Stany Zjednoczone akceptowały treść postanowienia zawartego w radzieckim projekcie traktatu. Delegat z USA stwierdził ponadto, iż „należy zachować ostrożność, aby nie ustanowić zbyt sztywnych procedur, które mogłyby utrudniać prowadzenie badań"[241].

Wyrażony jest też pogląd, że art. IX OST powinien być uznawany za prekursora „środków przejrzystości i budowania zaufania"[242] (*Transparency and Confidence-Building Measures*), które są środkami, za pomocą których rządy mogą dzielić się informacjami w celu budowania wzajemnego zrozumienia i zaufania, ograniczając nieprawidłowe postrzeganie i błędne kalkulacje, a tym samym pomagając zarówno zapobiegać konfrontacji wojskowej, jak też wspierać stabilność regionalną i globalną. Mogą również pomagać w budowaniu zaufania do pokojowych intencji państw i przyczyniać się do zwiększenia zrozumienia i stworzenia warunków do ustanowienia przewidywalnej sytuacji strategicznej na płaszczyźnie gospodarczej, jak też w zakresie bezpieczeństwa[243].

W styczniu 2007 roku uwagę świata zwrócił przeprowadzony przez Chiny test broni antysatelitarnej. Chiny użyły rakiety balistycznej wypuszczonej z kosmodromu Xichang do zestrzelenia satelity pogodowego FengYun-1C znajdującego się na orbicie na wysokości 863 km, co spowodowało utworzenie chmury ponad 3000 odłamków[244]. Brak transparentności, oprócz zanieczyszczeń spowodowanych kosmicznymi odłamkami, był przyczyną szeroko

[240] Zob. Summary record of the Sixty-Eight Meeting, A/AC.105/C.2/SR.68.
[241] *Ibidem*, s. 7.
[242] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 583.
[243] Zob. Group of Governmental Experts on Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities: note by the Secretary-General, A/68/189.
[244] B. Weeden, *2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet*, dostępne pod adresem https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf (dostęp: 28 lipca 2023 r.).

przeprowadzonej przez państwa reakcji dyplomatycznej państw na niezapowiedziany i niepoprzedzony notyfikacją test broni antysatelitarnej. W odpowiedzi na działanie Chin, Włochy przedstawiły podczas Konferencji Rozbrojeniowej (*Conference on Disarmament*) dokument zatytułowany „Przemyślenia na temat możliwego kompleksowego kodeksu postępowania dla obiektów kosmicznych*"*, w którym zwrócono uwagę na wiele luk istniejących w środkach przejrzystości i budowania zaufania oraz stwierdzono, że nowe środki są niezbędne do wzmocnienia przestrzegania i wdrażania zobowiązań związanych z bezpieczeństwem przestrzeni kosmicznej[245]. Inaczej niż Chuny postąpiły Stany Zjednoczone w przypadku zestrzelenia satelity USA-193 w lutym 2008 r. Rząd Stanów Zjednoczonych wystosował wówczas notę do Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz do kilku państw, w której uzasadnił działanie w celu uniknięcia bardzo poważnych konsekwencji potencjalnej katastrofy na Ziemi zbiornika satelity, w którym znajdowało się toksyczne paliwo hydrazynowe[246]. Pomimo tych notyfikacji, przedstawiciele Stanów Zjednoczonych uważali że sprawa zestrzelenia satelity USA-193 nie wyczerpuje znamion sytuacji, która powinna być poddana pod konsultacje w ramach art. IX OST. Stwierdzono, że „Stany Zjednoczone mają pewne zobowiązania wynikające z traktatów i innych umów związanych z działaniami w przestrzeni kosmicznej. W szczególności Układ z 1967 r. o badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej wzywa państwa do informowania innych o działaniach mogących budzić obawy. Chociaż nie uważamy, abyśmy spełniali standard artykułu IX tego traktatu, który przewiduje, że musielibyśmy konsultować się w przypadku generowania potencjalnie szkodliwych zakłóceń w innych działaniach w kosmosie, uważamy, że ważne jest, aby informować inne państwa o tym, co się dzieje"[247].

Stany Zjednoczone nie uruchamiając procedury konsultacji, o której mowa w art. IX OST, zdecydowały się nie skorzystać ze szczególnej okazji do stworzenia precedensu i do rozpoczęcia kształtowania praktyki podejmowania takich konsultacji w przypadku użycia broni antysatelitarnej. W rezultacie inne państwa planujące kinetyczne działania i eksperymenty z taką bronią nie uzyskały precedensu w postaci państwa-strony uznającego i przestrzegającego zobowiązań wynikających z art. IX w zakresie konsultacji międzynarodowych. Gdyby Stany Zjednoczone uznały zastosowanie art. IX za konieczne, państwa planujące przeprowadzanie zbliżonych działań byłyby poddane większej presji, gdyby nie uznały zastosowania Artykułu

[245] J. Robinson, *Transparency and confidence-building measures for space security*, „Space Policy" 2011, vol. 27, nr 1, s. 34.
[246] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 584.
[247] NASA Media Briefing "Reentry of U.S. Satellite", 14 lutego 2008, s. 5.

IX i nie przeprowadziły odpowiednich konsultacji międzynarodowych. Uznanie przez USA, że należy zastosować art. IX mogłoby również przyczynić się do wskazania odpowiedniego progu generowania kosmicznych odpadów, który mógłby wskazywać, kiedy państwo powinno mieć powody, by sądzić, że jego planowana działalność lub doświadczenie w przestrzeni kosmicznej spowoduje potencjalnie szkodliwe zanieczyszczenie[248].

Wyrażany jest trafny pogląd, że jednym z powodów, dla których mechanizm konsultacji przewidziany w art. IX OST, nie jest stosowany wynika z faktów, że traktat nie przewiduje procedury odpowiednich konsultacji międzynarodowych ani nie wyznacza podmiotu, do której państwa powinny zwracać się o autorytatywną ocenę swoich planowanych działań[249]. W rezultacie, zastosowanie tego postanowienia pozostawione jest w dużej mierze decyzji państw, które mogą decydować, czy zaistniał obowiązek konsultacji. W obecnym systemie stosunków międzynarodowych państwa niechętnie dokonują interpretacji zobowiązań międzynarodowych w sposób, który ograniczałby ich swobodę działania bez pewności, że inne państwa postąpią podobnie. Powoduje to, że mechanizm konsultacji nie jest stosowany i *de lege ferenda* społeczność międzynarodowa powinna podjąć odpowiednie kroki w celu wzmocnienia tej procedury.

1.6. Działania podejmowane w celu popierania międzynarodowej współpracy w pokojowym badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej (art. X oraz art. XI OST)

Wspólnym celem wyrażonym w art. X i art. XI OST jest przyczynianie się do rozwoju współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. Postanowienia te wpisują się w jeden z podstawowych celów Układu o przestrzeni kosmicznej wyrażonych w preambule do traktatu, jakim jest przyczynienie się do rozwoju szerokiej współpracy międzynarodowej, zarówno w zakresie naukowych, jak i prawnych aspektów badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej w celach pokojowych. Postanowienia obu artykułów łączą się także z zasadą współpracy i wzajemnej pomocy w badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej, wraz z obowiązkiem należytego uwzględnienia uzasadnionych interesów innych państw, która wyrażona została w art. IX OST.

[248] M. Mineiro, *op. cit.*, s. 353.
[249] Zob. I. Vlasic, *The Space Treaty: A Preliminary Evaluation,* „California Law Review" 1967, vol. 55, nr 2, s. 517.

Artykuł X OST zobowiązuje państwa-strony traktatu do rozpatrywania próśb innych państw-stron traktatu o udzielenie im możliwości obserwowania lotu obiektów kosmicznych wypuszczonych przez te państwa na zasadzie równości. Zobowiązania wynikające z art. X OST „są stosowane do manifestacji konkretnych zobowiązań za pomocą różnych środków, aby osiągnąć jeden z głównych celów Układu o przestrzeni kosmicznej, to znaczy prowadzenie badań i wykorzystywanie przestrzeni kosmicznej z korzyścią dla wszystkich krajów, niezależnie od ich poziomu rozwoju gospodarczego i naukowego”[250]. Zobowiązania wynikające z tego postanowienia, zdaniem Anatolyego Kapustina, nie są zwykłą regulacją próśb związanych z monitorowaniem obiektów kosmicznych, lecz stanowią ukierunkowanie działań w szerszej skali, które mają na celu utrzymanie współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. Artykuł X odnosząc się do praw i obowiązków stron traktatu dotyczących wniosków w przedmiocie możliwości monitorowania obiektów kosmicznych, stanowi szczególną regulację wpisującą się w jedną z fundamentalnych zasad międzynarodowego prawa kosmicznego – zasadę współpracy międzynarodowej w badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej[251].

Artykuł X OST zobowiązuje państwa-strony, by rozpatrywały, na zasadzie równości, wnioski od innych państw-stron w przedmiocie obserwowania lotu obiektów kosmicznych wypuszczonych przez te państwa. Postanowienie to nie nakłada na państwa obowiązku współdziałania przy obserwacji lotów, lecz jedynie ograniczony obowiązek rozpatrywania wniosków na zasadzie równości. Przy rozpatrywaniu wniosków nie powinna wystąpić dyskryminacja między państwami-stronami traktatu. Wskazuje się, iż „rozpatrywanie na zasadzie równości” nie może być traktowane jako zobowiązanie do rozpatrywania wniosków na zasadzie wzajemności. Artykuł X OST nie daje podstaw do powoływania się na tę zasadę przy rozpatrywaniu próśb państw-stron[252]. W zdaniu drugim tego postanowienia przewidziano że rodzaj i warunki udzielenia wymienionych wyżej możliwości obserwacji są ustalane w drodze porozumienia między zainteresowanymi państwami. Wybór formy takiego porozumienia i jego charakteru, został pozostawiony państwom-stronom traktatu.

Artykuł X oraz art. XI OST łączy wspólny cel, jakim jest popieranie międzynarodowej współpracy w pokojowym badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej. Zdaniem Jean-Françoisa Mayence’a oraz Thomasa Reuter’a istotą tego postanowienia jest powiązanie współpracy z informacją. Informacja obejmuje kilka spraw:, charakter, przebieg, miejsce oraz

[250] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 597-598.
[251] *Ibidem*, s. 598-599.
[252] *Ibidem*, s. 603.

wyniki działalności w przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi. Informacja jest jednocześnie środkiem, dzięki któremu jest nawiązywana współpraca, ponieważ informacje na temat podejmowanych działań i ich warunków (charakter, przebieg, lokalizacja) mają na celu wspieranie udziału w tych działaniach innych państw lub umożliwienie dokonania przez nich wkładu. Wyniki tych działań mogą stanowić cenny zasób dla współpracujących państw[253].

Podczas prac nad traktatem, Stany Zjednoczone uznały obowiązek podawania do publicznej wiadomości informacji o działaniach na ciałach niebieskich, a także obowiązek umożliwienia swobodnego dostępu do wszystkich znajdujących się na nich instalacji, za ważny środek realizacji „zasady otwartości"[254]. Inne państwa generalnie podzielały ten pogląd wskazując także, iż traktat powinien zawierać zobowiązanie w tym zakresie[255], jak również zobowiązanie to powinno obejmować nie tylko działalność prowadzoną na ciałach niebieskich, ale także w przestrzeni kosmicznej[256]. Związek Radziecki, popierany przez państwa bloku wschodniego oraz Zjednoczoną Republikę Arabską, był skłonny udostępniać informacje o prowadzonej działalności kosmicznej tylko na zasadzie dobrowolności[257]. Bin Cheng podkreślił, że pierwotnym celem tego postanowienia, ograniczonego początkowo tylko do działań na ciałach niebieskich, było oprócz zawartego *expressis verbis* w traktacie zapewnienia swobodnego rozpowszechniania wyników prowadzonej działalności kosmicznej opinii publicznej i międzynarodowej społeczności naukowej, również zapewnienie przestrzegania postanowień traktatu dotyczących demilitaryzacji przestrzeni kosmicznej[258].

Badanie i użytkowanie przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, powinno być prowadzone dla dobra i w interesie wszystkich państw, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego lub naukowego (art. I OST). Jedną z części składowych tej zasady, jest wyrażona w art. XI OST zasada, która ma zapewnić sprawiedliwy i równy dostęp do informacji zebranych i wiedzy zdobytej poprzez prowadzenie działalności kosmicznej. Adresatami zobowiązania są przede wszystkim państwa i podmioty państwowe. Jednakże, zgodnie z art. VI OST, państwa-strony traktatu ponoszą odpowiedzialność międzynarodową również za działania pozarządowych osób prawnych oraz mają obowiązek zapewnić, że

[253] *Ibidem*, s. 616.
[254] A/AC.105/C.2/SR.64, s. 11-12
[255] Zob. wypowiedzi przedstawicieli Japonii, Kanady, Argentyny, Wielkiej Brytanii, Włoch, Brazylii, Australii, Szwecji czy Austrii podczas 5 sesji Podkomitetu Prawnego COPUOS, A/AC.105/C.2/SR.64 – SR 75.
[256] Zob. wypowiedzi przedstawicieli Indii, Japonii, Libanu, Szwecji czy Meksyku podczas 5 sesji Podkomitetu Prawnego COPUOS, A/AC.105/C.2/SR.64 – SR 71.
[257] A/AC.105/C.2/SR.64, s. 12-13.
[258] B. Cheng, *The 1967 Space Treaty* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*

działania tych podmiotów są prowadzone zgodnie z postanowieniami traktatu. Artykuł XI OST ma zatem także zastosowanie do działalności podmiotów niepaństwowych, co w praktyce jest realizowane poprzez przyjęcie odpowiednich przepisów na szczeblu krajowym[259]. Informacja o prowadzonej działalności kosmicznej, zgodnie z brzmieniem postanowienia, ma zostać udzielona Sekretarzowi Generalnemu ONZ, opinii publicznej oraz międzynarodowej społeczności naukowej. W art. XI zawarto zobowiązanie Sekretarza Generalnego ONZ do zapewnienia, by zostały podjęte odpowiednie środki w celu sprawnego rozpowszechnienia wymienionych informacji natychmiast po ich otrzymaniu. Informacje o „charakterze, przebiegu, miejscach i wynikach" działalności kosmicznej mają być przez państwo-stronę traktatu udostępnione „w zakresie możliwie najszerszym i praktycznie wykonalnym" (*to the greatest extent feasible and practicable*). To niejasne sformułowanie powoduje, iż ostateczna decyzja w tym zakresie, spoczywa w gestii państwa udzielającego informacji. Nie oznacza to jednak, że państwa-strony mają pełną swobodę w decydowaniu, czy rozpowszechniać daną informację. Ze względu na fakt, iż może istnieć uzasadniony powód utrzymania pewnych informacji w tajemnicy, art. XI traktatu wskazuje na obowiązek ujawnienia informacji, lecz ogranicza jego zakres do najszerszego możliwego i praktycznie wykonalnego. W związku z tym państwa korzystające z przestrzeni kosmicznej mają możliwość zrównoważenia swoich interesów w zakresie zachowania poufności pewnych informacji z ogólnym założeniem art. XI OST dotyczącym rozpowszechniania informacji w celu promowania współpracy międzynarodowej w pokojowym badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej[260]. Warto również zaznaczyć, iż wyrażane są poglądy, że art. XI może być również interpretowany jako postanowienie tworzące prawo do uczestnictwa dla państw nieposiadających dostępu do przestrzeni kosmicznej do określnych systemów lub informacji z nich pochodzących, takich jak na przykład dane z obserwacji Ziemi dotyczące ogólnych warunków środowiskowych oraz zapobiegania i radzenia sobie z klęskami żywiołowymi i innymi zagrożeniami lub danych dotyczących ogólnej eksploracji Układu Słonecznego[261].

[259] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 627.
[260] *Ibidem*, s. 631.
[261] *Ibidem*, s. 634-635.

1.7.Udostępnianie, na zasadzie wzajemności, stacji, urządzeń, wyposażenia i pojazdów na Księżycu i na innych ciałach niebieskich (art. XII OST)

Artykuł XII OST służy realizacji zasady współpracy i wzajemnej pomocy w prowadzeniu działalności kosmicznej wyrażonej w art. IX OST. Ze względu na brak praktyki państw w zakresie wspólnego korzystania z urządzeń na ciałach niebieskich innych niż Ziemia, postanowienie to traktowane jest jako jeden ze środków przejrzystości i budowania zaufania w działalności kosmicznej[262].

Postanowienia art. IX OST wywodzą się z zaproponowanego przez Stany Zjednoczone art. 6 projektu traktatu, zgodnie z którym „wszystkie stacje, instalacje. sprzęt i pojazdy kosmiczne na Księżycu i na innych ciałach niebieskich będą zawsze dostępne dla przedstawicieli innych państw-stron Układu, które prowadzą działalność na ciałach niebieskich"[263]. Projektowane postanowienie było podobnie do zawartego w art. VII Układu antarktycznego, na mocy którego wszystkie rejony Antarktyki, łącznie ze wszystkimi stacjami, urządzeniami i sprzętem w tych rejonach oraz wszystkie statki morskie i powietrzne w miejscach wyładunku i załadunku ładunków lub personelu w Antarktyce są w każdej chwili dostępne dla dokonania inspekcji przez każdego z obserwatorów mianowanych zgodnie z postanowieniami traktatu. Odnosząc się do projektu Stanów Zjednoczonych, Związek Radziecki zaproponował wprowadzenie do tego postanowienia zasady wzajemności[264]. W doktrynie wskazuje się, iż zasada wzajemności powinna być rozumiana jako prawo państwa do odmowy innemu państwu dostępu do jego instalacji, ale tylko w stosunku do państwa, które nie wywiązuje się z obowiązku zezwalania na wizyty w swoich obiektach[265]. Arthur Goldberg, przedstawiciel USA przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, stwierdził w 1967 r., iż „znaczenie słów »na zasadzie wzajemności« w artykule XII jest w rzeczywistości znaczeniem, które dyktowałby zdrowy rozsądek - i które zostało w pełni zaakceptowane przez wszystkich członków Podkomitetu Prawnego w Genewie; a mianowicie, że przedstawiciele państwa-strony traktatu prowadzący działania na ciałach niebieskich będą mieli prawo dostępu do stacji, instalacji, sprzętu i pojazdów kosmicznych innego państwa-strony na ciele niebieskim, niezależnie od tego, czy drugie państwo kiedykolwiek domagało się lub kiedykolwiek skorzystało z prawa dostępu. Fakt, że drugie państwo mogło nie dochodzić takiego prawa lub

[262] Zob. Transparency and confidence-building measures in outer space activities. Report of the Secretary-General, A/61/532, s. 3.
[263] Report of the Legal Sub-Committee on the Work of Its Fifth Session, A/AC.105/35, s. 7.
[264] *Ibidem*, s. 12.
[265] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 666.

mogło z niego nie skorzystać, w żaden sposób nie narusza prawa pierwszego państwa do dostępu. Jednak, jeżeli pierwsze państwo odmówiło dostępu przedstawicielom drugiego państwa, to drugie państwo nie jest zobowiązane, na zasadzie wzajemności, do udzielenia dostępu przedstawicielom pierwszego państwa"[266]. Zdaniem Gisel Suess, taka interpretacja sugeruje, że zasada wzajemności w art. XII Układu o przestrzeni kosmicznej jest przeciwieństwem ogólnej zasady prawa międzynarodowego. Jest ona „negatywna" w tym sensie, że prawo do odrzucenia mają wszystkie państwa. Jeśli jednak jedno państwo odmawia przyznania tego prawa innemu państwu, państwo odrzucone może w konsekwencji odmówić przyznania dostępu[267].

Drugą, obok zasady wzajemności, odmiennością od prawa dostępu do sprzętu, urządzeń, wyposażenia i pojazdów, w stosunku do analogicznego prawa zawartego w Układzie antarktycznym, jest konieczność uprzedniego zawiadomienia o zamierzonej wizycie, w celu umożliwienia przeprowadzenia odpowiednich konsultacji i podjęcia środków maksymalnej ostrożności. Wymóg złożenia uprzedniego zawiadomienia zawarty został w celu zabezpieczenia astronautów oraz integralności sprzętu i placówek na powierzchni ciał niebieskich[268]. Traktat nie precyzuje również, co należy rozumieć pod pojęciem „odpowiednich konsultacji". Co do zasady, konsultacje oznaczają pewien zespół czynności przekraczających notyfikację, lecz niebędących wymogiem zgody. Frederic L. Kirgis Jr., stwierdził, że w praktyce Organizacji Narodów Zjednoczonych, wyrażenia „w konsultacji z" lub „po konsultacji z" mają podobne znaczenie jak „biorąc pod uwagę poglądy" lub „mając na uwadze zalecenia" w tym sensie, że te ostatnie wyrażenia nie muszą być zgodne z przedstawionymi poglądami lub zaleceniami[269]. Autor ten wskazuje, że odpowiednie konsultacje w zakresie działalności kosmicznej oznaczają raczej konsultacje z naukowcami przeprowadzane w celu ewaluacji ryzyka, niż rozmowy dyplomatyczne[270].

[266] A. Goldberg, *op. cit.,* s. 80.
[267] S. Hobe *et al., Cologne Commentary on Space Law vol. I…,* s. 666.
[268] A. Goldberg, *op. cit.*, s. 81.
[269] F. L. Kirgis, *Prior consultation in international law: a study of state practice,* Charlottesville 1983, s. 11.
[270] *Ibidem,* s. 183.

2. Umowa o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną

2.1.Rys historyczny

Umowa o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 19 grudnia 1967 r., a weszła w życie 3 grudnia 1968 roku - rok po wejściu w życie Układu o przestrzeni kosmicznej[271]. Szybkie doprowadzenie do zawarcia kolejnego traktatu w przedmiocie działalności kosmicznej było możliwe dzięki równoczesnej pracy nad obydwoma traktatami. Ścisły związek miedzy OST i ARRA widoczny jest w szczególności w zgodności art. V (astronauci są uważani za wysłanników ludzkości w przestrzeni kosmicznej i państwa strony udzielają im wszelkiej możliwej pomocy w razie wypadku, niebezpieczeństwa lub przymusowego lądowania) oraz art. VIII (państwa strony, w których zarejestrowany jest obiekt wypuszczony w przestrzeń kosmiczną, zachowują jurysdykcję i kontrolę nad tym obiektem oraz nad znajdującą się na jego pokładzie załogą) Układu o przestrzeni kosmicznej z postanowieniami Umowy o ratowaniu kosmonautów. Wskazane postanowienia OST są oparte ponadto na zasadzie 7 oraz 9 Deklaracji o zasadach prawnych działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej z 1963 roku. Umowa o ratowaniu kosmonautów stanowić miała odpowiedź na pilną potrzebę wyrażoną przez Stany Zjednoczone oraz Związek Radziecki, by uregulować w sposób humanitarny postępowania dotyczące wypadków z udziałem astronautów. Obawy polityczne wynikały z faktu, że za wyrażonym w preambule humanitarnym uzasadnieniem kryła się obawa przed złym traktowaniem lub przetrzymywaniem astronautów jako zakładników, porównywalna z innymi praktykami z czasów zimnej wojny[272]. Praktyka pokazała jednak, iż od czasu zawarcia traktatu, nie było potrzeby stosowania jego postanowień dotyczących ratowania i powrotu astronautów. Odmiennie sytuacja wygląda w przypadku postanowień dotyczących zwrotu obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, które wielokrotnie były wykorzystywane przez państwa[273].

Prace nad dokumentem, który obejmowałby swoim zakresem pomoc astronautom oraz zwrot obiektów kosmicznych, zostały rozpoczęte już w trakcie pierwszej sesji Podkomitetu

[271] Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, A/RES/2345(XXII).
[272] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II Rescue Agreement, Liability Convention, Registration Convention, Moon Agreement,* Berlin 2013, s. 9-10.
[273] *Ibidem,* s. 10.

Prawnego COPUOS. Związek Radziecki zaproponował przyjęcie Międzynarodowego porozumienia w sprawie ratowania astronautów i statków kosmicznych lądujących awaryjnie (*International Agreement on the Rescue of Astronauts and Spaceships making Emergency Landings),* które składało się z preambuły oraz 9 artykułów[274]. Artykuł 1 przewidywał ogólny obowiązek państw polegający na udzieleniu pomocy załodze statku kosmicznego, który uległ wypadkowi oraz podjęcia kroków w celu ratowania astronautów lądujących awaryjnie. Przewidziano również obowiązek niezwłocznego powiadomienia państwa wysyłającego (art. 2 i art. 3). W przypadku awaryjnego lądowania na pełnym morzu, państwa, do których państwo wypuszczające może się zwrócić, powinny podjąć wspólne poszukiwania (art. 4). Państwa powinny także ułatwiać wczesny powrót każdego astronauty innego państwa (art. 6). W przypadku zwrotów statków kosmicznych, satelitów i kapsuł, radziecki projekt przewidywał ich niezwłoczny zwrot, jeśli posiadały one znaki identyfikacyjne i jeśli państwo wysyłające oficjalnie ogłosiło wypuszczenie znalezionych urządzeń. Natomiast, zgodnie z projektem, pojazdy kosmiczne przewożące urządzenia służące do zbierania informacji wywiadowczych na terytorium innego państwa nie powinny być zwracane (art. 7). Wydatki poniesione w celu wypełnienia tych zobowiązań powinny zostać zwrócone przez państwo wysyłające (art. 8), a porozumienie powinno być otwarte do przystąpienia dla wszystkich państw (art. 9). Stany Zjednoczone przedstawiły natomiast projekt rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ zawierający trzy zasady dotyczące wsparcia oraz zwrotu pojazdów kosmicznych i personelu (*Assistance to and Return of Space Vehicles and Personnel*)[275]. Zgodnie z pierwszą zasadą, państwa powinny udzielić wszelkiej możliwej pomocy personelowi pojazdów kosmicznych, które mogą ulec wypadkowi lub znaleźć się w niebezpieczeństwie, lub które wylądują z powodu wypadku, niebezpieczeństwa lub pomyłki, lub w inny sposób niż planowano. Druga zasada dotyczyła obowiązku bezpiecznego i niezwłocznego zwrotu pojazdów kosmicznych i ich personelu, które wylądują inaczej niż planowano, państwu lub państwom lub organizacjom międzynarodowym odpowiedzialnym za ich wysłanie. Zgodnie z trzecią zasadą, wszelkie koszty poniesione w związku z udzieleniem pomocy lub zwrotem pojazdów kosmicznych i ich personelu powinny być ponoszone przez państwo lub państwa lub organizacje międzynarodowe odpowiedzialne za ich wysłanie. Ze względu na rozbieżność proponowanej formy uregulowania problematyki pomocy astronautom i zwrotu obiektów kosmicznych,

[274] Draft International Agreement on the Rescue of Astronauts and Spaceships making Emergency Landings, A/AC.105/C.2/L.2
[275] Draft proposal on Assistance to and Return of Space Vehicles and Personnel, A/AC.105/C.2/L.3.

podczas prac Podkomitetu Prawnego COPUOS na jego pierwszej i drugiej sesji zdecydowano, iż instrument taki powinien przybrać formę umowy międzynarodowej[276].

Istotnym wydarzeniem z punktu widzenia prac nad traktatem było przyjęcie w 1963 r. Deklaracji o zasadach prawnych działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej. Zgodnie z zasadą 7, państwo, w którego rejestrze znajduje się obiekt wypuszczony w przestrzeń kosmiczną, zachowuje jurysdykcję i kontrolę nad takim obiektem i znajdującym się na nim personelem w czasie przebywania w przestrzeni kosmicznej. Własność obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną i ich części składowych nie ulega zmianie w razie ich przelotu przez przestrzeń kosmiczną lub powrotu na Ziemię. Takie obiekty lub ich części składowe znalezione poza granicami państwa rejestracji zostaną zwrócone temu państwu, które przed zwrotem dostarczy na żądanie dane identyfikacyjne. Zasada 9 stanowi natomiast, iż państwa uznają astronautów za wysłanników ludzkości w przestrzeni kosmicznej i udzielają im wszelkiej możliwej pomocy w razie wypadku, niebezpieczeństwa lub awaryjnego lądowania na terytorium obcego państwa lub na pełnym morzu. Astronauci, którzy dokonają takiego lądowania, będą bezpiecznie i niezwłocznie odesłani do państwa rejestracji ich pojazdu kosmicznego.

Podczas trzeciej oraz czwartej sesji Podkomitetu Prawnego COPUOS w latach 1964 - 1965 Związek Radziecki przedłożył dwie poprawki do zgłoszonego wcześniej projektu porozumienia w sprawie ratowania astronautów i statków kosmicznych lądujących awaryjnie[277]. Stany Zjednoczone zaakceptowały zmianę formy złożonej propozycji, z projektu rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ zawierającej trzy zasady w przedmiocie wsparcia i powrotu pojazdów kosmicznych i personelu na projekt umowy międzynarodowej w przedmiocie pomocy astronautom i zwrotu obiektów kosmicznym wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną[278]. Oddzielne projekty w tym przedmiocie zostały również zgłoszone przez Australię i Kanadę[279]. Piąta sesja Podkomitetu Prawnego była niemal w całości poświęcona osiągnięciu porozumienia w sprawie Układu o przestrzeni kosmicznej[280] i dopiero po przyjęciu OST w 1966 r., przyspieszono prace nad drugą umową. W trakcie szóstej sesji

[276] Zob. A/AC.105/C.2/SR.25.
[277] Zob. Revised Draft on Agreement on the rescue of astronauts and spaceships in the event of accident or emergency landing, A/ AC.105/C.2/L.2/Rev.1 oraz Revised Draft on the rescue of astronauts and spaceships in the event of accident or emergency landing, A/ AC.105/C.2/L.2/Rev.2.
[278] Zob. Proposal on International Agreement on Assistance to and Return of Astronauts and Objects Launched into Outer Space, A/AC.105/C.2/L.9.
[279] Zob. A/AC.105.21 s. 8 -12.
[280] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 21.

Podkomitetu Prawnego, Związek Radziecki przedstawił bardzo lakoniczny i ograniczony pod względem zakresu projekt porozumienia międzynarodowego, który dotyczył wyłącznie pomocy dla astronautów („Zmieniony projekt porozumienia w sprawie ratowania astronautów w razie wypadku lub awaryjnego lądowania na Ziemi")[281]. Zmiana zakresu traktatu wywoła podczas szóstej sesji wiele nieporozumień, dlatego niewielki postęp[282]. Delegacja radziecka uzasadniała ograniczenie zakresu projektu tym, że śmierć amerykańskich i radzieckich astronautów w wypadkach pojazdów kosmicznych w styczniu i marcu 1967 r. uwidoczniła pilną potrzebę jak najszybszego osiągnięcia porozumienia w sprawie ratowania astronautów. Delegacja radziecka wyraziła przekonanie, że wyłączenie postanowień dotyczących ich powrotu i zwrotu obiektów kosmicznych przyspieszyłoby postępowanie, a porozumienie w sprawie pomocy w ich ratowaniu stanowiło absolutne minimum, osiągalne w praktyce na obecnym etapie działań w przestrzeni kosmicznej. Chociaż delegaci radzieccy wyrazili chęć przedyskutowania również kwestii powrotu astronautów, to jednakże byli przeciwni jakimkolwiek znaczącym negocjacjom innym niż uwzględniającym radziecki projekt[283]. Stany Zjednoczone nie chciały natomiast zrezygnować z zawarcia w umowie postanowień dotyczących powrotu astronautów i zwrotu obiektów kosmicznych. Powoływały się one na rezolucję Zgromadzenia Ogólnego ONZ 2222 (XXI), w której Zgromadzenie Ogólne poleciło COPUOS kontynuować prace nad przyjęciem porozumienia w przedmiocie m.in. pomocy i powrotu astronautom oraz zwrotu pojazdów kosmicznych[284]. W rezultacie szósta sesja nie przyniosła większego postępu w pracach nad porozumieniem w sprawie pomocy i powrotu, a raczej oznaczała krok wstecz w procesie negocjacji[285].

Podczas 22. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ Związek Radziecki zrewidował swoje stanowisko w kwestii włączenia do porozumienia postanowień dotyczących powrotu astronautów i zwrotu obiektów kosmicznych[286]. W efekcie, w trakcie trwania tej sesji przeprowadzono 15 bilateralnych spotkań pomiędzy przedstawicielami Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego, które doprowadziły do zbliżenia stanowisk w sprawie wielu postanowień przyszłego traktatu. Przeprowadzono również konsultacje z innymi zainteresowanymi delegacjami w celu osiągnięcia szybkiego porozumienia w sprawie

[281] Zob. Revised draft agreement on the rescue of astronauts in the event of accident or emergency landing A/AC.105/C.2/L.18.
[282] P. G. Demling, D. M. Arons, *The Treaty on Rescue and Return of Astronauts and Space Objects,* „William & Mary Law Review" 1968, vol. 9, nr 3, s. 638.
[283] *Ibidem.*
[284] Zob. A/AC.105/C.2/SR.85, s. 5-6.
[285] P. G. Demling, D. M. Arons, *op. cit.,* s. 639.
[286] Zob. stanowisko Platona Morozova, A/AC.105/PV.49, s. 61.

ostatecznego tekstu umowy[287]. Dnia 14 grudnia 1967 r. Podkomitet Prawny został zwołany na specjalną sesję, podczas której poddano pod dyskusję projekt Umowy o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną (*Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space*, dalej jako „ARRA" lub „Umowa o ratowaniu astronautów")[288]. Podczas prac, państwa niebędące mocarstwami kosmicznymi wskazywały na fakt, iż zobowiązania przewidziane w traktacie faworyzują mocarstwa kosmiczne. Krytykowano również tempo, które od czasu osiągnięcia bilateralnego porozumienia przez USA i ZSRR zostało narzucone w COPUOS[289]. Ostatecznie tekst traktatu został zaakceptowany przez Komitet 16 grudnia 1967 r.[290], a następnie został przyjęty jednogłośnie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 19 grudnia 1967 r[291].

Proces przygotowania Umowy o ratowaniu astronautów został określony przez Bina Chenga „lekcją tego, jak nie tworzyć traktatu"[292]. Zdaniem autora, pośpiech, w jakim ostateczny tekst został przygotowany i przeprowadzony przez Organizację Narodów Zjednoczonych, spowodował przyjęcie źle przemyślanego i zredagowanego instrumentu, który nie osiągnął zamierzonych celów, a jednocześnie doprowadził do powstania wielu nierozwiązanych problemów i trudności. Bin Cheng stwierdził, że w porozumieniu, którego skuteczność zależy od jego szerokiej akceptacji, korzyści są tak jednostronnie korzystne dla mocarstw kosmicznych, że trudno zrozumieć, dlaczego państwa nieprowadzące wówczas działalności kosmicznej, nawet jeśli chciałyby ją prowadzić, ze względów humanitarnych, do wypełnienia obowiązków określonych w traktacie, pozbawiły się wszelkiej swobody decyzyjnej co do sposobu ich wykonania[293].

Z raportu sporządzonego przez COPUOS w 2024 r. wynika, że 126 państw dokonało ratyfikacji, jest sygnatariuszami lub zaakceptowały prawa i obowiązki wynikające z Umowy o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w

[287] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 24.
[288]Zob. Draft agreement on the rescue of astronauts, the return of astronauts and the return of objects launched into outer space, A/AC/C.2/L.28.
[289] *Ibidem.*
[290] Zob. A/6804/Add.1.
[291] A/RES/2345(XXII).
[292] Zob. B. Cheng, *The 1968 Astronauts Agreement or How Not to Make Treaty,* „The Yearbook of World Affairs" 1969, vol. 23, s. 185 – 208.
[293] B. Cheng, *The 1968 Astronauts Agreement* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*

przestrzeń kosmiczną[294]. Tekst traktatu został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 115 głosami za, bez głosów przeciw i wstrzymujących się.

2.2.Współpraca państw przy ratowaniu astronautów i zapewnieniu ich powrotu

W preambule Umowy o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną odwołano się do Układu o przestrzeni kosmicznej. Umowa o ratowaniu astronautów stanowiąc we wstępie, iż umawiające się strony pragną rozszerzyć obowiązki wynikające z OST i dać im konkretny wyraz jednoznacznie określa, iż traktat ten stanowi *lex specialis* oraz *lex posteriori* w stosunku do OST[295]. Żaden inny późniejszy traktat nie formułuje tego w tak wyraźny sposób. W preambule podkreślono również dążenie stron umowy do „rozwijania współpracy międzynarodowej w dziedzinie pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej". Mimo, iż w razie wypadków, niebezpieczeństw lub awaryjnych lądowań statków kosmicznych, a także w przypadku powrotu obiektów kosmicznych, współpraca międzynarodowa leży przede wszystkim w interesie państw uczestniczących w lotach kosmicznych, to państwa strony ARRA „powodowane humanitarnymi uczuciami" również zdecydowały się na przyjęcie zobowiązań przewidzianych w traktacie.

Artykuł 1 ARRA ustanawia obowiązki informacyjne dla państw stron traktatu, posługując się w lit. a pojęciem „władzy wypuszczającej", która została zdefiniowana w art. 6 traktatu. Oznacza ona państwo odpowiedzialne za wypuszczenie obiektu lub międzynarodową organizację międzyrządową, jeżeli organizacja ta jest odpowiedzialna za wypuszczenie obiektu, pod warunkiem, że oświadczy ona, iż przyjmuje prawa i obowiązki przewidziane w ARRA, oraz że większość państw członkowskich tej organizacji jest stronami Umowy o ratowaniu astronautów i Układu o przestrzeni kosmicznej.

Obowiązek informacyjny przewidziany w art. 1 ARRA stanowi ważne uzupełnienie do ogólnego zobowiązania przewidzianego w art. V OST, który nakłada na państwa obowiązek udzielenia astronautom „wszelkiej możliwej pomocy w razie wypadku, niebezpieczeństwa lub przymusowego lądowania na terytorium innego Państwa Strony Układu lub na morzu pełnym". Astronauci, „którzy dokonują takiego lądowania, zostaną bezpiecznie i bez zwłoki odesłani do

[294] Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3.
[295] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 31.

państwa, w którym zarejestrowany jest ich statek kosmiczny". Wprawdzie obowiązek powiadomienia państwa wypuszczającego może być w przypadku art. V OST dorozumiany, to powiadomienie na podstawie art. 1 ARRA jest wyraźnie przewidziane jako obowiązek poprzedzający lub równoczesny z obowiązkiem udzielenia pomocy astronautom. Ponadto, art. 1 rozszerza obowiązek powiadamiania na sytuacje, w których umawiająca się strona dowiedziała się, że załoga statku kosmicznego uległa wypadkowi lub znalazła się w niebezpieczeństwie w przestrzeni kosmicznej lub na ciałach niebieskich. Zawiadomienie o takich sytuacjach stanowi dodatkową notyfikację w stosunku do zawiadomienia wymaganego w przypadku awaryjnego lub niezamierzonego lądowania w dowolnym miejscu na Ziemi albo wypadku lub niebezpieczeństwa w przestrzeni powietrznej, innej niż na lub nad terytorium państwa, które nie jest stroną uzyskującą wymaganą wiedzę[296].

Warto zauważyć, iż w art. 1 ARRA posłużono się terminem „załoga statku kosmicznego", w odróżnieniu od terminu „astronauta" („kosmonauta"), którym posłużono się zarówno w preambule ARRA, jak i w art. V OST. Wydaje się natomiast, że pojęcia te mają to samo znaczenie, w szczególności ze względu na fakt, że tytuł traktatu odnosi się do „astronautów" („kosmonautów"). Użycie tego terminu w tytule traktatu nie miałoby sensu, gdyby traktat w swojej treści przypisywałby inne znaczenie pojęciu „załogi statku kosmicznego"[297].

W art. 1 ARRA, strony traktatu postanowiły, że obowiązek zawiadomienia władzy wypuszczającej i Sekretarza Generalnego ONZ będzie dotyczył sytuacji, w których strona ustali, iż załoga statku kosmicznego „uległa wypadkowi", „znajduje się w niebezpieczeństwie", „dokonała przymusowego lub nie zamierzonego lądowania" lub „wodowała na morzu pełnym". Zawiadomienie takie ma nastąpić „niezwłocznie" i powinno być skierowane do władzy wypuszczającej, a w razie niemożności zidentyfikowania i natychmiastowego porozumienia się z tą władzą, państwo, które uzyskało informacje, powinno niezwłocznie ją podać do publicznej wiadomości za pośrednictwem wszelkich odpowiednich środków łączności, jakimi rozporządza. Ponadto, państwo ma obowiązek zawiadomić o zaistniałej sytuacji Sekretarza Generalnego ONZ.

W art. 2 ARRA określono obowiązki państw w sytuacji, w której wypadek, niebezpieczeństwo, przymusowe lub niezamierzone lądowanie załogi statku kosmicznego

[296] P. G. Demling, D. M. Arons, *op. cit.,* s. 643.
[297] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 41.

nastąpi na terytorium podlegającym jurysdykcji stron traktatu. W artykule tym zawarto następujące zobowiązania:

1) obowiązek stron traktatu do natychmiastowego podjęcia wszelkich możliwych kroków dla ratowania załogi statku kosmicznego i udzielenia jej wszelkiej niezbędnej pomocy;

2) obowiązek stron traktatu do poinformowania władzy wypuszczającej i Sekretarza Generalnego ONZ o środkach, jakie podejmuje i o osiągniętych rezultatach;

3) obowiązek współdziałania władzy wypuszczającej z państwem, na terytorium którego nastąpiło zdarzenie;

4) obowiązek poddania się przez władzę wypuszczającą kierownictwu i kontroli państwa, na terytorium którego nastąpiło zdarzenie.

Artykuł 2 ARRA przewiduje, iż strony mają podjąć „wszelkie możliwe kroki dla ratowania załogi". Państwa nie zdecydowały się na zamieszczenie klauzuli ograniczającej zakres podejmowanych środków zawartej art. 25 Konwencji chicagowskiej z 1944 r., zgodnie z którym, państwa zobowiązują się do zapewnienia takich środków pomocy statkom powietrznym w niebezpieczeństwie na jego terytorium, jakie uznają za możliwe w praktyce. Podczas prac nad ARRA, przedstawiciel Stanów Zjednoczonych potwierdził, że „wszelkie możliwe kroki dla ratowania załogi" oznaczają „działania w graniach możliwości umawiających się stron"[298], a przedstawiciel Francji podkreślił, iż „nie możemy oczekiwać od nikogo niemożliwego"[299]. Umawiająca się strona jest zobowiązana do podjęcia wszelkich możliwych kroków dla ratowania załogi w sytuacji, w której „wskutek wypadku, niebezpieczeństwa, przymusowego lub nie zamierzonego lądowania załoga statku kosmicznego wyląduje na terytorium podlegającym jurysdykcji" danego państwa. W praktyce wystąpić mogą pewne wątpliwości co do znaczenia sformułowania „niezamierzone lądowanie". Paul Dembling i Daniel Arons wyrazili pogląd, że najbardziej oczywistym przykładem niezamierzonego lądowania, w odróżnieniu od lądowania spowodowanego wypadkiem, niebezpieczeństwem lub przymusowym lądowaniem, jest lądowanie spowodowane błędem nawigacyjnym, popełnionym przez astronautę w statku kosmicznym, kontrolera naziemnego lub spowodowanych awarią systemów automatycznych[300]. Ze względu na fakt, iż zobowiązania nałożone na strony na mocy art. 2 ARRA mogą wiązać się z kosztownymi działaniami ratowniczymi, Autorzy ci trafnie zauważyli, że kwestia czy dane

[298] Zob. A/AC.105/C.2/SR.86, s. 21
[299] Zob. Provisional Verbatim Record of the Fifty-Second Meeting, A/AC.105/PV.52, s. 32.
[300] P. G. Demling, D. M. Arons, *op. cit.,* s. 646.

lądowanie jest niezamierzone, może stanowić ważne pytanie, które nie jest tak oczywiste, jak pytanie, czy lądowanie było spowodowane wypadkiem, niebezpieczeństwem lub sytuacją awaryjną. Zaznaczyli też, że nie jest oczywiste, czy obowiązek pomocy zostanie uruchomiony w sytuacji, w której zachowanie astronauty jest tak rażąco lekkomyślne, że wręcz zbliża się do umyślności. Sytuacja nie jest również jednoznaczna w przypadku, gdy co prawda występuje pewien stan niebezpieczeństwa i pojazd nie może wylądować w miejscu określonym przez misję, lecz astronauta jest w stanie dokonać wyboru alternatywnej lokalizacji lądowania. Dodali również, iż w takim przypadku, wykładnia art. 2 ARRA wskazuje na wystąpienie obowiązku pomocy astronautom. W przypadku, gdy lądowanie w miejscu innym niż zaplanowane było spowodowane zdarzeniami, których astronauta nie przewidział lub na które nie miał wpływu, i jeśli astronauta wybrał miejsce lądowania mając na względzie bezpieczeństwo załogi, to należy zastosować art. 2 ARRA[301].

O ile art. 2 ARRA odnosi się do sytuacji, w których wypadek, niebezpieczeństwo i przymusowe lub niezamierzone lądowanie ma miejsce na terytorium podlegającym jurysdykcji stron traktatu, to art. 3 umowy dotyczy wodowania na morzu pełnym lub lądowania w miejscu niepodlegającym jurysdykcji żadnego państwa. W trakcie trwania prac nad traktatem, dyskusja w przedmiocie ratowania astronautów wodujących na morzu pełnym dotyczyła w znacznej mierze roli i obowiązków stron traktatu w prowadzeniu akcji poszukiwawczo–ratowniczej[302]. Związek Radziecki w swoim pierwszym projekcie zaproponował, aby wspólne poszukiwania były prowadzone, w razie potrzeby, przez te umawiające się państwa, do których państwo wypuszczające może się zwrócić[303]. Następnie Związek Radziecki zrewidował swoje stanowisko wskazując, iż państwo wypuszczające może zastrzec sobie wyłączne prawo do prowadzenia, przy użyciu własnych środków i własnego personelu, operacji poszukiwania i ratowania astronautów i statków kosmicznych w wyznaczonej przez siebie strefie morza pełnego[304]. Podejście to zostało uznane za problematyczne ze względów humanitarnych, ponieważ uzależniało ratowanie astronautów od inicjatywy państwa wypuszczającego i mogło uniemożliwić organizacji lub państwu podjęcie poszukiwań i ratowania statku kosmicznego. Ponadto nie do zaakceptowania było to, że uregulowania takie pozwalałoby państwu wypuszczającemu na zastrzeżenie dla siebie wyłącznego prawa do prowadzenia działań poszukiwawczych i ratowniczych w strefie niepodlegającej jurysdykcji żadnego państwa[305].

[301] *Ibidem*, s. 646 – 647.
[302] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 55.
[303] Zob. A/AC.105/C.2/L.2.
[304] Zob. A/AC.105/C.2/L.2/Rev.1.
[305] Zob. A/AC.105/C.2/SR.29-37.

Związek Radziecki ostatecznie uwzględnił te uwagi i zmienił swoje stanowisko proponując, aby działania poszukiwawcze i ratownicze były prowadzone przez te państwa, które są w stanie je przeprowadzić, jednak czynności te byłyby wykonywane pod kierownictwem państwa wypuszczającego[306]. Stany Zjednoczone także uważały, iż państwo wypuszczające powinno mieć „uprzywilejowaną" pozycję w przypadku konieczności przeprowadzenia akcji ratowniczej. Projekt złożony przez USA w 1964 r. przewidywał, iż każda umawiająca się strona podejmie wszelkie możliwe kroki w celu udzielenia pomocy lub niezwłocznego ratowania personelu statku kosmicznego, chyba że państwo rejestracji lub organizacja międzynarodowa odpowiedzialna za wypuszczenie wyrazi inne żądanie[307]. Natomiast w odniesieniu do szczególnych sytuacji, które wystąpić mogą na morzu pełnym lub na Antarktydzie, Stany Zjednoczone przewidywały przeprowadzenie wspólnych badań przez strony traktatu, które będą miały na celu określenie, które państwo będzie w stanie przeprowadzić operacje poszukiwawcze i ratownicze w przypadku, gdy przypuszcza się, że personel statku kosmicznego dokonał awaryjnego lądowania na pełnym morzu lub Antarktydzie[308]. Ostatecznie Związek Radziecki zdecydował się na wprowadzenie poprawki, która eliminowała dominującą rolę państwa wypuszczającego, sugerując jedynie, że pomoc powinna być udzielona przez te państwa, które są w stanie to zrobić[309]. Zmiana ta umożliwiła osiągniecie porozumienia pomiędzy mocarstwami kosmicznymi w trakcie ich bilateralnych negocjacji[310].

Artykuł 3 ARRA określa obowiązki stron do udzielenia pomocy w akcjach ratunkowych w przypadku, gdy załoga statku kosmicznego wysiadła na pełnym morzu lub w jakimkolwiek innym miejscu niepodlegającym jurysdykcji jakiegokolwiek państwa (zdanie 1) i zawiera obowiązek poinformowania władzy wypuszczającej i Sekretarza Generalnego ONZ o podjętych krokach (zdanie 2). W przeciwieństwie do obowiązków wynikających z art. 2 ARRA, które muszą być podjęte „natychmiast", obowiązki nałożone na podstawie art. 3 powinny być wykonywane tylko przez te umawiające się strony, „które będą w stanie to uczynić" oraz „w razie potrzeby". Odpowiednie państwo ma zatem dużą swobodę w podejmowaniu decyzji, czy podejmie inicjatywę oraz może zdecydować, jaką rolę przyjmie w działaniach pomocowych i ratowniczych. Ponadto, jak stwierdził przedstawiciel Stanów Zjednoczonych, „intencją art. 3 nie było nałożenie obowiązku pomocy w akcjach

[306] Zob. A/AC.105/C.2/L.2/Rev.2.
[307] Zob. A/AC.105/C.2/L.9.
[308] *Ibidem.*
[309] Zob. A/AC.105/C.2/L.18
[310] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 56-57.

poszukiwawczych i ratowniczych na państwa znajdujące się w geograficznym sąsiedztwie statku kosmicznego, który wylądował na pełnym morzu lub w innym miejscu niepodlegającym jurysdykcji żadnego państwa. Jego celem było przede wszystkim dopuszczenie możliwości, że statki umawiającej się strony znajdują się w pobliżu miejsca wypadku i w związku z tym są w stanie pomóc w akcji ratunkowej"[311]. W sformułowaniu „które będą w stanie to uczynić" można uwzględnić dwa aspekty – geograficzny i technologiczny. Małe państwo, bez łatwo dostępnych statków lub samolotów może więc nie być w stanie udzielić pomocy, nawet jeżeli wodowanie nastąpi niedaleko jego brzegu. Jeśli państwo znajdujące się najbliżej miejsca lądowania na pełnym morzu nie jest w stanie udzielić pomocy, inne państwa posiadające wymagane statki, samoloty lub inne obiekty potrzebne do ratowania astronautów, w tym władza wypuszczająca na orbitę, mogą zostać uznane za "będące w stanie" udzielić pomocy[312].

Kolejne postanowienia Umowy o ratowaniu kosmonautów dotyczące postępowania z astronautami, którzy ulegli wypadkowi są zawarte w art. 4 ARRA. Zagadnienie powrotu astronautów było podczas negocjacji traktatu traktowane odrębnie od obowiązku pomocy przy ich ratowaniu oraz odrębnie od zagadnienia zwrotu obiektów kosmicznych. Podczas gdy Stany Zjednoczone od początku stały na stanowisku, iż państwa powinny zapewnić bezwarunkowy, szybki i bezpieczny powrót astronautów[313], natomiast zdaniem Związku Radzieckiego państwa powinny jedynie „dołożyć wszelkich starań", aby ułatwić powrót astronautów[314]. W drugiej wersji projektu Związek Radziecki nawet warunek, zgodnie z którym pojazd kosmiczny musi być wypuszczony zgodnie z postanowieniami Deklaracji zasad prawnych regulujących działalność państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, aby na danym państwie ciążył obowiązek doprowadzenia do powrotu astronautów. W projekcie z 1967 r. Związek Radziecki pominął całkowicie tę kwestię[315]. Dopiero po osiągnięciu porozumienia w bilateralnych negocjacjach ze Stanami Zjednoczonymi, w nowym projekcie traktatu znalazło się postanowienie zobowiązujące państwa do przekazania astronautów przedstawicielom władzy wypuszczającej, które ostatecznie zostało zawarte w finalnej wersji traktatu.

Obowiązek określony w art. 4 ARRA odnosi się zarówno do zdarzeń wskazanych w art. 2 (wypadek, niebezpieczeństwo, przymusowe lub niezamierzone lądowanie na terytorium podlegającym jurysdykcji umawiającej się strony), jak też do zdarzeń, o których mowa w art.

[311] Zob. A/AC.105/C.2/SR.86 s. 20
[312] P. G. Demling, D. M. Arons, *op. cit.*, s. 651.
[313] Zob. A/AC.105/C.2/L.3, A/AC.105/C.2/L.9.
[314] Zob. projekt art. 6 w A/AC.105/C.2/L.2.
[315] Zob. A/AC.105/C.2/L.18.

3 (wodowanie na morzu pełnym lub wylądowanie w jakimkolwiek innym miejscu nie podlegającym jurysdykcji żadnego państwa). Obowiązek przekazania astronautów jest obowiązkiem absolutnym i bezwarunkowym[316], mimo podnoszenia przez Francję i Austrię kwestii potencjalnej możliwości udzielenia azylu astronautom[317].

2.3.Współpraca państw przy odzyskaniu i zwrocie obiektów kosmicznych

Zagadnienie odzyskiwania i zwrotu obiektów kosmicznych było przedmiotem wielu dyskusji podczas prac nad traktatem. O ile w przypadku pomocy astronautom istotne znaczenie miały przede wszystkim względy humanitarne, to w odniesieniu obiektów kosmicznych w grę wchodziły również interesy naukowe i komercyjne, a także aspekty polityczne, bezpieczeństwa i ochrony[318]. Sprawa odzyskiwania i zwrotu obiektów kosmicznych została uregulowana w art. 5 ARRA. Początkowo, Stany Zjednoczone proponowały, aby obiekty wypuszczone w przestrzeń kosmiczną lub ich części, które powróciły na Ziemię były zwracane tylko na wyraźne żądanie państwa, które zarejestrowało ten obiekt lub organizacji międzynarodowej odpowiedzialnej za jego wypuszczenie[319]. Związek Radziecki proponował natomiast wprowadzenie pewnych ograniczeń dotyczących zwrotu obiektów kosmicznych. Powinny być one bezzwłocznie zwracane tylko wtedy, gdy posiadają znaki identyfikacyjne, a ich wypuszczenie zostało oficjalnie ogłoszone. Proponował też, by obiekty kosmiczne przenoszące urządzenia do zbierania danych wywiadowczych na terytorium innego państwa były wyłączone spod obowiązku zwrotu[320]. Warunek ten został potem zmieniony na wskazanie, iż obiekt kosmiczny musi być wypuszczony w celach pokojowego badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej[321], a następnie na wskazanie iż musi być on wypuszczony w zgodności Deklaracją zasad prawnych z 1963 r.[322]. Warunki te były nie do zaakceptowania przez Stany Zjednoczone i inne państwa zachodnie, co uzasadniano m.in. faktem, że wobec braku zasad rozstrzygania sporów, mogły one być przyczynkiem do szeregu problemów przy praktycznym ich stosowaniu[323]. Kontrowersje dotyczące warunków powrotu spowodowały, że Związek Radziecki w projekcie z 1967 r. w ogóle nie uwzględnił obowiązku zwrotu obiektów

[316] B. Cheng, *The 1968 Astronauts Agreement* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*
[317] *Ibidem.*
[318] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 63.
[319] Zob. A/AC.105/C.2/L.9.
[320] Zob. art. 7 w A/AC.105/C.2/L.2.
[321] Zob. art. 9 w A/AC.105/C.2/L.2/Rev.1,
[322] Zob. art. 6 w A/ AC.105/C.2/L.2/Rev.2.
[323] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 64.

kosmicznych lub powrotu astronautów. Ograniczył zakres porozumienia jedynie do ich ratowania. Dopiero po przeprowadzeniu bilateralnych negocjacji ze Stanami Zjednoczonymi, nowy projekt przedłożony Podkomitetowi Prawnemu ponownie zawierał obowiązek zwrotu obiektów kosmicznych[324].

W art. 5 ust. 1 ARRA ustanawiano obowiązek powiadomienia, w razie uzyskania odpowiedniej informacji, władzy wypuszczającej oraz Sekretarza Generalnego ONZ o powrocie na Ziemię obiektu kosmicznego lub jego części składowej. Traktat nie zawiera jednak definicji obiektu kosmicznego. Podczas prac nad porozumieniem, zarówno USA jak i ZSRR w swoich projektach posługiwały się terminami takimi jak „statek kosmiczny" lub „pojazd kosmiczny"[325]. Tylko w projekcie australijsko–kanadyjskim zamieszczono definicję obiektu kosmicznego, zgodnie z którą jest to obiekt lub jego części składowe, które państwo wypuszczające wypuściło lub próbowało wypuścić w przestrzeń kosmiczną[326]. Definicja ta nie została jednak przyjęta przez Podkomitet Prawny COPUOS. W doktrynie wyrażono wiele poglądów dotyczących definiowania obiektu kosmicznego[327], zwłaszcza w kontekście odpadów kosmicznych[328]. Wśród tych definicji, warto zwrócić wagę na definicję obiektu kosmicznego zaproponowaną przez Stephena Gorove'a, zgodnie z którą obiektem kosmicznym jest „obiekt wypuszczony lub poddany próbie wypuszczenia na orbitę okołoziemską lub poza nią [i obejmujący stacje, instalacje i inne obiekty (ziemskie lub pozaziemskie) zbudowane lub używane przez ludzi w przestrzeni kosmicznej, w tym na Księżycu lub innym ciele niebieskim]. Taki obiekt [lub jego część] jest obiektem kosmicznym [lub jego częścią] od momentu jego wypuszczenia lub próby wypuszczenia, poprzez jego wznoszenie się z Ziemi w przestrzeń kosmiczną lub podczas przebywania w przestrzeni kosmicznej, a także podczas jego orbitowania, deorbitowania, ponownego wejścia i lądowania na Ziemi. [W przypadku załogowego lotu kosmicznego obiekt kosmiczny (lub jego część) jest obiektem kosmicznym (lub jego częścią) od momentu wejścia na pokład (zamknięcia drzwi) do momentu zejścia z pokładu (otwarcia drzwi) na Ziemi]. [Obiekt kosmiczny (lub jego część), który wylądował na

[324] *Ibidem.*
[325] *Ibidem.*
[326] Zob. A/AC.105/21.
[327] Zob. w szczególności K. Tatsuzawa, *Definition of the Space Objects*, „Proceedings on the Law of Outer Space" 1988, vol. 34; V. Kopal, *Issues Involved in Defining Outer Space, Space Object and Space Debris*, „Proceedings on the Law of Outer Space" 1991, vol. 34; S. Gorove, *Definitional Issues Pertaining to Space Objects*, „Proceedings on the Law of Outer Space" 1994, vol. 37; A. Salmeri, *Collective Space Object as a New Concept of International Space Law*, „Air and Space Law 2021, vol. 46, nr 2; T. Gangale, *How High the Sky? The Definition and Delimitation of Outer Space and Territorial Airspace in International Law*, Leiden 2018, s. 264-279;
[328] Zob. szerzej K. Niewęgłowski, *Space Debris and Obligations Erga Omnes – a legal framework for states' responsibility?* „8th European Conference on Space Debris" 2021, s. 2-3.

Księżycu lub innym ciele niebieskim, który staje się częścią nieruchomej struktury, przestaje być obiektem kosmicznym (lub jego częścią)][329]. Należy zaznaczyć, że obowiązek o którym mowa w art. 5 ust. 1 ARRA dotyczy tylko obiektów kosmicznych lub ich części które „wróciły na ziemię w miejscu znajdującym się na terytorium podlegającym jurysdykcji państwa-strony lub na morzu pełnym lub w jakimkolwiek innym miejscu nie podlegającym jurysdykcji żadnego państwa". Nie obejmuje on zatem obiektów kosmicznych, które zostały utracone w przestrzeni kosmicznej.

W art. 5 ust. 2 ARRA przewidziano obowiązek państwa-strony, na terytorium którego znaleziono obiekt kosmiczny lub jego części składowe, do odzyskania tego obiektu lub jego części składowej. Państwo to powinno podjąć takie kroki, jakie będzie uważało za właściwe, co pozostawia stronie znaczną swobodę działania. W przeciwieństwie do art. 2 ARRA, w odniesieniu do ratowania i pomocy personelowi statku kosmicznego, art. 5 nie zobowiązuje państwa-strony do informowania Sekretarza Generalnego ONZ o krokach podjętych w ramach operacji odzyskiwania obiektów kosmicznych[330]. Ponadto, obowiązek ten ma zastosowanie wyłącznie wtedy, gdy władza wypuszczająca zwróci się do strony traktatu o podjęcie operacji odzyskania obiektu lub jego części składowych. Władza wypuszczająca została zobowiązana także do udzielenia pomocy w tym zakresie, w przypadku gdy państwo przeprowadzające proces odzyskiwania obiektu kosmicznego lub jego części o to poprosi.

W ustępie 3 art. 5 ARRA zawarto obowiązek zwrotu lub zatrzymania do dyspozycji obiektu kosmicznego lub jego części składowych, odzyskanego zgodnie z ust. 2 tego artykułu. Zobowiązanie to uzależnione jest od prośby władzy wypuszczającej. Państwo, które znalazło obiekt kosmiczny lub jego części składowe, przed ich zwróceniem może również zażądać od władzy wypuszczającej podania danych rozpoznawczych obiektu. Charakter i rodzaj tych danych nie został określony w traktacie. Wydaje się, że danymi odpowiednimi dla rozpoznania obiektu są te same dane, które zostały zgłoszone przy rejestracji obiektu kosmicznego[331].

W art. 5 ust. 4 ARRA przewidziano odstępstwo od obowiązków określnych w ust. 2 i 3 w przypadku, w którym państwo-strona, będzie miało podstawę uważać, że obiekt kosmiczny lub jego części składowe, znalezione na terytorium podlegającym jej jurysdykcji lub odzyskane przez państwo w jakimkolwiek innym miejscu, są z natury swej niebezpieczne lub szkodliwe.

[329] S. Gorove, *Toward clarification of the Term Space Object – An International Legal and Policy Imperative,* „Journal of Space Law" 1993, vol. 21, nr 1, s. 25-26.
[330] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 68.
[331] *Ibidem,* s. 69.

Wówczas państwo-strona traktatu zawiadamia o tym facie władzę wypuszczającą, która jest zobowiązana do natychmiastowego podjęcia skutecznych środków, pod kierownictwem i kontrolą państwa zawiadamiającego, które mają na celu wyeliminowanie ewentualnego niebezpieczeństwa powstania szkody. Władza wypuszczająca nie jest zatem zobowiązana do zabrania obiektu będącego źródłem zagrożenia, lecz do podjęcia takich działań, które zmierzać będą do eliminacji niebezpieczeństwa.

Wydatki poniesione przy wypełnianiu zobowiązań związanych z odzyskaniem i zwrotem obiektu kosmicznego lub jego części składowych zgodnie z postanowieniami ustępów 2 i 3 art. 5 ARRA będą pokrywane przez władzę wypuszczającą. Warto zauważyć, że w traktacie brak jest analogicznego postanowienia, który zobowiązywałby do zwrotu wydatków w przypadku operacji związanych z ratowaniem astronautów. Powszechnie rozumiano, iż to względy humanitarne, a nie oczekiwanie odszkodowania, powinny przede wszystkim być brane pod uwagę przy udzielania pomocy astronautom, co związane jest również z przyjętymi zasadami dotyczącymi ratownictwa na pełnym morzu[332].

3. Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne

3.1.Rys historyczny

Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne (*Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects,* dalej jako „LIAB") została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 29 listopada 1971 r.[333], a weszła w życie 1 września 1972 r. W 1959 r., w swoim pierwszym raporcie, COPUOS uznał zagadnienie „odpowiedzialności za obrażenia lub szkody spowodowane przez pojazdy kosmiczne" za jeden z problemów prawnych wymagających priorytetowego traktowania[334]. W 1962 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji 1802 (XVII) wezwało COPUOS do opracowania propozycji zasad dotyczących odpowiedzialności za wypadki pojazdów kosmicznych[335]. Uwaga COPUOS została jednak skierowana na opracowanie Deklaracji zasad prawnych regulujących działalność państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, w której zawarto zasadę 8, zgodnie z którą każde państwo, które

[332] P. G. Demling, D. M. Arons, *op. cit.,* s. 657.
[333] Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, A/RES/2777 (XXVI).
[334] Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/4141, s. 64.
[335] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1962 r., A/RES/1802(XVII).

wypuszcza lub zapewnia wypuszczenie obiektu w przestrzeń kosmiczną, oraz każde państwo, z którego terytorium lub obiektu obiekt jest wypuszczany, ponosi odpowiedzialność międzynarodową za szkodę wyrządzoną obcemu państwu lub jego osobom fizycznym lub prawnym przez taki obiekt lub jego części składowe na ziemi, w przestrzeni powietrznej lub w przestrzeni kosmicznej. Zasada ta stanowiła podstawę uregulowania zawartego w art. VII OST, dotyczącego odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekt kosmiczny. Zgodnie z tym postanowieniem, każde państwo-strona Układu, które wypuszcza albo powoduje wypuszczenie obiektu w przestrzeń kosmiczną, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, jak również każde państwo-strona Układu, z którego terytorium albo placówki obiekt zostaje wypuszczony, ponosi międzynarodową odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez taki obiekt lub jego część składową na Ziemi, w przestrzeni powietrznej lub w przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, wobec innego państwa-strony Układu albo jego osób fizycznych lub prawnych.

Dyskusja dotycząca odpowiedzialności za szkody kosmiczne była zatem w znacznej mierze powiązana z kształtowaniem Układu o przestrzeni kosmicznej. Państwa miały jednakże świadomość, iż jest to zagadnienie, które wymaga szerszej uwagi. Szczególne ryzyko związane z działalnością kosmiczną oraz ryzyko, na jakie narażone jest państwo wypuszczające na orbitę jako potencjalny adresat odpowiedzialności w przypadku roszczeń wnoszonych przez ofiary i ich państwa w wyniku wypadków związanych z przestrzenią kosmiczną, zostały zaakceptowane jako kwestie do omówienia na późniejszym etapie prac w ramach porządku obrad Podkomitetu Prawnego COPUOS[336]. Negocjacje dotyczące traktatu o odpowiedzialności rozpoczęły się równolegle z negocjacjami ARRA, jako swoiste *quid pro quo* za przyjęcie zobowiązań wynikających z ARRA przez państwa, które nie prowadzą działalności kosmicznej[337].

Impulsem do rozpoczęcia prac nad porozumieniem była propozycja „Odpowiedzialność za wypadki pojazdów kosmicznych" przedłożona COPUOS przez Stany Zjednocznone w 1962 r[338]. Zaproponowały one powołanie panelu ekspertów, który miałby za zadanie przygotować projekt międzynarodowego porozumienia odnoszącego się do odpowiedzialności państw i organizacji międzynarodowych za urazy, szkody lub straty spowodowane przez pojazdy kosmiczne. W latach 1962–1963 Komitetowi przedstawiono trzy projekty porozumień w

[336] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 95.
[337] *Ibidem.*
[338] Proposal on Liability for space vehicle accidents, A/AC.105/C.2/L.4.

dotyczące odpowiedzialności, które złożyły: Belgia[339], Stany Zjednoczone[340] i Węgry[341]. Odkładane i przedłużające się negocjacje dotyczące LIAB wynikały z problemów związanych z osiągnięciem porozumienia w sprawach statusu organizacji międzynarodowych, szkód wyrządzonych przez materiały nuklearne, kwestii prawa właściwego do ustalenia odszkodowania za szkody, ograniczenia odpowiedzialności oraz obowiązkowego arbitrażu[342]. W 1969 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji 2601B (XXIV) wyraziło swoje „głębokie niezadowolenie" z faktu, że wysiłki zmierzające do ukończenia prac nad konwencją dot. odpowiedzialności nie przyniosły rezultatów[343].

Dziewiąta sesja Podkomitetu Prawnego COPUOS trwająca od czerwca do lipca 1970 r. była w całości poświęcona pracom nad porozumieniem dot. odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne[344]. Powołana została grupa ds. zaprojektowania tekstu porozumienia, która pod koniec sesji przedstawiła projekt preambuły i trzynastu artykułów, który uzyskał został zaakceptowany przez Podkomitet Prawny. Projekt ten, z pewnymi modyfikacjami, stanowi obecnie preambułę, art. I – XI, XII oraz XXIII LIAB. W porównaniu z ostateczną wersją Konwencji brakowało w szczególności postanowień dotyczących prawa właściwego, rozstrzygania sporów, organizacji międzynarodowych i klauzul końcowych[345]. Państwa wskazywały, iż brakuje „woli politycznej" oraz „politycznej inicjatywy", by rozstrzygnąć te kwestie. Dnia 16 grudnia 1970 r. Zgromadzenie Ogólne, na zalecenie Pierwszego Komitetu i przy ośmiu głosach przeciwnych ówczesnych państw socjalistycznych, uchwaliło rezolucję 2733B[346] popierającą pogląd większości COPUOS co do sposobu osiągnięcia postępu w negocjacjach. Oprócz wezwania Komitetu do zintensyfikowania wysiłków w celu osiągnięcia porozumienia, w rezolucji 2733B stwierdzono, że warunkiem przyjęcia właściwego tekstu konwencji o odpowiedzialności byłoby włączenie do niego postanowień zapewniających wypłatę pełnego odszkodowania ofiarom oraz przewidujących skuteczne procedury prowadzące do szybkiego i sprawiedliwego zaspokojenia roszczeń.

---

[339] Zob. Working Paper Submitted by the Belgian Delegation on the Unification of Certain Rules Governing Liability for Damage Caused by Space Devices, A/AC/C.2/L.7.
[340] Zob. Proposal of Convention concerning liability for damage caused by the launching of objects into outer space, A/AC.105/C.2/L.8.
[341] Zob. Proposed draft agreement — Agreement concerning liability for damage caused by the launching of objects into outer space, A/AC.105/C.2/L.10.
[342] B. Cheng, *The 1972 Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*
[343] Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1969 r., A/RES/2601(XXIV)B.
[344] B. Cheng, *The 1972 Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*
[345] *Ibidem.*
[346] Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1970 r., A/RES/2733(XXV)B.

Czynnikiem decydującym o przełamaniu impasu był jednakże fakt, iż od ostatniego Zgromadzenia Ogólnego ONZ pojawiły się korzystne warunki polityczne, w szczególności w odniesieniu do współpracy w sprawach kosmicznych między dwoma mocarstwami kosmicznymi. Przedstawiciele NASA wraz z delegacją amerykańską parafowali 21 stycznia 1971 r. dokument przewidujący, m.in. prace nad rozwojem kompatybilności technik dokowania kosmicznego, współpracę w zakresie satelitów meteorologicznych w celu wymiany danych i poprawy koordynacji systemów satelitarnych czy wymianę próbek powierzchni księżyca[347]. Leonid Breżniew podczas wystąpienia na XXIV Zjeździe Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego wspomniał o współpracy ze Stanami Zjednoczonymi w przedmiocie przestrzeni kosmicznej[348] oraz wskazał na rozluźnienie (*détente*) napięć na linii Wschód–Zachód[349]. W takiej sprzyjającej atmosferze rozpoczęła się dziesiąta sesja Podkomitetu Prawnego COPUOS[350]. W jej trakcie, reprezentacje Belgii, Brazylii i Węgier złożyły wspólną propozycję[351] dotyczącą dwóch postanowień, która miała na celu przełamanie impasu w pracach nad traktatem. Ostatecznie, Podkomitet Prawny przyjął tekst traktatu opracowany podczas dziesiątej sesji. Bin Cheng zwrócił uwagę na fakt, że przy tej okazji dwie główne potęgi kosmiczne faktycznie pozwoliły na debatę, dodawanie i poprawianie wspólnego projektu opartego na ich własnym pakiecie propozycji, co było sytuacją bez precedensu. W dniu 29 listopada 1971 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy rezolucji 2777 (XXVI) przyjęło traktat.

Z raportu sporządzonego przez COPUOS w 2024 r. wynika, iż 122 państwa dokonały ratyfikacji, są sygnatariuszami lub zaakceptowały prawa i obowiązki wynikające Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne[352]. Tekst traktatu został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 93 głosami za i 4 głosami wstrzymującymi się (Kanada, Iran, Japonia i Szwecja).

[347] Zob. Agreement on Cooperation in Exploration and the Use of Outer Space, "International Legal Materials" vol. 10, nr 3, s. 617-629.
[348] Zob. 24th Congress of the Communist Party of the Soviet Union. Documents, Moskwa 1971, s. 38.
[349] *Ibidem*, s. 31.
[350] B. Cheng, *The 1972 Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law*.
[351] Zob. A/AC.105/C.2/SR.152-169, s. 71.
[352] Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3.

3.2.Dochodzenie roszczeń na drodze rokowań dyplomatycznych

W preambule do Konwencji, państwa uznały potrzebę przyjęcia „skutecznych międzynarodowych norm i zasad postępowania dotyczących odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne oraz w szczególności zapewnienia szybkiego wypłacenia, zgodnie z niniejszą Konwencją, pełnego i sprawiedliwego odszkodowania poszkodowanym". Ustalenie takich norm i zasad postępowania, przyczynić ma się do „umocnienia współpracy międzynarodowej w dziedzinie badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej dla celów pokojowych".

W postanowieniach Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne, państwa zdecydowały o ustaleniu dwóch etapów, w rozstrzyganiu spraw dotyczących roszczeń z tytułu odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne. Zgodnie z art. IX LIAB, roszczenie o odszkodowanie za szkodę przedstawia się państwu wypuszczającemu w drodze dyplomatycznej. Jeżeli jednakże nie doprowadzono do zaspokojenia roszczenia w drodze rokowań dyplomatycznych, przewidzianych w artykule IX, państwa mogą powołać Komisję do rozpatrywania roszczeń (art. XIV LIAB), która wydać może decyzje wiążące lub orzeczenia o charakterze zalecenia (art. XIX ust. 2 LIAB).

W art. VIII LIAB określono, które podmioty są uprawnione do przedstawienia roszczenia o odszkodowanie za wyrządzoną szkodę, która w świetle art. I lit a LIAB oznacza „utratę życia, zranienie lub inne zagrożenie zdrowia albo utratę, uszkodzenie mienia lub majątku państw lub osób fizycznych lub prawnych albo majątku międzynarodowych organizacji międzyrządowych". W pierwszej kolejności, roszczenie państwu wypuszczającemu przedstawić może państwo, które poniesie szkodę lub którego osoby fizyczne lub prawne poniosą szkodę (art. VIII ust. 1). Jeżeli państwo to nie przedstawiło roszczenia, inne państwo może przedstawić roszczenie państwu wysyłającemu w odniesieniu do szkód wyrządzonych na jego terytorium jakiejkolwiek osobie fizycznej lub prawnej (art. VIII ust. 2). Postanowienie to opiera się na domniemaniu, że osoby, które poniosły szkodę, nie są obywatelami tego państwa, ale przynajmniej przebywały na jego terytorium w momencie wyrządzenia szkody[353] i stanowi praktyczne rozwiązanie dla ofiary przebywającej na terytorium państwa poszkodowanego, w przypadku gdy jej własne państwo obywatelstwa, niezależnie od motywu, pozostaje bezczynne

[353] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 157.

w dochodzeniu roszczenia o odszkodowanie[354]. Jeżeli ani państwo ojczyste, ani państwo, na którego terytorium wyrządzono szkodę, nie przedstawi roszczenia ani nie notyfikuje zamiaru przedstawienia roszczenia, inne państwo może przedstawić państwu wypuszczającemu roszczenie w związku ze szkodą poniesioną przez jego stałych mieszkańców. W tym przypadku związek pomiędzy państwem przedstawiającym roszczenie, a osobą poszkodowaną nie jest oparty na jej narodowości, ale o koncepcję stałego zamieszkiwania (*animus manendi*)[355].

Roszczenie o odszkodowanie za szkodę przedstawia się państwu wypuszczającemu na drodze dyplomatycznej, ale jeżeli jakieś państwo nie utrzymuje stosunków dyplomatycznych z zainteresowanym państwem wypuszczającym, to może zwrócić się do innego państwa, aby przedstawiło jego roszczenie państwu wypuszczającemu lub aby w inny sposób reprezentowało jego interesy zgodnie z postanowieniami LIAB. Może ono także przedstawić swe roszczenia za pośrednictwem Sekretarza Generalnego ONZ, pod warunkiem, że zarówno państwo przedstawiające roszczenie, jak i państwo wypuszczające, są członkami ONZ. Jako przykład roszczenia w przedmiocie odszkodowania za szkody wyrządzone przez obiekt kosmiczny można wskazać kanadyjskie roszczenie o odszkodowanie związane z nieudanym umieszczeniem na wysokiej orbicie radzieckiego satelity Kosmos 954. Był to pierwszy przypadek, w którym satelita jednego państwa spowodował znaczne szkody innemu państwu[356]. W dniu 24 stycznia 1978 roku satelita spadł na terytorium Kanady, rozrzucając przy tym materiał radioaktywny. Kanada zdecydowała się dochodzić roszczeń od Związku Radzieckiego, i korzystając z drogi dyplomatycznej złożyła na ręce ambasadora ZSRR w Kanadzie roszczenie na sumę ponad 6 milionów kanadyjskich dolarów, wynikające z szkód, jakie wyrządził satelita Kosmos 954[357]. Porozumienie między tymi państwami osiągnięto w 1981 r., kiedy Związek Radziecki zgodził się wypłatę 3 milionów kanadyjskich dolarów[358].

Termin na przedstawienie roszczenia został określony w art. X LIAB. Roszczenie o odszkodowanie za szkodę można przedstawić państwu wypuszczającemu nie później niż w ciągu roku od dnia powstania szkody lub ustalenia państwa wypuszczającego, które ponosi odpowiedzialność. Jeżeli jednak państwo nie wie o powstaniu szkody lub nie było w stanie

[354] *Ibidem.*
[355] *Ibidem,* s. 158.
[356] A. Cohen, *Cosmos 954 and the International Law of Satellite Accidents,* „Yale Journal of International Law" 1984, vol. 10 nr 1, s. 78.
[357] Zob. Claim against the Union of Soviet Socialist Republics for damage caused by Soviet Cosmos 954, "International Legal Materials" vol.18, nr 4, s. 899 – 930.
[358] Zob. Canada-Union of Soviet Socialist Republics: Protocol on Settlement of Canada's claim for damages caused by "Cosmos 954", „International Legal Materials" vol. 20, nr 3, s. 689.

ustalić państwa wypuszczającego, które ponosi odpowiedzialność, może ono przedstawić roszczenie w ciągu roku od dnia, w którym dowiedziało się o wymienionych tych faktach. Okres ten nie może jednak w żadnym wypadku przekraczać roku od dnia, w którym można rozsądnie oczekiwać, że państwo to dowiedziało się o tych faktach, działając z należytą starannością. Ponadto, terminy te mają zastosowanie nawet wówczas, gdy nie będą znane pełne rozmiary szkody. Jednak w tym wypadku państwo przedstawiające roszczenie będzie uprawnione do skorygowania roszczenia i do przedstawienia dodatkowej dokumentacji po upływie terminów w ciągu roku od ustalenia pełnego rozmiaru szkody.

Jednym z postanowień LIAB, w odniesieniu do którego państwa zachodnie oraz i ówczesne państwa socjalistyczne nie mogły, aż do ostatnich faz negocjacji, dojść do porozumienia był art. XI, który wyłącza powszechny w prawie międzynarodowym obowiązek wyczerpania wszelkich lokalnych środków dostępnych państwu przedstawiającemu roszczenie[359]. Przyjęcie tego postanowienia konwencji dowodzi, że celem stron traktatu było zapewnienie społeczności międzynarodowej niezależnej i międzynarodowej metody rozstrzygania roszczeń między państwami reprezentującymi podmioty, które zostały poszkodowane z powodu działań kosmicznych przeciwko państwom uczestniczącym w tych działaniach. W konwencji nie przewidziano wcześniejszej oceny rodzajów krajowych środków odwoławczych, które mogą być dostępne dla powoda. Uzgodniono mechanizm rozstrzygania sporów między państwami, który umożliwia sektorowi prywatnemu i komercyjnemu aktywnemu w działalności kosmicznej rozstrzyganie roszczeń na szczeblu państwowym. Konwencja otwiera zatem drogę do dochodzenia prywatnych interesów na podstawie Konwencji na krajowym lub międzynarodowym szczeblu dyplomatycznym[360]. Państwa-strony nie postrzegały reguł określonych w konwencji jako wyłącznej regulacji dla dochodzenia roszczeń wynikających ze szkód powstałych w wyniku incydentów lub kolizji kosmicznych. Zgodnie bowiem z art. XI ust. 2 LIAB, żadne z postanowień konwencji nie stoi na przeszkodzie państwu lub osobie fizycznej lub prawnej, którą ono może reprezentować, w dochodzeniu roszczenia w sądach lub trybunałach administracyjnych lub w urzędach państwa wypuszczającego. Państwo nie jest jednak uprawnione do przedstawiania roszczenia w myśl LIAB w odniesieniu do tej samej szkody, za którą odszkodowania dochodzi już przed sądami lub trybunałami administracyjnymi lub urzędami państwa wypuszczającego lub na podstawie innego porozumienia międzynarodowego wiążącego zainteresowane państwa. Konwencja

[359] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 166 - 167.
[360] *Ibidem,* s. 167.

czyni zadość zasadzie *ne bis in idem,* uniemożliwiając zgłaszanie roszczeń w trybie przewidzianym w LIAB w sytuacji, w której dany podmiot dochodzi roszczeń w odniesieniu do tej samej szkody na innej drodze.

Zgodnie z art. XII LIAB, odszkodowanie, które państwo wypuszczające jest zobowiązane zapłacić za wyrządzoną szkodę w myśl konwencji, określa się zgodnie z prawem międzynarodowym i z zasadami sprawiedliwości i słuszności w celu zapewnienia takiego wynagrodzenia szkody, które przywróci osobie fizycznej lub prawnej, państwu lub organizacji międzynarodowej, w której imieniu przedstawiono roszczenie, stan, jaki istniałby, gdyby szkoda nie nastąpiła. Państwa zdecydowały się na zastosowanie koncepcji *restitutio in integrum* w celu przywrócenia *status quo ante* między państwami[361]. Postanowienia art. XII LIAB odnoszą się do dwóch kwestii związanych z obowiązkiem odszkodowania za szkody spowodowane obiektami kosmicznymi. Po pierwsze wskazuje, iż to prawo międzynarodowe, w połączeniu z zasadami sprawiedliwości i słuszności będzie prawem mającym zastosowanie do meritum roszczenia. Po drugie odszkodowanie powinno zostać wypłacone w takiej wysokości, która przywróci osobie fizycznej lub prawnej, państwu lub organizacji międzynarodowej, w której imieniu przedstawiono roszczenie, stan, jaki istniałby, gdyby szkoda nie nastąpiła[362]. Jak stwierdził Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w sprawie *Factory at Chorzów,* „podstawową zasadą zawartą w samym pojęciu czynu niedozwolonego - zasadą, która wydaje się być ugruntowana w praktyce międzynarodowej, a w szczególności w orzeczeniach trybunałów arbitrażowych - jest to, że odszkodowanie musi, w miarę możliwości, usunąć wszystkie konsekwencje czynu niedozwolonego i przywrócić sytuację, która według wszelkiego prawdopodobieństwa istniałaby, gdyby czyn ten nie został popełniony. Restytucja w naturze lub, jeśli nie jest to możliwe, zapłata sumy odpowiadającej wartości, jaką miałaby restytucja w naturze; przyznanie, w razie potrzeby, odszkodowania za poniesione straty, które nie zostałyby pokryte przez restytucję w naturze lub zapłatę w jej miejsce - takie są zasady, które powinny służyć określeniu kwoty odszkodowania należnego za czyn sprzeczny z prawem międzynarodowym”[363]. Szkoda, o której naprawienie się wnosi, może mieć charakter bezpośredni lub pośredni, jeżeli pozostaje w związku przyczynowym ze szkodą spowodowaną przez obiekt kosmiczny.

[361] Zob. wypowiedź przedstawiciela Belgii, A/AC.105/C.2.SR.152 – 169, s. 71 – 76.
[362] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 174.
[363] Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej, *Case Concerning the Factory at Chorzów (Claim for Indemnity) (Merits),* PCIJ Series A No 17, s. 54.

Warto wskazać również, że zgodnie z art. XIII LIAB, jeżeli państwo przedstawiające roszczenie i państwo, które zobowiązane jest do zapłacenia odszkodowania, nie uzgodnią innej formy odszkodowania, odszkodowanie wypłaca się w walucie państwa zgłaszającego roszczenie lub na żądanie tego państwa w walucie państwa, które zobowiązane jest odszkodowanie wypłacić.

3.3.Komisja do rozpatrywania roszczeń

Jeżeli nie doprowadzono do zaspokojenia roszczenia w drodze rokowań dyplomatycznych, przewidzianych w artykule IX, w ciągu roku od dnia, w którym państwo przedstawiające roszczenie notyfikowało państwu wypuszczającemu, że przedstawiło dokumentację dotyczącą roszczenia, zainteresowane strony powołają na żądanie jednej z nich Komisję do rozpatrywania roszczeń. Sprawa rozstrzygania sporów przez podmiot niebędący stroną sporu było ostatnią i prawdopodobnie najbardziej kluczową kwestią, która wstrzymywała prace nad zawarciem LIAB[364]. Powodem różnicy zdań między państwami był fakt, że, iż państwa bloku socjalistycznego, w szczególności Związek Radziecki, a także Brazylia, były niechętne, zwłaszcza w stosunkach międzypaństwowych, do rezygnacji z prawa do wyrażenia zgody na rzecz obowiązkowego rozstrzygania roszczeń przez osoby trzecie. Pozostałe państwa zasiadające w Podkomitecie Prawnym, zwłaszcza jako potencjalne państwa-ofiary, uznawały jednak instytucje rozstrzygania sporów przez stronę trzecią, za najważniejszy element proponowanego porozumienia, bez którego zawieranie go nie miałoby sensu[365].

Artykuł XIV LIAB ma na celu uregulowanie kwestii powołania Komisji w przypadku, gdy nie udało się osiągnąć ugody na drodze rokowań dyplomatycznych. Powołanie Komisji może nastąpić, jeżeli w ciągu roku od dnia, w którym państwo przedstawiające roszczenie notyfikowało państwu wypuszczającemu, że przedstawiło dokumentację dotyczącą roszczenia, nie zawarto między państwami ugody. Konwencja nie uzależnia możliwości powołania Komisji od przyczyn, z powodu których rokowania dyplomatyczne nie powiodły się.

Skład Komisji został określony w art. XV LIAB. Składa się ona z trzech członków: jednego wyznaczonego przez państwo przedstawiające roszczenie, drugiego wyznaczonego przez państwo wypuszczające oraz trzeciego członka wybranego wspólnie przez obie strony,

[364] B. Cheng, *The 1972 Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*
[365] *Ibidem.*

który pełni funkcję przewodniczącego. Strony dokonują wyboru w ciągu dwóch miesięcy od dnia, w którym zgłoszono żądanie powołania Komisji do rozpatrywania roszczeń. Jeżeli strony nie porozumieją się, w ciągu czterech miesięcy od dnia, w którym zgłoszono żądanie powołania Komisji, każda ze stron może zwrócić się do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o wyznaczenie przewodniczącego w ciągu następnych dwóch miesięcy. W art. XVI ust. 1 LIAB przewidziano, że jeżeli jedna ze stron nie dokona wyznaczenia członka w określonym terminie, przewodniczący na żądanie drugiej strony będzie stanowić jednoosobową Komisję do rozpatrywania roszczeń. Konwencja dopuszcza więc dwie formy funkcjonowania Komisji – jako trzyosobowe ciało kolegialne lub jako organ jednoosobowy, w przypadku niepowodzenia w utworzeniu trzyosobowej Komisji. Rozwiązanie to również zastosowanie w sytuacji, w której w jednym postępowaniu występuje dwa lub więcej państw przedstawiających roszczenie lub dwa lub więcej państw wypuszczających. Taka sytuacja, zgodnie z art. XVII LIAB nie powoduje zwiększenia liczby członków Komisji do rozpatrywania roszczeń. Państwa przedstawiające roszczenie wyznaczają one wspólnie jednego członka Komisji w ten sam sposób i na takich samych warunkach, jak w sprawie, w której jest tylko jedno państwo przedstawiające roszczenie. Jeżeli występują jednocześnie dwa lub więcej państw wypuszczających, wyznaczają one wspólnie i w taki sam sposób jednego członka Komisji. Jeżeli państwa przedstawiające roszczenie lub państwa wypuszczające nie dokonają wyznaczenia w określonym terminie, przewodniczący stanowi jednoosobową Komisję. W przypadku zwolnienia się miejsca w Komisji, zostanie jest ono obsadzane zgodnie z takimi samymi zasadami postępowania, jakie obowiązywały przy pierwotnym wyznaczeniu. (art. XVI ust. 2).

W pozostałych ustępach art. XVI LIAB określono ogólnie sposób, w jaki Komisja ma funkcjonować. W myśl ustępu 3 Komisja ma prawo do określania własnego trybu postępowania. Umożliwia to Komisji ustalenie odpowiedniej procedury dotyczącej składania i dokumentowania roszczeń, o ustnego wysłuchania i ostatecznego rozstrzygnięcia o przyznaniu roszczenia[366]. Komisja ma też prawo zgodnie z ustępem 4 do samodzielnego określenia miejsc, w których będzie się zbierać, oraz wszystkie inne zagadnienia o charakterze administracyjnym. Postanowienia LIAB regulują też kwestię większości niezbędnej do wydawania przez Komisję orzeczeń i decyzji. Z wyjątkiem sytuacji, w których jest ona jednoosobowa, zapadają one większością głosów (art. XVI ust. 5).

[366] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 186.

Komisja do rozpatrywania roszczeń decyduje w sprawie zasadności roszczenia o odszkodowanie i ustala wysokość odszkodowania, które należy wypłacić, jeżeli odszkodowanie przysługuje (art. XVIII LIAB). Komisja jest uprawiona do rozstrzygnięcia dwóch kwestii związanych z odszkodowaniem – jego zasadności oraz wysokości. W przypadku pierwszej kwestii, Komisja bada dopuszczalność roszczenia zgodnie z postanowieniami LIAB. Państwo wnoszące roszczenie musi w szczególności wykazać, że doszło do szkody, która została bezpośrednio lub pośrednio, spowodowana przez obiekt kosmiczny państwa wypuszczającego na powierzchni Ziemi lub statkowi powietrznemu w locie (art. II LIAB) oraz musi wykazać związek przyczynowy między szkodą a obiektem kosmicznym. W razie szkody wyrządzonej gdziekolwiek indziej aniżeli na powierzchni Ziemi obiektowi kosmicznemu jednego państwa wypuszczającego lub osobom lub majątkowi na pokładzie takiego obiektu kosmicznego przez obiekt kosmiczny innego państwa wypuszczającego, powód będzie musiał wykazać, że szkoda powstała z winy tego ostatniego państwa wypuszczającego (art. III LIAB).

Postanowienia art. XIX LIAB dotyczą wydawania przez Komisję orzeczeń lub decyzji. W ust. 1 wskazano, ż Komisja działa zgodnie z postanowieniami art. XII, zatem odszkodowanie określa się zgodnie z prawem międzynarodowym i z zasadami sprawiedliwości i słuszności w celu zapewnienia takiego wynagrodzenia szkody, które przywróci osobie fizycznej lub prawnej, państwu lub organizacji międzynarodowej, w której imieniu przedstawiono roszczenie, stan, jaki istniałby, gdyby szkoda nie nastąpiła. Zgodnie z art. XIX ust. 2, decyzje (*decisions*) Komisji są ostateczne i wiążące, ale tylko pod warunkiem, iż strony tak postanowiły. W przeciwnym razie Komisja wydaje ostateczne orzeczenia (*awards*) o charakterze zalecenia, które strony są zobowiązane rozważyć w dobrej wierze. W rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 2777 (XXVI), w której to przyjęto tekst traktatu wskazano, że Zgromadzenie Ogólne zwraca uwagę, iż „każde państwo może, stając się stroną Konwencji, oświadczyć, iż uzna za wiążącą w stosunku do każdego innego Państwa przyjmującego to samo zobowiązanie, decyzję Komisji Roszczeń dotyczącą sporu, w którym może stać się stroną". Możliwość ta przypomina konstrukcję zastosowaną w art. 36 ust. 2 statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Zgodnie z art. XIX LIAB, decyzje i orzeczenia Komisji powinny być wydawane jak najszybciej, nie później jednak niż w ciągu roku od dnia jej powołania, chyba że Komisja uzna za konieczne przedłużyć ten termin. Komisja ogłasza publicznie swą decyzję lub orzeczenie. Przekazuje ona uwierzytelniony odpis decyzji lub orzeczenia każdej ze stron i Sekretarzowi ONZ. Decyzje i orzeczenia wymagają uzasadnienia. Wydatki związane z działalnością Komisji

do rozpatrywania roszczeń pokrywają strony w równych częściach, chyba że Komisja postanowi inaczej (art. XX LIAB).

4. Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną

4.1.Rys historyczny

Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną (*Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space*, dalej jako „REG") została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 12 listopada 1974 r.[367], a weszła w życie 15 września 1976 r. Zagadnienie rejestracji pojazdów i obiektów wypuszczanych w przestrzeń kosmiczną zostało uwzględnione po raz pierwszy przez COPUOS w raporcie z 1959 r. Wskazano w nim na konieczność zapewnienia odpowiednich środków do identyfikacji pojazdów kosmicznych. W raporcie stwierdzono, że identyfikację pojazdów kosmicznych można uzyskać poprzez uzgodnienie przydziału indywidualnych znaków wywoławczych dla tych pojazdów. Znaki wywoławcze mogłyby być emitowane w określonych regularnych odstępach czasu, przynajmniej do czasu ustalenia identyfikacji za pomocą innych środków. W raporcie zauważono też, że rejestracja obiektów służyłaby kilku praktycznym celom: pomogłaby w śledzeniu obiektów, zapewniłaby środki powiadamiania innych państw, byłaby przydatna w celu uniknięcia fizycznej interferencji między obiektami kosmicznymi a statkami powietrznymi oraz pomogłaby w odzyskaniu obiektów, które powróciły na Ziemię[368].

Pierwsze działania w celu wprowadzenia systemu rejestracji obiektów kosmicznych podjęto w związku z przyjęciem przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucji 1721 B (XVI), w której wezwano państwa wypuszczające obiekty na orbitę oraz dalej, do niezwłocznego dostarczania informacji do COPUOS za pośrednictwem Sekretarza Generalnego ONZ, w celu rejestracji startów. Zgromadzenie Ogólne zwróciło się także do Sekretarza Generalnego o prowadzenie publicznego rejestru. Rejestracja ta miała charakter dobrowolny, a w COPUOS prowadzono dyskusje na temat celowości zawarcia formalnego traktatu zobowiązującego państwa do ujawniania społeczności międzynarodowej podstawowych danych dotyczących obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną[369].

[367] Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, A/RES/3235 (XXIX).
[368] Zob. Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/4141, s. 66.
[369] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 234.

Prace nad Konwencją o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną formalnie rozpoczęły się w 1968 r., kiedy Francja przedstawiła projekt konwencji[370], który zakładał zdecentralizowany system krajowych rejestrów kosmicznych wraz z określeniem listy podstawowych informacji, które powinny być zawarte w tym rejestrze. Francuska propozycja nie spotkała się jednakże z aprobatą Komitetu podczas jego siódmej oraz ósmej sesji, co związane było głównie z obawami dotyczącymi praktycznej obsługi i technicznej wykonalności takiego systemu rejestrów[371]. Kolejny projekt został złożony przez Kanadę w 1972 r.[372]. Został on następnie połączony z projektem francuskim[373] i to na tej podstawie zaczęła prace specjalna Grupa Robocza w ramach Podkomitetu Prawnego, której zadaniem było przygotowanie projektu traktatu. Podczas jej prac Stany Zjednoczone przedstawiły swoją propozycję[374], Francja i Kanada zrewidowały swoje stanowisko[375], a Argentyna przedstawiła swoje propozycje co do niektórych postanowień konwencji[376]. Na podstawie tych wszystkich dokumentów, Grupa Robocza utworzyła skonsolidowany projekt konwencji, który po kilku poprawkach i modyfikacjach stał się podstawą prac nad tekstem REG. Kwestią sporną pozostawał obowiązek oznaczania obiektów kosmicznych, ale została ona rozstrzygnięta podczas trzynastej sesji Podkomitetu Prawnego w 1974 r. Ostateczny projekt REG został przyjęty przez Podkomitet w maju 1974 r.

Z raportu sporządzonego przez COPUOS w 2024 r. wynika, iż 82 państwa dokonały ratyfikacji, są sygnatariuszami lub zaakceptowały prawa i obowiązki wynikające z Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną[377]. Tekst traktatu został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ bez głosowania.

4.2.Zarys systemu rejestracji obiektów wypuszczanych w przestrzeń kosmiczną

W preambule do Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną państwa–strony wyraziły przekonanie, że „system obowiązkowej

[370] Zob. Draft Convention Concerning the Registration of Objects Launched into Space for the Exploration or Use of Outer Space, A/AC./C.2/L.45.
[371] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 235.
[372] Zob. Draft convention on registration of objects launched into outer space, A/AC.105/C.2/L.82.
[373] Zob. Draft convention on registration of objects launched into outer space, A/AC.105/C.2/L.83.
[374] Zob. Proposal on Convention on the registration of objects launched into outer space, A/AC.105/C.2/L.85.
[375] Zob. Proposal for a convention on registration of objects launched into outer space, A/AC.105/C.2/L.86.
[376] Zob. Draft convention on registration of objects launched into outer space, A/AC.105/C.2/L.87.
[377] Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2024, A/AC.105/C.2/2024/CRP.3.

rejestracji obiektów wypuszczanych w przestrzeń kosmiczną ułatwi w szczególności identyfikację tych obiektów i przyczyni się do stosowania i rozwoju prawa międzynarodowego w dziedzinie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej".

W art. I REG wyjaśniono podstawowe pojęcia, którymi posłużono się w konwencji. Określenie „państwo wypuszczające" oznacza państwo, które wypuszcza lub powoduje wypuszczenie obiektu kosmicznego oraz państwo, z którego terytorium lub urządzeń obiekt kosmiczny jest wypuszczony, określenie „obiekt kosmiczny" oznacza również części składowe obiektu kosmicznego oraz pojazd wynoszący i jego części[378], a określenie „państw rejestrujące" oznacza państwo wypuszczające, w którego rejestr wpisany został obiekt kosmiczny.

Podczas prac nad konwencją, kwestia, czy powinien istnieć centralny rejestr obiektów kosmicznych, czy kilka rejestrów prowadzonych przez państwa–strony oraz rodzaj informacji, które w powinny być w rejestrach zawierane, stanowiły główny temat dyskusji[379]. Rozwiązanie, które zostało przez państwa wypracowane, przewiduje podwójny system rejestracji obiektów kosmicznych, w postaci krajowych rejestrów prowadzonych przez państwa wypuszczające (art. II REG) oraz centralnego rejestru prowadzonego przez Sekretarza Generalnego ONZ (art. III REG).

Zgodnie z art. II ust. 1 REG, gdy obiekt kosmiczny został wypuszczony na orbitę okołoziemską lub poza nią, państwo wypuszczające rejestruje obiekt kosmiczny przez wpis do odpowiedniego rejestru, który prowadzi. Sposób prowadzenia oraz treść rejestru jest określana przez państwo rejestrujące. Państwa wypuszczające zostały ponadto zobowiązane do poinformowania Sekretarza Generalnego ONZ o ustanowieniu takiego rejestru. W sytuacji, w której istnieją dwa lub więcej państwa wypuszczających w odniesieniu do jakiegokolwiek z obiektów kosmicznych, państwa te uzgodniają wspólnie, które z nich zarejestruje dany obiekt, uwzględniając postanowienia art. VIII OST, bez uszczerbku dla odpowiednich porozumień, które zostały lub mają być zawarte pomiędzy państwami wypuszczającymi w sprawie jurysdykcji i kontroli nad obiektem kosmicznym oraz jego załogą.

Obowiązek utworzenia przez państwo wypuszczające krajowego rejestru obiektów kosmicznych stanowi podstawowy obowiązek zawarty w Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną. Państwa–strony traktatu, będące „państwem wypuszczającym" powinny albo ustanowić i prowadzić krajowy rejestr obiektów

[378] Zob. definicję obiektu kosmicznego zaproponowaną przez Stephena Gorove'a.
[379] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 249.

kosmicznych, zarejestrować w nim wypuszczany obiekt, albo uzgodnić z innym państwem wypuszczającym, że państwo to przyjmuje status państwa rejestrującego[380]. Należy mieć jednak na uwadze fakt, iż jak z art. VIII OST, jurysdykcja i kontrola nad obiektami kosmicznymi połączona jest z jego rejestracją. Państwo–strona REG, które chce wypuścić w przestrzeń kosmiczną obiekt, ma możliwość rezygnacji z obowiązku prowadzenia krajowego rejestru poprzez współpracę z innym państwem prowadzącym rejestr ale musi mieć na względzie fakt, iż to państwo rejestrujące będzie nad nim sprawowało kontrolę i jurysdykcję.

Kontrola i jurysdykcja nad obiektem kosmicznym, w obecnym stanie prawnym, oznacza natomiast pełnię władztwa prawnego nad obiektem kosmicznym. Ta szczególna pozycja prawna jest związana z rejestracją obiektu kosmicznego, a nie z jego wypuszczeniem *per se*. Obowiązkiem państwa rejestrującego jest sprawowanie jurysdykcji i kontroli przez cały czas, gdy obiekt znajduje się w przestrzeni kosmicznej. Warto jednakże wskazać, iż w literaturze dopuszcza się sytuację, w której państwo rejestrujące przeniesie własność obiektu kosmicznego wraz z odpowiedzialnością za jego jurysdykcję i kontrolę. W takim przypadku, na podstawie umowy, państwo przejmujące zobowiązuje się do ponoszenia odpowiedzialności za obiekt kosmiczny. Odpowiedzialność ta zostaje przeniesiona jednak nie *de iure*, a *de facto*. Oznacza to, iż państwo rejestrujące w dalszym ciągu będzie sprawowało jurysdykcję i kontrolę nad obiektem kosmicznym „na zewnątrz", będąc swoistym gwarantem zobowiązań wynikających z jurysdykcji i kontroli, które zostały, na mocy takiej klauzuli indemnifikacyjnej. przeniesione na inne państwo[381].

Zgodnie z art. II ust. 3 REG, treść rejestru krajowego oraz sposób jego prowadzenia określa zainteresowane państwo rejestrujące. Praktyka państw pokazuje, że zróżnicowany jest zakre informacji, które znajdują się w krajowych rejestrach kosmicznych[382]. Polska, mimo iż jest od 1978 r. stroną Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, do tej pory nie utworzyła krajowego rejestru obiektów kosmicznych. Podjęte zostały jednak inicjatywy legislacyjne w tym zakresie, w szczególności w postaci projektu ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych[383]. Projekt przewiduje utworzenie Krajowego Rejestru Obiektów Kosmicznych

[380] *Ibidem*, s. 251.
[381] Zob. *Ibidem*, s. 256.
[382] Zob. *Ibidem*, s. 260 – 297.
[383] Projekt ustawy dostępny jest na stronie Rządowego Centrum Legislacyjnego pod adresem https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12300856/12449058/12449059/dokument300890.pdf (dostęp: 31 sierpnia 2023 r.).

prowadzonego przez Prezesa Polskiej Agencji Kosmicznej. Zgodnie z projektowanym art. 14 ustawy, wpisowi do rejestru podlegać mają następujące informacje:

1) nazwa państwa lub państw wypuszczających;
2) oznaczenie właściciela oraz operatora obiektu kosmicznego;
3) nazwa i oznaczenie obiektu kosmicznego;
4) numer rejestrowy nadany przez Prezesa Polskiej Agencji Kosmicznej;
5) data i miejsce wypuszczenia obiektu kosmicznego;
6) podstawowe parametry orbitalne:
    a) okres obiegu,
    b) inklinację,
    c) apogeum,
    d) perygeum,
7) ogólne przeznaczenie obiektu kosmicznego;
8) planowany czas operacyjnego funkcjonowania obiektu kosmicznego;
9) informacje dotyczące zmiany statusu operacyjności obiektu kosmicznego.

W art. III Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, obok obowiązku prowadzenia przez państwa krajowych rejestrów kosmicznych, nałożono na Sekretarza Generalnego ONZ, obowiązek prowadzenia centralnego rejestru obiektów kosmicznych. Dostęp do informacji zamieszczonych w rejestrze powinien być pełny i swobodny. Warto wskazać, iż Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji 1721B (XVI) z 1961 r. zaleciło Sekretarzowi Generalnemu utworzenie rejestru, w którym umieszczać będą umieszczane informacje o obiektach wypuszczanych w przestrzeń kosmiczną. Organizacja Narodów Zjednoczonych rozpoczęła wydawanie dokumentów pod sygnaturą „A/AC.105/INF" w celu rozpowszechniania informacji dostarczanych przez państwa do COPUOS za pośrednictwem Sekretarza Generalnego. Po wejściu w życie Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, zaczęto wydawać dokumenty oznaczone sygnaturą „ST/SG/SER.E", które stanowią centralny rejestr obiektów kosmicznych w rozumieniu art. III REG[384]. Ponadto Biuro ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej (*United Nations Office for Outer Space Affairs,* dalej jako „UNOOSA") utworzyło interaktywny indeks obiektów kosmicznych (*Online Index of Objects Launched into Outer Space*), który zawiera

[384] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 299.

dane obiektów kosmicznych dostarczonych ONZ zarówno na podstawie rezolucji 1721B (XVI) oraz REG[385].

W art. IV ust. 1 REG określono, jakie obowiązkowe informacje państwa rejestrujące powinny dostarczyć Sekretarzowi Generalnemu ONZ. Są to:

1. nazwa państwa lub państw wypuszczających;
2. odpowiedni znak rozpoznawczy obiektu kosmicznego lub jego numer rejestracyjny;
3. data i terytorium lub miejsce wypuszczenia;
4. główne parametry orbity, w tym:
    a. okres obiegu;
    b. kąt nachylenia;
    c. apogeum;
    d. perigeum;
5. ogólne przeznaczenie obiektu kosmicznego.

Ponadto, zgodnie z ust. 2 tego artykułu, każde państwo rejestrujące może co pewien czas przekazywać Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dodatkowe informacje dotyczące obiektu kosmicznego wpisanego do jego rejestru. Traktat nie precyzuje jednak, co należy rozumieć jako „informacje dodatkowe". Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji 62/101 w przedmiocie zaleceń dotyczących wzmocnienia praktyki państw i międzynarodowych organizacji międzyrządowych w rejestrowaniu obiektów kosmicznych[386] zarekomendowało, aby podmioty rejestrujące, obok informacji obligatoryjnych określonych w art. IV REG wskazywały także takie informacje jak:

1) położenie na orbicie geostacjonarnej, w stosownych przypadkach;
2) wszelkie zmiany statusu operacji (m.in. wskazanie, iż obiekt nie jest już funkcjonalny);
3) przybliżoną datę rozpadu lub ponownego wejścia w atmosferę w przypadku, gdy państwa są w stanie zweryfikować tę informację;
4) datę i warunki fizyczne przeniesienie obiektu kosmicznego na orbitę cmentarną;
5) linki internetowe do oficjalnych informacji na temat obiektu kosmicznego.

[385] Indeks dostępny jest pod adresem https://www.unoosa.org/oosa/osoindex/search-ng.jspx?lf_id= (dostęp: 31 sierpnia 2023 r.).
[386] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego z dnia 17 grudnia 2008 r., *Recommendations on enhancing the practice of States and international intergovernmental organizations in registering space objects*, A/RES/62/101.

Artykuł IV ust. 3 REG zobowiązuje ponadto państwa rejestrujące, to poinformowania Sekretarza Generalnego ONZ, w stopniu możliwie najszerszym i tak szybko, jak to będzie możliwe, o obiektach kosmicznych, o których poprzednio udzieliło informacji, umieszczonych na orbicie okołoziemskiej, które już się na niej nie znajdują. Oznacza to, iż deorbitacja obiektów umieszczonych w innym miejscu, niż orbita okołoziemska (np. orbita Księżyca czy orbita innej planety) nie wymaga obowiązkowej notyfikacji Sekretarza Generalnego ONZ.

Kwestią sporną podczas prac nad konwencją był potencjalny obowiązek oznaczania obiektów kosmicznych numerem rejestracyjnym lub określonymi znakami rozpoznawczymi. We francuskim projekcie konwencji szczegółowo określono, że numer rejestracyjny powinien składać się miałby z litery C (od słowa *Cosmos*), symboli nadanych państwu przez Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny służący identyfikacji sygnału radiowego oraz znaku rejestracyjnego oznaczonego cyfrą rzymską, cyfrą arabską lub kombinacją cyfr i liter[387]. Podkomitet Prawny zrezygnował z obowiązku nanoszenia na obiekty kosmiczne znaków rejestracyjnych, zostawiając tę kwestię do uznania państw. W sytuacji, w której państwo zdecyduje się na umieszczenie na obiekcie kosmicznym znaków rozpoznawczych albo numerów rejestracyjnych, zastosowanie ma art. VI REG, zgodnie z którym państwo rejestrujące ma obowiązek powiadomienia Sekretarza Generalnego ONZ o fakcie umieszczenia na orbicie okołoziemskiej lub wypuszczenia poza nią obiektu kosmicznego mającego znaki rozpoznawcze lub numer rejestracyjny.

Istotnym postanowieniem REG w zakresie współpracy międzynarodowej jest art. VI, który dotyczy sytuacji, w której państwo nie jest w stanie zidentyfikować obiektu kosmicznego, który wyrządził szkodę temu państwu, jego osobom fizycznym lub prawnym, albo gdy obiekt ten jest niebezpieczny lub szkodliwy. Inne państwa–strony konwencji, a zwłaszcza państwa posiadające urządzenia do obserwacji i śledzenia obiektów kosmicznych, powinny udzielić, na prośbę państwa lub prośbę przekazaną w jego imieniu za pośrednictwem Sekretarza Generalnego, jak najdalej idącej pomocy w identyfikacji tego obiektu, na sprawiedliwych i rozsądnych warunkach. Państwo-strona występujące z taką prośbą powinno dostarczyć, w możliwie najszerszym zakresie, informacje dotyczące czasu, charakteru i okoliczności wypadków uzasadniających prośbę. Warunki, na jakich pomoc taka będzie udzielana, zostaną określone w porozumieniu zawartym przez zainteresowane strony. Postanowienie to było podstawą do osiągnięcia konsensusu w zakresie rezygnacji z obowiązku oznaczania obiektów

[387] Zob. A/AC.105/C.2/L.45.

kosmicznych znakami rejestracyjnymi[388]. Przedstawiciel Kanady stwierdził, iż postanowienie to „stanowi bezpośredni związek między rejestracją, a pracami Podkomitetu Prawnego nad konwencją o odpowiedzialności, ponieważ każda taka konwencja byłaby niekompletna bez skutecznego systemu, który pomógłby zidentyfikować autorów wszelkich wyrządzonych szkód. Podobnie jak w przypadku samochodów, statków, samolotów i kolei, system rejestracji był niezbędny w celu przypisania odpowiedzialności za obrażenia, straty lub szkody oraz w celu określenia jurysdykcji nad poszczególnymi pojazdami"[389].

5. Układ normujący działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich

5.1.Rys historyczny

Układ normujący działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich (*Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, dalej jako „MOON") jest piątym traktatem dotyczącym przestrzeni kosmicznej, negocjowanym i przyjętym na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych. Został on przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne 5 grudnia 1979 r.[390], a wszedł w życie 11 lipca 1984 r. Mimo konsensusu dotyczącego MOON w COPUOS i przyjęcia go przez Zgromadzenie Ogólne ONZ bez głosowania, to traktat ten nie znalazł szerszej akceptacji w społeczności międzynarodowej, w szczególności ze strony państw prowadzących działalność kosmiczną. Wyraża się to w niewielkiej liczbie państw, które ratyfikowały traktat, o czym dyskutowano na forum COPUOS[391]. Warto wskazać, iż w 2008 r., Austria, Belgia, Chile, Meksyk, Królestwo Niderlandów, Pakistan oraz Filipiny wydały wspólne oświadczenie, w którym wskazywały na korzyści wynikające z przyjęcia MOON. Zwrócono uwagę na przewidziane w traktacie procedury związane z tworzeniem stacji, ochroną życia i zdrowia osób fizycznych, zakaz nabywania własności nieruchomości, zagadnienia związane z jurysdykcją nad pojazdami, przedmiotami, placówkami, stacjami i instalacjami[392]. Należy też zwrócić uwagę na fakt, iż MOON jest pierwszym traktatem z zakresu prawa kosmicznego, który wszedł w życie po

[388] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 307.
[389] *Ibidem.*
[390] Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, A/RES/34/68.
[391] Zob. Report of the Legal Subcommittee on its Forty-Sixth Session, A/AC.105/891, s. 25-26; Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, General Assembly Official Records, Forty-Ninth Session, A/49/20, s. 24-25.
[392] Zob. Joint statement on the benefits of adherence to the Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies by States parties to the Agreement, A/AC.105/C.2/L.272.

wejściu w życie Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, co umożliwia jego interpretacje zgodnie z zawartymi w niej postanowieniami.

Pierwsze lądowanie człowieka na Księżycu, które miało miejsce 20 lipca 1969 r., niewątpliwie stanowiło impuls dla społeczności międzynarodowej do podjęcia prac nad określeniem zasad dotyczących eksploracji planet i innych ciał niebieskich, które uzupełniałyby ogólne zasady zawarte w OST. Trzy lata wcześniej, przed sukcesem misji Apollo 11 Stany Zjednoczone przedstawiły krótki projekt traktatu regulującego badanie Księżyca i innych ciał niebieskich[393]. Propozycje zawarte w projekcie zostały jednak włączone do szerszych prac nad Układem o przestrzeni kosmicznej. Potrzeba podjęcia prac nad zasadami prawa międzynarodowego, które regulowałyby aktywności państw na Księżycu została podkreślona przez Związek Radziecki w liście do Sekretarza Generalnego ONZ z 27 maja 1971 r[394]. Wskazano w nim, iż „jako jedyny naturalny satelita Ziemi, Księżyc pełni istotną rolę w podboju przestrzeni kosmicznej i powinien być wykorzystywany jedynie w interesie pokoju i dla korzyści całej ludzkości. Jest sprawą zasadniczą, aby działalność państw na Księżycu nie stała się źródłem konfliktów międzynarodowych oraz aby powstały podstawy prawne pod potencjalne wykorzystanie Księżyca. Zawarcie właściwego traktatu międzynarodowego służyłoby wypełnieniu tego celu". W związku z powyższym, Związek Radziecki wniósł o włączenie punktu „Przygotowanie traktatu międzynarodowego dotyczącego Księżyca" do porządku obrad 27 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Pismo zawierało także projekt traktatu. W odpowiedzi, Zgromadzenie Ogólne ONZ zwróciło się do COPOUS i jego Podkomitetu Prawnego o rozważenie opracowania projektu traktatu księżycowego jako sprawy priorytetowej[395]. Podkomitet Prawny dodał nowy punkt porządku obrad „Kwestie dotyczące Księżyca"[396] i utworzył Grupę Roboczą w celu opracowania tej kwestii na początku swojej jedenastej sesji[397]. Projekt traktatu został opracowany w 1972 roku na podstawie wyników dyskusji Grupy Roboczej i różnych dokumentów roboczych[398]. Późniejsze negocjacje koncentrowały się głównie wokół dwóch kwestii - wykorzystania zasobów pozyskanych z ciał niebieskich i zakresu stosowania samej konwencji, natomiast treść postanowień

[393] Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Other Celestial Bodies, A/AC.105/32.
[394] Zob. Union of Soviet Socialist Republics: request for the inclusion of an item in the provisional agenda of the twenty-sixth session, A/8391.
[395] Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 29 listopada 1971 r., *Preparation of an international treaty concerning the Moon*, A/RES/2779 (XXVI).
[396] Zob. Report of the Legal Sub-Committee on the Work of its Eleventh Session, A/AC.105/101, s. 2.
[397] *Ibidem*, s. 3-4.
[398] *Ibidem*, s. 6 – 16.

sformułowanych przez Grupę Roboczą w 1972 r. była przez państwa akceptowana[399]. Ostatecznie, w 1978 r. Austria przedstawiła projekt traktatu składającego się z 21 artykułów[400], który był efektem nieformalnych negocjacji i doprowadził[401] do przyjęcia ostatecznego projektu przekazanego Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ[402].

Z raportu sporządzonego przez COPUOS w 2024 r. wynika, iż 21 państw dokonało ratyfikacji lub jest sygnatariuszami Układu normującego działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich[403]. Tekst traktatu został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ bez głosowania.

5.2.Współpraca państw w eksploracji i użytkowaniu Księżyca i ciał niebieskich

Podobnie jak w przypadku pozostałych traktatów, których przedmiot dotyczy przestrzeni kosmicznej, w preambule MOON podkreślono wolę państw do „promowania, na zasadzie równości, dalszego rozwoju współpracy pomiędzy państwami w badaniu i użytkowaniu Księżyca i innych ciał niebieskich". Na wstępie należy również wskazać, iż zgodnie z art. 1 ust. 1 MOON, postanowienia traktatu odnoszące się do Księżyca należy stosować także do innych ciał niebieskich w Układzie Słonecznym, poza Ziemią, z wyjątkiem przypadków, gdy w odniesieniu do któregokolwiek z tych ciał niebieskich zastosowanie będą miały inne, szczególne normy prawne.

Układ normujący działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich odwołuje się do współpracy międzynarodowej w art. 2. Zgodnie z tym postanowieniem, wszelka działalność na Księżycu, w tym jego badanie i użytkowanie, powinny być prowadzone zgodnie z prawem międzynarodowym, w szczególności z Kartą Narodów Zjednoczonych, oraz z uwzględnieniem Deklaracji w sprawie zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współpracy między państwami zgodnie z Kartą Narodów

[399] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 342.
[400] Zob. draft Agreement Governing the Activities of States on the Moon and other Celestial Bodies, WG.1(1978)/WP.2 [w:] Report of the Legal Sub-Committee on the Work of Its Seventeenth Session, A/AC.105/218.
[401] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 343.
[402] Zob. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, General Assembly Official Records, Thirty-Fourth Session, A/34/20, s. 12.
[403] Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2023, A/AC.105/C.2/2023/CRP.3. Państwami, które ratyfikowały lub są sygnatariuszami MOON są Armenia, Australia, Austria, Belgia, Chile, Francja, Gwatemala, Indie, Kazachstan, Kuwejt, Liban, Meksyk, Maroko, Królestwo Niderlandów, Pakistan, Peru, Filipiny, Turcja, Urugwaj, Wenezuela.

Zjednoczonych[404]. Działalność ta powinna być prowadzona w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz popierania międzynarodowej współpracy i wzajemnego zrozumienia, z należytym uwzględnieniem odpowiednich interesów wszystkich innych państw-stron. Postanowienie to jest zgodnie z postanowieniami art. III OST i potwierdza, że w odniesieniu do działalności człowieka na Księżycu i innych ciałach niebieskich należy stosować prawo kosmiczne, jako część prawa międzynarodowego[405]. Uregulowania zawarte w MOON stanowią jednak *lex specialis* w stosunku do ogólnych zasad prawa międzynarodowego oraz ogólnych zasad określonych w OST. Należy też podkreślić, że postanowienia te powinny być interpretowane w kontekście tych ogólnych uregulowań prawnomiędzynarodowych.

Artykuł 3 MOON stanowi rozszerzenie i doprecyzowanie jednej z najważniejszych zasad działalności państw w przestrzeni kosmicznej, określonej też w OST - zasady wykorzystywania przestrzeni kosmicznej wyłącznie w celach pokojowych. W ust. 1 tego artykułu powtórzono tę zasadę, zamieszczając dalsze ustalenia w kolejnych ustępach. Strony wskazały, iż zakazane jest grożenie lub użycie siły lub jakiekolwiek inne wrogie działanie lub groźba wrogiego działania na Księżycu. Zabronione jest również wykorzystywanie Księżyca do popełniania takich czynów lub stosowania takich gróźb w stosunku do Ziemi, Księżyca, statków kosmicznych, personelu statków kosmicznych lub obiektów kosmicznych stworzonych przez człowieka. W art. 3 3 ust. 3 MOON zakazano umieszczania na orbicie lub innej trajektorii do lub wokół Księżyca obiektów przenoszących broń jądrową lub jakiekolwiek inne rodzaje broni masowego rażenia oraz umieszczania lub używania takiej broni na Księżycu lub w jego pobliżu. Zgodnie z ust. 4 art. 3, zakładanie baz wojskowych, instalacji i fortyfikacji, testowanie wszelkiego rodzaju broni i prowadzenie manewrów wojskowych na Księżycu jest zabronione. Nie zabrania się natomiast wykorzystywania personelu wojskowego do badań naukowych lub do jakichkolwiek innych celów pokojowych. Korzystanie z jakiegokolwiek sprzętu lub obiektów niezbędnych do pokojowej eksploracji i wykorzystania Księżyca również nie jest zabronione.

W postanowieniach art. 3 MOON połączono dwie ugruntowane zasady prawa międzynarodowego – zasady pokojowego wykorzystywania przestrzeni kosmicznej określoną w art. IV OST oraz zakazu użycia siły lub groźby użycia siły o której mowa w art. 2 Karty

[404] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 24 października 1970 r., *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, A/RES/2625 (XXV).
[405] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 356.

Narodów Zjednoczonych, rozszerzonej poprzez postanowienia Deklaracji w sprawie zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współpracy między państwami zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, do której MOON odwołuje się bezpośrednio w art. 2. Zobowiązania zawarte w art. 3 MOON nie stanowią *novum,* lecz jak wskazała Francja w deklaracji interpretacyjnej złożonej przy podpisywania konwencji, „postanowienia art. 3 ust. 2 Umowy odnoszące się do użycia lub groźby użycia siły nie mogą być interpretowane inaczej niż jako potwierdzenie, dla celów obszaru działań objętego Umową, zasady zakazu groźby lub użycia siły, której państwa są zobowiązane przestrzegać w swoich stosunkach międzynarodowych, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych"[406].

Szczególna rola współpracy międzynarodowej w zakresie badania i wykorzystywania Księżyca została podkreślona nie tylko w art. 2 MOON, ale także w art. 4. Zgodnie z jego postanowieniami, badanie i użytkowanie Księżyca stanowi dziedzinę całej ludzkości i powinno być prowadzone dla dobra i w interesie wszystkich państw, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego i naukowego. W traktacie wskazano, iż należy zwrócić należytą uwagę na interesy obecnych i przyszłych pokoleń, jak również na potrzebę popierania wyższego poziomu życia oraz warunków postępu i rozwoju gospodarczego i społecznego, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych. Druga część art. 4 ust. 1 pochodzi z radzieckiego projektu traktatu[407] i wprowadza do prawa kosmicznego „koncepcję sprawiedliwości międzypokoleniowej", która w formie swoistego apelu wymaga, by badanie i wykorzystywanie Księżyca były prowadzone mając na uwadze potrzebę ochrony środowiska i potrzebę przekazania tego środowiska następnemu pokoleniu w stanie nie gorszym niż zastany[408] W art. 4 ust. 2 MOON, podobnie jak w art. IX OST wskazano, iż państwa–strony traktatu w swoich aktywnościach na Księżycu mają kierować się zasadą współpracy i wzajemnej pomocy. W postanowieniu tym doprecyzowano (szerzej w OST), iż współpraca międzynarodowa w ramach realizacji MOON powinna być jak najszersza i może odbywać się na zasadzie wielostronnej, dwustronnej lub za pośrednictwem międzynarodowych organizacji międzyrządowych.

W art. 5 traktatu nałożono na państwa-strony obowiązek informowania Sekretarza Generalnego ONZ, a także opinii publicznej i międzynarodowej społeczności naukowej, w najszerszym możliwym i wykonalnym zakresie o działaniach związanych z badaniem i

[406] Zob. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXIV-2&chapter=24&clang=_en (dostęp: 15 września 2023 r.).
[407] Zob. Union of Soviet Socialist Republics: request for the inclusion of an item in the provisional agenda of the twenty-sixth session, A/8391.
[408] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 365.

wykorzystywaniem Księżyca. Informacje dotyczące czasu, celów, lokalizacji, parametrów orbitalnych i czasu trwania powinny być podawane w odniesieniu do każdej misji na Księżycu tak szybko, jak to możliwe po wypuszczeniu obiektu, natomiast informacje dotyczące wyników każdej misji, w tym wyników naukowych, powinny być dostarczane po zakończeniu misji. W przypadku misji trwającej dłużej niż sześćdziesiąt dni, informacje o przebiegu misji, w tym wszelkie wyniki naukowe, powinny być podawane okresowo, w odstępach trzydziestodniowych. W przypadku misji trwających dłużej niż sześć miesięcy, tylko znaczące uzupełnienia takich informacji mogą być zgłaszane później. Ponadto, zgodnie z art. 5 ust. 2 MOON, jeżeli państwo–strona dowie się, że inne państwo–strona planuje jednoczesne działania w tym samym obszarze lub na tej samej orbicie wokół Księżyca lub trajektorii do Księżyca lub wokół niego, to jest zobowiązane do niezwłocznego poinformowania drugiego państwa o czasie i planach własnych działań. Strony traktatu są także zobowiązane do niezwłocznego poinformowania Sekretarza Generalnego ONZ, opinii publicznej oraz międzynarodowej społeczności naukowej o wszelkich zjawiskach odkrytych w przestrzeni kosmicznej, w tym na Księżycu, które mogłyby zagrażać życiu lub zdrowiu ludzkiemu, jak również o wszelkich oznakach życia organicznego. Postanowienia art. 5 MOON stanowią rozszerzenie zobowiązań już ustanowionych na podstawie art. IX OST. W art. 5 MOON bardziej szczegółowo określono zakres tego zobowiązania, ale zdaniem Stephena Doyla nie ustanawia on nowych obowiązków[409]. Postanowieniem tego artykułu, które wykracza poza zakres OST jest ustęp 3, który dotyczy potencjalnego odkrycia nowych zjawisk w przestrzeni kosmicznej, które mogą być groźne dla ludzkiego życia i zdrowia oraz potencjalnego odkrycia życia pozaziemskiego.

Kolejnym postanowieniem MOON, istotnym z punktu widzenia kształtowania współpracy międzynarodowej jest art. 6, w którym powtórzono określoną w art. I OST zasadę wolności prowadzenia badań naukowych na Księżycu, bez jakiejkolwiek dyskryminacji, na zasadzie równości i zgodnie z prawem międzynarodowym. W ustępie 2 tego artykułu, oprócz potwierdzenia prawa do pozyskiwania próbek z Księżyca przewidziano, że strony powinny wziąć pod uwagę celowość (*desirability*) udostępniania części takich próbek innym zainteresowanym państwom oraz międzynarodowej społeczności naukowej w celu przeprowadzenia przez nich badań naukowych. Państwa-strony w art. 6 ust. 3 postanowiły, że celowe (*agree on desirability*) będzie przeprowadzanie w największym możliwym i wykonalnym zakresie, wymian personelu podczas misji na Księżycu. Traktat nie zobowiązuje

[409] Zob. S. Doyle, *Using Extraterrestrial Resources under the Moon Agreement of 1979,* „Journal of Space Law" 1998, vol. 26, nr 2, s. 119.

państw do dokonywania wymiany personelu ani do obligatoryjnego udostępniania próbek pobranych z Księżyca lub innego ciała niebieskiego, tylko postanowiono, że takie zachowanie będzie celowe (*desirability*).

W art. 11 MOON posłużono się pojęciem wspólnego dziedzictwa ludzkości (*common heritage of mankind*) wyjaśniając, że „Księżyc i jego zasoby naturalne stanowią wspólne dziedzictwo ludzkości, co znajduje wyraz w postanowieniach tego traktatu, w szczególności w ustępie 5 tego postanowienia" (art. 11 ust. 1 MOON). Jest to bardzo ważne postanowienie traktatu, określane jako jego *raison d'être*[410]. Wykorzystanie zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości w odniesieniu do Księżyca po raz pierwszy zostało zaproponowane przez argentyńskiego ambasadora Aldo Cocca, który w imieniu Argentny złożył w 1970 r. projekt porozumienia w przedmiocie zasad regulujących działalność polegającą na wykorzystaniu zasobów naturalnych Księżyca i innych ciał niebieskich[411]. W krótkim projekcie zawarto postanowienie, iż zasoby naturalne Księżyca i innych ciał niebieskich są wspólnym dziedzictwem całej ludzkości, a korzyści z nich uzyskiwane będą udostępnione wszystkim narodom bez jakiejkolwiek dyskryminacji.

Kształtowanie się koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości jest związane też zrozwojem międzynarodowego prawa morza. Termin ten po raz pierwszy został użyty w 1967 r. przez Arvida Parado, przedstawiciela Malty[412], który zaproponował włączenie do porządku obrad 22. sesji Zgromadzenia Ogólnego punktu zatytułowanego „Deklaracja i Traktat dotyczący zastrzeżenia na wyłączność dla celów pokojowych dna mórz i oceanów leżących poza granicami obecnej jurysdykcji państwowej oraz wykorzystania ich zasobów w interesie ludzkości". W przedłożonym memorandum wyjaśniono, dlaczego konieczne było uznanie dna mórz i oceanów za „wspólne dziedzictwo ludzkości" oraz opracowanie traktatu wdrażającego tę koncepcję[413]. Koncepcja wspólnego dziedzictwa ludzkości stanowi obecnie element reżimów prawnych dotyczących prawa morza, przestrzeni kosmicznej, Antarktydy, ochrony środowiska i ochrony obiektów kulturowych. Zdaniem Rudigera Wolfruma, zasada wspólnego dziedzictwa obejmuje kilka kluczowych elementów, w tym zakaz zawłaszczania oraz otwarty dostęp dla wszystkich, a także obowiązek współpracy, który wykracza poza standardowe zobowiązania wynikające z prawa międzynarodowego. Obejmuje również konieczność

[410] B. Cheng, *The Moon Treaty: Agreement Governing the Activities of States on the Moon and other Celestial Bodies within the Solar System other than the Earth* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*
[411] Zob. Draft Agreement of the Principles Governing the Activities in the Use of the Natural Resources of the Moon and other Celestial Bodies, A/AC.105/C.2/L.71.
[412] R. Wolfrum, *Common Heritage of Mankind* [w:] R. Bernhardt (ed.), *Max Planck…*
[413] B. Cheng, *The Moon Treaty…* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*

dzielenia się korzyściami oraz zachowania danego obszaru i zasobów dla przyszłych pokoleń, zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju. Kolejnym istotnym elementem jest obowiązek wykorzystywania obszaru wyłącznie do celów pokojowych. Wolfrum podkreśla także, że zasada ta wiąże się z ustanowieniem systemu zarządzania, który może przyjąć różne formy – od instytucjonalnych, jak w przypadku dna morskiego, po mniej formalne układy, takie jak Spotkanie Konsultacyjne Układu Antarktycznego[414]. Poglądy te odnoszą się też do zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości w kontekście MOON. Strony traktatu, zgodnie z art. 11 ust. 5, przyjęły, że należy ustanowić obejmujący odpowiednie procedury międzynarodowy system zarządzania, regulujący eksploatację zasobów naturalnych Księżyca wtedy, kiedy taka eksploatacja stanie się możliwa. W celu ustanowienia tego międzynarodowego reżimu, strony traktatu mają informować Sekretarza Generalnego ONZ, jak również opinię publiczną i międzynarodową społeczność naukową w możliwie najszerszym zakresie, o wszelkich zasobach naturalnych, jakie mogą odkryć na Księżycu. Głównymi celami takiego międzynarodowego systemu będzie uporządkowany i bezpieczny rozwój zasobów naturalnych Księżyca, racjonalne gospodarowanie tymi zasobami, rozszerzenie możliwości wykorzystania tych zasobów, sprawiedliwy udział wszystkich stron traktatu w korzyściach uzyskiwanych z tych zasobów, ze szczególną uwagą na potrzeby krajów rozwijających się jak i wysiłki tych państw, które przyczyniły się do badania Księżyca. Wyrażany jest też pogląd, że zasada wspólnego dziedzictwa ludzkości nie ma znaczącego wpływu na obecną eksplorację i wykorzystanie zasobów naturalnych Księżyca. Dotyczy ona przyszłego systemu eksploatacji, który ma zostać ustanowiony gdy ta eksploatacja stanie się wykonalna i będzie realizowana w ramach przewidywanego międzynarodowego systemu, który wciąż wymaga negocjacji. Strony traktatu dołożyć mają starania w dobrej wierze, aby zwołać międzynarodową konferencję i negocjować w celu osiągnięcia porozumienia, ale nie będą zobowiązane do tego, by je osiągnąć w sprawie międzynarodowego reżimu, o którym mowa w art. 11 MOON. W przypadku przyjęcia porozumienia w sprawie systemu międzynarodowego, państwa będą mogły zrezygnować ze stosowania koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości, lub ją znacznie zliberalizować[415].

Artykuł 11 MOON w ust. 2 i 3 odnosi się również do określonej w art. II OST zasady niezawłaszczalności przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich. Powtórzono, że Księżyc nie podlega zawłaszczeniu przez państwa ani poprzez ogłoszenie suwerenności, ani w drodze

[414] *Ibidem.*
[415] Zob. S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 397.

użytkowania lub okupacji, ani w jakikolwiek inny sposób. W ust. 3 dodano, że ani powierzchnia, ani tereny pod powierzchnią Księżyca, ani jakakolwiek ich część lub znajdujące się tam zasoby naturalne nie mogą się stać własnością jakiegokolwiek państwa, międzynarodowej organizacji międzyrządowej lub pozarządowej, organizacji krajowej lub podmiotu pozarządowego, ani jakiejkolwiek osoby fizycznej. Umieszczenie personelu, pojazdów kosmicznych, sprzętu, urządzeń, stacji i instalacji na powierzchni lub pod powierzchnią Księżyca, łącznie z konstrukcjami związanymi z jego powierzchnią lub podziemiami, nie będzie stanowiło prawa własności do powierzchni lub podziemi Księżyca lub jakichkolwiek ich obszarów. Zakazy te, zgodnie z art. 11 ust. 3 *in fine* MOON, nie stoją w sprzeczności z potencjalnymi rozwiązaniami określonymi w omawianym wyżej potencjalnym reżimie międzynarodowym, jak również nie dotyczą zasobów naturalnych wykorzystywanych zgodnie z pozostałymi postanowieniami MOON. Należy zatem uznać, że „zawłaszczenie" w formie wykorzystania wydobytych zasobów nie będzie zabronione, o ile takie wykorzystanie będzie prowadzone zgodnie z art. 6 ust. 2 MOON, tj. będą one wykorzystywane do badań naukowych i w ilościach odpowiednich dla wsparcia prowadzonej misji. Wyjątek od ogólnego zakazu zawłaszczania określonego w OST został ustanowiony w celu umożliwienia, zachęcenia i ułatwienia eksploracji zasobów naturalnych Księżyca i innych ciał niebieskich, jednak pod warunkiem, że państwa (i podmioty podlegające ich jurysdykcji) są stronami MOON. W związku z tym państwa będące stronami tylko OST nie będą mogły korzystać z tego prawa do posiadania zasobów naturalnych Księżyca i innych ciał niebieskich[416].

W MOON zawarto też postanowienia, które odnosząc się do współpracy między państwami, będą miały zastosowanie w przypadku wystąpienia różnego rodzaju zagrożeń. Zgodnie z art. 12 ust. 3 MOON, w nagłych wypadkach zagrażających życiu ludzkiemu, państwa-strony mogą wykorzystywać na Księżycu sprzęt, pojazdy, instalacje, obiekty lub zapasy innych państw. O takim użyciu należy niezwłocznie powiadomić Sekretarza Generalnego ONZ lub zainteresowane państwo-stronę. Ponadto, art. 13 MOON nakłada na państwa obowiązek poinformowania Sekretarza Generalnego o pozyskanych informacjach o awaryjnych, przymusowych i niezamierzonych lądowaniach obiektu kosmicznego, a także jego części, które nie zostały przez niego wypuszczone.

Postanowienia art. 15 MOON, podobnie jak zawarte w art. XII OST, odnoszą się do realizacji zasady współpracy i wzajemnej pomocy w prowadzeniu działalności kosmicznej.

[416] *Ibidem*, s. 395 – 396.

Wszystkie stacje, urządzenia, wyposażenia i pojazdy kosmiczne na Księżycu i na innych ciałach niebieskich mają być dostępne dla innych stron traktatu. Różnica pomiędzy uregulowaniami OST a MOON polega na tym, że w MOON wprost wskazano, że postanowienia te mają służyć również zapewnieniu, iż inne strony traktatu prowadzą działalność zgodną z jego postanowieniami. Ponadto, odmiennie niż art. XII OST, art. 15 ust. 1 MOON nie wymaga w tym zakresie stosowania zasady wzajemności. Państwa–strony powinny tylko z odpowiednim wyprzedzeniem powiadomić o planowanej wizycie, w celu przeprowadzenia odpowiednich konsultacji i podjęcia maksymalnych środków ostrożności dla zapewnienia bezpieczeństwa i uniknięcia zakłóceń w normalnej działalności wizytowanego obiektu. Realizując to uprawnienie, państwo może działać we własnym imieniu lub z pełną albo częściową pomocą jakiejkolwiek innej strony traktatu lub w ramach odpowiednich procedur międzynarodowych w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych i zgodnie z Kartą NZ. Należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 26 VCLT, traktat powinien być wykonywany przez strony w dobrej wierze, co oznacza, iż żądanie przeprowadzenia wizyty w celu kontroli nie powinno być skierowane w celach, które nie odpowiadają temu wymogowi.

W art. 15 ust. 2 MOON określono procedurę konsultacji, zaprojektowaną w celu „ułatwienia współpracy między państwami oraz egzekwowania konkretnych postanowień traktatu”[417]. Strona traktatu, która ma powody sądzić, że inna strona nie wypełnia obowiązków spoczywających na niej na mocy MOON lub ingeruje w prawa przysługujące danemu państwu, może złożyć wniosek o przeprowadzenie konsultacji. Państwo–strona, które otrzyma taki wniosek, jest zobowiązane do niezwłocznego przystąpienia do konsultacji. Są one także otwarte dla innych państw. Strony konsultacji powinny, zgodnie z art. 15 ust. 2 MOON, dążyć do wzajemnie akceptowalnego rozwiązania mając na uwadze prawa i interesy wszystkich państw-stron traktatu. Sekretarz Generalny ONZ ma być informowany o wynikach konsultacji oraz ma przekazywać otrzymane informacje innym zainteresowanym stronom.

Jeśli konsultacje nie doprowadzą do zawarcia wzajemnie akceptowalnego rozstrzygnięcia, należycie uwzględniającego prawa i interesy wszystkich państw–stron, to zainteresowane strony będą mogły podjąć wszelkie środki w celu rozstrzygnięcia sporu wybranymi przez siebie pokojowymi środkami, odpowiednimi dla okoliczności i charakteru sporu. Podobnie jak przewidziano w Układzie Antarktycznym, jeżeli pojawią się trudności w związku z rozpoczęciem konsultacji lub jeżeli konsultacje nie doprowadzą do wzajemnie

[417] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II…,* s. 409.

akceptowalnego rozstrzygnięcia, każde państwo-strona może zwrócić się o pomoc do Sekretarza Generalnego, bez ubiegania się o zgodę jakiegokolwiek innego zainteresowanego państwa-strony, w celu rozstrzygnięcia sporu. Państwo-strona, które nie utrzymuje stosunków dyplomatycznych z innym zainteresowanym państwem, uczestniczy w takich konsultacjach, według własnego wyboru, albo samodzielnie, albo za pośrednictwem innego państwa-strony lub Sekretarza Generalnego ONZ.

6. Podsumowanie

W rozwoju międzynarodowego prawa kosmicznego, lata 1963 – 1979 są nazywane erą prawa traktatów[418]. Pierwsza dekada ery kosmicznej, rozpoczęta w 1957 r. wraz z wypuszczeniem pierwszego sztucznego satelity, skończyła się zawarciem w 1967 r. Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi. Zawarcie pierwszego traktatu kosmicznego było poprzedzone uchwalaniem kilku bardzo istotnych rezolucji na forum ONZ, ale państwa uznały, że uregulowania powinny przybrać formę wiążących międzynarodowych traktatów. Układ o przestrzeni kosmicznej zawarto w celu określenia statusu prawnego ciał niebieskich przed lądowaniem człowieka na Księżycu i został oparty na zgodzie mocarstw kosmicznych dotyczącej rezygnacji z roszczeń terytorialnych i działań wojskowych w przestrzeni kosmicznej[419]. Ustanowił on po raz pierwszy w historii ludzkości podstawowy międzynarodowy reżim prawny regulujący działalność kosmiczną. Głównym założeniem tego traktatu było ustanowienie rządów prawa w przestrzeni kosmicznej, przyjmując jako podstawę zasady pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej oraz wolności w jej badaniu. Poprzez nadanie charakteru prawnie wiążącego *soft law* zawartemu w kolejnych rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ, OST odegrał rolę swoistej „konstytucji" regulującej podstawowe zasady działalność państw w przestrzeni kosmicznej.

Ze względu na fundamentalne znaczenie dla kształtowania międzynarodowego prawa kosmicznego, jak również na uniwersalny zakres tego traktatu, wyrażany jest pogląd, że część jego postanowień uzyskała charakter międzynarodowego prawa zwyczajowego. Wypowiadając się na ten temat, Francis Lyall i Paul Larsen wskazują, że taki charakter mają

[418] S. Hobe, *A New Format for Space Law?* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2020, vol. 63, s. 5 – 7.
[419] B. Cheng, *The 1967 Space Treaty* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*

przede wszystkim następujące zasady: zasada, że przestrzeń kosmiczna łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, jest wolna dla badań i użytkowania przez wszystkie państwa bez jakiejkolwiek dyskryminacji, na zasadzie równości i zgodnie z prawem międzynarodowym, a dostęp do wszystkich obszarów ciał niebieskich jest wolny (art. I OST), zakaz zawłaszczania przestrzeni kosmicznej (art. II OST), zasada, że państwa prowadzą działalność w przestrzeni kosmicznej zgodnie z prawem międzynarodowym (art. III OST), zasada, że państwa są odpowiedzialne za swoją działalność i za działalność podmiotów im podlegających, wraz z obowiązkiem autoryzowania takich działań oraz ich nadzorowania (art. VI OST) oraz zasada odpowiedzialności państw za szkody wyrządzone innym państwom w wyniku działalności kosmicznej (art. VII OST)[420]. Układ o przestrzeni kosmicznej, w momencie jego tworzenia stanowił „inteligentne przewidywanie potrzeby prawnego uregulowania nowego zestawu problemów" i stanowił ambitną próbę ustanowienia fundamentalnych zasad, w oparciu o które eksperci mieli pracować nad dalszym rozwojem tej dziedziny prawa międzynarodowego[421].

W drugiej dekadzie rozwoju prawa kosmicznego zostały przyjęte: Umowa o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne oraz Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną. Traktaty te powstawały na podstawach określonych w OST i rozwijały zawarte w nim uregulowania. Obowiązek pomocy astronautom określony w art. V OST oraz obowiązek zwrotu obiektów kosmicznych przedstawiony w art. VIII OST zostały rozwinięte w postanowieniach ARRA. Odpowiedzialność państw za działalność w przestrzeni kosmicznej, której dotyczy art. VI OST, została doprecyzowana i rozszerzona w postanowieniach LIAB, a zasady rejestracji, ujęte w art. V i art. VIII OST, zostały określone w REG. Traktaty te uzyskały podobną liczbę państw, które je ratyfikowały lub podpisały, co wskazuje na uniwersalny zakres postanowień w nich zawartych.

---

[420] F. Lyall, P. B. Larsen, *op. cit.* s. 71. Zob. także R. Jakhu, S. Freeland, *The Relationship between the Outer Space Treaty and Customary International Law,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2016, vol. 59, s. 183; V. Vecchio, *Customary International Law in the Outer Space Treaty: Space Law as Laboratory for the Evolution of Public International Law,* „Zeitschrift für Luft- und Weltraumrecht - German Journal of Air and Space Law" 2017, vol. 66, nr 3, s. 491; N. Jingjing, Y. Hui, *Revisit the Concept of International Custom in International Space Law,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2012, vol. 55, s. 348; A. J. Harrington, *The Relationship between the Remote Sensing Principles and Customary International Law,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2016, vol. 59 s. 329; R. Jakhu, P. Dempsey, *Routledge Handbook of Space Law,* New York 2017, s. 8 – 9; F. von der Dunk, *Customary International Law and Outer Space* [w:] B. D. Lepard (ed.), *Reexamining Customary International Law,* Cambridge 2017, s. 346 – 373; V. Vereshchetin, G. Danilenko, *Custom as a Source of International Law of Outer Space*, „Journal of Space Law" 2019, vol. 13, nr 1, s. 22.

[421] F. Lyall, P. B. Larsen, *op. cit.* s. 77.

Inna sytuacja dotyczy MOON, traktatu przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na początku trzeciej dekady ery kosmicznej. Traktat ten jest uważany za „najgorzej opracowywany spośród pięciu traktatów, które wyszły z Komitetu ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej”[422] i dotychczas ratyfikowało go lub podpisało tylko 21 państw. Mimo, że warunkiem wejścia w życie MOON było dokonanie pięciu ratyfikacji, proces ich uzyskania zajął pięć lat[423]. Zdaniem Stephena Hobe’a, MOON, będąc ostatnim przyjętym traktatem międzynarodowym dotyczącym przestrzeni kosmicznej, symbolizuje początek kryzysu w tworzeniu prawa kosmicznego. Podczas negocjowania traktatu dochodziło do wielu nieporozumień i wyrażania odmiennych stanowisk przez państwa wysoko rozwinięte i rozwijające się. Dążenie państw do dokonania zmian w porządku gospodarczym przyczyniło się do wprowadzenia do traktatu koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości. Należy jednak zauważyć, że liczba państw wysoko rozwiniętych, które ratyfikowały ten traktat, jest niewielka i żadne z mocarstw kosmicznych nie stało się jego stroną. Odnosząc się do tej kwestii, Stephen Hobe podkreślił jednak, iż MOON zostało przyjęte w drodze konsensusu i jego postanowienia oprócz bezpośredniego wiązania państw-stron, służą także jako element praktyki państw w określaniu treści podstawowych zasad prawnych przyjętych w Układzie o przestrzeni kosmicznej[424]. Ram Jakhu jako powody niskiej liczby państw zainteresowanych związaniem się MOON wskazał zaprzestanie eksploracji Księżyca oraz ogólny brak wiedzy i zainteresowania międzynarodowym prawem kosmicznym w państwach rozwijających się połączony też z niewielkim zaangażowaniem w rozwijanie międzynarodowego prawa kosmicznego przez państwa rozwinięte[425].

Należy też zauważyć, że wraz z rozwojem programu Artemis oraz z rosnąca popularnością niewiążącego, multilateralnego porozumienia Artemis Accords, a także konkurencyjnego dla nich chińsko – rosyjskiego programu International Lunar Research Station (ILRS), państwa, które planują w przyszłości brać udział w eksplorowaniu i wykorzystaniu Księżyca oraz innych ciał niebieskich nie postrzegają związania się postanowieniami MOON jako kroku w tym kierunku. Wskazywać na to może fakt, iż w zaledwie 4 lata od otwarcia Artemis Accords do podpisu, więcej państw stało się ich stronami

[422] B. Cheng, *The Moon Treaty…* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law.*
[423] S. Hobe, *A New Format…,* s. 7.
[424] *Ibidem.*
[425] Zob. R. Jakhu, *Twenty Years of the Moon Agreement: Space Law Challanges for Returning to the Moon,* „Zeitschrift für Luft- und Weltraumrecht - German Journal of Air and Space Law” 2005, vol. 54, nr 2, s. 244. Wydaje się, że Ram Jakhu poprzez brak zainteresowania rozwijaniem międzynarodowego prawa kosmicznego ma na myśli rozwój instrumentów prawnie wiążących, tj. *hard law* prawa kosmicznego.

niż MOON uzyskał w 44 lata od jego przyjęcia przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Wydaje się nawet, że w interesie mocarstw kosmicznych jest marginalizacja tego traktatu. W 2020 r. prezydent Stanów Zjednoczonych Donald Trump wydał rozporządzenie wykonawcze, w którym podkreślił, iż Stany Zjednoczone nie są stroną MOON. Dodał, ż Stany Zjednoczone nie uważają tego traktatu „za skuteczny lub niezbędny instrument kierujący państwami narodowymi w zakresie promowania komercyjnego udziału w długoterminowej eksploracji, odkryciach naukowych i wykorzystaniu Księżyca, Marsa lub innych ciał niebieskich. W związku z tym Sekretarz Stanu sprzeciwia się wszelkim próbom traktowania przez jakiekolwiek inne państwo lub organizację międzynarodową Porozumienia Księżycowego jako odzwierciedlającego lub w inny sposób wyrażającego zwyczajowe prawo międzynarodowe”[426].

Początki instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej zostały zdominowane przez przyjmowanie jej podstaw traktatowych. Forma ta najbardziej odpowiadała państwom, które chciały uregulować działalność w przestrzeni kosmicznej i na ciałach niebieskich. Na podstawie analizy postanowień traktatów kosmicznych można stwierdzić, że zagadnienie współpracy oraz wzajemnej pomocy było dla państw tworzących rdzeń prawa kosmicznego bardzo istotne. Wola pokojowego współdziałania w kosmosie stanowiła fundament, na którym oparto poszczególne rozwiązania *hard law* międzynarodowego prawa kosmicznego. W preambule do OST umawiające się strony stwierdziły, że badania i wykorzystanie przestrzeni kosmicznej powinny być prowadzone dla dobra wszystkich narodów, bez względu na stopień ich rozwoju gospodarczego lub naukowego oraz wyraziły pragnienie przyczynienia się do rozwoju szerokiej współpracy międzynarodowej, zarówno w zakresie naukowych, jak i prawnych aspektów badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej w celach pokojowych uznając, że współpraca taka przyczyni się do rozwoju wzajemnego porozumienia i do umocnienia przyjaznych stosunków między państwami i narodami. W ARRA państwa potwierdziły chęć rozwijania współpracy międzynarodowej w dziedzinie pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej. W preambule LIAB uznano, że uchwalenie norm i zasad postępowania dotyczących odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne przyczyni się do umocnienia współpracy międzynarodowej w dziedzinie badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej dla celów pokojowych. We wstępie do REG wyrażono przekonanie, iż system obowiązkowej rejestracji

[426] Executive Order 13914 - Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources. Tekst rozporządzenia dostępny jest pod adresem https://www.federalregister.gov/documents/2020/04/10/2020-07800/encouraging-international-support-for-the-recovery-and-use-of-space-resources (dostęp: 21 września 2023 r.).

obiektów wypuszczanych w przestrzeń kosmiczną przyczyni się do stosowania i rozwoju prawa międzynarodowego w dziedzinie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej. W MOON podkreślono wolę państw do promowania, na zasadzie równości, dalszego rozwoju współpracy pomiędzy państwami w badaniu i użytkowaniu Księżyca i innych ciał niebieskich.

Państwa, uczestnicząc w przygotowaniu tekstów traktatów, nie traktowały współpracy międzynarodowej tylko jako motywu do zawieranych umów. Włączone do nich konkretne postanowienia stanowiły ramy prawne współpracy w określonych aspektach działalności w przestrzeni kosmicznej. Normy prawnomiędzynarodowe kształtujące współpracę międzynarodową w badaniu i wykorzystywaniu przestrzeni kosmicznej można podzielić na normy kooperacyjne *sensu stricto, sensu largo* oraz *sensu largissimo*. Normy kooperacyjne *sensu stricto* stanowią bezpośrednie, skonkretyzowane zobowiązania państwa do współdziałania w określonych sytuacjach. Jako przykład można wskazać art. 2 ARRA nakładający na państwa obowiązek współdziałania władzy wypuszczającej z państwem, na terytorium którego nastąpiło przymusowe lub nie zamierzone lądowanie statku kosmicznego, art. XI OST zobowiązujący państwa do informowania innych państw o prowadzonych działaniach w przestrzeni kosmicznej, w tym na ciałach niebieskich oraz obowiązek prowadzenia rejestrów pojazdów kosmicznych oraz ich przedstawiania Sekretarzowi Generalnemu ONZ (art. IV REG). Normy kooperacyjne *sensu stricto* mogą być przez państwa ograniczane, np. poprzez włączenie zasady wzajemności, jak ma to miejsce w art. XII OST. Normy kooperacyjne *sensu largo* są natomiast normami o bardziej ogólnym charakterze od norm *sensu stricto,* lecz w dalszym ciągu zobowiązują państwa do działania, lub do powstrzymania się od działania w określonych w traktacie sytuacjach. Normy te stanowią mniej szczegółowe zobowiązania, odnosząc się do określonych spraw. Taki charakter ma zobowiązanie do podejmowania odpowiednich konsultacji, jeżeli działalność danego państwa może stanowić potencjalne zakłócenie działalności innej strony traktatu (druga część art. IX OST) oraz zobowiązanie do przeprowadzenia konsultacji przewidziane w art. 15 MOON. Normy kooperacyjne *sensu largo* pozostawiają państwom szerokie pole działania, jednocześnie wskazując, iż w określonych przypadkach konieczne jest podjęcie działań we współpracy z innym państwem, na przykład w postaci konsultacji. Zobowiązania te są sformułowane w sposób miękki, co do zasady niewpływający na ostateczny sposób postępowania danego państwa. Ostatnią kategorię norm kooperacyjnych w traktatach kosmicznych stanowią normy kooperacyjne *sensu largissimo*, do których należą ogólne zasady, które powinny ukierunkować działalność państw w przestrzeni kosmicznej, by służyła budowaniu współpracy

międzynarodowej. Oprócz obowiązku kierowania się w działalności kosmicznej zasadą współpracy i wzajemnej pomocy (art. IX OST oraz art. 4 MOON), za przykład takich norm służyć może zobowiązanie do prowadzenia działalności zgodnie z prawem międzynarodowym, łącznie z Kartą Narodów Zjednoczonych w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz rozwoju współpracy i porozumienia między narodami (art. III OST i art. 2 MOON) oraz obowiązek prowadzenia działalności kosmicznej dla dobra i w interesie wszystkich krajów, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego czy naukowego (art. I OST). Zasady te są integralną częścią traktatów kosmicznych, zatem mimo ich ogólnego lub nawet politycznego charakteru, mają prawnie wiążący charakter.

Rozdział III
Rola Organizacji Narodów Zjednoczonych w rozwoju współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej

1. Sprawy współpracy w przestrzeni kosmicznej w rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych

1.1.Wprowadzenie

Na początku trzeciej dekady ery kosmicznej, państwa zrezygnowały z traktatów jako instrumentów kształtowania zasad współpracy w przestrzeni kosmicznej. Po niepowodzeniach dotyczących Układu normującego działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich, państwa będące członkami COPUOS skupiły się na opracowywaniu niewiążących rezolucji dotyczących różnych zakresów działalności kosmicznej, a przyjmowanych na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Faza ta, datowana na lata 1982 – 1996 nazywana jest erą rezolucji ONZ[427]. Państwa zdecydowały się na wybór niewiążącej formy rezolucji, by zapewnić możliwie najszersze grono potencjalnych podmiotów, które zdecydują się na poparcie określonego w rezolucjach rozwiązania. Po roku 1996 rezolucje dotyczące przestrzeni kosmicznej przyjmowane przez Zgromadzenie Ogólne ONZ zmieniły swój charakter. Zaprzestano uchwalania dokumentów nazywanych zasadami (*principles*), stanowiących *sui generis* substytut traktatów, natomiast zaczęto uchwalać rezolucje służące reinterpretacji funkcjonujących już w obrocie prawnym postanowień traktatów kosmicznych. Odnosząc się do tej kwestii Stephen Hobe stwierdził, że od 2004 r. rozpoczęła się trzecia faza rozwoju prawa kosmicznego – era rezolucji interpretujących prawo kosmiczne[428].

Zgromadzenie Ogólne ONZ jest jednym z sześciu głównych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz jedynym organem, w którym reprezentowane są wszystkie państwa członkowskie i każde z nich ma jeden głos. Pełni ono dwie podstawowe funkcje. Stanowi forum dyskusji między państwami członkowskimi zapewniając zbiorową legitymizację (lub pozbawianie legitymizacji) dla norm, zasad i działań ONZ. Jest też organem nadzoru administracyjnego nad systemem ONZ[429]. Zgromadzenie Ogólne funkcjonuje jako coroczna konferencja międzynarodowa, podczas której każde państwo członkowskie ONZ może podnieść dowolną kwestię międzynarodową, którą uważa za zasługującą na globalną

[427] S. Hobe, *A New Format…,* s. 7.
[428] *Ibidem*, s. 8.
[429] T. Weiss, S. Daws (eds), *The Oxford Handbook on the United Nations,* Oxford 2008, s. 97

uwagę. Zgromadzenie Ogólne wyraża i wzmacnia westfalską normę suwerennej równości państw w ten sposób, iż obejmuje wszystkie państwa członkowskie ONZ, każda z delegacji ma jeden głos i większość rezolucji jest przyjmowana zwykłą większością głosów, a także większością dwóch trzecich głosów w przypadku kwestii wymienionych w art. 18 oraz art. 108 – 109 Karty Narodów Zjednoczonych[430].

Zgodnie z art. 10 Karty NZ Zgromadzenie Ogólne ma potencjalnie nieograniczoną możliwość kształtowania porządku obrad, ponieważ może ono omawiać „wszelkie zagadnienia lub sprawy, wchodzące w zakres niniejszej Karty, albo dotyczące kompetencji i funkcji któregokolwiek organu przewidzianego w niniejszej Karcie". Zgodnie z art. 10 Karty, organ ten może udzielać w tych wszystkich zagadnieniach i sprawach zaleceń członkom ONZ albo Radzie Bezpieczeństwa, albo też członkom ONZ i Radzie Bezpieczeństwa. Uprawnienia Zgromadzenia do przyjmowania zaleceń są ograniczone w art. 12 Karty NZ, zgodnie z którym nie powinno ono wydawać zaleceń odnoszących się do konfliktów rozpatrywanych przez Radę Bezpieczeństwa oraz w art. 2 Karty NZ, zakazującym interwencji ONZ w sprawach, które z istoty swej należą do kompetencji wewnętrznej któregokolwiek państwa. W praktyce, akty Zgromadzenia Ogólnego ONZ stanowiące „zalecenia" wydawane są w formie rezolucji, deklaracji lub decyzji. Znaczenie terminu „rezolucja", który nie pojawia się w Karcie, jest najbardziej kompleksowe i najłatwiej można je uznać za zbiorcze określenie sposobu wyrażania woli przez Zgromadzenie Ogólne. Poprzez rezolucje, Zgromadzenie Ogólne wydaje konkretne zalecenia, przekazuje decyzje, uwagi lub upomnienia[431].

Problematyka mocy wiążącej rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ jest szeroko prezentowana w doktrynie prawa międzynarodowego[432]. Co do zasady przyjmuje się, iż

---

[430] *Ibidem,* s. 99.

[431] Zob. E. Klein, S. Schmahl, *Ch. IV The General Assembly, Functions and Powers, Article 10* [w:] B. Simma *et al.* (eds), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I (3rd Edition)*, Oxford 2012.

[432] Zob. w szczególności International Law Association, *Final Report of the Committee. Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law;* B. Sloan, *The binding force of a recommendation of the general assembly of the United Nations,* „British Yearbook of International Law" 1948, vol. 25; D. Johnson, *The effect of resolutions of the General Assembly of the United Nations,* „British Yearbook of International Law" 1955, vol. 32; S. Schwebel, *The Effect of Resolutions of Resolutions of the U.N. General Assembly on Customary International Law,* „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law) 1979, vol. 73; G. Kerwin, *The Role of United Nations General Assembly Resolutions in Determining Principles of International Law in United States Courts,* „Duke Law Journal" 1983, vol. 32, nr 4; M. Öberg, *The Legal Effects of Resolutions of the UN Security Council and General Assembly in the Jurisprudence of the ICJ,* „The European Journal of International Law" 2005, vol. 16, nr 5; O. Asamoah, *The Legal Significance of the Declarations of the General Assembly of the United Nations*, Hague 1966; B. Cheng, *United Nations Resolutions on Outer Space: 'Instant' International Customary Law?…* [w:] B. Cheng, *Studies in International Space Law;* J. Menkes, *Prawny charakter rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ,* „Sprawy Międzynarodowe" 1978, nr 9; K. Skubiszewski, *Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ a powstanie prawa zwyczajowego,* „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo" 1987, nr 159.

rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ, które wykraczają poza zakres uprawnień wewnętrznych wobec samego ONZ, nie mają mocy wiążącej. Z punktu widzenia prawa międzynarodowego takie rezolucje są aktami prawnymi, które nie mogą tworzyć bezpośrednich zobowiązań prawnych. Wyrażany jest jednakże pogląd, że rezolucje przyjęte jednogłośnie lub w drodze konsensusu powinny być uznawane za prawnie wiążące *sensu stricto*, jeśli mają na celu ustanowienie zasad prawnych[433]. Ponadto wskazuje się, iż rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ mogą w określonych przypadkach stanowić dowód istniejącego prawa zwyczajowego, pomóc w kształtowaniu się tego prawa lub przyczynić się do powstania takiego prawa. Rezolucje nie tworzą *ipso facto* nowych zasad prawa zwyczajowego[434]. Znaczenie prawne rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ dla kształtowania się prawa zwyczajowego zostało również określone przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w sprawach *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*[435] oraz *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*[436].

Od powołania Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1945 r., Zgromadzenie Ogólne uchwaliło ponad 140 rezolucji, których przedmiotem były zagadnienia związane z przestrzenią kosmiczną. Rezolucje te zostały przedstawione w poniższej tabeli:

Tabela 1. Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ w przedmiocie przestrzeni kosmicznej

Lp.	Rok	Sygnatura	Nazwa	Przedmiot
1	1958	A/RES/1348 (XIII)	Question of the Peaceful Use of Outer Space	*Funkcjonowanie i działalność COPUOS*
2	1959	A/RES/1472 (XIV)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
3	1961	A/RES/1721 (XVI)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
4	1962	A/RES/1802 (XVII)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
5	1963	A/RES/1962 (XVIII)	Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space	*Deklaracja zasad*

[433] Zob. C. Tomuschat, *United Nations, General Assembly* [w:] R. Bernhardt (ed.), *Max Planck…*
[434] Zob. International Law Association, *Final Report…,* s. 55.
[435] Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Case Concerning the Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States)*, Merits, Judgment of 27 June 1986, ICJ Reports 1986, s. 89 – 91. Trybunał uznał, iż rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ „Deklaracja w sprawie zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współpracy między państwami" jest aktem przejawiającym istniejące prawo zwyczajowe.
[436] Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons,* Advisory Opinion of 8 July 1966, ICJ Reports 1996, s. 42 – 43. Trybunał odwołał się do tej samej deklaracji co w sprawie Nikragui.

6	1963	A/RES/1963 (XVIII)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
7	1965	A/RES/2130 (XX)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
8	1966	A/RES/2221 (XXI)	United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
9	1966	A/RES/2222 (XXI)	Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies	*Traktaty i ich stosowanie*
10	1966	A/RES/2223 (XXI)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
11	1967	A/RES/2345 (XXII)	Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space	*Traktaty i ich stosowanie*
12	1967	A/RES/2250 (S-V)	Postponement of the United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
13	1967	A/RES/2260 (XXII)	Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space	*Funkcjonowanie i działalność COPUOS*
14	1967	A/RES/2261 (XXII)	United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
15	1968	A/RES/2453 (XXIII)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
16	1969	A/RES/2600 (XXIV)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
17	1969	A/RES/2601 (XXIV)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
18	1970	A/RES/2733 (XXV) A	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
19	1970	A/RES/2733 (XXV) B	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
20	1970	A/RES/2733 (XXV) C	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
21	1970	A/RES/2733 (XXV) D	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
22	1971	A/RES/2777 (XXVI)	Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects	*Traktaty i ich stosowanie*
23	1971	A/RES/2778 (XXVI)	Convening the Working Group on Remote Sensing of the Earth by Satellites	*Funkcjonowanie i działalność COPUOS*
24	1971	A/RES/2779 (XXVI)	Preparation of an international treaty concerning the Moon	*Traktaty i ich stosowanie*
25	1971	A/RES/2776 (XXVI)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
26	1972	A/RES/2915 (XXVII)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*

27	1973	A/RES/3182 (XXVIII)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
28	1974	A/RES/3234 (XXIX)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
29	1974	A/RES/3235 (XXIX)	Convention on the Registration of Objects Launched into Outer Space	*Traktaty i ich stosowanie*
30	1975	A/RES/3388 (XXX)	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
31	1976	A/RES/31/8	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
32	1977	A/RES/32/196 A	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
33	1977	A/RES/32/195	Tenth anniversary of the entry into force of the Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies	*Traktaty i ich stosowanie*
34	1977	A/RES/32/196 B	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
35	1978	A/RES/33/16	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
36	1979	A/RES/34/67	Second United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
37	1979	A/RES/34/68	Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies	*Traktaty i ich stosowanie*
38	1979	A/RES/34/66	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
39	1980	A/RES/35/16	Enlargement of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space	*Funkcjonowanie i działalność COPUOS*
40	1980	A/RES/35/14	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
41	1980	A/RES/35/15	Second United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
42	1981	A/RES/36/35	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
43	1981	A/RES/36/97C	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
44	1982	A/RES/37/92	Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting	*Deklaracja zasad*
45	1982	A/RES/37/78 K	Monitoring of international disarmament agreements and strengthening of international security: proposal for the establishment of an international satellite monitoring agency	*Rozbrojenie*
46	1982	A/RES/37/89	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*

47	1982	A/RES/37/90	Second United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
48	1982	A/RES/37/91	Question on the review of the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects	*Traktaty i ich stosowanie*
49	1983	A/RES/38/70	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
50	1983	A/RES/38/80	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
51	1984	A/RES/39/96	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
52	1984	A/RES/39/59	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
53	1985	A/RES/40/162	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
54	1985	A/RES/40/87	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
55	1986	A/RES/41/53	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
56	1986	A/RES/41/64	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
57	1986	A/RES/41/65	Principles relating to remote sensing of the Earth from outer space	*Deklaracja zasad*
58	1986	A/RES/41/66	Question of the review of the Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space	*Traktaty i ich stosowanie*
59	1987	A/RES/42/33	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
60	1987	A/RES/42/68	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
61	1988	A/RES/43/56	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
62	1988	A/RES/43/70	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
63	1989	A/RES/44/112	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
64	1989	A/RES/44/46	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
65	1990	A/RES/45/55	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
66	1990	A/RES/45/72	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
67	1991	A/RES/46/33	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
68	1991	A/RES/46/45	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
69	1992	A/RES/47/67	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
70	1992	A/RES/47/68	Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space	*Deklaracja zasad*
71	1992	A/RES/47/57	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
72	1993	A/RES/48/39	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
73	1993	A/RES/48/74	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
74	1994	A/RES/49/33	Enlargement of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space	*Funkcjonowanie i działalność COPUOS*

75	1994	A/RES/49/34	International Cooperation in the peaceful uses of outer space including the question of the review of the Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies	*Traktaty i ich stosowanie*
76	1994	A/RES/49/74	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
77	1995	A/RES/50/69	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
78	1995	A/RES/50/27	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
79	1996	A/RES/51/122	Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries	*Deklaracja zasad*
80	1996	A/RES/51/123	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
81	1996	A/RES/51/44	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
82	1997	A/RES/52/37	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
83	1997	A/RES/52/56	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
84	1998	A/RES/53/45	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
85	1998	A/RES/53/76	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
86	1999	A/RES/54/53	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
87	1999	A/RES/54/67	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
88	1999	A/RES/54/68	Third United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
89	2000	A/RES/55/122	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
90	2000	A/RES/55/32	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
91	2001	A/RES/56/23	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
92	2001	A/RES/56/51	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
93	2002	A/RES/57/116	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
94	2002	A/RES/57/57	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
95	2003	A/RES/58/89	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
96	2003	A/RES/58/90	Review of the implementation of the recommendations of the Third United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
97	2003	A/RES/58/36	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
98	2003	A/RES/58/51	Towards a nuclear-weapon-free world: a new agenda	*Rozbrojenie*
99	2004	A/RES/59/115	Application of the concept of the "launching State"	*Traktaty i ich stosowanie*
100	2004	A/RES/59/116	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*

101	2004	A/RES/59/2	Review of the implementation of the recommendations of the Third United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
102	2004	A/RES/59/65	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
103	2005	A/RES/60/66	Transparency and confidence-building measures in outer space activities	*Współpraca międzynarodowa*
104	2005	A/RES/60/699	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
105	2005	A/RES/60/54	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
106	2006	A/RES/61/111	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
107	2006	A/RES/61/110	United Nations Platform for Space-based Information for Disaster Management and Emergency Response	*Program ONZ*
108	2006	A/RES/61/58	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
109	2006	A/RES/61/75	Transparency and confidence-building measures in outer space activities	*Współpraca międzynarodowa*
110	2007	A/RES/62/101	Recommendations on enhancing the practice of States and international intergovernmental organizations in registering space objects	*Traktaty i ich stosowanie*
111	2007	A/RES/62/217	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
112	2007	A/RES/62/20	Prevention of an arms race in outer space	*Rozbrojenie*
113	2007	A/RES/62/43	Transparency and confidence-building measures in outer space activities	*Współpraca międzynarodowa*
114	2008	A/RES/63/90	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
115	2009	A/RES/64/86	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
116	2010	A/RES/65/97	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
117	2011	A/RES/65/271	International Day of Human Space Flight	*Współpraca międzynarodowa*
118	2011	A/RES/66/71	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
119	2012	A/RES/67/113	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
120	2013	A/RES/68/75	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
121	2013	A/RES/68/50	Transparency and confidence-building measures in outer space activities	*Współpraca międzynarodowa*
122	2013	A/RES/68/74	Recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space	*Traktaty i ich stosowanie*
123	2014	A/RES/69/38	Transparency and confidence-building measures in outer space activities	*Współpraca międzynarodowa*
124	2014	A/RES/69/85	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*

125	2015	A/RES/70/82	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
126	2015	A/RES/70/230	Matters relating to activities under the United Nations Programme on Space Applications in 2016	*Program ONZ*
127	2015	A/RES/70/53	Transparency and confidence-building measures in outer space activities	*Współpraca międzynarodowa*
128	2016	A/RES/71/90	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
129	2017	A/RES/72/77	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
130	2017	A/RES/72/78	Declaration on the fiftieth anniversary of the Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies	*Traktaty i ich stosowanie*
131	2017	A/RES/72/79	Consideration of the fiftieth anniversary of the United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space	*Konferencja ONZ*
132	2018	A/RES/73/6	Fiftieth anniversary of the first United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space: space as a driver of sustainable development	*Konferencja ONZ*
133	2018	A/RES/73/91	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
134	2019	A/RES/74/82	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
135	2020	A/RES/75/92	Continuity of the work of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its subsidiary bodies	*Funkcjonowanie i działalność COPUOS*
136	2021	A/RES/76/3	The "Space2030" Agenda: space as a driver of sustainable development	*Program ONZ*
137	2021	A/RES/76/76	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
138	2022	A/RES/77/121	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
139	2022	A/RES/77/120	Space and global health	*Program ONZ*
140	2023	A/RES/78/72	International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space	*Współpraca międzynarodowa*
141	2024	A/RES/79/1	Pact for the Future	*Współpraca międzynarodowa*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji udostępnionych przez Biuro ONZ do spraw Przestrzeni Kosmicznej.

Spośród ponad 140 rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ dotyczących przestrzeni kosmicznej, ponad 70 odnosiło się do współpracy międzynarodowej. 28 rezolucji dotyczyło problematyki rozbrojenia, w 14 rezolucjach podjęto kwestie traktatów kosmicznych, 11 rezolucji związanych było z organizacją konferencji, 6 rezolucji dotyczyło funkcjonowania i

działalności COPUOS, a 4 rezolucje związane były z poszczególnymi działaniami ONZ, które obejmowały także kosmos takimi jak m.in. *Space and global health* oraz *Space2030 Agenda,*

W tzw. erze rezolucji ONZ (lata 1982 – 1996) państwa, po niepowodzeniu MOON, zdecydowały się na wybór niewiążącej formy rezolucji przyjmowanych na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ jako instrumentu kształtowania zasad działalności kosmicznej państw. Wśród rezolucji przyjętych w tym okresie warto zwrócić uwagę na rezolucje dotyczące wykorzystania satelitów dla bezpośredniego przekazu telewizyjnego[437], teledetekcji[438], używania napędów jądrowych w przestrzeni kosmicznej[439] oraz użytkowania przestrzeni kosmicznej ukierunkowanego na korzyści i interesy wszystkich państw, a w szczególności potrzeby państw rozwijających się[440]. Rezolucje przyjmowane po 1996 r. mają natomiast charakter rezolucji interpretujących prawo kosmiczne. Warto zwrócić szczególną uwagę na rezolucje dotyczące: stosowania pojęcia „państwa wypuszczającego"[441], praktyki państw i organizacji międzyrządowym w zakresie rejestracji obiektów kosmicznych[442] oraz zachęcającą państwa do przyjęcia określonych rozwiązań w krajowych porządkach prawnych[443].

1.2.Zasady regulujące wykorzystanie przez państwa sztucznych satelitów Ziemi do celów międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego

Przyjęcie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ zasad DBS symbolicznie oznacza koniec opracowywania prawnie wiążących zasad dotyczących działalności państw w przestrzeni kosmicznej. Po raz pierwszy od 1963 r. postęp w rozwoju prawa kosmicznego w COPUOS

[437] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 1982 r., *Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting,* A/RES/37/92.
[438] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 3 grudnia 1986 r., *Principles relating to remote sensing of the Earth from outer space*, A/RES/41/65.
[439] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1992 r., *Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space*, A/RES/47/68.
[440] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1996 r., *Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries*, A/RES/51/122.
[441] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 2004 r., *Application of the concept of the "launching State",* A/RES/59/115.
[442] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 17 grudnia 2007 r., *Recommendations on enhancing the practice of States and international intergovernmental organizations in registering space objects*, A/RES/62/101
[443] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 11 grudnia 2013 r., *Recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space*, A/RES/68/74.

można było osiągnąć jedynie za pomocą rezolucji, a nie traktatu. Trend ten utrzymuje się nadal w zakresie spraw dotyczących przestrzeni kosmicznej[444].

Państwa zwróciły uwagę na problemy komunikacji satelitarnej już w trakcie prac nad OST. Niektóre państwa uważały, że należy włączyć do traktatu postanowienia dotyczące łączności z wykorzystaniem przestrzeni kosmicznej, co wymagałyby uregulowania aspektów technicznych i treści nadawanych programów. Postanowień takich nie zamieszczono w traktacie, jednak zawarto w nim odniesienie do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ potępiającej propagandę. Równolegle z przyjęciem OST, w rezolucji 2222 (XXI) Zgromadzenie Ogólne zwróciło się do COPUOS o zbadanie „różnych implikacji komunikacji kosmicznej". Ponad 15 lat dyskusji na forum COPUOS w tym zakresie zakończyło się przyjęciem w 1982 r. rezolucji w postaci zasad DBS. Podczas rozmów dotyczących wykorzystywania satelitów do przekazu telewizyjnego nie osiągnięto konsensusu na forum COPUOS, co wynikało z poważnej różnicy zdań odnośnie do głównych aspektów związanych z transmisją telewizyjną za pośrednictwem satelitów. Poważne kontrowersje dotyczyły kwestii rzekomego braku możliwości pogodzenia atrybutu suwerenności państwa i wolności informacji. Rzecznicy poszanowania suwerenności państwowej nie mogli zaakceptować nieregulowanych transmisji zagranicznych programów na swoim terytorium, natomiast zwolennicy drugiego stanowiska podkreślali prawo do swobodnej wymiany informacji i idei[445]. Rezolucja została ostatecznie przyjęta 10 grudnia 1982 r.; 107 państw zagłosowało za jej uchwaleniem, 13 przeciw oraz 13 wstrzymało się od głosu.

Rezolucja w sprawie zasad DBS składa się z preambuły oraz zasad, które zostały zawarte w aneksie. Ma ona zastosowanie do „wykorzystywania przez państwa sztucznych satelitów Ziemi do międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego". Satelitarna usługa nadawcza jest to usługa polegająca na transmisji za pomocą satelitów do odbioru przez ogół społeczeństwa, zarówno za pomocą prostych instalacji domowych (odbiór indywidualny), jak i za pomocą bardziej złożonych urządzeń odbiorczych (odbiór zbiorowy)[446]. Należy podkreślić, że w preambule wyrażono wiarę, iż „ustanowienie zasad międzynarodowej bezpośredniej transmisji telewizyjnej przyczyni się do wzmocnienia współpracy

[444] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III. DBS Principles. RS Principles, NPS Principles, SB Declaration, LS Resolution, RegPract Resolution, NatLeg Resolution, COPUOS SDM Guidelines*, Berlin 2015, s. 6.
[445] *Ibidem*, s. 7.
[446] *Ibidem*, s. 18.

międzynarodowej w tej dziedzinie oraz do realizacji celów i zasad Karty Narodów Zjednoczonych".

Aneks do rezolucji, zawierający zasady wykorzystywania przez państwa satelitów do międzynarodowego przekazu telewizyjnego podzielony został na dziesięć obszarów (zasad), w ramach których wyodrębniono paragrafy. W postanowieniach dotyczących zasady A (cele i zadania) wskazano, iż działalność w dziedzinie międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną powinna być prowadzona w sposób zgodny z suwerennymi prawami państw, w tym z zasadą nieinterwencji, a także z prawem każdego do poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji i idei, przewidzianym w odpowiednich dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Postanowienie to odnosi się do wspomnianych wyżej odmiennych stanowisk prezentowanych podczas prac COPUOS i problemu relacji między zasadą suwerenności państwa i wolnością informacji. Wskazano w nich w tym kontekście na rolę zasad suwerenności oraz nieinterwencji. W kolejnych paragrafach określono, iż działalność w dziedzinie międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną powinna sprzyjać swobodnemu rozpowszechnianiu i wzajemnej wymianie informacji i wiedzy w dziedzinie kultury i nauki, pomagać w rozwoju oświatowym, społecznym i gospodarczym, zwłaszcza w krajach rozwijających się. Powinna też przyczyniać się do wzrostu jakość życia wszystkich narodów i zapewniać wypoczynek z należytym poszanowaniem politycznej i kulturalnej integralności państw, a także powinna być prowadzona w sposób zgodny z rozwojem wzajemnego zrozumienia oraz umacnianiem przyjaznych stosunków i współpracy między wszystkimi państwami i narodami w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. W myśl zasady B, działalność w dziedzinie międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną powinna być prowadzona zgodnie z prawem międzynarodowym, w tym z Kartą Narodów Zjednoczonych, OST, odpowiednimi postanowieniami Międzynarodowej Konwencji Telekomunikacyjnej i jej Regulaminu radiokomunikacyjnego oraz międzynarodowymi instrumentami dotyczącymi przyjaznych stosunków i współpracy między państwami oraz praw człowieka.

Inne znaczenie ma zawarta w rezolucji DBS zasada C, zgodnie z którą każde państwo ma równe prawo do prowadzenia działalności w dziedzinie międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną oraz do zezwalania na taką działalność osobom i podmiotom podlegającym jego jurysdykcji. Wszystkie państwa i narody mają prawo i powinny czerpać korzyści z takiej działalności. Dostęp do technologii w tej dziedzinie powinien być

możliwy dla wszystkich państw bez dyskryminacji, na warunkach wspólnie uzgodnionych przez wszystkie zainteresowane strony. Biorąc pod uwagę fakt, iż prawo międzynarodowe, w tym OST, ma zastosowanie do działalności będącej przedmiotem rezolucji, to postanowienie to potwierdza że bezpośrednie nadawanie satelitarne jest objęte wolnością określoną w art. I OST. Jednocześnie swoboda ta nie jest ograniczona do określonego państwa lub grupy państw, ale ma powszechne zastosowanie. Tak długo, jak działalność jest zgodna z obowiązującym prawem, każde państwo może swobodnie podejmować lub zezwalać na działalność DBS. W odniesieniu do działalności prowadzonej przez osoby lub podmioty prywatne, państwo ma nie tylko prawo, ale także obowiązek zezwalania i stałego nadzorowania takiej działalności zgodnie z art. VI OST[447].

W zakresie współpracy międzynarodowej, zasada D rezolucji wskazuje, iż działalność w dziedzinie międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną powinna opierać się na współpracy międzynarodowej i zachęcać do niej. Współpraca taka powinna być przedmiotem odpowiednich uzgodnień. Szczególną uwagę należy zwrócić na potrzeby krajów rozwijających się w zakresie korzystania przez nie z międzynarodowej bezpośredniej transmisji telewizyjnej drogą satelitarną w celu przyspieszenia ich rozwoju narodowego. Podczas prac nad rezolucją, Stany Zjednoczone i Związek Radziecki wskazywały różne aspekty współpracy międzynarodowej w obszarze działań nadawania satelitarnego. ZSRR zwracał uwagę nie na współpracę w faktycznym prowadzeniu działalności DBS jako takiej, ale raczej na aspekty współpracy technicznej, prawnej i organizacyjnej. Stany Zjednoczone natomiast podkreślały, iż międzynarodowa współpraca między nadawcami i regionalnymi stowarzyszeniami nadawców powinna być uznana za pożądaną i promowana. Twierdziły również, że państwa oraz organizacje międzynarodowe i regionalne powinny współpracować w celu pomocy innym narodom, zwłaszcza krajom rozwijającym się. Omawiano również kwestię współpracy międzynarodowej w odniesieniu do jej funkcji jako wspierania interesów krajów rozwijających się. Odniesiono się do istniejącej współpracy dwustronnej, a także możliwości budowania potencjału pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych w dziedzinie zastosowań i technik istotnych dla działań DBS[448].

Kolejne zasady zawarte w rezolucji DBS dotyczą w szczególności pokojowego rozstrzygania sporów (zasada E) oraz zasady odpowiedzialności, zgodnie z którą państwa

[447] *Ibidem*, s. 43.
[448] *Ibidem*, s. 47-48.

ponoszą międzynarodową odpowiedzialność za działania w dziedzinie DBS podejmowane przez nie lub pod ich jurysdykcją oraz za zgodność takich działań z zasadami określonymi w rezolucji (zasada F).

Istotne znaczenie w zakresie współpracy międzynarodowej mają zasady G – J. Każde państwo nadawcze lub odbiorcze w ramach międzynarodowej usługi bezpośredniego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną ustanowionej między nimi, do którego zwróci się o to jakiekolwiek inne państwo nadawcze lub odbiorcze w ramach tej samej usługi, powinno niezwłocznie rozpocząć konsultacje z państwem wnioskującym w sprawie swojej działalności w dziedzinie międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną, bez uszczerbku dla innych konsultacji, które państwa te mogą podjąć z jakimkolwiek innym państwem w tej sprawie (zasada G). Zasada ta powiązana jest z zasadą J, zgodnie z którą państwo, które zamierza ustanowić lub zezwolić na ustanowienie międzynarodowej usługi bezpośredniego przekazu satelitarnego, niezwłocznie powiadamia o tym zamiarze proponowane państwo lub państwa odbiorcze i niezwłocznie przystępuje do konsultacji z każdym z tych państw, które zwróciło się o ich przeprowadzenie. Zasada G ustanawia zatem obowiązek rozpoczęcia konsultacji i prawo do domagania się takich konsultacji, który dotyczy państw, uczestniczących w tej samej usłudze DBS. Dotyczy ona konsultacji w ramach już ustanowionej międzypaństwowej usługi satelitarnego bezpośredniego przekazu telewizyjnego, natomiast zasada J odnosi się do zamiaru ustanowienia takiej usługi w przyszłości[449]. Zasada H rezolucji DBS dotyczy natomiast praw autorskich i pokrewnych. Bez uszczerbku dla odpowiednich uregulowań prawa międzynarodowego, państwa powinny współpracować na zasadzie dwustronnej i wielostronnej w celu ochrony praw autorskich i praw pokrewnych w drodze odpowiednich porozumień między zainteresowanymi państwami lub właściwymi podmiotami prawnymi działającymi w ramach ich jurysdykcji. Podejmując taką współpracę powinny zwracać szczególną uwagę na interesy krajów rozwijających się w zakresie korzystania z bezpośredniej transmisji telewizyjnej w celu przyspieszenia ich rozwoju narodowego. Kolejno, zasada I nakłada na państwa obowiązek informacyjny stanowiąc, iż w celu popierania współpracy międzynarodowej w pokojowym badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej państwa prowadzące lub zezwalające na działalność w dziedzinie międzynarodowego bezpośredniego przekazu telewizyjnego przez satelitę powinny w możliwie najszerszym zakresie informować Sekretarza Generalnego ONZ o charakterze takiej działalności. Po otrzymaniu tych informacji Sekretarz Generalny niezwłocznie i skutecznie

[449] *Ibidem*, s. 64.

przekazuje je odpowiednim wyspecjalizowanym agencjom, jak również opinii publicznej i międzynarodowej społeczności naukowej.

Rezolucja w zakresie zasad DBS jest często krytykowana za anachroniczne i problematyczne podejście do zagadnienia międzynarodowego przekazu telewizyjnego drogą satelitarną[450]. Wskazuje się, że rezolucja ta „wydaje się podążać niewłaściwą drogą" ponieważ nie docenia koncepcji swobodnego przepływu informacji, jej znaczenia i dynamiki we współczesnym świecie. Krytyka ta dotyczy również tego, że w uregulowaniach nadmiernie podkreślono rolę państwa w kontroli sygnałów nadawczych na jego terytorium[451].

1.3.Zasady dotyczące teledetekcji Ziemi z przestrzeni kosmicznej

Sprawa teledetekcji Ziemi została wspomniana przez Podkomitet Prawny COPUOS po raz pierwszy w 1972 r.[452], co było związane z wypuszczeniem pierwszego amerykańskiego satelity w ramach programu *Earth Resources Satellites Program* (Landsat 1). Jego celem było „ustanowienie i wykonanie strategii pozyskiwania danych która zapewnia powtarzalne pozyskiwanie obserwacji nad masą lądową Ziemi, granic przybrzeżnych i raf koralowych"[453]. Wskazuje się, iż Landsat był niezaprzeczalnie katalizatorem dyskusji na temat prawnych aspektów teledetekcji w Organizacji Narodów Zjednoczonych i przyczynił się do ewolucji zasad w tym zakresie[454]. Pierwsze projekty zasad dotyczących teledetekcji ziemi zostały złożone w formie projektu traktatu przez Brazylię[455] i Argentynę[456]. Następnie, Francja[457], ZSRR[458] oraz Stany Zjednoczone[459] złożyły swoje projekty, nie używając w nich jednakże terminu „traktat", decydując się na określenie „*draft principles*". W 1976 r. Podkomitet Prawny przedstawił projekt pięciu zasad dotyczących implikacji prawnych teledetekcji Ziemi z

[450] Zob. F. Koppensteiner, *The 1982 UN Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting* [w:] I. Marboe (ed.), *op. cit*., s. 171.
[451] *Ibidem,* s. 181.
[452] Zob. Report of the Legal Sub-Committee on. the Work of Its Eleventh Session, A/AC.105/101.
[453] Zob. U.S. Geological Survey, *Landsat: A Global Land-Observing Program,* dostępny pod adresem: https://pubs.usgs.gov/fs/2003/0023/report.pdf (dostęp: 3 stycznia 2024 r.).
[454] J. I. Gabrynowicz, *The UN Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space and Soft Law* [w:] I. Marboe (ed.), *op. cit*., s. 185.
[455] Zob. Proposal on Treaty on remote sensing of natural resources by satellites, A/AC.105/122.
[456] Zob. draft international agreement on activities carried out through remote-sensing satellite surveys of earth resources, A/AC.105/C.2/L.73.
[457] Zob. Draft principles governing remote sensing of Earth resources from outer space, A/AC.105/L.69.
[458] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 99
[459] Zob. Legal Implications of Remote Sensing of the Earth from Space, United States working paper on the development of additional guidelines, A/AC.105/C.2/L.103.

przestrzeni kosmicznej[460], których zestawienie rok później poszerzono do projektu jedenastu zasad[461]. Jednakże, dopiero w 1986 r. po ponad dekadzie negocjacji bez osiągnięcia żadnego rzeczywistego porozumienia specjalny zespół roboczy w Podkomitecie Prawnym sfinalizował projekt zestawu piętnastu zasad, które zostały przyjęte w 1986 r. bez głosowania na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ, po tym jak COPUOS osiągnął konsensus w sprawie projektu[462].

Wyrażany jest pogląd, że „fakt, że przyjęcie Zasad zajęło około piętnastu lat, świadczy o silnej potrzebie znalezienia kompromisu wśród państw członkowskich"[463]. Podobnie jak zasady DBS, zasady dotyczące. teledetekcji składają się z preambuły oraz zasad, które zostały umieszczone w aneksie.

Dla celów zasad RS, teledetekcja (*remote sensing)* oznacza detekcję powierzchni Ziemi z przestrzeni kosmicznej poprzez wykorzystanie właściwości fal elektromagnetycznych emitowanych, odbijanych lub rozpraszanych przez wykrywane obiekty, w celu poprawy zarządzania zasobami naturalnymi, użytkowania gruntów i ochrony środowiska (zasada I lit. a). Warto zaznaczyć, iż definicja ta ogranicza zakres stosowania zasad do teledetekcji dokonywanej z przestrzeni kosmicznej, zatem nie dotyczy obrazowania dokonywanego z samolotów, helikopterów czy dronów. Ponadto wskazano, że ma być dokonywana „w celu poprawy zarządzania zasobami naturalnymi, użytkowania gruntów i ochrony środowiska", co oznacza, że zasady te będą dotyczyły wyłącznie zastosowań pozamilitarnych.

W deklaracji zasad dotyczących teledetekcji podkreślono konieczność współpracy międzynarodowej między państwami, o czym świadczy uwzględnienie sprawy współpracy w postanowieniach dotyczących wszystkich zasad zawartych w rezolucji (z wyłączeniem zasady I zawierającej definicje).

Zgodnie z zasadą II, teledetekcja powinna być prowadzona dla dobra i w interesie wszystkich państw, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego, społecznego lub naukowo-technicznego, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb krajów rozwijających się. Ponadto, powinna być prowadzona zgodnie z prawem międzynarodowym, w tym Kartą Narodów Zjednoczonych, Traktatem w sprawie zasad regulujących działalność państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami

[460] Zob. Report of the Legal Sub-Committee on the Work of its Fifteenth Session, A/AC.105/171.
[461] Zob. Report of the Legal Subcommittee on the Work of its Sixteenth Session, A/AC.105/196.
[462] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 87.
[463] *Ibidem.*

niebieskimi, oraz odpowiednimi instrumentami Międzynarodowego Związku Telekomunikacyjnego (zasada III).

Treść zasady II i II została pośrednio powtórzona w postanowieniach zasady IV, zgodnie z którą działalność teledetekcyjna powinna być prowadzona zgodnie z zasadami zawartymi w artykule I OST, który w szczególności stanowi, że badania i użytkowanie przestrzeni kosmicznej są prowadzone dla dobra i w interesie wszystkich państw, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego lub naukowego, oraz określa zasadę wolności badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej na zasadzie równości. Działalność tę należy prowadzić z poszanowaniem zasady pełnej i stałej suwerenności wszystkich państw i narodów nad ich własnymi bogactwami i zasobami naturalnymi, z należytym uwzględnieniem praw i interesów, zgodnie z prawem międzynarodowym, innych państw oraz podmiotów podlegających ich jurysdykcji. Takie działania nie mogą być prowadzone w sposób szkodzący uzasadnionym prawom i interesom państwa, którego dotyczą.

Państwa, prowadząc działalność teledetekcyjną, powinny promować w niej międzynarodową współpracę umożliwiając innym państwom uczestniczenie w tej działalności. Uczestnictwo takie powinno opierać się na sprawiedliwych i wzajemnie akceptowalnych warunkach (zasada V). W celu zmaksymalizowania dostępności korzyści płynących z działalności teledetekcyjnej, zachęcono państwa, aby w drodze porozumień lub innych uzgodnień, ustanowić i prowadzić stacje gromadzenia i przechowywania danych oraz urządzeń do ich przetwarzania i interpretacji, w szczególności w ramach porozumień lub uzgodnień regionalnych, tam gdzie jest to wykonalne (zasada VI). Ponadto, państwa uczestniczące w działaniach teledetekcyjnych powinny udostępnić pomoc techniczną innym zainteresowanym państwom na wzajemnie uzgodnionych warunkach (zasada VII). Rola ONZ i jej odpowiednich agencji, polegać ma na promowaniu współpracy międzynarodowej w zakresie pomocy technicznej i koordynacji w dziedzinie teledetekcji (zasada VIII). Zasada IX zasad RS dotyczy obowiązku poinformowania Sekretarza Generalnego ONZ o rozpoczęciu prowadzenia przez państwo programu teledetekcji. Państwa powinny też udostępnić wszelkie inne istotne informacje, w możliwie najszerszym zakresie, na wniosek każdego innego państwa, w szczególności każdemu kraju rozwijającemu się, którego dotyczy program.

W myśl zasady X, teledetekcja Ziemi powinna sprzyjać ochronie środowiska naturalnego. W tym celu, państwa uczestniczące w działalności teledetekcyjnej, które uzyskały dzięki niej informacje mogące zapobiec jakiemukolwiek zjawisku szkodliwemu dla środowiska

naturalnego Ziemi, powinny udostępniać takie informacje zainteresowanym państwom. Teledetekcja Ziemi powinna również sprzyjać ochronie ludzkości przed klęskami żywiołowymi. Państwa, które zidentyfikowały posiadane przez siebie przetworzone dane i przeanalizowane informacje, które mogą być użyteczne dla państw dotkniętych klęskami żywiołowymi lub mogących być dotkniętych zbliżającymi się klęskami żywiołowymi, powinny przekazać takie dane i informacje zainteresowanym państwom tak szybko, jak to możliwe (zasada XI).

Niezwłocznie po uzyskaniu danych pierwotnych i danych przetworzonych dotyczących terytorium podlegającego jurysdykcji określonego państwa, powinno ono mieć do nich dostęp na niedyskryminacyjnych zasadach i po rozsądnych kosztach. Państwo, którego dotyczy teledetekcja, powinno uzyskać również dostęp do przeanalizowanych informacji dotyczących terytorium podlegającego jego jurysdykcji, znajdujących się w posiadaniu jakiegokolwiek państwa uczestniczącego w działalności teledetekcyjnej, na takich samych zasadach i warunkach, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb i interesów krajów rozwijających się (zasada XII). Zgodnie natomiast z zasadą XIII, w celu popierania i zacieśniania współpracy międzynarodowej, w szczególności w odniesieniu do potrzeb krajów rozwijających się, państwo prowadzące teledetekcję Ziemi z przestrzeni kosmicznej powinno, na jego wniosek, rozpocząć konsultacje z państwem, którego terytorium jest poddawane teledetekcji, w celu udostępnienia możliwości uczestnictwa i zwiększenia wzajemnych korzyści z tego wynikających.

Kwestia odpowiedzialności państw została uwzględniona w zasadzie XIV, zgodnie z którą państwa wykorzystujące satelity teledetekcyjne ponoszą międzynarodową odpowiedzialność za swoją działalność i zapewniają, że działalność ta jest prowadzona zgodnie z zasadami i normami prawa międzynarodowego, niezależnie od tego, czy działalność ta jest prowadzona przez podmioty rządowe lub pozarządowe, czy też za pośrednictwem organizacji międzynarodowych, których państwa te są członkami, bez uszczerbku dla stosowania norm prawa międzynarodowego dotyczących odpowiedzialności państwa za działalność teledetekcyjną. Wszelkie spory wynikające ze stosowania zasad RS będą rozstrzygane w drodze ustanowionych procedur pokojowego rozstrzygania sporów (zasada XV).

W doktrynie wskazuje się, że w 1986 r. zasady dotyczące teledetekcji nie miały charakter innowacyjnego w dziedzinie prawa kosmicznego, ale ustanowiły zasady międzynarodowej dystrybucji danych w czasie, gdy ich transgraniczny przepływ dopiero się

kształtował. Ograniczając swój cel do teledetekcji zasobów naturalnych i środowiska oraz promując dystrybucję danych, zasady te nie uwzględniały istotnych z punktu widzenia XXI w. zagadnień takich jak prywatność, własność intelektualna i przemysłowa oraz sprawy granicy między swobodnym przepływem informacji a interesami bezpieczeństwa. Wskazuje się, jednak, że zasady te osiągnęły zakładany cel ze względu na utrwalenie faktu, iż teledetekcja z kosmosu jest dozwolona bez uprzedniej zgody państwa, którego dane dotyczą. Stworzyły one również podstawy dla dalszych ustaleń dotyczących współpracy w zakresie wymiany i udostępniania danych[464].

1.4.Zasady dotyczące wykorzystanie źródeł energii jądrowej w przestrzeni kosmicznej

Wypadek radzieckiego satelity Kosmos 954 w 1978 r. spowodował, że w społeczności międzynarodowej dostrzeżono potrzebę zajęcia się zagrożeniami związanymi z potencjalnymi wypadkami pojazdów kosmicznych wyposażonych w napędy jądrowe[465]. W związku z tym wypadkiem, ambasador Kanady stwierdził przed Podkomitetem Naukowo-Technicznym COPUOS, iż „wykorzystanie tej techniki w przestrzeni kosmicznej wymaga specjalnych środków ostrożności i specjalnego systemu współpracy międzynarodowej, mającego na celu zapewnienie bezpieczeństwa i integralności środowiska ludzkiego”[466]. Zaproponował też przegląd wszystkich istniejących międzynarodowych porozumień dotyczących broni jądrowej, twierdząc, że są one niewystarczające, aby skutecznie zapobiegać skażeniu radiologicznemu środowiska ziemskiego w wyniku wypadków lub innych incydentów z udziałem statków kosmicznych z napędem jądrowym. Był on zdania, że konieczne jest zawarcie specjalnego traktatu regulującego wykorzystanie napędu jądrowego w przestrzeni kosmicznej[467]. W rezultacie Podkomitet Naukowo-Techniczny zalecił utworzenie grupy roboczej do spraw zbadania technicznych aspektów napędów jądrowych w celu zapewnienia ich bezpiecznego i odpowiedzialnego stosowania, w szczególności w związku z obawami wyrażanymi przez kraje rozwijające się, że ich władze nie będą miały wystarczających zasobów, aby rozwiązać

[464] S. Kaiser, *Time for Improvement: The 1986 UN Remote Sensing Principles in the Information Age,* „Proceedings of the International Institute of Space Law” vol. 50, 2016, s. 374.
[465] D. Porras, *The United Nations Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space: the Significance of a Soft Law Instrument after nearly 20 Years in Force* [w:] I. Marboe (ed.), *op. cit*., s. 210.
[466] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 200.
[467] *Ibidem.*

problemy z napędami jądrowymi rozbitymi na ich terytorium[468]. Podczas sesji Podkomitetu Prawnego COPUOS zalecono dokonanie przeglądu wykorzystania energii jądrowej w przestrzeni kosmicznej w celu zalecenia koniecznych środków prawnych, koncentrując przegląd na środkach bezpieczeństwa, powiadamianiu i pomocy w nagłych wypadkach[469]. Po blisko 14 latach prac w grupach roboczych oraz na forum obu podkomitetów COPUOS, Komitet ustalił w drodze konsensusu zasady NPS w czerwcu 1992 r. Następnie, w grudniu 1992 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję 47/68 „Zasady dotyczące wykorzystania źródeł energii jądrowej w przestrzeni kosmicznej", bez głosowania.

Rezolucja NPS składa się z preambuły oraz jedenastu zasad. W preambule Zgromadzenie Ogólne uznało, że w przypadku niektórych misji w przestrzeni kosmicznej wykorzystywanie jądrowych źródeł energii jest szczególnie odpowiednie lub niezbędne ze względu na ich zwartość, długą żywotność i inne cechy. Stwierdzono również, iż wykorzystanie tych źródeł w przestrzeni kosmicznej powinno opierać się na dokładnej ocenie bezpieczeństwa, w tym probabilistycznej analizie ryzyka, ze szczególnym naciskiem na zmniejszenie ryzyka przypadkowego narażenia ludności na szkodliwe promieniowanie lub materiały radioaktywne, co wymaga stworzenia zbioru zasad zawierających cele i wytyczne zapewnienia bezpiecznego wykorzystania jądrowych źródeł energii w przestrzeni kosmicznej. W preambule zaznaczono również, iż zasady NPS mają zastosowanie do jądrowych źródeł energii w przestrzeni kosmicznej przeznaczonych do wytwarzania energii elektrycznej na pokładzie obiektów kosmicznych w celach niepropulsywnych, które ze względu na charakterystykę zasadniczo porównywalną z charakterystyką systemów używanych i misji wykonywanych w czasie przyjmowania zasad. Wskazano również na konieczność przyszłej ich rewizji w związku z nowymi się zastosowaniami energii jądrowej i zmianami wprowadzanymi do międzynarodowych zaleceń dotyczących ochrony radiologicznej.

Podobnie jak w przypadku zasad DBS i zasad RS, także w odniesieniu do zasad NPS stwierdzono, że działania obejmujące wykorzystanie źródeł energii jądrowej w przestrzeni kosmicznej powinny być prowadzone zgodnie z prawem międzynarodowym, w tym w szczególności z Kartą Narodów Zjednoczonych i OST (zasada 1). Zasada 2 dotyczy posłużenia się w rezolucji terminami takimi jak jak: „państwo wypuszczające", „przewidywalna", czy „wszelkie możliwe".

[468] Report of the Scientific and Technical Sub-Committee on the Work of Its Fifteenth Session, A/AC.105/216.
[469] Report of the Legal Sub-Committee on the Work of Its Seventeenth Session, A/AC.105/218.

Zasada 3 zawiera wytyczne i kryteria związane z bezpiecznym wykorzystywaniem napędów jądrowych. Stwierdzono, iż w celu zminimalizowania ilości materiałów radioaktywnych w przestrzeni kosmicznej i związanego z tym ryzyka, wykorzystanie jądrowych źródeł energii w przestrzeni kosmicznej powinno być ograniczone do tych misji kosmicznych, które nie mogą być w rozsądny sposób obsługiwane przez inne źródła energii. W ramach tej zasady zawarto wytyczne wskazujące w szczególności, iż państwa wypuszczające w przestrzeń kosmiczną obiekty kosmiczne z jądrowymi źródłami energii na pokładzie powinny podjąć starania w celu ochrony osób, populacji i biosfery przed zagrożeniami radiologicznymi. Projektowanie i użytkowanie obiektów kosmicznych z jądrowymi źródłami energii na pokładzie powinno zapewniać, z wysokim stopniem pewności, że zagrożenia, w przewidywalnych okolicznościach operacyjnych lub przypadkowych, są utrzymywane poniżej dopuszczalnych poziomów. Uznano, że reaktory jądrowe mogą być używane w misjach międzyplanetarnych, na takich orbitach, na których czas życia orbitalnego jest wystarczająco długi, aby umożliwić wystarczający rozpad produktów rozszczepienia zbliżony do poziomu aktywności aktynowców oraz na niskich orbitach okołoziemskich, jeśli są przechowywane na odpowiednio wysokich orbitach, po zakończeniu operacyjnej części misji. Generatory radioizotopowe mogą być natomiast wykorzystywane w misjach międzyplanetarnych i innych misjach opuszczających pole grawitacyjne Ziemi. Mogą być również wykorzystywane na orbicie okołoziemskiej, jeśli po zakończeniu operacyjnej części misji są przechowywane na wysokiej orbicie. W każdym przypadku konieczna jest ostateczna ich utylizacja.

W myśl zasady 4 państwa wypuszczające obiekty kosmiczne powinny zapewnić przeprowadzanie dokładnej i wszechstronnej oceny bezpieczeństwa, która obejmuje wszystkie istotne fazy misji i dotyczy wszystkich zaangażowanych systemów, w tym środków wynoszenia na orbitę, platformy kosmicznej, źródła energii jądrowej i jego wyposażenia oraz środków kontroli i komunikacji między Ziemią a przestrzenią kosmiczną. Zgodnie z zasadą 5 państwa wypuszczające obiekty kosmiczne ze źródłami energii jądrowej na pokładzie powinny poinformować w odpowiednim czasie zainteresowane państwa, w przypadku, gdy ten obiekt kosmiczny działa wadliwie i istnieje ryzyko ponownego przemieszczenia materiałów radioaktywnych na Ziemię. Zasada ta określa także format takiej informacji oraz jej treść. Państwa przekazujące te informacje, w takim zakresie, w jakim jest to praktycznie możliwe, niezwłocznie odpowiadają na wnioski innych państw o dalsze informacje lub konsultacje (zasada 6).

Po otrzymaniu zawiadomienia o przewidywanym ponownym wejściu w atmosferę ziemską obiektu kosmicznego mającego na pokładzie źródło energii jądrowej i jego części składowe, wszystkie państwa posiadające urządzenia do monitorowania i śledzenia przestrzeni kosmicznej, w ramach współpracy międzynarodowej, zgodnie z zasadą 7, powinny przekazać Sekretarzowi Generalnemu ONZ i zainteresowanemu państwu odpowiednie posiadane informacje na temat wadliwie działającego obiektu kosmicznego ze źródłem energii jądrowej na pokładzie, tak szybko, jak to możliwe, aby umożliwić państwom, które mogą być dotknięte tym zdarzeniem, ocenę sytuacji i podjęcie wszelkich środków zapobiegawczych uznanych za konieczne. Po ponownym wejściu w atmosferę ziemską obiektu kosmicznego ze źródłem energii jądrowej na pokładzie i jego elementami, państwo wypuszczające obiekt powinno bezzwłocznie zaoferować, i jeżeli zażąda tego państwo poszkodowane, bezzwłocznie zapewnić niezbędną pomoc w celu wyeliminowania rzeczywistych i możliwych szkodliwych skutków, w tym pomoc w określeniu lokalizacji obszaru uderzenia źródła energii jądrowej w powierzchnię Ziemi, w wykryciu ponownie wprowadzonego materiału oraz w przeprowadzeniu operacji odzyskiwania lub oczyszczania. Państwa inne niż państwo wypuszczające obiekt kosmiczny, dysponujące odpowiednimi możliwościami technicznymi oraz organizacje międzynarodowe mające takie możliwości techniczne powinny również zapewnić, w możliwym zakresie, niezbędną pomoc na wniosek państwa dotkniętego negatywnymi skutkami takich zdarzeń,

Kwestia odpowiedzialności, określona w zasadzie 8 została powiązana z postanowieniami art. VI OST. Stwierdzono, iż państwa ponoszą międzynarodową odpowiedzialność za działalność krajową związaną z wykorzystaniem jądrowych źródeł energii w przestrzeni kosmicznej, niezależnie od tego, czy taka działalność jest prowadzona przez agencje rządowe, czy przez jednostki pozarządowe. Powinny też zapewnić, by taka działalność krajowa jest prowadzona zgodnie z Traktatem i zaleceniami zawartymi w zasadach NPS. Jeżeli działalność w przestrzeni kosmicznej, obejmująca wykorzystanie jądrowych źródeł energii, jest prowadzona przez organizację międzynarodową, odpowiedzialność za przestrzeganie OST i zaleceń zawartych w zasadach ponosi zarówno organizacja międzynarodowa, jak i państwa członkowskie. W zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej, zasady NPS, odwołując się do art. VII OST oraz postanowień LIAB przewidują, że każde państwo, które wypuszcza lub zapewnia wypuszczenie obiektu kosmicznego, oraz każde państwo, z którego terytorium lub obiektu obiekt kosmiczny jest wypuszczony, ponosi odpowiedzialność międzynarodową za szkody spowodowane przez takie obiekty kosmiczne lub ich części składowe. Dotyczy to w

pełni obiektu kosmicznego zawierającego na pokładzie źródło energii jądrowej. W każdym przypadku, gdy dwa lub więcej państw wspólnie wypuszczają taki obiekt kosmiczny, ponoszą one solidarną odpowiedzialność za wszelkie wyrządzone szkody. Odszkodowanie takie powinno być ustalone zgodnie z prawem międzynarodowym oraz zasadami sprawiedliwości i słuszności, w celu zapewnienia takiego naprawienia szkody, które przywróci stan jaki istniałby, gdyby szkoda nie powstała.

Zasady NPS zawierają także rekomendacje dotyczące rozstrzygania sporów oraz rewizji postanowień rezolucji. W myśl zasady 10 wszelkie spory wynikające ze stosowania zasad będą rozstrzygane w drodze negocjacji lub innych ustalonych procedur pokojowego rozstrzygania sporów, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych. Zasada 11 stanowi natomiast, iż zasady NPS będą poddane rewizji COPUOS nie później, niż dwa lata po ich przyjęciu. Taka rewizja nie była przeprowadzona. Kwestia przeglądu i ewentualnej rewizji zasad NPS była rozpatrywana przez COPUOS i jego Podkomitety od 1994 r. i przez dziesięć lat Komitet zgadzał się, że rewizja nie jest konieczna. Od 2004 r. nie ma jednak już konsensusu w tym zakresie[470].

Warto wskazać, iż zasady NPS w praktyce państw były rzadko powoływane[471]. Są one jednak pozytywnie oceniane jako „dzieło wielu najlepszych ekspertów w dziedzinie prawa kosmicznego i technik nuklearnych, którzy zebrali się, aby złożyć ogólne oświadczenie na temat swoich poglądów i zaleceń dotyczących tego, co ich zdaniem jest absolutnym minimum akceptowalnych standardów bezpieczeństwa w korzystaniu ze źródeł energii jądrowej. Ich poglądy zostały przedstawione na najwyższym szczeblu współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej za pomocą jednego z najmocniejszych dostępnych zaleceń. Pomimo pewnych zastrzeżeń dotyczących złożonych terminów prawnych, ogólny wysiłek został poparty przez wszystkich członków UNCOPUOS i Zgromadzenie Ogólne. Takie oświadczenie nie może się nie liczyć”[472]. Wyrażany jest pogląd, że zasady te nie uzyskały statusu prawa zwyczajowego[473]. Można jednak zauważyć, że zarówno Stany Zjednoczone[474] w 2022 r. jak i Rosja[475] w 2020 r. potwierdziły chęć ich stosowania w swojej praktyce kosmicznej.

[470] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 262.
[471] D. Porras, *op. cit.*, s. 231 – 232.
[472] *Ibidem,* s. 232.
[473] Zob. *Ibidem,* S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 198.
[474] Zob. wypowiedź przewodniczącego delegacji Stanów Zjednoczonych Kevina Conole’a dostępne pod adresem https://vienna.usmission.gov/2022-copuos-stsc-nuclear-power-sources-in-space/ (dostęp: 4 stycznia 2024 r.).
[475] Zob. Draft report of the Working Group on the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, A/AC.105/C.1/NPS/2020/L/1, s. 2.

Przedstawiając rezolucję dotyczącą zasad NPS warto także wskazać na dokument przyjęty w 2009 r. wspólnie przez COPUOS oraz IAEA zatytułowany „Ramy bezpieczeństwa dla zastosowań źródeł energii jądrowej w przestrzeni kosmicznej" (*Safety Framework for Nuclear Power Source Applications in Outer Space*). Ramy bezpieczeństwa mają być wykorzystywane jako wytyczne do celów krajowych. Stanowią one dobrowolne wytyczne i nie są wiążące w świetle prawa międzynarodowego. Mają uzupełniać serię norm bezpieczeństwa, zapewniając wytyczne wysokiego poziomu, które odnoszą się do wyjątkowych kwestii bezpieczeństwa jądrowego w odpowiednich fazach uruchamiania, eksploatacji i zakończenia misji kosmicznych objętych zakresem NPS. Uzupełniają one istniejące krajowe i międzynarodowe wytyczne i normy bezpieczeństwa odnoszące się do działań naziemnych, które obejmują projektowanie, produkcję, testowanie i transport kosmicznych NPS. Ramy bezpieczeństwa nie uzupełniają, nie zmieniają ani nie interpretują żadnych z tych zasad lub traktatów[476].

1.5. Deklaracja w sprawie międzynarodowej współpracy w badaniu i wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej, ukierunkowanej na korzyści i interesy wszystkich państw, a w szczególności potrzeby państw rozwijających się

Początki prac nad deklaracją *Space Benefits* związane są z przyjęciem przez COPUOS oraz Zgromadzenie Ogólne ONZ zasad RS, zatem z symbolicznym początkiem komercjalizacji przestrzeni kosmicznej[477]. Podczas 29. sesji Podkomitetu Prawnego delegacja Wenezueli zasugerowała wprowadzenie do porządku obrad Podkomitetu Prawnego nowego punktu zatytułowanego „Sprawiedliwy dostęp państw do korzyści płynących z techniki kosmicznej". W opinii Wenezueli zasada sprawiedliwego dostępu wszystkich państw do korzyści płynących z techniki kosmicznej stanowiła podstawowy czynnik każdej trwałej współpracy międzynarodowej i filar stosunków międzynarodowych w kwestiach związanych z przestrzenią kosmiczną[478]. Formalna propozycja w tym przedmiocie została złożona przez Jugosławię w imieniu Grupy 77 (G-77). Opierała się ona na propozycji Wenezueli i w opinii G-77 odpowiadała konkretnym potrzebom i oczekiwaniom wszystkich państw, zwłaszcza rozwijających się, oraz stanowiła odpowiedź na oczekiwania rozbudzone zaleceniami Drugiej

[476] Safety Framework for Nuclear Power Source Applications in Outer Space, A/AC.105/934.
[477] G. Hafner, *The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States* [w:] I. Marboe (ed.), *op. cit*., s. 269.
[478] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 306.

Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Badania i Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej, która odbyła się w Wiedniu w 1982 r.[479] Prace nad tym zagadnieniem w ramach COPUOS, który powołał do ich prowadzenia grupę roboczą, trwały do 1996 r. W czerwcu tego roku, po długich i wyczerpujących negocjacjach członkowie COPUOS przyjęli tekst deklaracji, która następnie została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne bez głosowania.

Deklaracja *Space Benefits* stanowi wyraz stanowiska państw rozwijających się, które skłoniły społeczność międzynarodową do odniesienia się do wykorzystywanych w traktatach kosmicznych pojęć takich jak: „dobro i interes wszystkich państw", „dziedzinę całej ludzkości", „dziedzictwo całej ludzkości" czy „wspólny interes całej ludzkości". Deklaracja ta służy też jako ważny element interpretacyjny art. I OST. Wyjaśnia, że współpraca międzynarodowa stanowi sposób realizacji zasady zawartej w tym artykule, zatem badanie i użytkowanie przestrzeni kosmicznej powinno być prowadzone w interesie wszystkich państw. Postanowienia Deklaracji stanowią ramy prawne, w których taka współpraca powinna być realizowana. Postanowienia te łączą sprawy wolności badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej, ale jednocześnie przypominają mocarstwom kosmicznym o wypełnianiu ich obowiązku prowadzenia działalności z korzyścią dla wszystkich państw[480].

Deklaracja składa się z preambuły i ośmiu ustępów zawartych w aneksie. Zgromadzenie Ogólne odwołało się w preambule do postanowień Karty Narodów Zjednoczonych, OST, „odpowiednich rezolucji dotyczących działalności w przestrzeni kosmicznej" oraz do rekomendacji Drugiej Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Badania i Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej oraz innych konferencji międzynarodowych mających znaczenie w tej dziedzinie. Zgromadzenie Ogólne potwierdziło rozszerzenie zakresu i wzrost znaczenia współpracy międzynarodowej między państwami oraz między państwami i organizacjami międzynarodowymi w zakresie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej do celów pokojowych, jak również wyraziło przekonanie o konieczności i znaczeniu dalszego umacniania współpracy międzynarodowej w celu osiągnięcia szerokiej i skutecznej współpracy w tej dziedzinie dla wspólnej korzyści i w interesie wszystkich zaangażowanych stron. Wskazano także, iż przyjęcie deklaracji ma ułatwić stosowanie zasady, że badanie i użytkowanie przestrzeni kosmicznej, w tym Księżyca i innych ciał niebieskich,

[479] F. Tronchetti, *The Exploitation of Natural Resources of the Moon and Other Celestial Bodies. A Proposal for a Legal Regime*, Leiden 2009, s. 65-66.
[480] *Ibidem*, s. 79.

powinno być prowadzone dla dobra i w interesie wszystkich krajów, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego lub naukowego, i powinno być domeną całej ludzkości.

W ustępie 1 deklaracji przypomniano, że współpraca międzynarodowa w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej w celach powinna być prowadzona zgodnie z postanowieniami prawa międzynarodowego, w tym Karty Narodów Zjednoczonych i OST. Powinna być też prowadzona dla dobra i w interesie wszystkich państw, niezależnie od stopnia ich rozwoju gospodarczego, społecznego lub naukowo-technicznego, i być domeną całej ludzkości, przy czym szczególną uwagę należy zwrócić na potrzeby krajów rozwijających się. Potwierdzono, że państwa mogą swobodnie określać wszystkie aspekty swojego udziału we współpracy międzynarodowej w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej na sprawiedliwych i wzajemnie akceptowalnych zasadach. Warunki umowne takich wspólnych przedsięwzięć powinny być sprawiedliwe i rozsądne oraz w pełni zgodne z uzasadnionymi prawami i interesami zainteresowanych stron, jak na przykład z prawami własności intelektualnej. Wyrażany jest pogląd, że z prawnego punktu widzenia, ust. 2 deklaracji znacząco przyczynił się do rozwoju międzynarodowego prawa kosmicznego. Odmiennie niż w ustępie 1, nie powtórzono w nim wcześniej przyjmowanych postanowień traktatowych, ale wprowadzono nowe elementy do *corpus iuris spatialis*. Ze względu szeroki zakres zastosowanych pojęć, w szczególnie takich jak „sprawiedliwe i wzajemnie akceptowalne zasady", bez ich wyraźnego zdefiniowania, pozostaje niejasne, według jakich kryteriów dana współpraca powinna być za taką uznana Wiąże się to z ryzykiem różnych interpretacji tych postanowień, a w konsekwencji form współpracy zorganizowanych w różny i potencjalnie niewyważony sposób[481].

Ustęp 3 deklaracji *Space Benefits* dotyczy roli państw prowadzących działalność kosmiczną w kształtowaniu systemu współpracy międzynarodowej. Wszystkie państwa, a w szczególności dysponujące odpowiednim potencjałem kosmicznym oraz programami badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej, powinny przyczyniać się do promowania i wspierania współpracy międzynarodowej na sprawiedliwych i wzajemnie akceptowalnych zasadach. W tym kontekście szczególną uwagę należy zwrócić na korzyści i interesy krajów rozwijających się i państw rozpoczynających udział w programach kosmicznych, które wynikają ze współpracy międzynarodowej prowadzonej z państwami mającymi doświadczenie w działalności kosmicznej. Postanowienie to stwarza zachętę dla państw rozwijających się do

[481] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 335-336.

aktywnego angażowania się w działalność kosmiczną (poprzez rozpoczęcie, nawet w ograniczonym zakresie, programu kosmicznego) bez konieczności oczekiwania na pomoc rozwojową od innych państw[482].

Współpraca międzynarodowa powinna być prowadzona w formach i trybach, które są przez zainteresowane kraje uważane za najbardziej skuteczne i odpowiednie. Ustęp 4 deklaracji wskazuje, że może ona w szczególności mieć charakter międzyrządowy lub pozarządowy, komercyjny i niekomercyjny, mieć zasięg globalny, multilateralny, regionalny lub dwustronny oraz może być prowadzona pomiędzy państwami będącymi na różnych poziomach rozwoju. Deklaracja wskazuje cele, którymi powinny kierować się państwa przy podejmowaniu współpracy międzynarodowej, biorąc pod uwagę ich zapotrzebowanie na pomoc techniczną oraz racjonalną i efektywną alokację zasobów finansowych i technicznych. Współpraca powinna mieć na celu promowanie rozwoju nauki i techniki kosmicznej oraz jej zastosowań, wspieranie rozwoju odpowiednich i właściwych zdolności kosmicznych w zainteresowanych państwach oraz ułatwianie wymiany wiedzy fachowej i technologii między państwami na wzajemnie akceptowalnych zasadach (ustęp 5). Krajowe i międzynarodowe agencje, instytucje badawcze, organizacje pomocy rozwojowej oraz kraje rozwinięte i rozwijające się powinny rozważyć odpowiednie wykorzystanie zastosowań technik kosmicznych i potencjału współpracy międzynarodowej dla osiągnięcia swoich celów rozwojowych (ustęp 6). Ostatnie dwa ustępy deklaracji *Space Benefits* dotyczą udziału systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych we wspieraniu współpracy międzynarodowej w zakresie działalności w przestrzeni kosmicznej i wskazują, że należy wzmocnić rolę COPUOS jako forum wymiany informacji na temat krajowych i międzynarodowych działań w dziedzinie współpracy międzynarodowej w zakresie eksploracji i wykorzystania przestrzeni kosmicznej oraz należy zachęcić państwa do wnoszenia wkładu do programu *United Nations Programme on Space Application* oraz do innych inicjatyw w dziedzinie współpracy międzynarodowej, stosownie do ich możliwości kosmicznych oraz ich udziału w badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej.

Deklaracja *Space Benefits* jako akt *soft law* nie tworzy wiążących zobowiązań prawnych, ale stanowi ona dokument, który należy uwzględniać interpretując „twarde" prawo kosmiczne, a szczególnie OST[483]. Wyrażany jest pogląd, że w deklaracji sformułowano „więcej

[482] *Ibidem*, s. 338.
[483] Por. E. Carpanelli, B. Cohen, *A Legal Assessment of the 1996 Declaration on Space Benefits on the Occasion of Its Fifeenth Anniversary*, „Journal of Space Law" 2012, vol. 38, nr 1, s. 29.

praw niż obowiązków”[484]. Niejasny zakres zobowiązań nakładanych na państwa powoduje, iż rola deklaracji *Space Benefit* w procesie kształtowania międzynarodowego prawa zwyczajowego jest ograniczona[485]. Deklaracja tworzy jednak ramy współpracy międzynarodowej oraz potwierdza naczelne zasady prawa kosmicznego, przypominając też mocarstwom kosmicznym o ich obowiązku prowadzenia działalności z korzyścią dla wszystkich państw[486].

1.6.Rezolucja w sprawie stosowania pojęcia „państwo wypuszczające”

Pojęcie państwa wypuszczającego zostało zdefiniowane w art. I LIAB oraz w art. I REG. Termin ten oznacza państwo, które wypuszcza lub zapewnia wypuszczenie obiektu kosmicznego lub państwo, z którego terytorium lub placówki jest wypuszczany obiekt kosmiczny. Definicje te mają swoje źródło w art. VII OST, zgodnie z którym każde „Państwo Strona Układu, które wypuszcza albo powoduje wypuszczenie obiektu w przestrzeń kosmiczną, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, jak również każde Państwo Strona Układu, z którego terytorium albo urządzenia obiekt zostaje wypuszczony, ponosi międzynarodową odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez taki obiekt…”.

Definicje te opierały się na założeniu, iż możliwe będzie jednoznaczne określenie, które państwo wypuszcza obiekt kosmiczny, zapewnia jego wypuszczenie lub z którego terytorium lub placówki następuje wypuszczenie. Praktyka dynamicznie rozwijającej się działalności kosmicznej w sektorze prywatnym pokazała jednak, że nie zawsze takie precyzyjne określenie jest możliwe. Jako przykład może służyć przedsięwzięcie Sea Launch, które rozpoczęło działalność w 1999 r. jako prywatny przedsiębiorca z siedzibą na Kajmanach i obejmowało przedsiębiorców mających siedziby w różnych państwach. Sea Launch przeprowadzało starty z przekształconej platformy wiertniczej na pełnym morzu. Przykład ten uwidocznił trudności w stosowaniu któregokolwiek z czterech kryteriów definicji „państwa wypuszczającego”[487].

Rezolucja w sprawie stosowania pojęcia „państwo wypuszczające” została zaprojektowana jako instrument ułatwiający stosowanie reżimu odpowiedzialności traktatowej, a w szczególności koncepcji „państwa wypuszczającego" do współczesnych praktyk

[484] J. Thaker, *The Development of the Outer Space Benefits Declaration*, „Annals of Air and Space Law” 1997. vol. 22, s. 555.
[485] E. Carpanelli, B. Cohen. *op. cit.*, s. 29.
[486] F. Tronchetti, *The Exploitation of Natural Resources….*, s. 79.
[487] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 369.

prowadzenia działalności kosmicznej. Dokument ten nie zawiera wytycznych dotyczących interpretacji tego pojęcia oraz wskazanych w nich czterech kryteriów, ale sformułowane w rezolucji zalecenia mają przyczynić się do wdrożenia systemu ustanowionego w traktatach[488]. Po powołaniu grupy roboczej w 2000 r., pierwszy projekt rezolucji został przedstawiony na forum Podkomitetu Prawnego w 2003 r[489]. Podkomitet przyjął finalną wersję projektu w 2004 r., a Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło rezolucję 10 grudnia 2004 r. bez głosowania.

Zgodnie z pierwszą rekomendacją, państwa prowadzące działalność kosmiczną, wypełniając swoje zobowiązania wynikające z traktatów kosmicznych, powinny rozważyć uchwalenie i wprowadzenie w życie przepisów krajowych dotyczących udzielania zezwoleń i zapewnienia stałego nadzoru nad działalnością w przestrzeni kosmicznej podmiotów pozarządowych podlegających ich jurysdykcji. Odpowiednie krajowe ustawodawstwo ma tworzyć ramy nadzoru nad podmiotami pozarządowymi, prowadzącym działalność kosmiczną, a w konsekwencji określać reguły odpowiedzialności państwa za ich działania, zgodnie z art. VI OST. W tym kontekście krajowe przepisy dotyczące przestrzeni kosmicznej mogą odgrywać istotną rolę jako łącznik między traktatami o przestrzeni kosmicznej zawartymi przez państwa, a złożoną działalnością komercyjną. Przypadki takie jak starty z terytoriów międzynarodowych, starty statków powietrznych i złożone międzynarodowe przedsięwzięcia *joint venture* ujawniły bowiem trudności w stosowaniu traktatów w przypadkach, w których tradycyjne kryteria jurysdykcji oparte na terytorialności lub narodowości są kwestionowane[490].

W rezolucji LSR zawarto także rekomendację, by państwa rozważyły zawarcie, zgodnie z LIAB, porozumień w sprawach wspólnych startów lub programów współpracy. Podczas prac nad rezolucją zauważono, że powszechną praktyką wśród państw było zawieranie porozumień w zakresie odpowiedzialności, które z jednej strony przewidywały reguły udziału w ponoszeniu finansowych konsekwencji związanych z związanymi z odpowiedzialnością wobec osób trzecich, a z drugiej strony wyłączały odpowiedzialność pomiędzy partnerami[491]. Rezolucja zachęca państwa do rozważenia zawierania umów dotyczących wspólnych startów kosmicznych lub innych programów współpracy jeszcze przed zaistnieniem zdarzeń, które spowodują ponoszenie odpowiedzialności.

[488] *Ibidem.*
[489] *Ibidem,* s. 373.
[490] Zob. S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 383.
[491] Zob. Report of the Legal Subcommittee on its thirty-ninth session, A/AC.105/738.

Kolejna rekomendacja zawarta w LSR skierowana jest do COPUOS. Zgromadzenie Ogólne ONZ zaleca, by Komitet zwrócił się do państw członkowskich o dobrowolne przekazywanie informacji na temat ich obecnych praktyk dotyczących przenoszenia własności obiektów kosmicznych znajdujących się na orbicie. Kwestia przeniesienia własności obiektu kosmicznego wypuszczonego już w przestrzeń kosmiczną jest bezpośrednio związana ze sprawą odpowiedniego zastosowania koncepcji „państwa wypuszczającego". W takiej sytuacji następuje bowiem kolizja między jurysdykcją formalną (opartą na statusie państwa wypuszczającego) a jurysdykcją rzeczywistą (opartą na rzeczywistej kontroli nad obiektem), wynikającą zarówno z samej definicji państwa wypuszczającego, jak i sztywnych reguł systemu rejestracji[492]. W rezolucji zalecono, by na podstawie uzyskanych informacji, państwa rozważyły możliwość zharmonizowania swoich praktyk, co służyłoby zwiększeniu spójności krajowych przepisów dotyczących przestrzeni kosmicznej z prawem międzynarodowym (rekomendacja 4). Ponadto, zgodnie z rekomendacją 5 COPUOS powinien przekazać państwom, na ich wniosek, odpowiednie informacje i zapewnić pomoc w opracowywaniu krajowych przepisów dotyczących przestrzeni kosmicznej zgodnych z postanowieniami traktatów.

1.7.Rezolucja w sprawie zaleceń dotyczących poprawy praktyki państw i rządowych organizacji międzynarodowych w zakresie rejestracji obiektów kosmicznych

Rezolucja RegPract powstała w wyniku prac grupy roboczej[493] funkcjonującej w latach 2005–2007, w związku z punktem „Praktyka państw i organizacji międzynarodowych w zakresie rejestracji obiektów kosmicznych", zawartych w porządku obrad 42. sesji Podkomitetu Prawnego COPUOS[494]. W raporcie z prac grupy roboczej zamieszczono projekt rezolucji, która miała przyczynić się w założeniu do poprawy praktyki państw w sprawach dotyczących rezolucji. W 2007 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję bez głosowania.

[492] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 392. W przedmiocie przeniesienia własności obiektów kosmicznych znajdujących się na orbicie zob. F. von der Dunk, *Thransfer of Ownership in Orbit: From Fiction to Problem* [w:] M. Hofmann, A. Loukakis (eds), *Ownership of Satellites: 4th Luxembourg Workshop on Space and Satellite Communication Law,* Oxford 2017.

[493] W przedmiocie prac grupy roboczej zob. szerzej K. Schrogl, N. Hedman, *The U.N. General Assembly Resolution 62/101 of 17 December 2007 on Recommendations on Enhancing the Practice of States and International Intergovernmental Organizations in Registering Space Objects,* „Journal of Space Law" 2008, vol. 34, nr 1, s. 141-162.

[494] Zob. Practice of States and international organizations in registering space objects: Working paper, A/AC.105/C.2/L.266.

W preambule rezolucji rekomendowano państwom przystąpienie do REG. Podkreślono, że przyjęcie tego traktatu doprowadziło do utworzenia szeregu odpowiednich rejestrów obiektów kosmicznych oraz przyczyniło się do rozwoju procedur i mechanizmów dotyczących prowadzenia odpowiednich rejestrów i przekazywania informacji do rejestru obiektów wypuszczanych w przestrzeń kosmiczną. Ponadto pod wpływem tych uregulowań ustanowiono wspólne procedury na poziomie krajowym i międzynarodowym, następowało ujednolicenie dostarczanych i zapisywanych w rejestrach oraz rozwijał się proces udostępniania dodatkowych informacji o obiektach kosmicznych oraz o obiektach, które już nie znajdują się na orbicie okołoziemskiej. Zgromadzenie Ogólne ONZ zwróciło także uwagę na fakt, że zachodzą ważne zmiany w działalności kosmicznej od czasu wejścia w życie REG: rozwój nowych technologii, wzrost liczby państw prowadzących działalność kosmiczną, wzrost współpracy międzynarodowej w zakresie pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej oraz większe zaangażowanie podmiotów pozarządowych w tę działalność, także w formie partnerstwa z udziałem podmiotów pozarządowych z więcej niż jednego państwa.

W rezolucji RegPract zawarto sześć rekomendacji. Po pierwsze, państwom zalecono przystąpienie do REG a organizacjom międzynarodowym przyjęcie praw i obowiązków wynikających z REG, zgodnie z art. VII umowy. Po drugie, w celu ujednolicenia informacji składanych Sekretarzowi Generalnemu ONZ, zalecono unifikację używanych identyfikatorów i jednostek. Informacje powinny zawierać: identyfikator nadany przez COSPAR, czas startu obiektu określony według uniwersalnego czasu koordynowanego (UTC), określenie odpowiednich jednostek w kilometrach, minutach i stopniach. Oprócz elementów określonych w REG, w informacji należy też uwzględnić: położenie na orbicie geostacjonarnej, w stosownych przypadkach, wszelkie zmiany statusu operacji (m.in. wskazanie, iż obiekt nie jest już funkcjonalny), przybliżoną datę rozpadu lub ponownego wejścia w atmosferę w przypadku, gdy państwa są w stanie zweryfikować tę informację, datę i warunki fizyczne przeniesienie obiektu kosmicznego na orbitę cmentarną oraz linki internetowe do oficjalnych informacji na temat obiektu kosmicznego.

W celu uzyskania najbardziej kompletnej informacji rejestracyjnej o obiekcie kosmicznym, rezolucja zaleca przygotowanie ogólnych, zastępczych rozwiązań dotyczących rejestracji, w przypadku, gdy brak konsensusu w rządowej organizacji międzynarodowej utrudnia przeprowadzenie procesu rejestracji zgodnie z REG. Państwo, z którego terytorium lub placówki wypuszczono obiekt kosmiczny, powinno, w przypadku braku wcześniejszego porozumienia, skontaktować się z państwami lub międzynarodowymi organizacjami

rządowymi, które mogłyby kwalifikować się jako „państwa wypuszczające", aby wspólnie ustalić, które państwo lub podmiot powinien zarejestrować obiekt kosmiczny. Natomiast w przypadku wypuszczania więcej niż jednego obiektu kosmicznego, każdy obiekt powinien być zarejestrowany i wpisany do rejestru oddzielnie.

Czwarta rekomendacja dotyczy sytuacji, w której następuje zmiana podmiotu nadzorującego obiekt kosmiczny znajdujący się już na orbicie. Państwo, które dokonało pierwotnej rejestracji obiektu, we współpracy z państwem przejmującym jurysdykcję nad obiektem kosmicznym powinno dostarczyć Sekretarzowi Generalnemu ONZ następujące informacje: datę zmiany podmiotu nadzorującego, identyfikację nowego właściciela lub operatora, zmiany w pozycji orbitalnej obiektu oraz zmiany w funkcji obiektu.

Kolejna rekomendacja została skierowana do UNOOSA. Biuro powinno udostępnić wszystkim państwom i międzynarodowym organizacjom rządowym wzór formularza rejestracyjnego, wskazujący jakie informacje powinny w nim zamieścić, a także powinno podać do publicznej wiadomości, za pośrednictwem swojej strony internetowej, dane punktów kontaktowych oraz udostępnić na jej stronie linki do odpowiednich rejestrów obiektów kosmicznych, które są dostępne w Internecie.

Zgodnie z ostatnią rekomendacją zawartą w rezolucji, państwa i międzynarodowe organizacje rządowe powinny informować Biuro o podejmowanych działaniach związanych z rejestracją obiektów kosmicznych.

1.8.Rezolucja zawierająca zalecenia w sprawie ustawodawstwa krajowego dotyczącego pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej

Prywatyzacja i komercjalizacja działalności kosmicznej sprawiła, iż coraz większą rolę w kształtowaniu prawnych ram jej prowadzenia odgrywają uregulowania przyjmowane na poziomie krajowym, Podczas gdy pierwszą płaszczyzną tych uregulowań stanowi prawo międzynarodowe, tj. przepisy prawne regulujące działalność państw i organizacji międzynarodowych, to drugą płaszczyznę tworzą przepisy krajowe, przyjmowane przez poszczególne państwa prowadzące działalność w przestrzeni kosmicznej, regulujących rządową i pozarządową działalność kosmiczną[495].

[495] S. Hobe, B. Schmidt-Tedd, K. Schrogl (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III…,* s. 492.

W 2007 r. Podkomitet Prawny COPUOS wprowadził planu prac punkt „Ogólna wymiana informacji w sprawie ustawodawstwa krajowego mającego znaczenie dla pokojowego badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej", w ramach którego została powołana grupa robocza, wyposażona w czteroletni plan działania[496]. Efektem prac grupy roboczej był raport przedstawiony w marcu 2012 r.[497] Grupa uznała, że jej rekomendacje powinny stanowić podstawę zaleceń przyjętych w formie rezolucji w sprawie ustawodawstwa krajowego dotyczącego pokojowego badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej. Ze względu na to, że udało się osiągnąć konsensus w sprawie tych zaleceń, załączono je w załączniku do raportu z prac grupy roboczej. Podkomitet Prawny COPUOS w kwietniu 2013 r. zaakceptował projekt rezolucji, wprowadzając do niego modyfikacje[498]. Rezolucja została następnie przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w grudniu 2013 r., bez głosowania.

Rezolucja zawiera osiem rekomendacji skierowanych do państw, dotyczących ustanawiania ram prawnych krajowej działalności kosmicznej, zgodnie z prawem krajowym. Po pierwsze, zakres działań kosmicznych objętych krajowymi ramami regulacyjnymi powinien obejmować następujące sprawy: wypuszczanie obiektów w przestrzeń kosmiczną i ich powrót z przestrzeni kosmicznej, obsługę miejsca wypuszczenia lub ponownego wejścia w przestrzeń kosmiczną, obsługę i kontrolę obiektów kosmicznych na orbicie, a także inne kwestie takie jak projektowanie i produkcję statków kosmicznych, zastosowanie nauki i technologii kosmicznej oraz działania i badania eksploracyjne.

Zgodnie z drugim zaleceniem, państwo, biorąc pod uwagę swoje zobowiązania jako państwa wypuszczającego i odpowiedzialnego za krajowe działania w przestrzeni kosmicznej na mocy traktatów, powinno ustanowić jurysdykcję krajową nad działalnością kosmiczną prowadzoną z terytorium podlegającego jego jurysdykcji lub jego kontroli. Państwo powinno też wydawać zezwolenia i zapewniać nadzór nad działaniami kosmicznymi prowadzonymi przez jego obywateli lub osoby prawne ustanowione, zarejestrowane lub mające siedzibę na terytorium podlegającym jego jurysdykcji lub kontroli. Jeśli jednak inne państwo sprawuje już jurysdykcję w odniesieniu do takich działań, to państwo powinno rozważyć rezygnację z ich podejmowania, by uniknąć powielania działań i niepotrzebnych obciążeń. Po trzecie, prowadzenie działalności kosmicznej powinno wymagać wydania zezwolenia przez właściwy organ krajowy. W uregulowaniach krajowych należy określić organ lub organy wydające

[496] Report of the Legal Subcommittee on its Forty-Sixth Session, A/AC.105/891.
[497] Report of the Legal Subcommittee on its fifty-first session, A/AC.105/1003.
[498] Revised text of the draft recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space : working paper, A/AC.105/C.2/L.289.

zezwolenia oraz warunki i procedury ich przyznawania, a także reguły dokonywania zmian, zawieszania i cofania zezwoleń. Państwa mogą ponadto stosować szczególne procedury licencjonowania lub udzielania zezwoleń na różne rodzaje działalności kosmicznej.

W kolejnym zaleceniu wskazuje się, że warunki udzielania zezwoleń powinny być zgodne z międzynarodowymi zobowiązaniami państw, w szczególności wynikającymi z traktatów oraz innych odpowiednich instrumentów, a także powinny odzwierciedlać interesy państw w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa narodowego i prowadzenia polityki zagranicznej. Ponadto, warunki udzielania zezwoleń powinny służyć temu, by działania w przestrzeni kosmicznej były prowadzone w bezpieczny sposób, minimalizując zagrożenia dla osób, środowiska lub mienia oraz by nie wywoływały szkodliwych zakłóceń w innych działaniach w przestrzeni kosmicznej. Takie warunki powinny również odnosić się do doświadczenia, wiedzy fachowej i kwalifikacji technicznych wnioskodawcy oraz powinny obejmować normy bezpieczeństwa i normy techniczne, które są zgodne w szczególności z wytycznymi COPUOS dotyczącymi przeciwdziałania odpadom kosmicznym (*Space Debris Mitigation Guidelines*).

Zgodnie z kolejną, piątą rekomendacją, odpowiednie procedury przewidziane w prawie krajowym powinny zapewniać stały nadzór i monitorowanie działań w przestrzeni kosmicznej, na przykład poprzez stosowanie systemu inspekcji na miejscu lub bardziej ogólnego wymogu sprawozdawczości. Mechanizmy egzekwowania mogą obejmować środki administracyjne, takie jak zawieszenie lub cofnięcie zezwolenia lub wymierzenie kary. Szósta rekomendacja dotyczy krajowego rejestru obiektów kosmicznych. Państwa powinny prowadzić taki rejestr, a operatorzy lub właściciele obiektów kosmicznych, w odniesieniu do których państwo jest uważane za państwo wypuszczające lub państwo odpowiedzialne za krajową działalność w przestrzeni kosmicznej na mocy traktatów, powinni przekazać informacje wyznaczonemu organowi, aby umożliwić państwu, w którego rejestrze znajdują się takie obiekty, przedłożenie odpowiednich informacji do Sekretarza Generalnego ONZ. Państwo może również zwrócić się o przekazanie informacji dotyczących wszelkich zmian, które nastąpiły w odniesieniu do głównych cech obiektów kosmicznych, w szczególności gdy stały się one niefunkcjonalne. Zgodnie z siódmą rekomendacją państwa powinny ustalić sposoby dochodzenia roszczeń od operatorów lub właścicieli obiektów kosmicznych, jeśli ponoszenie przez nich odpowiedzialności za szkody na mocy traktatów jest możliwe do zastosowania. W celu zapewnienia odpowiedniego zaspokojenia roszczeń odszkodowawczych państwa mogłyby wprowadzić także przepisy ubezpieczeniowe i procedury odszkodowawcze, stosownie do

sytuacji. Zgromadzenie Ogólne ONZ zaleciło też, by w przypadku przeniesienia własności lub kontroli nad obiektem kosmicznym na orbicie, państwa zapewniały ciągły nadzór nad działalnością kosmiczną podmiotów pozarządowych. Przepisy krajowe mogą ponadto określać wymagania dotyczące zezwoleń, odnosić się do spraw przeniesienia własności lub obowiązków w zakresie przekazywania informacji o zmianie statusu wykorzystania obiektu kosmicznego znajdującego się na orbicie.

Wedle danych udostępnionych przez UNOOSA[499], obecnie 44 państwa wprowadziły w swoich porządkach prawnych akty normatywne dotyczące działalności kosmicznej. Są to: Argentyna, Armenia, Australia, Austria, Azerbejdżan, Belgia Białoruś, Brazylia, Chile, Chiny, Dania, Ekwador, Filipiny, Finlandia, Francja, Hiszpania, Niemcy, Indonezja, Japonia, Kanada, Kazachstan, Kenia, Kolumbia, Kostaryka, Liechtenstein, Luksemburg, Niderlandy, Nowa Zelandia, Nigeria, Norwegia, Peru, Polska, Portugalia, Republika Korei, Republika Południowej Afryki, Słowenia, Szwecja, Tunezja, Turcja, Ukraina, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone oraz Włochy.

Sprawa krajowych przepisów dotyczących prawa kosmicznego była tematem obrad 75. konferencji Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego (ILA) w sierpniu 2012 r. Zostały wówczas przyjęte „Wytyczne z Sofii Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego dotyczące ustawy modelowej w sprawie krajowych przepisów dotyczących przestrzeni kosmicznej" (*Sofia a Guidelines for a Model Law on National Space Legislation of the International Law Association*)[500]. W dokumencie przedstawiono modelowy zakres ustawy regulującej działalność kosmiczną poprzez określając przedmiot poszczególnych artykułów. Zdaniem ILA, modelowa ustawa o działalności kosmicznej powinna w kolejnych artykułach zawierać następujące uregulowania: 1) zakres stosowania, 2) definicje pojęć takich jak „działalność kosmiczna", „obiekt kosmiczny", „operator", „zezwolenie", „nadzór" czy „komercyjna działalność kosmiczna", 3) zezwolenia, 4) warunki uzyskania zezwolenia, 5) nadzór, 6) wycofanie, zawieszenie lub zmiana zezwolenia, 7) ochrona środowiska, 8) przeciwdziałanie odpadom kosmicznym, 9) transfer działalności kosmicznej, 10) rejestracja, 11) odpowiedzialność i roszczenia, 12) ubezpieczenia, 13) normy proceduralne, 14) sankcje.

[499] Zob. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/nationalspacelaw/index.html (dostęp: 22 stycznia 2024 r.).
[500] Zob. Information on the activities of international intergovernmental and on-governmental organizations relating to space law, A/AC.105/C.2/2013/CRP.6.

Zgodnie z informacjami udostępnionymi przez UNOOSA, w Polsce krajowym aktem normatywnym dotyczącym przestrzeni kosmicznej jest ustawa z dnia 26 września 2014 r. o Polskiej Agencji Kosmicznej[501]. Jest to agencja wykonawcza w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych[502]. Agencja jest państwową osobą prawną utworzoną w celu realizacji zadań państwa (art. 18 ustawy o finansach publicznych). Polska Agencja Kosmiczna podlega ministrowi właściwemu do spraw gospodarki (do 2019 r. podlegała Prezesowi Rady Ministrów), a jej siedzibą jest Gdańsk (art. 1 i 2 ustawy o POLSA).

Zgodnie z art. 3 ustawy o POLSA, Agencja realizuje zadania w zakresie wspierania: przemysłu kosmicznego, badań, użytkowania przestrzeni kosmicznej, rozwoju techniki kosmicznej, w tym inżynierii satelitarnej oraz wykorzystania badań i ich wyników do celów: użytkowych, gospodarczych, obronnych, bezpieczeństwa państwa i naukowych. Do najważniejszych zadań POLSA należy w szczególności 1) inicjowanie, przygotowywanie oraz wdrażanie założeń, głównych kierunków badań i programów rozwoju o istotnym znaczeniu dla interesu narodowego i gospodarki państwa w dziedzinie badania oraz użytkowania przestrzeni kosmicznej, 2) identyfikowanie i analizowanie, we współpracy z właściwymi ministrami, wyzwań i problemów współpracy międzynarodowej w dziedzinie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej, 3) sprawowanie doradztwa w dziedzinie użytkowania przestrzeni kosmicznej, 4) prowadzenie rejestru obiektów znajdujących się w przestrzeni kosmicznej na zasadach określonych w Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, 5) uczestniczenie, na wniosek właściwych organów państwa, w procesie konsultacji dotyczących polskiej aktywności w dziedzinie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej oraz 6) wykonywanie zadań z zakresu obronności i bezpieczeństwa państwa[503]. W związku z realizacją określonych zadań, POLSA może udzielać wsparcia, które dotyczy w szczególności przekazywania środków na prace badawczo-rozwojowe, wspieranie innowacyjności, organizowanie szkoleń, zapewnianie doradztwa oraz udział w targach, misjach gospodarczych oraz innych wydarzeniach (art. 3a ust. 1 ustawy o POLSA).

Organami POLSA są Prezes Agencji oraz Rada Agencji (art. 5 ustawy o POLSA). Prezes POLSA jest organem wykonawczym i zarządzającym (art. 7 ustawy o POLSA), a Rada POLSA stanowi organ nadzorczy i doradczy Prezesa Agencji (art. 12 ustawy o POLSA). Prezes jest powoływany przez ministra właściwego do spraw gospodarki na 5-letnią kadencję spośród

[501] T. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1957.
[502] T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1270 ze zm.
[503] Pełen katalog zadań POLSA znajduje się w art. 3 ust. 2 ustawy o POLSA.

osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru (art. 8 ustawy o POLSA). W skład Rady Agencji wchodzą natomiast przedstawiciele administracji rządowej oraz po 4 przedstawicieli nauki i przemysłu, o uznanych osiągnięciach naukowych lub gospodarczych, wybranych z uwagi na wiedzę merytoryczną i kompetencje w dziedzinach aktywności Agencji (art. 14 ustawy o POLSA).

Warto zauważyć, że w polskim porządku prawnym pojedyncze przepisy odnoszące się do przestrzeni kosmicznej zawarto również w ustawie z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe[504], w ustawie z dnia 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne[505], w ustawie z dnia 24 kwietnia 2009 r. o bateriach i akumulatorach[506] oraz w ustawie z dnia 11 września 2015 r. o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym[507]. Przepisy ustawy Prawo atomowe dotyczą promieniowania kosmicznego, w tym określenia podmiotów odpowiedzialnych za przestrzeganie wymagań bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej (art. 7, 19, 23h ustawy Prawo atomowe). Ustawa Prawo telekomunikacyjne reguluje warunki korzystania z częstotliwości wykorzystywanej do transmisji sygnałów w kierunkach: kosmos – Ziemia i Ziemia – kosmos (art. 146 ustawy Prawo telekomunikacyjne) oraz ustala maksymalne opłaty za prawo dysponowania częstotliwością w służbie operacji kosmicznych oraz w służbie badań kosmosu (art. 185 ust. 5 ustawy Prawo telekomunikacyjne). Ustawy o bateriach i akumulatorach oraz o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym wyłączają natomiast stosowanie przepisów w nich zawartych do urządzeń przeznaczonych do wysyłania w przestrzeń kosmiczną (art. 4 ust. 2 pkt 2 ustawy o bateriach i akumulatorach oraz art. 2 ust. 2 pkt 4 ustawy o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym).

Można wspomnieć też o projekcie ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych z 2017 r[508]. W projekcie zawarto uregulowania dotyczące takich kwestii jak: zasady i warunki wykonywania działalności kosmicznej, zasady i administracyjna organizacja stałego nadzoru nad działalnością kosmiczną, odpowiedzialność za szkodę spowodowaną przez obiekt kosmiczny, w zakresie, w jakim kwestia ta nie jest uregulowana postanowieniami umów międzynarodowych, sposób postępowania, w przypadku wystąpienia szkody kosmicznej powstałej z udziałem obiektu kosmicznego, dla którego

[504] T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 127.
[505] T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 34.
[506] T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 100.
[507] t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 573.
[508] Tekst projektu dostępny jest na stronie https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12300856/katalog/12449052#12449052 (dostęp: 22 stycznia 2024 r.). Projekt od 2018 r. jest na etapie konsultacji publicznych.

Rzeczpospolita Polska jest państwem wynoszącym oraz zasady funkcjonowania Krajowego Rejestru Obiektów Kosmicznych.

2. Rola Komitetu Narodów Zjednoczonych ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (COPUOS) i Biura ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej (UNOOSA) we współpracy międzynarodowej

W ramach analizy postanowień traktatów kosmicznych oraz rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ wielokrotnie wskazywano na rolę, jaką odgrywał COPUOS, a w szczególności jego Podkomitet Prawny, jako forum prowadzenia prac nad tworzeniem międzynarodowego prawa kosmicznego. Należy też przedstawić rys historyczny COPUOS oraz zadania, funkcje i strukturę COPUOS i UNOOSA, a także aktualne zagadnienia dyskutowane podczas ich posiedzeń.

W listopadzie 1957 r., zaledwie miesiąc po wypuszczeniu satelity Sputnik 1, Związek Radziecki zaproponował utworzenie Agencji Narodów Zjednoczonych ds. Międzynarodowej Współpracy i Badań w Przestrzeni Kosmicznej (*United Nations Agency for International Co-operation and Research in Cosmic Space*), która miała służyć jako izba rozliczeniowa i miejsce koordynacji badań krajowych[509]. W odpowiedzi na te propozycję, Stany Zjednoczone zaproponowały utworzenie komitetu *ad hoc*, który zajmowałby się sprawami przestrzeni kosmicznej[510]. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło 13 grudnia 1958 r. rezolucję 1348 (XIII) *Question of the peaceful use of outer space*[511]. W myśl tej rezolucji, Zgromadzenie Ogólne motywowane „niezwykłym znaczenie współpracy międzynarodowej dla badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej dla celów pokojowych" oraz przekonane o tym, że „rozwój programów dotyczących międzynarodowej oraz naukowej współpracy w zakresie pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej powinien być energicznie realizowany" utworzyło Komitet *ad hoc* ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej. Komitet składał się z przedstawicieli Argentyny, Australii, Belgii, Brazylii, Czechosłowacji, Francji, Indii, Iranu, Japonii, Kanady, Meksyku, Polski, Szwecji, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Włoch, Zjednoczonej Republiki Arabskiej oraz Związku Radzieckiego.

[509] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 112 - 113.
[510] *Ibidem*, s. 113.
[511] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1958 r., A/RES/1348 (XIII).

Celem Komitetu ad hoc było zaraportowanie Zgromadzeniu Ogólnemu na jego XIV sesji w zakresie działalności i zasobów Organizacji Narodów Zjednoczonych, jej wyspecjalizowanych agencji oraz innych organów międzynarodowych związanych z pokojowym wykorzystaniem przestrzeni kosmicznej, a także obszarów współpracy międzynarodowej i programów dotyczących pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej, które mogłyby być realizowane pod auspicjami ONZ, z korzyścią dla państw niezależnie od ich poziomu rozwoju gospodarczego i naukowego. W kontekście tej współpracy uwzględniono propozycje dotyczące: kontynuacji badań przestrzeni kosmicznej prowadzonych w ramach ONZ oraz Międzynarodowego Roku Geofizycznego, organizacji wymiany i rozpowszechniania informacji na temat tych badań, koordynacji krajowych programów badawczych w celu eksploracji przestrzeni kosmicznej oraz udzielania im wsparcia. Ponadto Komitet miał na celu przedstawienie przyszłych rozwiązań organizacyjnych ułatwiających międzynarodową współpracę w ramach ONZ oraz zbadanie natury problemów prawnych, które mogą powstać w realizacji programów badania przestrzeni kosmicznej. Ze względu na przekonanie, że „skład Komitetu był tak dobrany, by zapewniał Stanom Zjednoczonym większość przy podejmowaniu uchwał”[512], ówczesne państwa socjalistyczne: ZSRR, Czechosłowacja i Polska odmówiły udziału w pracach tego komitetu. Wobec odmowy ZSRR, także Indie i Zjednoczona Republika Arabska uznały swój udział w tym organie za bezcelowy.

Komitet *ad hoc,* zdecydował o powołaniu dwóch podkomitetów – prawnego i technicznego. Ponadto Komitet *ad hoc* stwierdził, że w uregulowaniach dotyczących prawa kosmicznego nie należy stosować analogii do prawa lotniczego lub morskiego, ze względu na szczególny charakter działalności kosmicznej, który wymaga specjalnych rozwiązań, wobec czego zarekomendowano powołanie stałego komitetu[513].

Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy rezolucji 1472 (XIV) z dnia 12 grudnia 1959 r. powołało Komitet do Spraw Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej[514]. Początkowo składał się z 24 członków powołanych na lata 1960 oraz 1961: Albanii, Argentyny, Australii, Austrii, Belgii, Brazylii, Bułgarii, Czechosłowacji, Francji, Indii, Iranu, Japonii, Kanady, Libanu, Meksyku, Polski, Rumunii, Szwecji, Stanów Zjednoczonych, Węgier, Wielkiej Brytanii, Włoch, Zjednoczonej Republiki Arabskiej oraz Związku Radzieckiego.

[512] Zob. M. Grzegorczyk, *Komitet do Spraw Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej – COPUOS,* „Sprawy Międzynarodowe” 1973 vol. 26, nr 9, s. 115.
[513] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol. I…*, s. 113 - 114.
[514] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 12 grudnia 1959 r., A/RES/1472 (XIV).

Obecnie członkami Komitetu są 102 państwa[515], a wiele organizacji pełni w nim funkcję obserwatorów.

Zadania COPUOS w rezolucji 1472 (XIV) określono podobnie jak zadania Komitetu *ad hoc*. Mandat COPUOS obejmował dokonanie przeglądu obszaru współpracy międzynarodowej oraz zbadanie praktycznych i wykonalnych środków dla realizacji programów pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej, które mogłyby być prowadzone pod auspicjami ONZ. W zakres tych działań wchodziła pomoc w kontynuowaniu badań prowadzonych w ramach Międzynarodowego Roku Geofizycznego, organizacja wymiany i rozpowszechniania informacji o badaniach przestrzeni kosmicznej, zachęcanie do tworzenia krajowych programów badawczych oraz udzielanie im wsparcia. Komitet miał również za zadanie zbadanie natury problemów prawnych związanych z eksploracją przestrzeni kosmicznej.

W okresie początkowego, dwuletniego mandatu COPUOS zebrał się tylko raz - 27 listopada 1961 r. Kwestiami, które utrudniały postęp w pracach Komitetu, sprawa głosowania, wyznaczanie urzędników Komitetu oraz organizowanie międzynarodowych konferencji naukowych[516]. COPUOS miał podejmować decyzję jednomyślnie, co wiązało się z prawem weta, które budziło sprzeciw wielu państw. Alternatywą było podejmowanie decyzji na drodze konsensusu, bez głosowania, na co zdecydowano się w trakcie nieformalnych konsultacji między państwami[517]. COPUOS był pierwszym stałym organem ONZ, który zastosował ten model podejmowania decyzji. Fakt, że wszystkie umowy dotyczące prawa kosmicznego, opracowane w Podkomitecie Prawnym, były przyjmowane w drodze konsensusu, chociaż ta metodologia czasami spowalniała negocjacje, zapewniła im szeroką międzynarodową

[515] Są to Albania, Algieria, Angola, Argentyna, Armenia, Australia, Austria, Azerbejdżan, Bahrajn, Bangladesz, Białoruś, Belgia, Benin, Boliwia, Brazylia, Bułgaria, Burkina Faso, Kamerun, Kanada, Czad, Chile, Chiny, Kolumbia, Kostaryka, Kuba, Cypr, Czechy, Dania, Republika Dominikańska, Ekwador, Egipt, Salwador, Etiopia, Finlandia, Francja, Niemcy, Ghana, Gwatemala, Grecja, Węgry, Indie, Indonezja, Iran, Irak, Izrael, Włochy, Japonia, Jordania, Kazachstan, Kenia, Kuwejt, Liban, Libia, Luksemburg, Malezja, Mauritius, Meksyk, Mongolia, Maroko, Niderlandy, Nowa Zelandia, Nikaragua, Niger, Nigeria, Norwegia, Oman, Pakistan, Panama, Paragwaj, Peru, Filipiny, Polska, Portugalia, Katar, Republika Korei, Rumunia, Federacja Rosyjska, Rwanda, Arabia Saudyjska, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Słowacja, Słowenia, Republika Południowej Afryki, Hiszpania, Sri Lanka, Sudan, Szwecja, Szwajcaria, Syryjska Republika Arabska, Tajlandia, Tunezja, Turcja, Ukraina, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Stany Zjednoczone Ameryki, Urugwaj, Uzbekistan, Wenezuela i Wietnam.

[516] E. Galloway, *Consensus Decisionmaking by the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space,* „Journal of Space Law" 1979, vol. 7, nr 1, s. 5 -6.

[517] Franz Matsch, austriacki przewodniczący COPUOS na posiedzeniu Komitetu w marcu 1962 r. powiedział „po pierwsze, chciałbym zaprotokołować, że w drodze nieformalnych konsultacji uzgodniono między członkami Komitetu, że celem wszystkich członków Komitetu i jego podkomitetów będzie prowadzenie prac Komitetu w taki sposób, aby Komitet był w stanie osiągnąć porozumienie w swoich pracach bez konieczności głosowania". Zob. E. Galloway, *op. cit.*, s. 7.

akceptację, w szczególności ze strony głównych potęg kosmicznych, które mogły w ten sposób identyfikować się z kompromisowymi rozwiązaniami wypracowanymi w Komitecie[518].

Prace COPUOS są prowadzone forum pełnego komitetu oraz jego dwóch podkomitetów – Prawnego oraz Naukowo-Technicznego. Typowa procedura prac nad dokumentami, które finalnie mają trafić do Zgromadzenia Ogólnego ONZ przedstawia się następująco: COPUOS opracowuje projekty traktatów lub innych dokumentów (m.in. *soft law*) dotyczących przestrzeni kosmicznej w odpowiedniej grupie roboczej lub w podkomitecie, a następnie są rozpatrywane przez Komitet jako całość. Potem dokonuje się przeglądu takiego dokumentu w głównym Komitecie Zgromadzenia Ogólnego (dla spraw związanych z przestrzenią kosmiczną jest to Czwarty Komitet – Sprawy Polityczne i Dekolonizacja[519]), który jest kierowany pod obrady Zgromadzenia Ogólnego. Zgromadzenie uchwala rezolucję zawierającą uzgodniony tekst traktatu, deklaracji lub innego dokumentu. Jeżeli jest to umowa międzynarodowa, to jest ona w odpowiednim trybie przyjmowana przez państwa członkowskie[520].

Oprócz Podkomitetu Prawnego oraz Podkomitetu Naukowo-Technicznego COPUOS, w ramach Komitetu (lub odpowiedniego Podkomitetu) mogą funkcjonować grupy robocze powołane w celu realizacji zadań wyznaczonych przez Komitet. W ramach COPUOS działa Grupa Robocza ds. agendy „Space2030" (*Working Group on the "Space2030" Agenda*), która została powołana w celu wynegocjowania agendy „Space2030", dokumentu politycznego mającego na celu potwierdzenie i wzmocnienie wkładu działań kosmicznych i narzędzi kosmicznych w realizację globalnych agend, a także planu jej wdrożenia. Efektem prac grupy roboczej jest przyjęta w 2021 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucja Agenda „Space2030": przestrzeń kosmiczna jako siła napędowa zrównoważonego rozwoju .

W ramach Podkomitetu Naukowo-Technicznego COPUOS działają lub niedawno zakończyły prace:

1. Grupa Robocza Całości Podkomitetu (*Working Group of the Whole)* – grupa rozważa obecnie wiele kwestii, takich jak wykorzystanie technologii kosmicznych do rozwoju społeczno-gospodarczego w kontekście Konferencji ONZ w sprawie Zrównoważonego Rozwoju i agendy rozwoju po 2015 r.;

[518] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 12. Wyjątek stanowi głosowanie nad rezolucją 27/92 – zasadami DBS.
[519] Sprawy związane z bezpieczeństwem w przestrzeni kosmicznej są jednakże omawiane w Pierwszym Komitecie – Rozbrojenie i Bezpieczeństwo Międzynarodowe.
[520] Zob. A. Pečujlić, *The Space Law Stalemate. Legal Mechanisms for Developing New Norms,* New York 2023, s. 12.

2. Grupa Robocza ds. wykorzystania jądrowych źródeł energii w przestrzeni kosmicznej (*Working Group on the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space)* – w 2023 r. uchwalony został nowy 5-letni plan prac grupy, który obejmuje w szczególności promowanie i ułatwianie wdrażania ram bezpieczeństwa dla zastosowań jądrowych źródeł energii w przestrzeni kosmicznej, zbieranie i analizowanie istotnych informacji technicznych na temat potencjalnych przyszłych zastosowań źródeł energii jądrowej w przestrzeni kosmicznej, w szczególności obejmujących reaktory jądrowe[521];

3. Grupa Robocza ds. długoterminowej stabilności działań w przestrzeni kosmicznej (*Working Group on the Long-Term Sustainability of Outer Space Activities*) – w 2022 przyjęto plan prac, który przewiduje identyfikację i analizę wyzwań oraz rozważenie przygotowania nowych wytycznych dotyczących długoterminowego zrównoważonego rozwoju działań w przestrzeni kosmicznej[522];

4. Grupa Robocza ds. wykorzystania przestrzeni kosmicznej na rzecz globalnego zdrowia (*Working Group on Space and Global Health*) – zadaniem grupy było zebranie informacji na temat doświadczeń i praktyk w zakresie wykorzystania technologii na rzecz globalnego zdrowia, a także na temat praktyk i inicjatyw, bieżących lub planowanych (koncepcje, nauka, budowanie potencjału i operacje) w zakresie wykorzystania przestrzeni kosmicznej (technologia, zastosowania, praktyki i inicjatywy) na rzecz globalnego zdrowia i osiągnięcia związanych ze zdrowiem celów zrównoważonego rozwoju.

W ramach Podkomitetu Prawnego COPUOS obecnie funkcjonują, lub niedawno skończyły prace:

1. Grupa Robocza ds. statusu i stosowania pięciu traktatów Narodów Zjednoczonych dotyczących przestrzeni kosmicznej (*Working Group on the Status nad Application of the Five United Nations Treaties on Outer Space*) – została powołana do przeglądu statusu traktatów, ich wdrażania i przeszkód na drodze do ich powszechnej akceptacji, a także promowanie prawa kosmicznego, zwłaszcza za pośrednictwem Programu ONZ na rzecz Przestrzeni Kosmicznej (*UN Programme on Space Application*);

2. Grupa Robocza ds. definicji i delimitacji przestrzeni kosmicznej (*Working Group on the Definition and Delimitation of Outer Space*) - rozpatruje różne kwestie związane z definicją i delimitacją przestrzeni kosmicznej, bierze pod uwagę, między innymi, informacje

[521] Zob. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, General Assembly Official Records, Sixty-sixth Session, A/78/20 oraz Report of the Scientific and Technical Subcommittee on its sixtieth session A/AC.105/1279.
[522] Zob. Report of the Scientific and Technical Subcommittee on its fifty-ninth session, A/AC.105/1258.

na temat ustawodawstwa krajowego i praktyki związanej z definicją i delimitacją przestrzeni kosmicznej, a także bada odpowiedzi państw i organizacji międzynarodowych na pytania w kwestionariuszach związanych z tematyką, jak również zajmuje się kwestiami dotyczącymi lotów suborbitalnych na potrzeby misji naukowych lub innych lotów kosmicznych;

3. Grupa Robocza ds. prawnych aspektów aktywności związanych z surowcami kosmicznymi (*Working Group on Legal Aspects of Space Resorce Activities*) – zajmuje się w szczególności zbieraniem istotnych informacji dotyczących działań w zakresie badania i wykorzystania zasobów kosmicznych, w tym w odniesieniu do rozwoju naukowego i technologicznego oraz obecnych praktyk, jak również analizą ram prawnych dla takich działań[523].

Komitet Narodów Zjednoczonych ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej funkcjonuje przy wsparciu administracyjnym i technicznym Biura ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej. Biuro to zostało utworzone jako jednostka ekspercka w ramach Sekretariatu Narodów Zjednoczonych w celu obsługi Komitetu *ad hoc*. W 1962 r. UNOOSA została przeniesiona do Departamentu Spraw Politycznych, a w 1968 r. została przekształcona w Wydział Spraw Przestrzeni Zewnętrznej tego Departamentu. W 1992 r. Wydział został przekształcony w Biuro ds. Spraw Przestrzeni Kosmicznej w ramach Departamentu Spraw Politycznych Sekretariatu ONZ. W 1993 roku Biuro zostało przeniesione do Biura ONZ w Wiedniu oraz przejęło odpowiedzialność za merytoryczną obsługę sekretariatu Podkomitetu Prawnego, którą wcześniej zapewniało Biuro Spraw Prawnych w Nowym Jorku[524].

Organizacja UNOOSA została określona w dokumencie *Organization of the Office for Outer Space Affairs* wydanym przez Sekretarza Generalnego ONZ[525]. Biuro ds. Przestrzeni Kosmicznej zarządza i wdraża program dotyczący pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej, który ma na celu wzmocnienie współpracy międzynarodowej w zakresie działalności kosmicznej oraz wykorzystania nauki i technologii kosmicznej do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju. Biuro reprezentuje także Organizację Narodów Zjednoczonych w promowaniu współpracy międzynarodowej w zakresie badań i pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej dla rozwoju gospodarczego, społecznego i naukowego, w szczególności z korzyścią dla krajów rozwijających. Zadania i obowiązki UNOOSA, określone w punkcie 2.2. dokumentu organizacyjnego, obejmują wzmocnienie międzynarodowej współpracy w

[523] Warto wskazać, iż przewodniczącym tej grupy roboczej jest Polak, ambasador Andrzej Misztal.
[524] Zob. https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/index.html (dostęp: 7 lutego 2024 r.).
[525] ST/SGB/2020/1, dalej jako „dokument organizacyjny".

prowadzeniu działalności kosmicznej w celach pokojowych oraz wykorzystanie nauki i technologii kosmicznej do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju. Biuro wspiera COPUOS i jego podkomitety, wdraża rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ dotyczące międzynarodowej współpracy w zakresie pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej oraz pełni funkcję sekretariatu wykonawczego światowych konferencji związanych z tą tematyką. UNOOSA zarządza również Rejestrem Obiektów Wypuszczonych w Przestrzeń Kosmiczną, wdraża Program ONZ dotyczący Zastosowań Przestrzeni Kosmicznej oraz program UN-SPIDER, a także pełni rolę sekretariatu dla Międzynarodowego Komitetu ds. Globalnej Nawigacji Satelitarnej i Grupy Doradczej ds. Planowania Misji Kosmicznych. Organizacja przewodniczy międzyagencyjnym spotkaniom dotyczącym działań w przestrzeni kosmicznej (UN-SPACE), ułatwia współpracę między rządami, agencjami kosmicznymi, organizacjami międzynarodowymi, sektorem prywatnym i krajami rozwijającymi się w kwestiach pokojowego badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej oraz zarządza funduszem powierniczym wspierającym realizację działań Biura w zakresie współpracy.

Biuro ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej kierowane jest przez Dyrektora i składa się z pięciu sekcji – biura Dyrektora (*Office of th Director*), Sekcji Komitetu, Polityki i Spraw Prawnych (*Commitee, Policy and Legal Affairs Section*), Sekcji Zastosowań Kosmicznych (*Space Applications Section*), Platformy Narodów Zjednoczonych dla Informacji Kosmicznych na rzecz Zarządzania Katastrofami i Reagowania Kryzysowego (UN-SPIDER) oraz sekretariatu wykonawczego Międzynarodowego Komitetu ds. Globalnych Systemów Nawigacji Satelitarnej.

Do zadań Dyrektora należy sprawowanie funkcji doradcy Sekretarza Generalnego ONZ do spraw przestrzeni kosmicznej, reprezentowanie Sekretarza Generalnego na spotkaniach i konferencjach w sprawach związanych z pokojową eksploracją i wykorzystaniem przestrzeni kosmicznej, zarządzanie i administrowanie UNOOSA, opracowywanie programu prac UNOOSA i zapewnienie, przejrzystości i odpowiedzialności pracy Biura, przygotowanie strategicznych wytycznych w celu realizacji programu pracy Biura zgodnie z mandatami udzielonymi przez Zgromadzenie Ogólne i COPUOS, a także ustalonymi politykami Organizacji Narodów Zjednoczonych, wypełnianie obowiązków Sekretarza Generalnego, w jego imieniu, zgodnie z traktatami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczącymi przestrzeni kosmicznej oraz pełnienie funkcji reprezentacyjnych i łącznikowych ze stałymi misjami i stałymi misjami obserwacyjnymi przy Organizacji Narodów

Zjednoczonych, rządem przyjmującym, innymi rządami oraz organizacjami międzyrządowymi i pozarządowymi w Wiedniu, a także z COPUOS[526].

Biuro Dyrektora wspiera go w wykonywaniu tych zadań, a ponadto ułatwia wewnętrzną współpracę Biura w zakresie zarządzania sprawami administracyjnymi, organizacyjnymi, budżetowymi i kadrowymi. Biuro Dyrektora jest odpowiedzialne także za nadzorowanie i koordynowanie kierunku strategicznego i priorytetów operacyjnych UNOOSA, w tym przygotowywanie, monitorowanie i wdrażanie planu pracy, budżetu i ram strategicznych Biura[527]. Do zadań Sekcji Komitetu, Polityki i Spraw Prawnych należy w szczególności zapewnianie wsparcia merytorycznego, organizacyjnego i administracyjnego Komitetowi oraz jego podkomitetom, jak również innym określonym podmiotom, wspieranie państw członkowskich w formułowaniu i przyjmowaniu instrumentów prawnych i norm odnoszących się do badania i pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej, zapewnianie doradztwa oraz pomocy technicznej i prawnej państwom członkowskim, międzynarodowym organizacjom międzyrządowym i innym zainteresowanym stronom w kwestiach związanych z międzynarodowym prawem i polityką kosmiczną oraz z traktatowymi funkcjami UNOOSA, budowanie zdolności państw członkowskich w zakresie prawa i polityki kosmicznej, globalnego zarządzania przestrzenią kosmiczną oraz środków przejrzystości i budowy zaufania w działaniach w przestrzeni kosmicznej, a także zapewnienie doradztwa i wsparcia w odniesieniu do wszystkich zagadnień prawnych powstałych w trakcie prac Biura[528]. Sekcja Zastosowań Kosmicznych zajmuje się promowaniem wykorzystania nauki i technik kosmicznych oraz ich zastosowań na rzecz osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju, w szczególności w krajach rozwijających oraz planowaniem i wdrażaniem Programu *Space Applications*, w szczególności z korzyścią dla krajów rozwijających się, w celu budowania potencjału krajowego w obszarach nauk podstawowych, podstawowych technik kosmicznych oraz promowania zintegrowanych ich zastosowań w obszarach globalnego zdrowia, zarządzania klęskami żywiołowymi, zmian klimatycznych, pomocy humanitarnej, monitorowania środowiska i zarządzania zasobami naturalnymi[529]. W ramach struktury organizacyjnej UNOOSA działa także UN-SPIDER, czyli program Narodów Zjednoczonych, którego celem jest zapewnienie, aby wszystkie kraje oraz organizacje międzynarodowe i regionalne miały dostęp do wszystkich rodzajów informacji pozyskanych przy pomocy

[526] Zob. pkt 3.2 Dokumentu organizacyjnego.
[527] Zob. pkt 4.2 Dokumentu organizacyjnego.
[528] Zob. pkt 5.2 Dokumentu organizacyjnego.
[529] Zob. pkt 6.2 Dokumentu organizacyjnego.

przestrzeni kosmicznej i rozwijały zdolność ich wykorzystywania w celu wsparcia pełnego cyklu zarządzania klęskami żywiołowymi[530]. Utworzono też sekretariat wykonawczy Międzynarodowego Komitetu ds. Globalnych Systemów Nawigacji Satelitarnej, którego podstawową funkcją jest wypełnianie obowiązków UNOOSA jako sekretariatu ICG, co obejmuje planowanie i wdrażanie działań promujących współpracę w sprawach związanych z cywilnym pozycjonowaniem satelitarnym, nawigacją, synchronizacją i usługami o wartości dodanej[531].

Należy podkreślić ważną rolę, jaką COPUOS, wspierany przez UNOOSA, pełnił w dostarczaniu globalnych oraz wielostronnych i opartych na konsensusie rozwiązań, w tym prawnych, dla rozwoju działalności państw w przestrzeni kosmicznej. Należy jednak zauważyć, że zarówno COPUOS jak i UNOOSA, powołane do funkcjonowania ponad 60 lat temu jako elementy systemu Narodów Zjednoczonych, są głęboko wpisane w jego struktury, co stawia te podmioty przed wieloma wyzwaniami, których pokonanie umożliwi dalsze pełnienie udzielonego przez Zgromadzenie Ogólne ONZ mandatu. David Kendall i Gerard Brachet, przewodniczący Komitetu odpowiednio w latach 2016 – 2018 oraz 2006 – 2008, opublikowali w 2023 r. artykuł, w którym identyfikują wiele bezpośrednich wyzwań, przed którymi stoi obecnie COPUOS[532]. Po pierwsze, autorzy wskazują na problemy wnikające z podziału kompetencyjnego w zakresie sprawozdawczości w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ. COPUOS podlega pod Czwarty Komitet Zgromadzenia Ogólnego - Sprawy Polityczne i Dekolonizacja, w którym niewiele uwagi poświęca się kwestiom przestrzeni kosmicznej. Kwestie związane z bezpieczeństwem kosmicznym są omawiane natomiast w Pierwszym Komitecie Zgromadzenia Ogólnego – Rozbrojenie i Bezpieczeństwo Międzynarodowe. Sytuacja ta spowodowała, że opracowane przez COPUOS Wytyczne dotyczące odpadów kosmicznych[533], oraz Wytyczne dotyczące długoterminowego zrównoważonego rozwoju działań w przestrzeni kosmicznej[534] były przedstawiane Czwartemu Komitetowi w ramach corocznego sprawozdania COPUOS, podczas gdy grupa ekspertów pracująca nad środkami przejrzystości i budowania zaufania w przestrzeni kosmicznej składała sprawozdanie Pierwszemu Komitetowi[535]. Zdaniem byłych

[530] W zakresie programu UN-SPIDER zob. szerzej biuletyn opublikowany przez UNOOSA pod adresem https://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_65E.pdf (dostęp: 7 lutego 2024 r.).
[531] Zob. pkt 8.2 Dokumentu organizacyjnego.
[532] Zob. D. Kendall, G. Brachet, *COPUOS: Current and Future Challenges,* „Air & Space Law" 2023 vol. 48, s. 7 – 18.
[533] Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, ST/SPACE/49.
[534] Guidelines for the Long-term Sustainability of Outer Space Activities of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/74/20.
[535] D. Kendall, G. Brachet, *op. cit.,* s. 9.

przewodniczących COPUOS, ta dychotomia stanowi poważne utrudnienie i może doprowadzić do opracowania rozbieżnych rezolucji w ramach tych dwóch komitetów, a ponadto powoduje ona ograniczenie w postrzeganiu spraw przestrzeni kosmicznej w ogólnej agendzie Zgromadzenia Ogólnego ONZ.

Drugi problem wskazany przez autorów artykułu wiąże się z obowiązkiem sporządzania corocznego raportu i przedstawiania go Zgromadzeniu Ogólnemu w celu uzyskania mandatu na dalszy rok prac Komitetu. W rezolucji powołującej COPUOS nie zawarto wytycznych, w jaki sposób Komitet powinien organizować prace, aby spełnić polecenia Zgromadzenia Ogólnego ONZ opisane w rezolucji. W związku z tym, COPUOS postępował „zgodnie z elastycznym procesem zarządzania i działania, który opiera się na precedensie bez pisemnego statutu lub zestawu zasad"[536]. Autorzy przypomnieli, że Komitet powinien uzyskać zatwierdzenie swojego rocznego sprawozdania, które zawiera agendy obrad Komitetu i Podkomitetów na następny rok od Zgromadzenia Ogólnego ONZ, aby uzyskać mandat do organizowania przyszłych sesji. Problem uwidocznił się w 2020 r., kiedy ze względu na pandemię SARS-CoV-2 nie odbyły się posiedzenia Komitetu. Przewodniczący i Wiceprzewodniczący uznali wówczas, że konieczne jest sporządzenie ograniczonego raportu zawierającego tylko istotne elementy zapewniające ciągłość prac, w tym proponowaną agendę obrad na przyszły rok[537]. Następnie raport ten został przesłany do państw członkowskich COPUOS w celu jego przyjęcia, zgodnie z zasadą konsensu. Niektóre państwa odmówiły jednak wyrażenia zgody na przyjęcie raportu, uzależniając wyrażenie zgody od wprowadzenia do agendy ważnych dla nich zagadnień. Sytuacja ta uwidoczniła fakt, iż w sytuacji, w której nie uda się osiągnąć konsensusu w sprawie rocznego sprawozdania COPUOS przeznaczonego dla Zgromadzenia Ogólnego ONZ, sprawozdanie nie zostanie dostarczone, a Zgromadzenie Ogólne ONZ nie będzie miało podstaw do udzielenia mandatu Komitetowi i jego podkomitetom do prowadzenia działań[538]. Nawet jedno państwo, odmawiając przyjęcia raportu może skutecznie zablokować jego prace lub wywrzeć na Komitet znaczną presję, by osiągnąć partykularny cel.

Kolejne wyzwanie, w funkcjonowaniu COPUOS z jest wiązane ze zwiększeniem liczby jego członków. David Kendall i Gérard Brachet stwierdzili, iż stały wzrost liczby członków Komitetu powoduje zwiększoną presję na zarządzających Komitetem, których liczba nie

[536] *Ibidem*, s. 10 – 11.
[537] Zob. Decisions and actions by the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its Legal Subcommittee taken by written procedure, A/75/20.
[538] D. Kendall, G. Brachet, *op. cit.*, s. 11.

wzrosła w sposób znaczący od 1958 r. Komitet zezwala wszystkim członkom, a także stałym obserwatorom na składanie wniosków dotyczących oświadczeń w odniesieniu do dowolnego punktu porządku obrad. Włączenie wielu oświadczeń do porządku obrad, o które wnioskowały państwa członkowskie i ponad pięćdziesiąt stałych organizacji obserwatorów, jest trudnym zadaniem ze względu na ograniczony czas przeprowadzania sesji (dziesięciodniowych lub ośmiodniowych). Mimo ograniczenia czasu wypowiedzi, utrzymanie tej tendencji wzrostowej powoduje, że COPUOS staje się forum całkowicie zdominowanym przez oświadczenia informacyjne i opisy działań krajowych lub organizacyjnych[539]. Zdaniem autorów, wpływ pandemii SARS-CoV-2 jak i „rosnący nacjonalizm gospodarczy, prawicowy populizm i autorytaryzm" wraz z „wieloma poważnymi kryzysami geopolitycznymi"[540] powodują, iż proces decyzyjny w Komitecie, dotychczas oparty na konsensusie oraz tzw. *Vienna Spirit*[541], może w niedalekiej przyszłości zostać sparaliżowany, a problemy te „w połączeniu z groźbą weta wiszącą nad wszystkimi nowymi inicjatywami, biorąc pod uwagę obecnie stosowaną zasadę konsensusu, możliwość przewodzenia przez COPUOS nowym, wielostronnym inicjatywom związanym z pilnymi wyzwaniami nie wygląda obiecująco"[542].

Byli przewodniczący COPUOS zwrócili również uwagę na bardzo długi czas, jaki zajmuje zwykle zawarcie porozumienia w zakresie spraw rozpatrywanych przez Komitet. Jako przykład wskazali zagadnienie dotyczące długoterminowej stabilności w przestrzeni kosmicznej (*long-term sustainability).* Kwestie z nią związane, w szczególności dotyczące z zaśmiecaniem przestrzeni kosmicznej, zostały podjęte podczas trzeciej Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Eksploracji i Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej - UNISPACE III w 1999 r. Temat ten był promowany przez przewodniczącego Podkomitetu Naukowo-Technicznego (2002-04) oraz przez przewodniczącego Komitetu (2006-08). Dopiero jednak w 2010 r., na wniosek francuskiej delegacji do COPUOS w 2009 r. Podkomitet Naukowo-Techniczny powołał grupę roboczą do spraw długoterminowej stabilności w przestrzeni kosmicznej i powierzył jej zadanie opracowania raportu zawierającego dobrowolne wytyczne dotyczące dobrych praktyk dla wszystkich podmiotów działających w przestrzeni kosmicznej, w celu w zapewnieniu długoterminowego zrównoważonego rozwoju przestrzeni kosmicznej. Prace grupy roboczej miały zostać sfinalizowane do 2014 r., jednakże czas ten

[539] *Ibidem*, s. 12.
[540] *Ibidem*, s. 13.
[541] Poprzez tzw. *Vienna Spirit* należy rozumieć taki tryb pracy delegacji, w których „różnice polityczne są przynajmniej częściowo odkładane na bok, a nieformalne dyskusje między delegacjami odbywają się w duchu przejrzystości i budowania zaufania". Zob. *Ibidem.*
[542] *Ibidem*, s. 14.

przedłużono do 2016 r., a następnie do 2018 r. Grupa robocza osiągnęła konsensus w sprawie dwunastu z proponowanych wówczas dwudziestu dziewięciu wytycznych w 2016 r., a kolejnych dziewięciu w 2018 r., ustanawiając dwadzieścia jeden wytycznych, które Komitet zatwierdził w 2019 r. po tym, jak w ostatniej chwili jedno państwo odmówiło zgody w 2018 r[543]. Zdaniem D. Kendall'a i G. Brachet'a to właśnie z powodu długiego czasu procedowania Stany Zjednoczone zdecydowały się pominąć COPUOS w procesie tworzenia porozumienia Artemis Accords. Stanowisko Stanów Zjednoczonych powinno być sygnałem alarmowym dla Komitetu. Pominięcie COPUOS jako forum podejmowania takich inicjatyw może stanowić przesłanki dla państw lub grup państw, by przygotować własne wytyczne i praktyki dotyczące zarządzania przestrzenią kosmiczną, rezygnując z udziału COPUOSu w dążeniu do osiągnięcia konsensusu wielostronnego w takich sprawach[544].

Następnym problemem, który wpływa na działalność COPUOS, jest udział w jego pracach dwóch podkomitetów. Początkowo podział funkcjonował prawidłowo, ponieważ tematy podejmowana przez te podkomitety w niewielkim stopniu się pokrywały. Natomiast obecnie, prawie wszystkie obszary omawiane przez COPUOS mają implikacje naukowe, techniczne, prawne i polityczne. Istnieje zatem pilna potrzeba wzajemnej wymiany informacji z udziałem różnych ekspertów, którzy uczestniczą w posiedzeniach danego podkomitetu. Grupy robocze były jednak co do zasady tworzone niezależnie przez podkomitety, bez konieczności informowania i konsultowania tej kwestii z drugim podkomitetem. Delegacje państw uważają, że po to, by grupy robocze mogły systematycznie opracowywać zalecenia, uwzględniając wszystkie istotne informacje, niezbędny jest wkład zarówno ekspertów naukowych i technicznych, jak i specjalistów ds. prawnych i politycznych. Dotychczas jednak w COPUOS nie podjęto starań na rzecz wprowadzenia formalnego procesu, w ramach którego grupy robocze będą mogły współdziałać i wykorzystywać wiedzę specjalistyczną dostępną w obu podkomitetach[545].

Ostatnim problemem, wskazanym przez byłych przewodniczących COPUOS jest brak formalnego formalnej dyskusji sektorem prywatnym, który obecnie odgrywa ważną rolę w działalności w przestrzeni kosmicznej. Sektor ten powinien być reprezentowany podczas omawiania i planowania działań przez COPUOS. Obecnie osoby reprezentujące przedsiębiorstwa komercyjne nie mogą brać bezpośredniego udziału w formalnych

[543] *Ibidem*, s. 14.
[544] *Ibidem*, s. 15.
[545] *Ibidem*, s. 15 - 16.

posiedzeniach Komitetu i podkomitetów, a także w posiedzeniach grup roboczych, z wyjątkiem „cichych obserwatorów" będących członkami krajowych, dlatego należy znaleźć rozwiązanie, które zapewni, że obawy i aspiracje tego sektora zostaną wysłuchane i wzięte pod uwagę podczas dyskusji i formułowania nowych zasad na forum COPUOS[546].

3. Przestrzeń kosmiczna w działalności organizacji wyspecjalizowanych ONZ – wybrane aspekty

3.1. Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny (ITU)

Działalność kosmiczna byłaby niemożliwa bez udziału radio- i telekomunikacji. Niezależnie od tego, czy działalność ta przybiera postać komunikacji z sondami opuszczającymi Układ Słoneczny czy komunikacji załogowych lotów kosmicznych, wykorzystanie fal radiowych do prawidłowego prowadzenia tych działań jest niezbędne. Wymagają one wolnego od zakłóceń dostępu do użytecznych częstotliwości radiowych[547]. W systemie Narodów Zjednoczonych organizacją zajmującą się sprawami telekomunikacji jest Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny(*International Telecommunication Union* - ITU).

Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny jest jedną z najstarszych organizacji międzynarodowych. Został utworzony w 1865 r. jako Międzynarodowy Związek Telegraficzny[548] i zajmował się pierwotnie komunikacją telegraficzną będącą wówczas jedynym dostępnym instrumentem komunikacji elektronicznej na duże odległości. W 1885 r. zakresem działalności organizacji objęto komunikację telefoniczną, a w 1906 r. - komunikację radiową. W 1932 r. organizacja zmieniła nazwę na Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny, pod którą nadal funkcjonuje[549].

Podstawowymi dokumentami, na podstawie których prowadzi działalność Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny są: Konstytucja ITU oraz Konwencja ITU[550].

---

[546] *Ibidem*, s. 17.
[547] F. von der Dunk, *A New 'Star' in Firmament – Teaching Space and Telecoms Law as a Post – Graduate LL.M. Pogramme,* „The Korean Journal of Air and Space Law" 2011, s. 419.
[548] Documents diplomatiques de la conférence télégraphique internationale de Paris. Convention télégraphique internationale de Paris (1865) et Règlement de service international (1865), dostępne pod adresem: https://search.itu.int/history/HistoryDigitalCollectionDocLibrary/4.1.51.fr.200.pdf (dostęp: 22 lutego 2024 r.).
[549] F. von der Dunk, F.Tronchetti (eds), *op. cit*, s. 460-461.
[550] Konstytucja i Konwencja Międzynarodowego Związku Telekomunikacyjnego, sporządzone w Genewie dnia 22 grudnia 1992 r. (Dz.U. 1998 nr 35 poz. 196).

Ważną rolę w działalności organizacje pełni także Regulamin Radiokomunikacyjny, który jako akt zawierający rozszerzone reguły globalnych ustaleń dotyczących koordynacji międzynarodowego wykorzystania widma częstotliwości, stanowi trzeci najważniejszy dokument prawnie wiążący dla ITU[551]. Zgodnie z artykułem 7 Konstytucji ITU, struktura Związku obejmuje siedem organów: Konferencję Pełnomocników, która stanowi najwyższy organ polityczny ITU i zbiera się co cztery lata, aby określić ogólne zasady realizacji celów Związku, Radę, która działa w imieniu Konferencji Pełnomocników i pełni funkcję organu wykonawczego ITU, Światowe konferencje dotyczące komunikacji międzynarodowej (WRC), Sektor Radiokomunikacji (ITU-R), w ramach którego odbywają się światowe i regionalne konferencje radiokomunikacyjne, zgromadzenia radiokomunikacyjne oraz funkcjonuje Rada Regulacji Radiokomunikacyjnych, Sektor Normalizacji Telekomunikacji (ITU-T), który organizuje światowe zgromadzenia normalizacyjne w dziedzinie telekomunikacji, Sektor Rozwoju Telekomunikacji (ITU-D), w ramach którego odbywają się światowe i regionalne konferencje dotyczące rozwoju telekomunikacji oraz Sekretariat Generalny.

Po wypuszczeniu w przestrzeń kosmiczną Sputnika 1 stało się oczywiste, że telekomunikacja wkrótce zacznie wykorzystywać satelity jako element swoich sieci i że określone częstotliwości będą zarezerwowane dla urządzeń w przestrzeni w przestrzeni kosmicznej. Towarzyszyło temu przekonanie, że ITU jest odpowiednim forum do dyskusji na temat wykorzystania częstotliwości i zakłóceń radiowych w kontekście łączności satelitarnej. W 1959 r. podczas Światowej Administracyjnej Konferencji Radiokomunikacyjnej w Genewie podjęto decyzję o tym, aby łączność kosmiczna, w szczególności częstotliwości, które będą wykorzystywane, były obsługiwane przez ITU[552]. Zgodnie z art. 1(8) Regulaminu Radiokomunikacyjnego ITU, łączność kosmiczna oznacza wszelką radiokomunikację obejmującą użycie jednej stacji kosmicznej lub większej ich liczby lub użycie jednego satelity biernego lub ich większej liczby albo innych obiektów w kosmosie.

Regulamin Radiokomunikacyjny ITU wyróżnia obecnie następujące rodzaje służb radiowych związanych z przestrzenią kosmiczną: służba stała satelitarna, służba międzysatelitarna, służba operacji kosmicznych, służba ruchoma satelitarna, służba ruchoma lądowa satelitarna, służba ruchoma morska satelitarna, służba ruchoma lotnicza satelitarna - Służba ruchoma lotnicza satelitarna (R)*, służba ruchoma lotnicza satelitarna (OR)**, służba radiodyfuzyjna satelitarna, służba radiolokacyjna satelitarna, służba radionawigacyjna

[551] F. von der Dunk, F.Tronchetti (eds), *op. cit,* s. 463.
[552] *Ibidem,* s. 475.

satelitarna, służba radionawigacyjna morska satelitarna, służba radionawigacyjna lotnicza satelitarna, służba radiolokalizacyjna satelitarna, służba satelitarna badań Ziemi, służba meteorologiczna satelitarna, służba częstotliwości wzorcowych i sygnałów czasu satelitarna, służba badań kosmosu, służba amatorska satelitarna oraz służba radioastronomiczna.

Warto zaznaczyć, że ze względu na szczególny charakter łączności satelitarnej, wynikający w szczególności z potrzeby zajęcia się konkretnymi zagadnieniami satelitarnych slotów orbitalnych i orbit, po których satelity się poruszają, w ramach ITU opracowana została specjalna procedura koordynacyjna w odniesieniu do przydziałów częstotliwości dla sieci satelitarnej lub dla systemu satelitarnego. Nie wcześniej niż siedem lat i nie później niż na dwa lata przed planowanym dniem wprowadzenia systemu lub sieci do użytku, administracja przekazuje do Biura Radiokomunikacji ogólny opis sieci lub systemu do celów wstępnej publikacji w Międzynarodowym Okólniku Informacji o Częstotliwościach. Państwa zaczęły jednak składać wnioski na długo przed podjęciem ostatecznych decyzji o rozwoju i budowie satelity, aby zająć wczesne miejsce w „kolejce". W rezultacie masowo składano wnioski, które ostatecznie nie były realizowane ze względu na zmiany decyzji dotyczących poszczególnych satelitów. W celu zapobieżenia takim praktykom, ITU zaczęło wdrażać system „administracyjnego *due diligence*", poprzez który wprowadzono wymogi, aby do zgłoszenia dołączano dowód produkcji satelitów lub umów na ich wypuszczenie na orbitę, a także wnoszono z góry depozyt na pokrycie kosztów administracyjnych[553]. Publikacja propozycji rezerwacji (*allotment*) oraz przydziału (*assignment*) zawarta w okólniku umożliwia państwom członkowskim ITU zgłaszanie zagrożeń i ryzyk związanych z potencjalnymi zakłóceniami systemów podlegających ich jurysdykcji. Jeśli takie potencjalne zakłócenia zostały zgłoszone, to państwo wnioskujące miało główny obowiązek dostosowania się do nich, co zwykle oznaczało, że musiało zaproponować alternatywne częstotliwości (w takim przypadku proces mógł zasadniczo rozpocząć się od nowa) lub inne metody, dzięki którym można było uniknąć takich zakłóceń[554].

3.2.Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego (ICAO)

Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego (*International Civil Aviation Organization* - ICAO) została utworzona na podstawie Konwencji chicagowskiej, której celem

[553] *Ibidem*, s. 482 – 483.
[554] *Ibidem*, s. 484.

jest rozwijanie zasad i techniki międzynarodowej żeglugi powietrznej oraz popieranie planowania i rozwoju międzynarodowego przewozu lotniczego. Zgodnie z art. 43 tej konwencji, strukturę wewnętrzną ICAO tworzą: Zgromadzenie, Rada oraz inne organy, jakie mogą okazać się potrzebne. Zgromadzenie składa się ze wszystkich państw członkowskich i jest co do zasady zwoływane co trzy lata. Do jego zadań należy: ustalanie wytycznych działalności na kolejne lata, zatwierdzanie budżetu, przegląd technicznych, prawnych, ekonomicznych i administracyjnych prac Organizacji, a także zatwierdzanie zmian w załącznikach do Konwencji chicagowskiej. Rada składa się z trzydziestu sześciu państw-stron konwencji, wybranych przez Zgromadzenie. Jako organ wykonawczy ICAO jest uprawniona do przyjmowania dokumentów w postaci Standardów i Rekomendowanych Praktyk (SARP) oraz włączania ich do załączników konwencji chicagowskiej, zwoływania Zgromadzenia, mianowania Sekretarza Generalnego i zarządzania budżetem organizacji. Rada działa za pośrednictwem komisji, w szczególności Komisji Żeglugi Powietrznej[555].

Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego wskazywana jest jako organizacja, która potencjalnie może sprawować nadzór nad komercyjnymi lotami kosmicznymi oraz która może nadzorować zarządzanie ruchem kosmicznym (*space traffic management*)[556], przez które należy rozumieć zbiór przepisów technicznych i regulacyjnych dotyczących promowania bezpiecznego dostępu do przestrzeni kosmicznej, operacji w przestrzeni kosmicznej i powrotu z przestrzeni kosmicznej na Ziemię z przestrzeni kosmicznej na Ziemię w sposób wolny od zakłóceń fizycznych lub zakłóceń o częstotliwości radiowej[557]. Zarządzanie ruchem kosmicznym jest koncepcją operacyjnie i organizacyjnie zbliżoną do zarzadzania ruchem lotniczym[558], które zostało przez ICAO zdefiniowane jako dynamiczne, zintegrowane zarządzanie ruchem lotniczym i przestrzenią powietrzną – w sposób bezpieczny, ekonomiczny i sprawny – przez zapewnienie urządzeń i jednolitych służb współdziałających ze sobą[559].

[555] Zob. R. Jakhu, T. Sgobba, P. Dempsey (eds), *The Need of an Integrated Regulatory Regime for Aviation and Space. ICAO for Space?*, Vienna 2011, s. 40.
[556] Zob. w szczególności R. Abeyratne, *Regulation of Commercial Space Transport. The Astrocizing of ICAO,* New York 2015; R. Abeyratne, *ICAO's Involvement in Outer Space Affairs – A Need for Closer Scrutiny,* „Journal of Space Law" 2004, vol. 30, nr 2; P. Fitzgerald, *Inner Space: ICAO's New Frontier,* „Journal of Air Law and Commerce" 2014, vol. 79, nr 1; K. Havlikova, *Legal Aspects Concerning Space Traffic Management,* „Air and Space Law" 2021, vol. 46, nr 2.
[557] C. Constant-Jorgenson, P. Lála K. Schrogl (eds)., *Cosmic Study on Space Traffic Management,* Paris 2006, s. 17.
[558] K. Havlikova, *op. cit.*, s. 236.
[559] Procedury Służb Żeglugi Powietrznej. Zarządzanie Ruchem Lotniczym, ICAO Doc. 4444, Dz. Urz. Urzędu Lotnictwa Cywilnego 2017.475.

Postulowane rozszerzenie mandatu ICAO jest uzasadniane w szczególności wieloletnim doświadczeniem organizacji w tworzeniu prawa o charakterze technicznym, czego dowodem są dokumenty SARP zawarte w załącznikach do konwencji chicagowskiej. Zdolność ICAO do przyjmowania tych dokumentów stała się jednym z podstawowych atrybutów działalności organizacji, który ma kluczowe znaczenie dla państw członkowskich ICAO i innych zainteresowanych stron, stanowiąc podstawę zharmonizowanego globalnego bezpieczeństwa i wydajności lotnictwa zarówno w powietrzu, jak i na ziemi[560]. Regulowanie technicznych aspektów żeglugi powietrznej poprzez SARP wiąże się z pewną dozą elastyczności i możliwości reagowania na rozwój techniki i innowacje. Zgodnie z art. 38 konwencji chicagowskiej, każde państwo, które uzna za niemożliwe w praktyce zastosowanie się do SARP lub które uzna za konieczne przyjęcie przepisów różniących się pod jakimkolwiek szczególnym względem od ustanowionych uregulowań, powiadamia niezwłocznie ICAO o różnicach zachodzących między jego praktyką a tą określoną przez normy międzynarodowe. Oznacza to, że SARP są dla państw wiążące, o ile państwa nie notyfikują odstępstwa od nich. Zdolność do regulowania lotnictwa cywilnego za pośrednictwem SARP jest doceniana jako elastyczny sposób umożliwiający społeczności międzynarodowej szybkie reagowanie na zmieniające się trendy, na przykład w zakresie ochrony lotnictwa. Ze względu na to, że SARP są regularnie poddawane przeglądowi i mogą być zmieniane, ICAO bada standardy i dokonuje ich przeglądu, jeśli technika wyprzedza system regulacyjny lub jeśli dochodzi do wypadku w przestrzeni kosmicznej, który nie został przewidziany w SARP[561]. Kolejnym argumentem jest to, że zdecydowana większość ruchu kosmicznego odbywa się w międzynarodowej przestrzeni powietrznej (czyli przestrzeni powietrznej, która nie podlega jurysdykcji konkretnego państwa), a zgodnie z art. 12 konwencji chicagowskiej podlega ona uregulowaniom ustanawianym przez ICAO[562].

Warto wskazać, iż w marcu 2015 r. odbyło się wspólne sympozjum Międzynarodowej Organizacji Lotnictwa Cywilnego i Biura ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej, które „po raz pierwszy zgromadziło społeczności lotnicze i kosmiczne z całego świata w celu zbadania istniejących przepisów i praktyk, a także metod zarządzania bezpieczeństwem i inżynierii systemów w odniesieniu do lotnictwa cywilnego, lotów suborbitalnych i rozwoju transportu kosmicznego”[563]. Podczas sympozjum omawiane były takie zagadnienia jak praktyki

[560] K. Havlikova, *op. cit.,* s. 250.
[561] *Ibidem.*
[562] R. Jakhu, T. Sgobba, P. Dempsey (eds), *op. cit.,* s. 121.
[563] Zob. szerzej https://www.icao.int/Meetings/SPACE2015/Pages/Presentations.aspx (dostęp: 23 lutego 2024 r.).

regulacyjne dla aktywności aerokosmonatycznej, integracja lotnictwa z kosmonautyką oraz dostęp i równość w transporcie aerokosmonautycznym[564].

3.3.Światowa Organizacja Meteorologiczna (WMO)

Światowa Organizacja Meteorologiczna (*World Meteorological Organization – WMO*) jest organizacją wyspecjalizowaną ONZ, która zgodnie z postanowieniami Konwencji dotyczącej Światowej Organizacji Meteorologicznej[565] zastąpiła w 1950 r. powołaną w 1873 r. Międzynarodową Organizację Meteorologiczną. Na podstawie art. 4 konwencji, struktura WMO obejmuje Światowy Kongres Meteorologiczny, Komitet Wykonawczy, Regionalne Zrzeszenia Meteorologiczne, Komisje Techniczne oraz Sekretariat. Światowy Kongres Meteorologiczny jest najwyższym organem Organizacji i składa się z delegatów, którzy reprezentują członków WMO. Ustala on ogólne przepisy, a także wybiera przewodniczącego i wiceprzewodniczących organizacji oraz innych członków Komitetu Wykonawczego. Do jego zadań należy w szczególności nadzór nad wykonywaniem uchwał Kongresu a także administrowanie finansami WMO. W skład Zrzeszeń Regionalnych wchodzą członkowie organizacji, których sieć całkowicie lub częściowo jest usytuowana w danym okręgu. Wspierają one wykonywanie uchwał Kongresu i Komitetu Wykonawczego w podległych im okręgach. Kongres może powoływać również komisje techniczne, które są złożone z technicznych rzeczoznawców, w celu zbadania i udzielania Kongresowi oraz Komitetowi Wykonawczemu zaleceń, we wszystkich sprawach związanych z celami organizacji. Sekretariat WMO składa się z Sekretarza Generalnego oraz technicznego i administracyjnego personelu, jaki może okazać się potrzebny w działalności Organizacji.

W 1961 r., w rezolucji 1721 (XVI)C Zgromadzenie Ogólne ONZ poleciło Światowej Organizacji Meteorologicznej i innym odpowiednim wyspecjalizowanym organizacjom przeprowadzenie wstępnego i wszechstronnego badania, w związku z rozwojem działań w przestrzeni kosmicznej środków, które powinny wspierać postęp w nauce o atmosferze i technologii. Celem tych środków jest poszerzenie wiedzy na temat podstawowych sił fizycznych wpływających na klimat i modyfikację pogody na dużą skalę oraz rozwijanie istniejących możliwości prognozowania pogody i pomaganie państwom w efektywnym

[564] *Ibidem.*
[565] Konwencja dotycząca Światowej Organizacji Meteorologicznej, podpisana w Waszyngtonie dnia 11 października 1947 r. (Dz. U. z 1951 r. Nr 11, poz. 85 ze zm.).

wykorzystaniu tych możliwości przez regionalne ośrodki meteorologiczne. Ponadto Zgromadzenie Ogólne zwróciło się do WMO oraz do innych organizacji o przygotowanie sprawozdania dotyczącego odpowiednich ustaleń organizacyjnych i finansowych dla osiągnięcia tych celów. COPUOS został wyznaczony jako organ, który miał dokonać przeglądu tego sprawozdania, a następnie przekazać swoje uwagi i zalecenia Radzie Gospodarczej i Społecznej oraz Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ.

Światowa Organizacja Meteorologiczna, w odpowiedzi na to wezwanie przedstawiła w 1962 r. Pierwszy raport na temat postępu nauk o atmosferze i ich zastosowania w świetle rozwoju w przestrzeni kosmicznej (*First Report on the Advancement of Atmospheric Sciences and their Application in the light of Developments in Outer Space*)[566], który zapoczątkował program *World Weather Watch* (WWW). W raporcie przedstawiony został szeroki zakres tematów, w tym problemy prognozowania pogody i klimatologii oraz ich zastosowania, sprawy dotyczące zmian w globalnym klimacie, modyfikacji pogody oraz meteorologiczne aspekty zasobów wodnych. Szczególną uwagę zwrócono na kwestie dotyczące usług operacyjnych uznając, że dane obserwacyjne i związany z nimi system telekomunikacyjny powinien umożliwiać szybkie gromadzenie i rozpowszechnianie danych i produktów[567]. Raport ten uzyskał aprobatę Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1963 r[568]. Obecnie, program *World Weather Watch* składa się z trzech głównych komponentów: *Global Observing System* (GOS), składający się z urządzeń rozwiązań do prowadzenia obserwacji w stacjach na lądzie i na morzu oraz z samolotów, satelitów środowiskowych i innych platform; *Global Data-processing and Forecasting System* (GDPFS), skupiający ośrodki meteorologiczne używane w celu dostarczania przetworzonych danych, analiz i produktów prognostycznych oraz *Global Telecommunication System* (GTS), w którego skład wchodzą zintegrowane sieci urządzeń i usług telekomunikacyjnych używane do gromadzenia i dystrybucji danych obserwacyjnych i przetworzonych informacji. Koordynacja, integracja i obsługa tych trzech komponentów odbywa się poprzez dwa programy – Programu Zarządzania Danymi WWW oraz Programu Działań Wspierających System WWW.

Światowa Organizacja Meteorologiczna zainicjowała w 2003 r. *WMO Space Progamme,* jako program kompleksowy w celu zwiększenia skuteczności i udziału systemów

[566]First Report on the Advancement of Atmospheric Sciences and their Application in the light of Developments in Outer Space, Geneva 1962.
[567] WMO Bulletin vol. 62 (1), s. 4.
[568] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1963 r., A/RES/1962(XVIII).

satelitarnych w programach WMO[569]. Ogólnym celem tego programu jest osiągnięcie maksymalnych korzyści z funkcjonowania satelitów obserwujących Ziemię w działalności organizacji. Cel ten realizowany jest poprzez rozwijanie zintegrowanego kosmicznego komponentu systemu obserwacyjnego WMO *Integrated Global Observing System* (WIGOS), obejmującego operacyjne i badawczo-rozwojowe satelity środowiskowe. Ponadto program ma przyczynić się do zwiększenia dostępności danych i produktów satelitarnych obecnej i następnej generacji oraz reagowania na potrzeby użytkowników, promowania wymiany danych poprzez wspólne standardy i system informacyjny WMO, stymulowanie skoordynowanego przetwarzania danych. Istotne znaczenie ma też wzrost świadomości na temat możliwości wykorzystywania systemów satelitarnych i promowanie edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem krajów rozwijających się, tak aby członkowie WMO mogli korzystać z innowacji technologicznych oraz koordynowania, ustanowienia i dalszego rozwoju monitorowania pogody kosmicznej poprzez poprawę ostrzeżeń i gotowości na zagrożenia związane z pogodą kosmiczną. WMO *Space Programme* składa się z pięciu komponentów: Zintegrowanego systemu obserwacji przestrzeni kosmicznej (w tym *World Weather Watch),* Dostępności i wykorzystania danych i produktów satelitarnych, Świadomości i szkolenia, Koordynacji pogody kosmicznej oraz Koordynacji Częstotliwości[570].

4. Podsumowanie

Organizacja Narodów Zjednoczonych odgrywała od lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia ważną rolę w dla rozwoju międzynarodowej zinstytucjonalizowanej współpracy w przestrzeni kosmicznej. Rozwój instrumentów prawnomiędzynarodowych w zakresie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej był związany z tworzeniem organów współpracy w ramach systemu Narodów Zjednoczonych. Dzięki Komitetowi ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej, wraz ze wspierającym go Biurem ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej zapoczątkowano proces instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej, którego wymiernym efektem było przygotowanie traktatów kosmicznych zawartych w erze prawa traktatów (1963 – 1979), rezolucji w postaci zasad uchwalanych w erze rezolucji ONZ (1982 – 1996) oraz rezolucji interpretujących prawo kosmiczne (od 2004 r.).

[569] WMO Resolution 5 (Cg-XIV) [w:] Fourteenth World Meteorological Congress. Abridged Final report with Resolutions, Geneva 2003.
[570] Zob. WMO Space Programme, dostępne pod adresem: https://wmo.int/activities/wmo-space-programme-wsp/wmo-space-programme (dostęp: 26 lutego 2024 r.).

Wśród ponad 140 rezolucji Zgromadzenia Ogólnego dotyczących przestrzeni kosmicznej, wyróżniają się rezolucje określane mianem „omnibus”[571], czyli rezolucje *International cooperation in the peaceful uses of outer space,,* które od 1968 r. są corocznie przyjmowane na forum ONZ. Jako przykład można wskazać rezolucję z 2023 r.[572], w której Zgromadzenie Ogólne podkreśliło znaczący postęp w rozwoju nauki o kosmosie i technologii oraz ich zastosowań, które umożliwiły ludziom eksplorację wszechświata, oraz wykorzystanie nauki i techniki kosmicznej dla dobra całej ludzkości oraz w rozwoju międzynarodowego systemu prawnego regulującego działalność kosmiczną. Zgromadzenie Ogólne wskazało na system Narodów Zjednoczonych jako na „wyjątkową platformę na poziomie globalnym na rzecz międzynarodowej współpracy w zakresie działań kosmicznych, reprezentowaną prze Komitet ds. Pokojowego Wykorzystywania Przestrzeni Kosmicznej wraz z Podkomitetem prawnym oraz technicznym wspieranymi przez Biuro ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej”. Wyraziło też przekonanie o wspólnym interesie całej ludzkości w promowaniu i rozszerzaniu badań i wykorzystania przestrzeni kosmicznej, jako dziedzictwa całej ludzkości, do celów pokojowych oraz w kontynuowaniu wysiłków na rzecz rozszerzenia na wszystkie państwa członkowskie korzyści z niej płynących, a także o znaczeniu współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie, dla której Organizacja Narodów Zjednoczonych powinna nadal stanowić punkt centralny. W rezolucji tej potwierdzono ponownie znaczenie współpracy międzynarodowej w rozwijaniu rządów prawa międzynarodowego, w tym odpowiednich norm międzynarodowego prawa kosmicznego i ich istotnej roli we współpracy międzynarodowej na rzecz badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej do celów pokojowych, a także jak najszerszego przestrzegania traktatów międzynarodowych, które promują pokojowe wykorzystanie przestrzeni kosmicznej w celu sprostania pojawiającym się nowym wyzwaniom, zwłaszcza dla krajów rozwijających się.

Zgromadzenie Ogólne wyraziło jednak poważne zaniepokojenie możliwością prowadzenia wyścigu zbrojeń w przestrzeni kosmiczną, a także „kruchością środowiska kosmicznego oraz wyzwaniami związanymi z długoterminowym zrównoważeniem działań w przestrzeni kosmicznej, w szczególności z wpływem odpadów kosmicznych, który są przedmiotem troski wszystkich narodów”. W rezolucji wezwano wszystkie państwa członkowskie, a w szczególności te, które dysponują dużymi zdolnościami kosmicznymi, by aktywnie przyczyniły się do zapobiegania wyścigowi zbrojeń w przestrzeni kosmicznej, z

[571] A. Terekhov, *UN General Assembly Resolutions and Outer Space Law,* „Proceedings on the Law of Outer Space” 1997, vol. 40, s. 103.
[572] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 22 grudnia 2023 r., A/RES/78/72.

myślą o promowaniu i wzmacnianiu współpracy międzynarodowej w zakresie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej do celów pokojowych.

Zgodnie ze słowami przypisywanymi Winstonowi Churchillowi, „rozwój to zmiana, perfekcja to stała zmienność”[573], należy wskazać, iż przed modelem kształtowania współpracy w przestrzeni kosmicznej, wypracowanym przez lata działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych, w tym w szczególności działalności prowadzonej na forum COPUOS, stoi szereg wyzwań i problemów, których jest warunkiem *sine qua non* dalszego rozwijania działalności kosmicznej w ramach systemu Narodów Zjednoczonych. W literaturze podkreślono, że pierwszym i najważniejszym aspektem sprostania współczesnym wyzwaniom jest uznanie, że istnieje problem z zastanym układem. Kwestia ta obecnie nie jest jednak podejmowana przez większości delegacji COPUOS[574]. Aby osiągnąć postęp, sam Komitet, a przede wszystkim Zgromadzenie Ogólne ONZ powinny podjąć kroki w rozważenia i oceny skuteczności działalności COPUOS, biorąc pod uwagę obecną i najbliższą przyszłość. Pilnie potrzebny jest poważny dialog i analiza tego, w jaki sposób Komitet może zostać przekształcony, by mógł pozostać globalnym forum i arbitrem we wszystkich sprawach związanych z pokojowym wykorzystaniem przestrzeni kosmicznej[575].

[573] Ang. *To improve is to change; to be perfect is to change often.*
[574] D. Kendall, G. Brachet, *op. cit.*, s. 17.
[575] *Ibidem.*

Rozdział IV
Wybrane aspekty kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej poza systemem Narodów Zjednoczonych

1. Unia Europejska oraz Agencja Unii Europejskiej ds. Programu Kosmicznego (EUSPA)

Postanowienia dotyczące przestrzeni kosmicznej zostały zawarte w Traktacie o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)[576]. W art. 3 ust. 4 traktatu postanowiono, że w dziedzinach badań, rozwoju technologicznego i przestrzeni kosmicznej Unia ma kompetencje do prowadzenia działań, w szczególności do określania i realizacji programów, jednak wykonywanie tych kompetencji nie może doprowadzić do uniemożliwienia państwom członkowskim wykonywania ich uprawnień. Zgodnie z art. 189 TFUE w celu wspierania postępu naukowo-technicznego, konkurencyjności przemysłowej i realizacji swoich polityk, Unia opracowuje europejską politykę przestrzeni kosmicznej. W tym celu Unia może promować wspólne inicjatywy, popierać badania i rozwój technologiczny i koordynować wysiłki niezbędne dla badania i wykorzystania przestrzeni kosmicznej. Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, ustanawiają niezbędne środki, które mogą przybrać postać europejskiego programu kosmicznego, z wyłączeniem jakiejkolwiek harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych państw członkowskich[577]. Unia Europejska od 2018 r. jest obserwatorem w COPUOS.

W 2021 r. weszło w życie Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/696 ustanawiające unijny program kosmiczny i Agencję Unii Europejskiej ds. Programu Kosmicznego oraz uchylające rozporządzenia (UE) nr 912/2010, (UE) nr 1285/2013 i (UE) nr 377/2014 oraz decyzję nr 541/2014/UE[578]. Na podstawie rozporządzenia utworzono Program kosmiczny Unii Europejskiej, czyli fundusz umożliwiający finansowanie Europejskiej Polityki

[576] Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. 2009 nr 203 poz. 1569).
[577] Zakaz harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich w zakresie działalności kosmicznej wyrażony *in fine* art. 189 TFUE stanowić może przeszkodę dla rozwoju norm wspólnotowych odnoszących się do sektora kosmicznego, a co za tym idzie, negatywnie wpłynie na atrakcyjność tego sektora dla potencjalnych rozwiązań badawczo-rozwojowych i komercjalizacyjnych. Zob. C. Bennett, *A future 'EU Space Law': A few Constitutional Considerations***,** dostępne pod adresem https://www.ejiltalk.org/a-future-eu-space-law-a-few-constitutional-considerations/ (dostęp: 21 kwietnia 2024 r.).
[578] Dz. U. UE. L. z 2021 r. Nr 170, str. 69, dalej jako „Rozporządzenie 2021/696".

Kosmicznej[579], a także zarządzającą funduszem Agencję Unii Europejskiej ds. Programu Kosmicznego (*EU Agency for the Space Programme,* EUSPA).

Celami ogólnymi Programu Kosmicznego Unii Europejskiej jest dostarczanie, lub przyczynianie się do dostarczania, aktualnych i – w stosownych przypadkach – bezpiecznych danych, informacji i usług o wysokiej jakości związanych z przestrzenią kosmiczną. Program ma na celu maksymalizowanie korzyści społeczno-gospodarczych, w szczególności poprzez wspieranie rozwoju innowacyjnych i konkurencyjnych europejskich sektorów: segmentu kosmicznego (upstream) oraz segmentu wykorzystania danych satelitarnych (downstream), co obejmuje również małe i średnie przedsiębiorstwa oraz startupy. Dzięki temu, program pobudza wzrost gospodarczy i tworzenie miejsc pracy w Unii Europejskiej. Jest to jeden z kluczowych elementów polityki przemysłowej UE, który wzmacnia jej pozycję w globalnym wyścigu technologicznym.

Program przyczynia się również do wzmacniania bezpieczeństwa i ochrony zarówno Unii, jak i jej państw członkowskich, co jest coraz bardziej istotne w kontekście rosnącej rywalizacji o zasoby kosmiczne. Dodatkowo, wspiera autonomię Unii, szczególnie w zakresie technologii, co ma kluczowe znaczenie dla niezależności strategicznej Europy. Program Kosmiczny UE wspiera także rolę Unii jako globalnego gracza w sektorze kosmicznym, zachęca do współpracy międzynarodowej i promuje zrównoważony charakter działań w przestrzeni kosmicznej, co obejmuje kwestie związane z obiektami kosmicznymi oraz zagrożeniem wynikającym z rosnącej ilości odpadów kosmicznych.

Program zawiera również cele szczegółowe, odnoszące się do poszczególnych komponentów. Wśród nich warto wyróżnić Galileo – niezależny, cywilny globalny system nawigacji satelitarnej, który działa pod kontrolą cywilną, oraz EGNOS – cywilny regionalny system nawigacji satelitarnej. Oba te systemy są kluczowe dla zapewnienia niezależności Unii w dziedzinie nawigacji i komunikacji satelitarnej. Kolejnym istotnym komponentem jest Copernicus, czyli operacyjny, niezależny, ukierunkowany na użytkowników cywilnych system obserwacji Ziemi. Działa on pod kontrolą cywilną, dostarczając dane wykorzystywane w takich dziedzinach, jak monitorowanie zmian klimatycznych czy zarządzanie kryzysowe. Program obejmuje również usługi łączności satelitarnej, które zapewniają przepustowość na potrzeby komunikacji zarówno cywilnej, jak i rządowej, co jest niezbędne dla organów Unii i państw

[579] Resolution on European Space Policy. ESA Director General's Proposal for the European Space Policy, dostępne pod adresem: https://www.esa.int/esapub/br/br269/br269.pdf (dostęp: 19 lutego 2024 r.).

członkowskich w zarządzaniu misjami o krytycznym znaczeniu dla bezpieczeństwa – co obejmuje komponent GOVSATCOM.

W ramach Programu Kosmicznego UE funkcjonuje także komponent świadomości sytuacyjnej w przestrzeni kosmicznej (SSA), który składa się z kilku podkomponentów. SST (system obserwacji i śledzenia obiektów kosmicznych) monitoruje ruchy satelitów i innych obiektów w kosmosie, SWE (parametry obserwacyjne związane z pogodą kosmiczną) analizuje zjawiska takie jak burze słoneczne, które mogą mieć wpływ na satelity, natomiast NEO (monitorowanie obiektów bliskich Ziemi) koncentruje się na identyfikacji i ocenie ryzyka związanego z obiektami zagrażającymi Ziemi. Te podkomponenty mają na celu poprawę bezpieczeństwa i stabilności działalności w przestrzeni kosmicznej.

Zróżnicowane cele i komponenty Programu Kosmicznego UE odgrywają kluczową rolę w jego wszechstronnym i efektywnym działaniu. Program wspiera nie tylko innowacyjność i rozwój gospodarczy, ale także zwiększa bezpieczeństwo i wzmacnia pozycję Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej. Dzięki temu Unia Europejska dąży do uzyskania bardziej niezależnej pozycji w sektorze kosmicznym, jednocześnie dbając o stabilność i bezpieczeństwo swoich działań w przestrzeni kosmicznej.

W zarządzaniu unijnym programem kosmicznym uczestniczą różne podmioty: 1) państwa członkowskie, które wnoszą swoją wiedzę techniczną, *know-how* i pomoc, w szczególności w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony; 2) Komisja, która ponosi ogólną odpowiedzialność za realizację programu, w tym w dziedzinie bezpieczeństwa, bez uszczerbku dla prerogatyw państw członkowskich w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego; 3) EUSPA, która zajmuje się m.in. akredytacją bezpieczeństwa komponentów programu oraz działaniami komunikacyjnymi oraz 4) ESA, która koordynuje funkcjonowanie elementów kosmicznych systemu Copernicus, Galileo i EGNOS, a także prowadzi działania badawczo-rozwojowe w segmencie kosmicznym w dziedzinach, w których dysponuje wiedzą fachową.

Zadaniem EUSPA, która zastąpiła Agencję Europejskiego GNSS ustanowioną rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 912/2010[580], jest udział w realizacji programu kosmicznego w odniesieniu do akredytacji bezpieczeństwa oraz rozwoju rynku i aplikacji w segmencie wykorzystania danych satelitarnych (*downstream*). Jak wskazano

[580] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 912/2010 z dnia 22 września 2010 r. ustanawiające Agencję Europejskiego GNSS, uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1321/2004 w sprawie ustanowienia struktur zarządzania europejskimi programami radionawigacyjnymi i zmieniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 683/2008 (Dz. U. UE. L. z 2010 r. Nr 276, str. 11 ze zm.).

w motywie 45 rozporządzenia, w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa, z uwagi na doświadczenie Agencji w tej dziedzinie, jest ona odpowiedzialna za zadania związane z akredytacją bezpieczeństwa w odniesieniu do wszystkich działań Unii w sektorze kosmicznym oraz powinna prowadzić działania na rzecz upowszechniania wśród użytkowników komponentów Programu innych niż Galileo i EGNOS, jak również działania dotyczące rozwoju aplikacji w segmencie wykorzystania danych satelitarnych (*downstream*) w przypadku wszystkich komponentów Programu. W uzasadnionych przypadkach Agencja może powierzać określone zadania państwom członkowskim lub grupom państw członkowskich Unii Europejskiej, jeśli zadań tych nie jest w stanie wykonywać sama.

EUSPA jest organem Unii Europejskiej mającym osobowość prawną. W każdym z państw członkowskich Agencja posiada zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych o najszerszym zakresie przyznawanym osobom prawnym na podstawie ich prawa krajowego. Agencja może w szczególności nabywać lub zbywać mienie ruchome i nieruchome oraz być stroną w postępowaniach sądowych. Agencję reprezentuje Dyrektor Wykonawczy, a jej siedziba znajduje się w Pradze. Wszystkie państwa członkowskie Unii biorą udział w realizacji jej zadań. Ponadto, w wykonywaniu jej zadań mogą też uczestniczyć państwa trzecie i organizacje międzynarodowe, które zawarły w tym celu umowy międzynarodowe z Unią.

Strukturę administracyjną i kierowniczą EUSPA tworzą Rada Administracyjna, Dyrektor Wykonawczy oraz Rada ds. Akredytacji Bezpieczeństwa. którzy Współpracują oni w celu zapewnienia funkcjonowania Agencji i koordynacji działań zgodnie z procedurami określonymi w wewnętrznych przepisach Agencji.

Rada Administracyjna składa się z jednego przedstawiciela z każdego państwa członkowskiego i czterech przedstawicieli Komisji. Wszyscy oni mają prawo głosu, które nie przysługuje obserwatorom biorącym udział w obradach. Rada Administracyjna podejmuje decyzje większością głosów swoich członków, chyba że rozporządzenie stanowi inaczej. Głównym zadaniem Rady Administracyjnej jest zapewnienie, by Agencja wykonywała powierzone jej zadania, zgodnie z warunkami określonymi w rozporządzeniu, oraz podejmuje w tym celu wszelkie niezbędne decyzje, jednak bez ingerowania w kompetencje Rady ds. Akredytacji Bezpieczeństwa. W art. 77 rozporządzenia określono też zadania szczegółowe Rady Administracyjnej, które obejmują w szczególności: przyjmowanie programu prac Agencji oraz wieloletnich ram finansowych, nadzór nad działalnością Centrum Monitorowania

Bezpieczeństwa Systemu Galileo, przyjmowanie przepisów Agencji dotyczących bezpieczeństwa.

Agencja jest zarządzana przez Dyrektora Wykonawczego, który odpowiada przed Radą Administracyjną i wdraża jej decyzje. Jest on upoważniony do reprezentowania EUSPA na zewnątrz. Dyrektor zajmuje się również bieżącą administracją EUSPA, zapewnieniem obiegu istotnych informacji, podejmowaniem działań w celu ochrony interesów finansowych Unii Europejskiej oraz wraz z przewodniczącym Rady ds. Akredytacji Bezpieczeństwa w sprawach związanych z działaniami akredytacji, określa strukturę organizacyjną Agencji.

Do zadań Rady Bezpieczeństwa ds. Akredytacji należy opracowanie i zatwierdzenie strategii akredytacji bezpieczeństwa, podejmowanie decyzji w sprawach akredytacji bezpieczeństwa, w szczególności dotyczących zgody na wynoszenie satelitów w przestrzeń kosmiczną oraz zezwoleń na użytkowanie systemów utworzonych w ramach komponentów Programu lub w ramach składników tych komponentów, a także analizowanie oraz zatwierdzanie dokumentacji dotyczącej akredytacji bezpieczeństwa. W skład Rady ds. Akredytacji Bezpieczeństwa wchodzą przedstawiciele państw członkowskich, po jednym z każdego państwa, przedstawiciel Komisji i przedstawiciel Wysokiego Przedstawiciela. Decyzje podejmowane są przez Radę w drodze konsensusu, lecz w sytuacji gdy nie został osiągnięty, decyzje podejmowane są na podstawie głosowania większością kwalifikowaną, zgodnie z art. 16 Traktatu o Unii Europejskiej[581].

2. Europejska Agencja Kosmiczna (ESA)

Po nieudanych próbach podjęcia działań kosmicznych przez Wielką Brytanię i Francję, państwa te uznały że nie są w stanie samodzielnie opracować kompleksowego programu kosmicznego[582]. W 1962 r. powołano w tym celu dwie organizacje – Europejską Organizację Badań Kosmicznych (ERSO)[583], prowadzącą badania naukowe związane z przestrzenią kosmiczną oraz Europejską Organizację Rozwoju i Budowy Kosmicznych Systemów

[581] Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 ze zm.
[582] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 208.
[583] Convention for the establishment of a European Space Research Organisation and Protocol concerning the financing of the European Space Research Organisation during its first eight years of existence. All three signed at Paris, on 14 June 1962, United Nations Treaty Series vol. 528, s. 33.

Wynoszących (ELDO)[584], zajmującą się sprawami wynoszenia obiektów w przestrzeń kosmiczną. Ze względu na niejasny podział obowiązków wewnątrz tych organizacji, brak koordynacji działań oraz niewystarczającą wiedzę specjalistyczną, większość europejskich prób kosmicznych zakończyła się niepowodzeniem. W związku z tym, w 1972 r. zorganizowana została Europejska Konferencja Kosmiczna, której zadaniem było przeprowadzenie debaty dotyczącej działalności kosmicznej[585]. W 1973 r. ELDO zostało włączone do ERSO, a dwa lata później zawarta została Konwencja o utworzeniu Europejskiej Agencji Kosmicznej[586]. Zgodnie z jej postanowieniami, organizacja zwana - Europejska Agencja Kosmiczna (*European Space Agency)* została utworzona z Europejskiej Organizacji Badań Kosmosu i Europejskiej Organizacji Rozwoju i Budowy Kosmicznych Systemów Wynoszących.

Członkami Europejskiej Agencji Kosmicznej było początkowo 10 państw: Belgia, Niemcy, Dania, Francja, Wielka Brytania, Włochy, Niderlandy, Szwecja, Szwajcaria oraz Hiszpania. Obecnie, liczba ta wzrosła do 22 państw, a do jej członków dołączyły: Austria, Czechy, Estonia, Finlandia, Grecja, Węgry, Irlandia, Luksemburg, Norwegia, Polska, Portugalia oraz Rumunia. Ponadto, na podstawie różnych porozumień, z ESA współpracuje Kanada, Słowacja, Słowenia, Litwa, Łotwa, Bułgaria, Chorwacja, Cypr oraz Malta. Od 1972 r. ESA ma status obserwatora przy COPUOS.

Zgodnie z art. II Konwencji o ESA, zadaniem Agencji jest zapewnianie i promowanie, wyłącznie w celach pokojowych, współpracy pomiędzy państwami europejskimi w zakresie badań i technologii kosmicznych oraz ich wykorzystanie w kosmosie w celach naukowych oraz w operacyjnych systemach użytkowych. Działania te obejmują opracowywanie i wdrażanie długoterminowej europejskiej polityki kosmicznej, która polega na określaniu celów kosmicznych dla Państw Członkowskich oraz uzgadnianiu ich polityk w odniesieniu do innych organizacji państwowych i międzynarodowych. Kolejnym aspektem jest tworzenie i realizacja działań oraz programów związanych z przestrzenią kosmiczną. Ważnym elementem tych działań jest także koordynacja europejskiego programu kosmicznego z programami

[584] Convention for the establishment of a European Organisation for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers (with annexes, Financial Protocol and Protocol concerning certain responsibilities in connection with the initial programme). Done at London, on 29 March 1962, United Nations Treaty Series vol. 507, s. 177.
[585] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 211.
[586] Zob. Umowa pomiędzy Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Europejską Agencją Kosmiczną w sprawie przystąpienia Polski do Konwencji o utworzeniu Europejskiej Agencji Kosmicznej i związane z tym warunki, podpisana w Warszawie dnia 31 lipca 2012 r., oraz Konwencja o utworzeniu Europejskiej Agencji Kosmicznej, sporządzona w Paryżu dnia 30 maja 1975 r. (Dz. U. z 2013 r. poz. 61 ze zm.), dalej jako „Konwencja o ESA".

narodowymi, a następnie ich stopniowa integracja w ramach jednego, spójnego europejskiego programu, szczególnie w kontekście rozwoju satelitów użytkowych. Istotne jest również opracowanie polityki przemysłowej dostosowanej do programu kosmicznego oraz przygotowanie propozycji spójnej polityki przemysłowej dla Państw Członkowskich.

Europejska Agencja Kosmiczna ma osobowość prawną. Członkom jej personelu, ekspertom oraz przedstawicielom państw członkowskim przysługują przywileje i immunitety na zasadach określonych w Załączniku I do Konwencji o ESA.

Działania Europejskiej Agencji Kosmicznej mają charakter działań obowiązkowych, w których uczestniczą wszystkie Państwa Członkowskie, oraz działań opcjonalnych, w których biorą udział zainteresowane państwa. Do obowiązkowych działań ESA należy zapewnienie realizacji podstawowych zadań, takich jak edukacja, dokumentacja, badania nad przyszłymi projektami oraz prace badawcze nad technologią. Ważnym elementem działalności jest także opracowywanie i realizacja programu naukowego, w tym budowa satelitów oraz innych systemów kosmicznych. ESA zbiera istotne informacje, które przekazuje Państwom Członkowskim, zwracając uwagę na ewentualne luki i powtórzenia, a także udziela porad oraz wsparcia w harmonizacji międzynarodowych i narodowych programów. Dodatkowo, ESA utrzymuje regularny kontakt z użytkownikami technik kosmicznych, stale aktualizując informacje na temat ich potrzeb i wymagań.

Rada ESA zatwierdza programy w ramach działań obowiązkowych zwykłą większością głosów (każde państwo członkowskie ma jeden głos), a następnie jednogłośnie określa całkowity poziom zasobów, które są udostępniane na realizację programu. Po podjęciu tych decyzji państwa członkowskie wnoszą swoje udziały zgodnie z ustaloną skalą. Przykładami działań obowiązkowych ESA są: program Smart-1[587] oraz misja Cassini-Huygens[588].

W ramach działań opcjonalnych Agencja zapewnia realizację programów obejmujących projektowanie, rozwijanie, budowę, wynoszenie, umieszczanie na orbicie oraz kontrolowanie satelitów i innych systemów kosmicznych oraz projektowanie, rozwijanie, budowę i funkcjonowanie instalacji dla systemów wynoszących i systemów transportu kosmicznego. Działania opcjonalne mają na ogół bardziej praktyczny/operacyjny charakter niż działania obowiązkowe. Dotyczą one faktycznego projektowania, budowy, umieszczania na orbicie statków kosmicznych, a także dalszej eksploatacji satelitów i innych systemów kosmicznych

[587] Zob. https://www.esa.int/Enabling_Support/Operations/SMART-1 (dostęp: 5 marca 2024 r.).
[588] Zob. https://www.esa.int/Science_Exploration/Space_Science/Cassini-Huygens (dostęp: 5 marca 2024 r.).

wypuszczanych w ten sposób. W tym przypadku znaczna część prac (w szczególności na etapach projektowania, rozwoju i budowy na Ziemi) jest zlecana przemysłowi państw członkowskich[589]. Rada ESA akceptuje programy zwykłą większością głosów. Państwa mają możliwość zrezygnowania w sposób formalny z uczestnictwa w tych programach. Uczestnictwo w programach opcjonalnych stwarza państwom możliwość wyboru aktywności kosmicznych, którymi są szczególnie zainteresowane. Przykładami programów opcjonalnych ESA są: program rozwoju rakiet Ariane[590] oraz projekty Galileo i Copernicus, w zakresie partycypacji ESA.

Działania ESA obejmują także dziedzinę aplikacji kosmicznych. Agencja może wykonywać działania operacyjne zgodnie z warunkami, które zostaną ustalone przez Radę większością głosów państw członkowskich. W zakresie koordynacji i integracji europejskiego programu kosmicznego i programów narodowych Agencja otrzymuje z wyprzedzeniem informacje od państw członkowskich dotyczące projektów związanych z nowymi programami kosmicznymi, ułatwia konsultacje pomiędzy państwami członkowskimi, sporządza niezbędne oceny oraz ustanawia odpowiednie przepisy przyjmowane przez Radę jednogłośnie w głosowaniu, w którym uczestniczą wszystkie państwa członkowskie. Jako przykład takich działań może służyć wsparcie telemetryczne, śledzenia i dowodzenia (TT&C) dla satelitów EUMETSAT przez Europejskie Centrum operacji Kosmicznych (ESOC) w Darmstadt.

Zgodnie z art. X Konwencji o ESA, organami Agencji są Rada oraz Dyrektor Generalny, wspomagany przez personel. Rada składa się z przedstawicieli państw członkowskich i zbiera się według potrzeb, zarówno na poziomie delegatów jak i na poziomie ministerialnym. Rada wybiera na dwuletnią kadencję prezesa i wiceprezesów. Do zadań prezesa należy w szczególności prowadzenie posiedzeń Rady i zapewnienie przygotowania jej decyzji, koordynowanie działań organów ESA oraz utrzymanie łączności pomiędzy państwami członkowskimi w sprawach dotyczących Agencji. Zadania Rady zostały określone w art. XI ust. 5 Konwencji o ESA i obejmują szczególności akceptację działań, programu i poziomu zasobów na zadania obowiązkowe, określanie kierunków polityki ESA oraz przyjmowanie rekomendacji kierowanych do państw członkowskich. Rada akceptuje programy opcjonalne oraz określa kolejność ich priorytetów. Rada posiada również funkcje administracyjne i organizacyjne – przyjmuje roczny plan prac ESA, przyjmuje jej roczny budżet jak i budżety

[589] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 216.
[590] Zob. https://www.esa.int/About_Us/ESA_history/Ariane_5_the_story_behind_the_100_launches (dostęp: 5 marca 2024 r.).

każdego programu, opiniuje wydatki na działania opcjonalne i obowiązkowe, decyduje o przyjęciu do Agencji nowych państw członkowskich oraz podejmuje konieczne działania na rzecz realizacji celów Agencji określonych w Konwencji o ESA.

Rada mianuje również, większością dwóch trzecich głosów państw członkowskich na ustalony okres, Dyrektora Generalnego ESA. Jest on dyrektorem zarządzającym Agencji oraz jej prawnym przedstawicielem. Podejmuje wszelkie działania konieczne do zarządzania Agencją, realizacji jej programów, wdrażania jej polityki oraz wypełniania jej celów zgodnie z dyrektywami wydawanymi przez Radę. Dyrektor sprawuje władzę nad ośrodkami Agencji, podejmuje czynności związane z zarządzaniem finansowym. Sporządza on dla Rady roczny raport ze swojej działalności, który podlega publikacji. Może także zgłaszać propozycje dotyczące działań i programów oraz środków dotyczących realizacji celów Agencji. Uczestniczy w posiedzeniach Agencji bez prawa głosu. Dyrektor Generalny ESA jest wspomagany przez niezbędny personel naukowy, techniczny, administracyjny oraz urzędniczy, na warunkach określonych przez Radę.

Zgodnie z art. XIII Konwencji o ESA, każde państwo członkowskie uczestniczy w ponoszeniu kosztów działań i programów obowiązkowych oraz wspólnych kosztów Agencji, w wysokości zatwierdzanej przez Radę większością dwóch trzecich głosów państw członkowskich co trzy lata podczas oceny sytuacji i ustaleniu poziomu zasobów, które będą dostępne dla Agencji przez kolejnych pięciu lat lub za każdym razem, gdy Rada w głosowaniu wszystkich państw członkowskich jednogłośnie zadecyduje o ustaleniu nowej wysokości wkładów. Wysokość wkładów finansowych oparta jest na średnim dochodzie narodowym każdego państwa członkowskiego z trzech ostatnich lat. Żadne państwo członkowskie nie musi wnosić wkładów finansowych wyższych niż dwadzieścia pięć procent całkowitej wysokości wkładów finansowych szacowanych przez Radę dla pokrycia tych kosztów, jak również w przypadku wyjątkowych okoliczności dotyczących państwa członkowskiego Rada może większością dwóch trzecich głosów państw członkowskich zdecydować o zmniejszeniu wkładów finansowych tego państwa w określonym okresie. Każde państwo członkowskie uczestniczy też w kosztach programów opcjonalnych, chyba że formalnie zadeklaruje, że nie jest zainteresowane uczestnictwem w danym programie. Jeżeli wszystkie państwa uczestniczące nie zdecydują inaczej, wysokość wkładów finansowych będzie oparta o średni dochód narodowy każdego z państw uczestniczących z trzech ostatnich lat. Wysokość ta jest rewidowana co trzy lata lub za każdym razem, gdy Rada zdecyduje o ustaleniu nowej wysokości wkładów.

Zgodnie z art. XIV Konwencji o ESA, Agencja może na podstawie decyzji Rady podjętych w jednogłośnym głosowaniu państw członkowskich współpracować z innymi organizacjami i instytucjami międzynarodowymi oraz z rządami, organizacjami i instytucjami państw niebędących członkami Agencji oraz zawierać z nimi umowy. Instrumenty prawne wykorzystywane przez ESA w celu określenia praw i obowiązków w relacjach z partnerami współpracy obejmują w szczególności umowy międzynarodowe, uzgodnienia wykonawcze (zwykle subsydiarne wobec umów), protokoły ustaleń oraz wymiany listów (o ile zawierają zobowiązania prawne)[591].

Konwencja o ESA, wraz z pięcioma aneksami stanowiącymi jej integralną stanowi główne źródło normatywne i ramy prawne, w które wpisywane są inne akty wydawane przez ESA, w tym zawierające zobowiązania prawne[592]. Rada uchwala rezolucje i zalecenia, akceptuje programy opcjonalne, przyjmuje roczne plany pracy i roczny budżet ogólny, zatwierdza roczne sprawozdania finansowe poddane audytowi. Uprawnienia i procedury decyzyjne określone są w Konwencji o ESA i oraz w Regulaminie Rady. Dyrektor Generalny, jako dyrektor zarządzający Agencji i jej prawny przedstawiciel, podejmuje wszelkie niezbędne środki w celu zarządzania Agencją, w tym wydaje instrukcje administracyjne i inne, które są wiążące dla pracowników ESA, oraz deleguje uprawnienia w określonych przypadkach[593]. Prawne instrumenty stosowane przez ESA można zaliczyć do jednej z trzech kategorii. Ze względu na fakt, że Konwencja została wynegocjowana i przyjęta przez państwa członkowskie, podobnie jak umowy międzyrządowe i deklaracje programowe, można je zaklasyfikować jako „akty państw". Akty przyjmowane przez Radę i podległe jej organy można zaklasyfikować jako „akty organów kierowniczych", a akty organu wykonawczego jako „akty zarządzania"[594]. Wśród porozumień międzynarodowych zawieranych w ramach ESA warto wyróżnić „deklaracje programowe", które są umowami międzynarodowymi w rozumieniu art. 2 ust. 1 lit a Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów[595]. W przypadku ustanawiania programu opcjonalnego, uprawnionymi stronami są niektóre lub wszystkie państwa członkowskie ESA, które osiągnęły wspólne porozumienie (w postaci deklaracji programowej). Rada jako organ kolegialny ESA może zaakceptować taki program *ex ante* gdy zweryfikuje, że zakres i cele są

[591] *Ibidem,* s. 11.
[592] A. Pečujlić, *op. cit.,* s. 117.
[593] The European Space Agency as a mechanism and an actor of international cooperation, A./AC.105/C.2/2018/CRP.20.
[594] A. Pečujlić, *op. cit.,* s. 117.
[595] The European Space Agency as a mechanism and an actor of international cooperation, A./AC.105/C.2/2018/CRP.20, s. 6.

zgodne z Konwencją o ESA. Rada przyjmuje do wiadomości związaną z nim deklarację programową po przedłożeniu jej jako informacji, a następnie zatwierdza związane z nią przepisy wykonawcze. Deklaracje programowe są zawierane w ramach Konwencji ESA, która określa warunki prawne ich tworzenia, wykonywania i rozwiązywania.

3. Komitet do spraw Badań Przestrzeni Kosmicznej (COSPAR)

Komitet do spraw Badania Przestrzeni Kosmicznej (*Committee on Space Research*) został powołany przez Międzynarodową Radę Nauki (*International Council for Science)* w 1958 r. po wypuszczeniu w przestrzeń kosmiczną przez ZSRR Sputnika 1[596]. Zgodnie ze statutem COSPAR, jego celem jest promowanie na poziomie międzynarodowym badań naukowych w przestrzeni kosmicznej, przede wszystkim poprzez wymianę wyników badań, informacji i opinii, Komitet stanowi forum, otwarte dla dla wszystkich naukowców, wykorzystywane do prowadzenia dyskusji na temat problemów, które mogą mieć wpływ na działalność naukową w przestrzeni kosmicznej[597]. Misja COSPAR realizowana jest również poprzez współpracę z UNOOSA w zakresie projektów będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, takich jak ochrona planetarna, pogoda kosmiczna i odpady kosmiczne oraz poprzez wspieranie wysiłków mających na celu umożliwienie programom kosmicznym w fazie rozwoju osiągnięcie ich pełnego potencjału, oraz zapewnienie korzyści płynących z badań kosmicznych wszystkim państwom. Celem COSPAR jest też wspieranie realizowanych programów kosmicznych poprzez umożliwienie bezpośredniego współdziałania z liderami agencji kosmicznych, udzielanie istotnych wskazówek dotyczących wymogów ochrony planetarnej oraz doradztwo w zakresie przyszłych misji[598]. Jednym z najważniejszych problemów, którymi zajmuje się COSPAR, jest ochrona planetarna, czyli ochrona przestrzeni kosmicznej przed zanieczyszczeniem pochodzącym z Ziemi. Pierwsze międzynarodowe standardy w zakresie kwarantanny mające służyć temu celowi zostały wydane przez Międzynarodową Radę Nauki po wypuszczeniu Sputnika 1. Po pierwszym lądowaniu człowieka na Księżycu wśród państw zapanowała powszechna zgoda, że sprawy skażenia

[596] M. Hofmann, *Role of COSPAR Guidelines in Interpreting Article IX OST,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2011, vol. 54, s. 312.
[597] COSPAR Charter, dostępne pod adresem https://cosparhq.cnes.fr/about/charter/ (dostęp: 11 marca 2024 r.).
[598] The COSPAR Strategic Action Plan for 2019 – 2023, dostępne pod adreesm https://cosparhq.cnes.fr/assets/uploads/2020/01/COSPAR-Flyer2019_Constituents-Stakeholders-Final.pdf (dostęp: 11 marca 2024 r.).

przestrzeni kosmicznej powinno być uregulowane prawnie[599], co znalazło odzwierciedlenie w art. IX OST. Na podstawie tych postanowień Układu o przestrzeni kosmicznej, COSPAR wydaje regularnie aktualizowane wytyczne dotyczące ochrony planetarnej[600]. Wyrażany jest pogląd, że te wytyczne inkorporowane są w różnego rodzaju wiążące dla państw zestawy standardów, co może wskazywać na *usus* niezbędny do wytworzenia się normy zwyczajowej, jednakże występowanie *opinii iuris* nie jest obecnie potwierdzone[601]. Niemniej jednak, *COSPAR Policy on Planetary Protection* jest wykorzystywane pomocniczo przy dokonywaniu wykładni art. IX OST[602].

Statut COSPAR przewiduje dwa rodzaje członkostwa w Komitecie. Członkami mogą być państwowe instytucje naukowe, które uczestniczą w badaniach kosmicznych (Polskę reprezentuje Centrum Badań Kosmicznych Polskiej Akademii Nauk) oraz Związki Naukowe zrzeszone w Międzynarodowej Radzie Nauki. COSPAR może też uznać za podmioty wspierające organizacje publiczne lub prywatne oraz osoby fizyczne, które chcą wspierać działania określone w statucie. COSPAR ma od 1962 r. status obserwatora w COPUOS.

COSPAR jest zarządzany przez Radę składającą się z przewodniczącego, przedstawicieli państwowych instytucji naukowych, przedstawicieli Międzynarodowej Rady Nauki, przewodniczących Komisji Naukowych COSPAR oraz przewodniczącego Komitetu Finansowego COSPAR. Rada jest odpowiedzialna za opracowanie, zatwierdzanie i realizację wszystkich planów, zasad i rekomendacji. Pomiędzy posiedzeniami Rady, Biuro COSPAR jest odpowiedzialne za administrowanie i prowadzenie spraw Komitetu. Biuro składa się z przewodniczącego i wiceprzewodniczących COSPAR oraz sześciu innych członków wybranych przez Radę. Wszystkie działania naukowe COSPAR są prowadzone przez Komisje Naukowe, które składają się z członków Komitetu, którzy wybierają spośród siebie przewodniczących i innych członków w zależności od potrzeb. Ponadto COSPAR może powoływać organy pomocnicze, w tym panele, w celu badania specjalnych zagadnień. Mogą one być ustanawiane, modyfikowane lub likwidowane w dowolnym czasie przez Biuro[603]. Obecnie, w ramach COSPAR funkcjonuje 8 Komisji Naukowych oraz 12 paneli.

[599] M. Hofmann, P. Rettberg, M. Williamson (eds), *Protecting the Environment of Celestial Bodies,* International Academy of Astronautics 2010, s. 19.
[600] COSPAR Policy on Planetary Protection, dostepne pod adresem https://cosparhq.cnes.fr/cospar-policy-on-planetary-protection/ (dostęp: 11 marca 2024 r.).
[601] M. Hofmann, *Role of COSPAR…,* s. 315 – 316.
[602] S. Hobe *et al.*, *Cologne Commentary on Space Law vol.I…*, s. 578-579.
[603] COSPAR By-Laws, dostępne pod adresem https://cosparhq.cnes.fr/about/by-laws/ (dostęp: 11 marca 2024 r.).

4. Organizacja Współpracy Kosmicznej Azji i Pacyfiku (APSCO)

Organizacja Współpracy Kosmicznej Azji i Pacyfiku (*Asia-Pacific Space Cooperation Organization*) jest międzyrządową organizacją regionalną, która rozpoczęła działalność w 2008 r. W jej skład wchodzą obecnie: Bangladesz, Chiny, Iran, Mongolia, Pakistan, Peru, Tajlandia oraz Turcja. Organizacja ta działa na podstawie Konwencji APSCO zawartej w Pekinie w październiku 2005 r[604]. Ma ona osobowość prawną[605] oraz status obserwatora w COPUOS od 2009 r.

Początki multilateralnej współpracy w regionie Azji i Pacyfiku sięgają lat 90. XX w., kiedy Japonia zaczęła organizować coroczne Regionalne Forum Agencji Kosmicznych Azji i Pacyfiku (APRSAF), a Chiny, Pakistan i Tajlandia podjęły współpracę związaną z zastosowaniem technik kosmicznych (AP-MCSTA). Pierwsze spotkanie w ramach AP-MCSTA zorganizowano w Pekinie w grudniu 1992 r. w celu przedyskutowania kwestii finansowych i prawnych związanych z powołaniem organizacji międzynarodowej, jako instytucjonalnej formy współpracy państw azjatyckich. Powołano wówczas Komitet Kontaktowy i Przygotowawczy APSCO, którego koordynatorem zostały Chiny. Prace zmierzające do utworzenia nowej organizacji międzynarodowej trwały do końca 2004 r[606].

APSCO powstała w celu promowania i rozwijania wspólnych programów kosmicznych państw członkowskich poprzez ustanowienie podstaw współpracy w zakresie pokojowych zastosowań nauki i technologii kosmicznej. Podejmuje działania w celu wspierania państw członkowskich w takich obszarach jak: badania i rozwój techniki kosmicznej, opracowywanie i wdrażanie polityk rozwoju kosmicznego, promowanie współpracy, wspólnego rozwoju i dzielenia się osiągnięciami między państwami członkowskimi w zakresie techniki kosmicznej i jej zastosowań. Wspiera także badania naukowe w dziedzinie kosmicznej poprzez wykorzystanie potencjału współpracy w regionie, wzmacniania współpracę między odpowiednimi przedsiębiorstwami i instytucjami państw członkowskich oraz promuje industrializację techniki kosmicznej i jej zastosowań. APSCO podejmując te działania przyczyniania się do pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej w ramach międzynarodowej współpracy w dziedzinie technik kosmicznych i ich zastosowań.

[604] Convention of the Asia-Pacific Space Cooperation Organization (APSCO), Beijing, 28 October 2005, United Nations Treaty Series vol. 2423.
[605] Zob. Z. Lijing, *The Legal Personality of the Asia-Pacific Space Cooperation Organization,* „AALCO Journal of International Law" 2012, vol.1, nr 1.
[606] H. Zhao, *Asia-Pacific Space Cooperation Organization Convention,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 2007, vol. 50, s. 4-5.

W art. 6 Konwencji APSCO określono obszary, w których organizacja prowadzi działalność. Są to: techniki kosmiczne oraz programy ich zastosowań, obserwacja Ziemi, zarządzanie klęskami żywiołowymi, ochrona środowiska, łączność satelitarna oraz nawigacja i pozycjonowanie satelitarne, badania naukowe dotyczące przestrzeni kosmicznej, edukacja, szkolenie oraz wymiana naukowa i technologiczna. Ponadto, APSCO działa w celu utworzenia centralnego banku danych wykorzystywanych w programach organizacji oraz na rzecz rozpowszechniania informacji technicznych i innych związanych z tymi programami i działaniami organizacji.

Działalność APSCO została podzielona, zgodnie z postanowieniami konwencji, na działania podstawowe, w których uczestniczą wszystkie państwa działania oraz aktywności dodatkowe. Do działań podstawowych należą: tworzenie planów w zakresie działalności i rozwoju kosmicznego, prowadzenie podstawowych badań dotyczących technik kosmicznych i jej zastosowań, działania edukacyjne i szkoleniowe, zarządzanie i utrzymywanie oddziałów organizacji i placówek, a także systemu sieciowego organizacji oraz podejmowanie innych niezbędnych działań w celu osiągnięcia celów organizacji. Działania dodatkowe podejmowane są w zakresie nauki o przestrzeni kosmicznej, technologii i ich zastosowań. Uczestnictwo w nich nie jest obligatoryjne.

Zgodnie z art. 5 Konwencji APSCO, Rada APSCO jest zobowiązana do opracowania polityki przemysłowej w celu spełnienia wymagań jej programów i działań, a także programów współpracy z państwami członkowskimi. Zadania związane z polityką przemysłową powinny być przekazywane do realizacji, w maksymalnym możliwym zakresie, przemysłowi we wszystkich państwach członkowskich, by krajowy przemysł uczestniczył we wdrażaniu programów i działań Organizacji na sprawiedliwych zasadach. Postanowienie to wskazuje, że priorytetem polityki przemysłowej APSCO jest koncepcja „sprawiedliwego zwrotu" (*fair-return*). Oznacza ona, iż APSCO dąży do wzmocnienia konkurencyjności przemysłu państw członkowskich poprzez wykorzystanie w pierwszej kolejności ich potencjału przemysłowego, doskonalenie techniki kosmicznej oraz zachęcanie do rozwoju struktury przemysłowej zgodnie z wymaganiami rynku. Koncepcja ta nie tylko zachęca państwa członkowskie do udziału w działaniach APSCO poprzez równoważenie inwestycji i ryzyka, ale także zapewnia uczestnikom postęp technologiczny i korzyści ekonomiczne w wielostronnej współpracy związanej z działalnością kosmiczną w państwach Azji i Pacyfiku[607]. Artykuł 5 ust. 5

[607] *Ibidem*, s. 8

Konwencji APSCO wskazuje, iż celami polityki przemysłowej jest rozwój przemysłu Azji i Pacyfiku poprzez stosowanie konkurencyjnych przetargów, w wyniku których odpowiednie techniki będą upowszechniane u państw członkowskich w celu realizacji programów i działań APSCO.

Zgodnie z art. 9 Konwencji APSCO, członkami organizacji mogą zostać wszystkie państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych z regionu Azji i Pacyfiku. Państwa członkowskie mają prawo głosu oraz są uprawnione do uczestniczenia w programach współpracy i działaniach prowadzonych przez APSCO. Państwa te wnoszą wkłady finansowe na pokrycie kosztów działalności APSCO. Konwencja przewiduje także, że państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych lub organizacje międzynarodowe zaangażowane w działalność kosmiczną może uzyskać status obserwatora w APSCO, za jednomyślną zgodą Rady. Obserwatorzy nie mają prawa głosu na posiedzeniach Rady. Państwa spoza regionu Azji i Pacyfiku, będące członkami ONZ, mogą ubiegać się o przyznanie im statusu członka stowarzyszonego APSCO. O przyznaniu tego statusu decyduje Rada, w drodze konsensusu określając jego warunki (dotyczące np. wkładu finansowego lub udziału w działalnościach APSCO). Członek stowarzyszony nie ma prawa głosu na posiedzeniach Rady.

Organami APSCO są: Rada z przewodniczącym na czele, oraz Sekretariat, którym kieruje Sekretarz Generalny. Rada jest najwyższym organem decyzyjnym Organizacji i składa się z ministrów lub przedstawicieli ministerialnych krajowych agencji kosmicznych państw członkowskich. Każde państwo członkowskie nominuje jednego ministra lub przedstawiciela ministerialnego do reprezentowania w Radzie. Rada wybiera przewodniczącego i dwóch wiceprzewodniczących, których kadencja trwa dwa lata. Zadania Rady zostały określone w art. 12 Konwencji APSCO i dotyczą następujących spraw: ustalanie i regulowanie polityki organizacji, zatwierdzanie i pozbawianie państw statusu członka, członka stowarzyszonego oraz obserwatora, zatwierdzanie programów, budżetów i wkładu finansowego, mianowanie urzędników, w tym Sekretarza Generalnego oraz dokonywanie wykładni Konwencji.

Sekretariat jest organem wykonawczym APSCO i składa się z Sekretarza Generalnego i pracowników Sekretariatu. Sekretarz Generalny jest głównym dyrektorem wykonawczym Organizacji i jej prawnym przedstawicielem. Jest wybierany przez Radę na pięcioletnią kadencję, z możliwością ponownego wyboru na kolejne pięć lat. Uczestniczy on w posiedzeniach Rady, jednakże bez prawa głosu. Sekretarz Generalny podlega Radzie i działa zgodnie z jej dyrektywami. Odpowiada on za wykonywanie i wdrażanie wszystkich polityk

Organizacji, zarządzanie jej funkcjonowaniem, sporządzaniem rocznych sprawozdań, planów pracy i budżetów finansowych do zatwierdzenia przez Radę oraz formułowanie i wdrażanie wewnętrznych przepisów. W Konwencji APSCO podkreślono, że obowiązki Sekretarza Generalnego i personelu, zarówno stałego, jak i kontraktowego, mają charakter wyłącznie międzynarodowy. W trakcie wykonywania swoich obowiązków w Organizacji nie mogą oni zwracać się o instrukcje ani ich otrzymywać od jakiegokolwiek rządu lub organu zewnętrznego. Państwa zostały ponadto zobowiązane do respektowania międzynarodowego charakteru obowiązków Sekretarza Generalnego i członków personelu oraz do niewywierania na nich jakiegokolwiek wpływu.

Konwencja APSCO reguluje ponadto kwestię jak rozstrzyganie sporów - w formie konsultacji na forum Rady, a w razie ich niepowodzenia w drodze arbitrażu. Ponadto zawiera postanowienia dotyczące wymiany informacji i personelu, praw własności intelektualnej oraz zabezpieczeń technologii i kontroli eksportu. Konwencja w art. 24 przewiduje również, iż APSCO będzie współpracowało z agencjami w systemie Narodów Zjednoczonych, a w szczególności z COPUOS.

5. Organizacje związane z łącznością satelitarną oraz teledetekcją (INTELSAT, INMARSAT, EUTELSAT, INTERSPUTNIK, ARABSAT)

Wśród organizacji i organów prowadzących działalność związaną z przestrzenią kosmiczną można wyróżnić organizacje o charakterze operacyjnym, które zajmują się działalnością satelitarną związaną z łącznością oraz teledetekcją. Należą do nich: INTELSAT, INMARSAT, INTERSPUTNIK, ARABSAT oraz EUTELSAT.

Historia Międzynarodowej Organizacji Satelitów Telekomunikacyjnych INTELSAT rozpoczęła się wraz z utworzeniem w 1962 r. amerykańskiej korporacji, która na mocy prawa uzyskała monopol na federalną i (jeśli chodzi o Stany Zjednoczone) międzynarodową komunikację satelitarną - Comsat Corporation. Wkrótce podjęto decyzję, by Comsat stał się rdzeniem organizacji międzynarodowej, której zadaniem miało być oferowanie swoim członkom systemów satelitarnych dla celów telekomunikacyjnych[608]. W 1964 r. powołano „tymczasowy" INTELSAT (*Interim Intelsat*), składający się początkowo z 11 państw, a

[608] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 283-284.

następnie w 1971 r. INTELSAT stał się samodzielną organizacją międzynarodową. W 1973 r., kiedy traktat powołujący INTELSAT[609] wszedł w życie, jego członkami było 80 państw[610].

INTELSAT, z siedzibą w Waszyngtonie, była to organizacja, o charakterze hybrydowym – „publiczna korporacja międzynarodowa rozwijająca i obsługująca infrastrukturę satelitów w przestrzeni kosmicznej, będąca do dyspozycji państw członkowskich w sposób ekonomicznie uzasadniony”[611]. Funkcjonowała zgodnie z traktatem zawartym między państwami, które działały jako prawni opiekunowie i decydenci oraz ponosiły międzynarodową odpowiedzialność za swoją działalność. Zawarto też umowę operacyjną między odpowiednimi publicznymi operatorami telekomunikacyjnymi działającymi jako sygnatariusze. Publiczni operatorzy komunikacyjni, po jednym z każdego państwa członkowskiego INTELSAT, stanowili faktycznych użytkowników infrastruktury satelitarnej, do której podłączali się za pomocą własnej infrastruktury naziemnej, odpowiadając wszystkie decyzje niższego szczebla dotyczące takich operacji naziemnych, w tym w razie potrzeby *uplink* i *downlink* do satelitów[612]. Hybrydowy charakter INTELSAT był widoczny również w strukturze głosowań. O ile strony traktatu, jak i publiczni operatorzy telekomunikacyjni (sygnatariusze) mieli po jednym głosie, odpowiednio podczas Zgromadzenia Stron oraz Zebrania Sygnatariuszy, to w Zarządzie INTELSAT rozbudowane zasady dotyczące podziału głosów powiązane były z wkładami finansowymi[613]. Trzynaście państw o najwyższym udziale inwestycyjnym automatycznie otrzymywało miejsce w Zarządzie, a każda grupa innych państw, które łącznie osiągnęły próg udziału inwestycyjnego, również mogła ubiegać się o takie miejsce. Ponadto, każda grupa pięciu państw, bez względu na ich udział w inwestycjach, mogła w równym stopniu ubiegać się o miejsce w Zarządzie, aby częściowo zrównoważyć pozycję silnych gospodarczo państw w imię globalnej spójności i solidarności[614]. Ze względu na rozwój w zakresie telekomunikacji, który nastąpił w latach 80. oraz 90. XX w., a także na liberalizację tego sektora przez WTO[615] podjęto, mimo sprzeciwu znaczącej części państw członkowskich, decyzję o prywatyzacji INTELSAT[616]. Po kilku latach negocjacji i restrukturyzacji, w 2001 r. powstała nowa struktura instytucjonalna INTELSAT. Zgodnie ze zmienioną umową

[609] Umowa w sprawie Międzynarodowej Organizacji Telekomunikacji Satelitarnej "INTELSAT", sporządzona w Waszyngtonie dnia 20 sierpnia 1971 r. (Dz.U. 1994 nr 110 poz. 530).
[610] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.,* s. 284.
[611] *Ibidem,* s. 285.
[612] *Ibidem,* s. 286.
[613] Zob. art. IX traktatu.
[614] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.,* s. 287.
[615] Zob. Czwarty Protokół do Układu ogólnego w sprawie handlu usługami (GATS), sporządzony w Genewie dnia 15 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 2003 nr 148 poz. 1440).
[616] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.,* s. 289.

INTELSAT, własność segmentu kosmicznego organizacji i pełna odpowiedzialność za jego działania zostały przekazane nowo utworzonemu prywatnemu podmiotowi „Intelsat", również z siedzibą w Waszyngtonie[617].

Sukces INTELSAT, który nastąpił w latach 70. spowodował, iż Międzynarodowa Organizacja Morska (*International Maritime Organization*, IMO) zaczęła rozważać wykorzystanie satelitów, a następnie ustanowienie niezależnego systemu satelitarnego do celów łączności morskiej, dla zapewnienia bezpieczeństwa na morzu[618]. Aby zrealizować ten cel, IMO powołała w 1976 r. Międzynarodową Morską Organizację Satelitarną INMARSAT, która zajmowała się głównie satelitarnymi usługami komunikacji ruchomej (*mobile satellite services*), głównie w ramach działalności morskiej. Siedziba INMARSAT została ustanowiona w Londynie. Strukturę organizacyjną INMARSAT ukształtowano w sposób zbliżony do INTELSAT, w jej skład wchodziły państwa jako strony konwencji[619] oraz publiczni operatorzy telekomunikacyjni działający jako sygnatariusze umowy operacyjnej. Udziały inwestycyjne i inne wkłady kapitałowe były, podobnie jak w INTELSAT, powiązane z systemem głosowania. Chociaż głosowanie w Zgromadzeniu, , odbywało się zgodnie z zasadą „jedno państwo - jeden głos ", to Zarząd składał się z największych inwestorów i podejmował decyzje w drodze głosowania ważonego[620].

Czynniki, które wpłynęły na decyzję o prywatyzacji INTELSAT, miały wpływ także na sytuację INMARSAT. Procedura prywatyzacji tej organizacji zakończyła się formalnie w 1998 r., jednak w praktyce zajęła więcej czasu[621]. W ramach tej nowej konstrukcji prywatny operator „Inmarsat", nadal z siedzibą w Londynie, przejął wszystkie operacje satelitarne, świadczenie usług i związane z tym operacje rynkowe, natomiast gdy międzynarodowa organizacja INMARSAT przekształciła się w znacznie mniejszą organizację pod nowym skrótem IMSO (*International Mobile Satellite Organization*), którego jedynym zadaniem było zapewnienie, że prywatny operator będzie nadal przestrzegał pewnych zobowiązań z tytułu świadczenia usług publicznych.

---

[617] W przedmiocie prywatyzacji INTELSAT zob. w szczególności K. Katkin, *Communication Breakdown?: The Future of Global Connectivity After the Privatization of INTELSAT,* "Vanderbilt Journal of Transnational Law" 2005, vol. 38 nr 5, s. 1323; P. McCormick, M. J. Mechanick, *The Transformation of Intergovernmental Satellite Organizations,* Leiden-Boston 2013.

[618] . McCormick, M. J. Mechanick, *op. cit.,* s. 35.

[619] Konwencja o utworzeniu Międzynarodowej Organizacji Morskiej Łączności Satelitarnej (INMARSAT) oraz Porozumienie Eksploatacyjne dotyczące Międzynarodowej Organizacji Morskiej Łączności Satelitarnej (INMARSAT) sporządzone w Londynie dnia 3 września 1976 r. (Dz.U. 1980 nr 7 poz. 19).

[620] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.,* s. 292.

[621] Zmieniona konwencja INMARSAT weszła w życie w 2001 r.

Kolejną organizacją międzynarodową zajmującą się sprawami łączności satelitarnej, która także po pewnym czasie została poddana procesowi prywatyzacji jest Europejska Organizacja Telekomunikacji Satelitarnej EUTELSAT. Działając początkowo w ramach programów opcjonalnych ESA, przekształciła się w odrębną organizację[622] na mocy Konwencji o utworzeniu EUTELSAT[623]. Organizacja mająca siedzibę w Paryżu, funkcjonowała w sposób zbliżony do INTELSAT i INMARSAT (w jej skład wchodziły państwa, jako strony konwencji oraz publiczni operatorzy telekomunikacyjni działający jako sygnatariusze umowy operacyjnej). Podobnie jak INTELSAT i INMARSAT zaczęła reagować zmiany dokonujące się w sektorze satelitarnym, czego skutkiem była podjęta w 1999 r. decyzja dotycząca prywatyzacji organizacji. Zmieniona konwencja weszła w życie w 2002 r., a operacje satelitarne i związana z nimi działalność gospodarcza prowadzona jest od tego czasu przez operatora prywatnego „Eutelsat S.A.". Organizacja międzynarodowa, EUTELSAT zapewniała jedynie ograniczony nadzór nad nowo powstałą spółką[624]. Obecnie EUTELSAT posiada trzydzieści sześć satelitów na orbicie geostacjonarnej oraz ponad sześćset na niskiej orbicie okołoziemskiej.

Międzynarodowa Organizacja Łączności Kosmicznej INTERSPUTNIK, utworzona w 1971 r., stanowiła radziecką odpowiedź na INTELSAT, postrzegany przez Związek Radziecki jako zdominowany przez Stany Zjednoczone. Siedzibą Intersputnika była Moskwa, a organizacja koncentrowała się na transmisjach satelitarnych[625]. INTERSPUTNIK, w odróżnieniu od INTELSAT, INMARSAT i EUTELSAT nie miał dwustopniowej struktury, z podziałem na państwa-strony konwencji oraz publicznych operatorów telekomunikacyjnych, którzy byli sygnatariuszami umowy operacyjnej. Umowa przewidująca takie uregulowanie pojawiła się w działalności organizacji dopiero po upadku Związku Radzieckiego w 1991 r. i w odróżnieniu od pozostałych organizacji miała charakter fakultatywny[626]. Struktura INTERSPUTNIKA została ukształtowana w ten sposób, że organizacja jest właścicielem sprzętu w przestrzeni kosmicznej (segment kosmiczny), podczas gdy państwa członkowskie są właścicielami stacji naziemnych (segment ziemski). Najwyższym organem jest Zarząd, w skład którego wchodzi po jednym członku z jednym głosem z każdego państwa-sygnatariusza. Przewodnictwo jest sprawowane rotacyjnie przez członków w porządku alfabetycznym. Zarząd

[622] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 295-296.
[623] Zmieniona Konwencja o utworzeniu Europejskiej Organizacji Łączności Satelitarnej (EUTELSAT), przyjęta w Cardiff dnia 20 maja 1999 r. (Dz.U. 2003 nr 140 poz. 1340).
[624] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 300.
[625] *Ibidem*, s. 301-302.
[626] *Ibidem*, s. 302.

wybiera także Dyrektora Generalnego i jego zastępcę oraz zatwierdza strukturę, funkcjonowanie i działalność finansową dyrekcji[627]. Obecnie, dwadzieścia sześć państw, w tym Polska, należy do INTERSPUTNIKA.

Kolejną organizacją oferującą usługi łączności satelitarnych jest Arabska Organizacja Łączności Satelitarnej ARABSAT, powołana przez Ligę Arabską w 1976 r. z siedzibą w Rijad[628]. Struktura organizacyjna ARABSAT składa się z trzech organów: Zgromadzenia, składającego się z pięciu największych udziałowców jako stałych członków oraz czterech na zasadzie rotacji, Rady Dyrektorów jako naczelnego organu wykonawczego oraz Dyrektora Generalnego, zapewniającego realizację decyzji Rady Dyrektorów[629]. ARABSAT wypuściła pierwszego satelitę w 1985 r., a obecnie na orbicie znajduje się osiem jej satelitów. Członkami ARABSAT jest dwadzieścia jeden państw.

W literaturze wskazuje się, że prywatyzacja trzech głównych organizacji zajmujących się łącznością satelitarną, INTELSAT, INMARSAT i EUTELSAT, stanowiła kamień milowy w rozwoju międzynarodowej działalności kosmicznej, a tym samym także prawa kosmicznego, nawet jeśli jej bezpośredni wpływ na traktaty i prawo zwyczajowe miał raczej ograniczony charakter[630]. Zmiana ta związana była z faktem, że z międzynarodowych organizacji rządowych, objętych zakresem art. VI oraz XIII OST, stały się one spółkami, które co do zasady, nie mogą być bezpośrednio podmiotami praw i obowiązków określonych w traktatach kosmicznych. Wprawdzie procesy prywatyzacyjne zasadniczo przeniosły całą infrastrukturę satelitarną i naziemną oraz operacje rynkowe do nowo utworzonych spółek Intelsat, Inmarsat i Eutelsat, nie doprowadziły one jednak do całkowitej eliminacji struktur organizacji międzynarodowych[631]. Organizacje te funkcjonują nadal, jednak w zakresie zdecydowanie węższym, niż to miało miejsce na początku ich działalności. Prywatyzacja INTELSAT, INMARSAT i EUTELSAT spowodowała, że organizacje te, z własną podmiotowością prawnomiędzynarodową, które zgodnie z art. XIII OST były adresatem postanowień tego traktatu, stały się wraz z prywatyzacją zależne od państw, w których jako spółki prowadziły działalność *de iure*: Stanów Zjednoczonych w przypadku Intelsat, Wielkiej Brytanii w

[627] J. Downing, *The Intersputnik system and soviet television,* „Soviet Studies" 1985, vol. XXXVII, nr 4, s. 466-467.
[628] Agreement of the Arab Corporation for Space Communications (ARABSAT) open to signature on April 14, 1976, Enacted on July 16, 1976, dostępne pod adresem https://www.jaxa.jp/library/space_law/chapter_2/2-2-2-15/index_e.html (dostęp: 26 marca 2024 r.).
[629] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.,* s. 306.
[630] *Ibidem,* s. 317.
[631] *Ibidem,* s. 319.

odniesieniu do Inmarsat oraz Francji, odnośnie do Eutelsat. Prywatyzacja sprawiła zatem, że nowi operatorzy-spółki, podlegają obecnie jednocześnie sformalizowanym i określonym wymogom dotyczącym ich kluczowych międzynarodowych obowiązków publicznych, którym towarzyszą istotne instrumenty prawne i jurysdykcyjne dla zmodyfikowanych i ograniczonych pod względem działalności kosmicznej organizacji międzynarodowych, w celu zapewnienia zgodności z tymi wymogami[632]. Zgodnie z postanowieniami art. VI OST, są one podległe wymogowi autoryzacji i obowiązkowi nadzoru ze strony określonych państw. Stany Zjednoczone, Wielka Brytania oraz Francja są odpowiedzialne za działalność prowadzoną przez spółki, które jednak w pewnym stopniu wykonują zadania spełniające określone międzynarodowe cele publiczne wobec innych państw, co jest przedmiotem nadzoru ze strony odpowiednich organizacji międzynarodowych, z których działalności wyłączono operacje kosmiczne. Nastąpiła z jednej strony fragmentaryzacja i dywersyfikacja uregulowań prawnych, w ramach których działają Intelsat, Inmarsat oraz Eutelsat[633], a z drugiej strony przeprowadzono proces komercjalizacji oraz prywatyzacji zinstytucjonalizowanych instrumentów współpracy międzynarodowej w postaci organizacji międzynarodowych funkcjonujących w określonym zakresie (łączność satelitarna) sektora kosmicznego.

6. Międzynarodowa Stacja Kosmiczna (ISS)

Po wejściu w życie w 1981 r. programu lotów kosmicznych przy pomocy wahadłowców, NASA uznała, iż kolejnym logicznym krokiem rozwoju działalności w przestrzeni kosmicznej będzie utworzenie stałej, załogowej stacji kosmicznej. W związku z tym, w maju 1982 r. NASA utworzyła grupę zadaniową ds. stacji kosmicznej, której zadaniem było zbadanie wymagań użytkowników i przedstawienie koncepcyjnego projektu stacji kosmicznej. W tym samym roku NASA postanowiła przekształcić ten projekt w międzynarodowy program współpracy i zaprosiła do udziału w nim Kanadę, państwa europejskie (reprezentowane przez Europejską Agencję Kosmiczną) i Japonię. Projekt stacji został ostatecznie zatwierdzony przez prezydenta USA Ronalda Reagana w styczniu 1984 r., a w 1985 r. Kanada, ESA i Japonia podpisały protokół ustaleń z NASA, obejmujący wstępny jej projekt. W czerwcu 1988 roku zaprezentowano nową konfigurację stacji (nazwaną *„Freedom"* przez prezydenta Reagana), We wrześniu tego samego roku NASA, Kanada i ESA podpisały

[632] *Ibidem*, s. 322.
[633] *Ibidem*, s. 329.

międzyrządowe porozumienie w sprawie stacji kosmicznej (*International Space Station Intergovernmental Agreement* - IGA)[634], a w marcu 1989 roku podpisała je również Japonia[635].

Obecnie, w projekcie Międzynarodowej Stacji Kosmicznej (*International Space Station*, ISS) biorą udział Stany Zjednoczone, Rosja, Kanada, Japonia oraz w ramach ESA – Belgia, Dania, Francja, Niemcy, Włochy, Niderlandy, Norwegia, Hiszpania, Szwecja, Szwajcaria oraz Wielka Brytania. Każda ze stron oraz agencji kosmicznych uczestniczących w projekcie wnosi wkład proporcjonalny do swoich zasobów technologicznych i finansowych. Wkłady te są regulowane na podstawie dwustronnych i wielostronnych umów między stronami.

Międzynarodową Stację Kosmiczną uznaje się za jeden z najważniejszych przykładów udanego zastosowania zasady współpracy międzynarodowej wynikającej z postanowień traktatów kosmicznych[636]. Reguły i zasady prawne opracowane w celu uregulowania funkcjonowania ISS opierają się na traktatach i są z nimi spójne, ale rozszerzają ich postanowienia w celu zapewnienia ram prawnych umożliwiających odpowiednie uwzględnianie specyficznych kwestii wynikających z działalności człowieka na pokładzie załogowej stacji orbitującej na niskiej orbicie okołoziemskiej[637]. Zgodnie z art. 1 ust. 1 IGA, celem porozumienia jest ustanowienie długoterminowych międzynarodowych ram współpracy między partnerami, na podstawie „prawdziwego partnerstwa", w celu szczegółowego zaprojektowania, rozwoju, eksploatacji i wykorzystania stale zamieszkałej cywilnej Międzynarodowej Stacji Kosmicznej do celów pokojowych, zgodnie z prawem międzynarodowym. ISS miało zatem przyczynić się do zwiększenia naukowego i technologicznego wykorzystania przestrzeni kosmicznej. W ustępie drugim wskazano natomiast, iż „partnerzy połączą swoje wysiłki, pod przewodnią rolą Stanów Zjednoczonych w zakresie ogólnego zarządzania i koordynacji, w celu stworzenia zintegrowanej międzynarodowej stacji kosmicznej. Stany Zjednoczone i Rosja, korzystając ze swojego bogatego doświadczenia w lotach kosmicznych, wyprodukują elementy, które posłużą jako fundament międzynarodowej stacji kosmicznej. Partner europejski i Japonia wyprodukują

634 The Agreement Concerning Cooperation on the International Space Station, signed at Washington January 29, 1998, Treaties and other international acts series 12927., dostępne pod adresem https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/12927-Multilateral-Space-Space-Station-1.29.1998.pdf (dostęp: 27 marca 2024 r.).
635 ESA User Guide to Low Gravity Platforms, HSO-K/MS/01/14, dostępne pod adresem: http://wsn.spaceflight.esa.int/docs/EUG2LGPr3/EUG2LGPr3-7-ISS.pdf (dostęp: 27 marca 2024 r.).
636 F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.,* s. 619.
637 *Ibidem.*

elementy, które znacząco zwiększą możliwości Stacji Kosmicznej. Wkład Kanady będzie istotną częścią Stacji Kosmicznej".

W art. 5 IGA rozstrzygnięto kwestię rejestracji obiektu kosmicznego, jakim jest ISS. Zagadnienie to było jedną z głównych kwestii dyskutowanych podczas negocjacji. Rozważano, czy pomimo faktu, że ISS była składana w przestrzeni kosmicznej przez dłuższy okres czasu, powinna być zarejestrowana jako jeden obiekt kosmiczny (opcja początkowo popierana przez Stany Zjednoczone), czy jako wiele obiektów kosmicznych, z których każdy powinien być zarejestrowany przez właściwe państwo rejestracji[638]. Państwa zdecydowały się na tę drugą opcję i zgodnie z odpowiednim postanowieniem IGA, działając na podstawie art. II REG, każdy partner zarejestruje jako obiekty kosmiczne elementy lotu wymienione w dostarczonym przez niego Załączniku, przy czym partner europejski deleguje ten obowiązek na ESA, działającą w jego imieniu i na jego rzecz[639]. Zasady zarządzania stacją zostały określone w art. 7 IGA. Postanowiono, że partnerzy, działając poprzez swoje współpracujące agencje, będą uczestniczyli i wypełniali obowiązki w organach zarządzających ustanowionych zgodnie z protokołami ustaleń i ustaleniami wykonawczymi. Organy zarządzające stacją mają planować i koordynować działania mające wpływ na projektowanie i rozwój Stacji Kosmicznej oraz jej bezpieczną, wydajną i skuteczną eksploatację i wykorzystanie, zgodnie postanowieniami IGA oraz protokołami ustaleń. Decyzje mają być, co do zasady, podejmowane w drodze konsensusu.

Międzynarodowa Stacja Kosmiczna służy jako przykład przedsięwzięcia, którego struktura została dostosowana do szerokiego zakresu współpracy międzynarodowej pomiędzy stronami IGA. Porozumienie to oparte zostało na postanowieniach traktatów kosmicznych, a następnie uzupełnione wieloma wielostronnymi i dwustronnymi instrumentami prawnymi ustanawiając specyficzne ramy prawne, które umożliwiły wspólne zarządzanie i ponoszenie kosztów działalności ISS. Dzięki temu, stacja stała się dobrym przykładem współpracy międzynarodowej na dużą skalę w przestrzeni kosmicznej[640]. Sukces tego przedsięwzięcia wymagał jednak dostosowania instrumentów prawnych do jego specyfiki, wymogów technicznych oraz zadań, jakie miała wykonywać stacja. Porozumienie między państwami zaangażowanymi w projekt, którego rdzeń stanowił *corpus iuris spatialis* był tylko początkowym elementem do kształtowania prawnych aspektów funkcjonowania stacji. Dopiero

[638] *Ibidem,* s. 633.
[639] Warto zwrócić uwagę na fakt, iż państwa europejskie, przystępując do porozumienia jako suwerenne państwa, zdecydowały się na wspólne wyznaczenie ESA nie tylko jako agencji z nimi współpracującej, ale również jako ich przedstawiciela, reprezentującego ich jako „partner europejski". Europejskie moduły do ISS zostały w konsekwencji zarejestrowane przez ESA, która na mocy art. VII REG stała się „państwem rejestracji".
[640] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.,* s. 659.

wiele multilateralnych i bilateralnych porozumień, mających charakter „wykonawczy" w stosunku do IGA umożliwiło prawidłowe funkcjonowanie stacji. Przykład ISS pokazuje, iż od strony prawnej, elastyczność w wyborze instrumentów kształtujących zasady działalności, może dobrze służyć realizacji celów technicznych i naukowych określonych w takich projektach. Mimo planowanej deorbitacji stacji w 2031 r., przyszłe międzynarodowe projekty podejmowane w zbliżonej skali, w szczególności mające na celu utworzenie innych stacji kosmicznych, takich jak *Lunar Gateway* będą mogły korzystać z doświadczeń, które uzyskano przy realizacji misji ISS.

7. Międzynarodowy Komitet ds. Globalnych Systemów Nawigacji Satelitarnej (ICG)

W raporcie COPUOS w odniesieniu do implementacji rekomendacji Trzeciej Konferencji Narodów Zjednoczonych w zakresie Badania i Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (UNISPACE III)[641] został zawarty plan działania, rekomendujący powołanie międzynarodowego komitetu do spraw globalnych systemów nawigacji satelitarnej (GNSS). W świetle założeń planu, komitet ten zajmowałby się optymalizacją kompatybilności i interoperacyjności, określeniem mechanizmów wdrażania środków ochrony niezawodności i integralności sygnałów na poziomie krajowym, regionalnym i globalnym, koordynowaniem działań modernizacyjnych w celu zaspokojenia potrzeb użytkowników, opracowaniem planu dla wprowadzenia usług GNSS oraz zapewnieniem szkoleń w zakresie GNSS. Uznano, iż proponowany międzynarodowy komitet powinien ułatwiać wymianę informacji między użytkownikami i dostawcami GNSS, bez ograniczenia roli i funkcji dostawców usług GNSS i organizacji międzynarodowych, takich jak ICAO, IMO czy ITU[642]. Opracowany plan działania został poparty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji z dnia 20 października 2004 r.[643].

W 2005 roku Międzynarodowy Komitet ds. Globalnych Systemów Nawigacji Satelitarnej został powołany jako forum promujące dobrowolną współpracę w sprawach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, związanych z pozycjonowaniem satelitarnym do

[641] Review of the implementation of the recommendations of the Third United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space, A/59/174.
[642] *Ibidem.*
[643] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 20 października 2004 r., A/RES/59/2.

celów cywilnych, nawigacji, pomiaru czasu i usług o wartości dodanej[644], a także obejmujące kompatybilności i interoperacyjności systemów GNSS, przy jednoczesnym zwiększeniu ich wykorzystania do wspierania zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w krajach rozwijających się. Uczestnicy spotkania w Wiedniu uzgodnili utworzenie prowadzonego przez UNOOSA portalu informacyjnego ICG, a współpraca między komitetami ulegała rozszerzeniu po utworzeniu ICG. Obecnie UNOOSA zarządza corocznymi posiedzeniami ICG i powiązanymi z nimi posiedzeniami Forum Dostawców, jak również jest punktem informacyjnym o działalności ICG[645].

ICG działa na podstawie Zakresu kompetencji[646] (*Terms of Reference*), dokumentu uchwalonego podczas corocznych posiedzeń ICG. Pierwszy taki dokument został przyjęty w trakcie pierwszego posiedzenia Komitetu, a do 2023 r. był on nowelizowany dziewięć razy. W świetle postanowień Zakresu kompetencji ICG, celami komitetu są przede wszystkim przynoszenie korzyści użytkownikom usług GNSS poprzez regularne konsultacje między członkami ICG. Komitet zachęca do koordynacji między dostawcami podstawowych systemów GNSS i ich rozszerzeń, co ma na celu zapewnienie lepszej kompatybilności i interoperacyjności tych systemów. Ważnym obszarem działań jest również promowanie wdrażania i wykorzystywania satelitarnych usług pozycjonowania, nawigacji i pomiaru czasu, szczególnie w państwach rozwijających się, poprzez pomoc w integracji tych usług z lokalną infrastrukturą. ICG wspiera członków komitetu oraz społeczność międzynarodową, pełniąc funkcję centralnego punktu wymiany informacji na temat działalności GNSS. Współpraca ta odbywa się z poszanowaniem ról dostawców usług GNSS oraz z uwzględnieniem międzynarodowych organów, takich jak Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny, Organizacja Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego i Międzynarodowa Organizacja Morska. Komitet stara się także uwzględniać przyszłe potrzeby użytkowników w planach rozwoju i zastosowaniach GNSS, co ma na celu lepsze dostosowanie systemów do zmieniających się wymagań. Na koniec, ICG regularnie składa sprawozdania ze swojej działalności Komitetowi ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej, zapewniając transparentność i możliwość oceny swoich działań.

Dostęp do ICG jest otwarty dla państw członkowskich ONZ, organizacji

[644] Eighth Meeting of the International Committee on Global Navigation Satellite Systems, Annex I, A/AC.105/1059.
[645] P. Larsen, *International Regulation of Global Navigation Satellite Systems,* „Journal of Air Law and Commerce" 2015, vol. 80, nr 2, s. 80 - 81.
[646] Terms of Reference of the International Committee on Global Navigation Satellite Systems, ICG/TOR/2023.

międzynarodowych lub podmiotów międzynarodowych, które są odpowiedzialne za GNSS i jego rozszerzenia lub zaangażowane w realizację lub promowanie usług i zastosowań GNSS. Uczestnictwo w Komitecie może przybrać formę członkostwa, członkostwa zrzeszonego oraz obserwatora. Członkami Komitetu są m.in. aktualni i przyszli dostawcy systemów podstawowych - Chiny (CNSS), Unia Europejska (Galileo), Rosja (GLONASS), Stany Zjednoczone (GPS), państwa członkowskie ONZ realizujące aktywny program w zakresie wdrażania lub promowania usług i zastosowań GNSS - Australia, Włochy, Malezja, Nowa Zelandia, Zjednoczone Emiraty Arabskie, obecni i przyszli kosmiczni dostawcy systemów regionalnych lub rozszerzonych, w tym Europejska Agencja Kosmiczna (EGNOS), Indie (NavIC i INRSS), Japonia (MTSAT), Nigeria (NigComsat-1 SBAS).

W skład struktury organizacyjnej ICG wchodzą: przewodniczący (corocznie wybierany spośród członków oraz członków zrzeszonych), sesja plenarna Komitetu, sekretariat oraz grupy robocze. ICG zbiera się co najmniej raz w roku na sesji plenarnej. Każdy członek, członek zrzeszony oraz obserwator wyznacza swojego przedstawiciela oraz swój punkt kontaktowy. Ponadto ICG może powoływać grupy robocze w celu zbadania konkretnych obszarów zainteresowań, współpracy i koordynacji. Przewodniczący tych grup składają na każdej sesji plenarnej sprawozdanie z wykonanych zadań oraz planów na przyszłość, a kontynuacja funkcjonowania każdej grupy roboczej wymaga potwierdzenia przez członków, które jest dokonywane na każdej sesji plenarnej. Obecnie funkcjonują cztery grupy robocze: 1) grupa robocza ds. systemów, sygnałów oraz usług, 2) grupa robocza ds. poprawy wydajności GNSS, nowych usług i możliwości, 3) grupa robocza ds. upowszechniania informacji i budowania potencjału, 4) grupa robocza ds. układu odniesienia, taktowania oraz zastosowań. Wszelkie rekomendacje Komitetu lub jego grup roboczych są przyjmowane na podstawie konsensusu jego członków. Rekomendacje nie mają mocy prawnie wiążącej i powinny być realizowane według uznania każdego członka, członka stowarzyszonego i obserwatora. Ponadto, zgodnie z postanowieniami Zakresu kompetencji, rekomendacje nie powinny być rozpowszechniane poza ICG oraz jego członków, bez przeprowadzenia odpowiedniej dyskusji na ten temat na posiedzeniu plenarnym.

Podczas drugiego spotkania ICG w 2007 r. w Bangalore w Indiach, komitet postanowił utworzyć Forum Dostawców (*Providers' Forum*). Celem forum jest promocja kompatybilności oraz interoperacyjności obecnych i przyszłych globalnych i regionalnych systemów nawigacji satelitarnej poprzez wymianę szczegółowych informacji o planowanych lub działających systemach, strategiach i procedurach, które regulują świadczone przez nie usługi. Forum ma także działać jako mechanizm umożliwiający dalsze dyskusje na tematy podnoszone przez

ICG, które wymagają szczególnego wkładu ze strony dostawców systemów.

W Zakresie kompetencji Forum zawarto zastrzeżenie, że nie jest to organ kształtujący zasady i politykę, lecz jest to instrument promowania dyskusji między dostawcami systemów w oparciu o uzgodnione wytyczne dotyczące świadczenia usług, w tym przejrzystości, współpracy, monitorowania wydajności i ochrony widma, jak również uzgodnionych zasad zapewniających zgodność i interoperacyjność między poszczególnymi systemami[647]. Dostęp do Forum jest otwarty dla państw członkowskich ONZ, które są lub będą globalnymi lub regionalnymi dostawcami systemów nawigacji satelitarnej. Członkami Forum są: Chiny (BDS), Indie (NavIC), Japonię (QZSS, MTSAT), Rosję (GLONASS), Stany Zjednoczone (GPS, WAAS) oraz Unię Europejską (Galileo, EGNOS).

Forum jest zwoływane raz w roku podczas corocznej sesji ICG, a w razie potrzeby częściej. Przedmiotem szczególnego zainteresowania Forum, zgodnie z Zakresem kompetencji, są działania i zalecenia opracowane przez grupy robocze ICG, które mogą mieć wpływ na kompatybilność i interoperacyjność, rozwój i eksploatację systemu oraz politykę i procedury świadczenia usług przez dostawców GNSS. Rezultaty obrad Forum oraz decyzje podejmowane na drodze konsensusu są przekazywane ICG co do zasady podczas sesji Komitetu następującej po sesji Forum.

Podsumowując, Międzynarodowy Komitet ds. Globalnych Systemów Nawigacji Satelitarnych, wraz z Forum Dostawców są organami, które powołane zostały jak fora dyskusji i koordynacji pomiędzy podmiotami prowadzącymi działalność w zakresie systemów nawigacji satelitarnej. ICG dąży do wspierania współdziałania pomiędzy wszystkimi systemami nawigacji satelitarnej oraz do promowania i ochrony korzystania z ich zastosowań. Wnioski i rekomendacje Komitetu stanowią *soft law* międzynarodowego prawa kosmicznego.

8. Międzyagencyjny Komitet Koordynacyjny ds. Odpadów Kosmicznych (IADC)

Międzyagencyjny Komitet Koordynacyjny ds. Odpadów Kosmicznych (*Inter-Agency Space Debris Coordination Committee*) jest międzynarodowym forum służącym światowej koordynacji działań związanych z problemami odpadów kosmicznych, zarówno tych wytworzonych przez człowieka, jak i naturalnie występującymi w przestrzeni kosmicznej.

[647] Terms of Reference of the Providers' Forum, Amended at the Twenty-Eighth Meeting of the Providers' Forum held in conjunction with the Seventeenth Meeting of the ICG, Madrid, Spain, 15 - 20 October 2023, ICG/PF/TOR/2023.

IADC został powołany w 1993 r., a obecnie w jego skład wchodzą przedstawiciele ESA oraz dwunastu krajowych agencji kosmicznych – CNES (Francja), CNSA (Chiny), CSA (Kanada), DLR (Niemcy), ISRO (Indie), JAXA (Japonia), KARI (Korea Południowa), NASA (USA), ROSCOSMOS (Rosja), SSAU (Ukraina) oraz UK Space Agency (Wielka Brytania).

Zasady funkcjonowania IADC zostały określone w Mandacie IADC (*Terms of Reference*)[648]. Wskazano w nim, iż podstawowym zadaniem komitetu jest wymiana informacji między członkami na temat działań badawczych dotyczących odpadów kosmicznych, ułatwianie możliwości współpracy w zakresie badań nad odpadami kosmicznymi, przegląd postępów w bieżących wspólnych działaniach oraz identyfikacja możliwości łagodzenia skutków ich występowania w przestrzeni kosmicznej. W świetle postanowień Mandatu, IADC dokonuje przeglądu wszystkich bieżących wspólnych działań badawczych dotyczących odpadów kosmicznych pomiędzy organizacjami członkowskimi, zaleca nowe możliwości współpracy, służy jako główny środek wymiany informacji i planów dotyczących badań nad odpadami orbitalnymi, a także identyfikuje i ocenia możliwości łagodzenia skutków występowania odpadów w przestrzeni kosmicznej. Wszelkie konkretne działania w zakresie współpracy zatwierdzone przez IADC są wdrażane poprzez ustalenia wynegocjowane między organizacjami członkowskimi. Członkowie powinni wymieniać się danymi wynikającymi z krajowych programów zwalczania odpadów znajdujących się na orbicie ziemskiej. Wymiana danych i informacji za pośrednictwem IADC powinna być dokonywana bez ograniczeń dotyczących ich wykorzystania lub ujawniania. W przypadku wymiany danych technicznych, które są uważane za zastrzeżone i których ochrona jest pożądana, dane powinny być opatrzone informacją wskazującą na ograniczenia dotyczące ich wykorzystania i ujawniania, a odbiorca powinien przestrzegać warunków uzyskania takich informacji.

IADC składa się z grupy kierowniczej (*Steering Group*) oraz czterech grup roboczych. Grupa kierownicza służy jako główny organ nadzorujący działania Komitetu. Składa się z delegacji członkowskich, reprezentujących każdego członka IADC. Zakres obowiązków grupy kierowniczej obejmuje sporządzanie ogólnych wytycznych i zarządzanie IADC, w szczególności poprzez organizację ogólnych działań Komitetu, koordynację grup roboczych, wskazywanie nowych obszarów działalności oraz reprezentowanie IADC na zewnątrz. Decyzje w grupie kierowniczej podejmowane są w drodze konsensu. Grupy robocze działające w ramach IADC zostały utworzone ze względu powierzone im zadania. Grupa robocza ds.

[648] Terms of Reference for the Inter-Agency Space Debris Coordination Committee (IADC), dostępne pod adresem https://iadc-home.org/terms_reference (dostęp: 29 marca 2024 r.).

pomiarów zajmuje się technikami pomiarowymi zarówno funkcjonującymi, jak będącymi w fazie opracowywania, w celu uzyskania informacji na temat obiektów stworzonych przez człowieka i naturalnych w przestrzeni kosmicznej. Obejmuje to pomiary naziemne i kosmiczne oraz powiązane techniki, np. radarowe, optyczne i podczerwone. Zadania grupy roboczej ds. środowiska i baz danych obejmują charakterystykę i modelowanie meteoroidów i odłamków wokół Ziemi oraz przechowywanie i dostęp do danych za pomocą środków elektronicznych. Grupa robocza ds. zabezpieczania zajmuje się projektowaniem osłon przed meteoroidami i odpadami kosmicznymi oraz związanymi z tym metodami testowania. Czwarta grupa robocza, do spraw łagodzenia, zajmuje się badaniem wszelkich środków mających na celu zmniejszenie lub uniknięcie powstawania odpadów kosmicznych lub zmniejszenie zagrożeń przez nie stwarzanych.

Realizując postawione cele, Komitet sporządził *IADC Space Debris Mitigation Guidelines*[649], czyli wytyczne przedstawiające istniejące praktyki, które zostały zidentyfikowane i ocenione pod kątem ograniczania generowania odpadów kosmicznych w środowisku kosmicznym. Zgodnie z wytycznymi, obiekty kosmiczne znajdujące się na niskiej orbicie okołoziemskiej powinny być usuwane poprzez ich deorbitację. Obiekty znajdujące się na LEO, zgodnie z wytycznymi IADC, powinny znajdować się na orbicie do 25 lat po zakończeniu ich misji. Zaleca się także, aby w celu zarządzania wdrażaniem środków łagodzących skutki odpadów kosmicznych opracowywać i dokumentować plany łagodzenia dla każdego programu i projektu, niezależnie od orbity, na której umieszcza się obiekt. Plan łagodzenia skutków powinien obejmować plan zarządzania, plan oceny i łagodzenia ryzyka związanego z odpadami, w tym obowiązujące normy, środki minimalizujące zagrożenie związane z awariami, które mogą one wywołać, plan utylizacji systemu kosmicznego po zakończeniu misji, uzasadnienie wyboru i selekcji w przypadku istnienia kilku możliwości działania oraz matrycę zgodności z zaleceniami określonymi w wytycznych.

Wytyczne IADC krytykowane są za to, że nie zawierają żadnych wskazówek dotyczących ich praktycznego wdrażania przez państwa. Zostały one jednak wykorzystane przy opracowywaniu nowych międzynarodowych standardów, takich jak dokument COPUOS dotyczący odpadów kosmicznych i normy ISO dotyczące łagodzenia skutków katastrof. Wytyczne IADC były również szeroko wykorzystywane przez krajowe i regionalne organizacje

[649] Inter-Agency Space Debris Coordination Committee space debris mitigation guidelines, A/AC.105/C.1/L.260.

kosmiczne przy określaniu własnych standardów dotyczących wymagań misji i ustanawianiu norm o bardziej ogólnym charakterze[650].

9. Grupa ds. Obserwacji Ziemi (GEO)

Grupa ds. Obserwacji Ziemi (*Group on Earth Observations* - GEO) to międzyrządowy podmiot zajmujący się koordynacją i integracją globalnych działań związanych z prowadzeniem i rozpowszechnianiem obserwacji Ziemi w celu sprostania globalnym wyzwaniom, związanymi ze zmianami klimatu, sprawami rolnictwa i ochrony zdrowia. Gromadząc i udostępniając informacje pochodzące w szczególności ze zdjęć satelitarnych lasów oraz odczytów prowadzonych z orbity, GEO zapewnia obraz Ziemi, który pozwala monitorować jej obecny stan. Grupa ds. Obserwacji Ziemi została formalnie powołana w 2006 r. w ramach serii szczytów na szczeblu ministerialnym, poświęconych obserwacjom Ziemi.

Członkostwo w GEO jest otwarte dla wszystkich państw członkowskich ONZ. Warunkiem przystąpienia do GEO jest formalne zatwierdzenie planu strategicznego Grupy na lata 2016-2025. Członkowie należą do jednej z pięciu grup regionalnych (Afryka, Azja i Oceania, Ameryka, Europa i Wspólnota Niepodległych Państw). Obecnie, 116 państw jest członkami GEO. Grupa umożliwia także uczestnictwo w jej pracach międzyrządowym i regionalnym organizacjom wyposażonym w mandat dotyczący obserwacji Ziemi lub działań powiązanych z tym zagadnieniem. Uczestnictwo tych organizacji w GEO podlega zatwierdzeniu przez Komitet Wykonawczy i także jest uzależnione od formalnego zatwierdzenia planu strategicznego GEO na lata 2016-2025. Obecnie, 151 organizacji uczestniczy w pracach Grupy. Ponadto, GEO umożliwia udział w jej pracach organizacjom komercyjnym, pozarządowym oraz non-profit, którzy dołączają do rządów oraz organizacji międzynarodowych jako *GEO Associates*. Nie uczestniczą oni w zarządzaniu GEO, lecz biorą udział w informowaniu o rozwoju i wdrażaniu programu prac GEO i mogą być zapraszane do udziału w sesjach plenarnych GEO w celu informowania o strategicznym planowaniu GEO w celu osiągnięcia jej kluczowych celów.

Grupa ds. Obserwacji Ziemi zarządzana jest przez Zgromadzenie Plenarne, podczas którego decyzje podejmowane są w drodze konsensusu. W Zgromadzeniu Plenarnym biorą udział różni uczestnicy, ale tylko członkowie GEO formalnie podejmują decyzje.

[650] F. von der Dunk, F. Tronchetti (eds), *op. cit.*, s. 751.

Zgromadzenie Plenarne GEO spotyka się co najmniej raz w roku na szczeblu wyższych urzędników i co trzy lata na szczeblu ministerialnym. W okresie między sesjami, działania GEO nadzoruje Komitet Wykonawczy[651]. Sekretariat, kierowany przez dyrektora, ułatwia i wspiera działania GEO. Do jego obowiązków należy opracowywanie rocznego planu pracy GEO, a także koordynacja działań oraz współpraca z członkami i uczestnikami GEO w celu realizacji planu prac. Działania Sekretariatu są wspierane przez fundusz powierniczy utworzony z dobrowolnych składek członków i uczestników i zarządzany przez Światową Organizację Meteorologiczną[652]. W ramach GEO funkcjonuje także Rada Programowa składająca się z 32 członków GEO i organizacji uczestniczących wyznaczonych przez Zgromadzenie Plenarne GEO. Członkowie Rady Programowej, poprzez swoich przedstawicieli, wspólnie nadzorują rozwój i wdrażanie programu roboczego Grupy. W ramach programu roboczego GEO na lata 2023-2025 powołano również cztery grupy robocze. Koncentrują się one na sprawach związanych ze zmianami klimatu, ograniczaniem ryzyka klęsk żywiołowych, danymi oraz odpornością miast i osadnictwem ludzkim.

Jednym z głównych zadań, dla których powstało GEO była budowa Globalnego Systemu Systemów Obserwacji Ziemi (GEOSS). GEOSS jest to zestaw skoordynowanych, niezależnych systemów obserwacji Ziemi, informacji i przetwarzania, które współdziałają i zapewniają dostęp do różnych informacji dla szerokiego grona użytkowników, zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. GEOSS łączy te systemy w celu poprawy monitorowania stanu Ziemi, a także w celu ułatwienia dzielenie się danymi i informacjami środowiskowymi zebranymi z szerokiej gamy systemów obserwacyjnych dostarczonych przez państwa i organizacje w ramach GEO[653].

10. Międzynarodowa Federacja Astronautyczna (IAF) i Międzynarodowy Instytut Prawa Kosmicznego (IISL)

We współczesnych stosunkach międzynarodowych, organizacje pozarządowe odgrywają bardzo ważną rolę. Wpływają one na system międzynarodowy w szczególności poprzez monitorowanie działalności państw lub promowanie nowych programów politycznych[654]. Działalność organizacji pozarządowych koncentruje się na różnych

[651] Meeting Global Challenges through Better Governance: International Co-operation in Science, Technology and Innovation, OECD 2012, s. 78.
[652] *Ibidem*, s. 82.
[653] Zob. https://old.earthobservations.org/geoss.php (dostęp: 4 kwietnia 2024 r.).
[654] S. Hobe, *Non-Governmental Organizations*]w:] R. Bernhardt (ed.), *Max Planck*...

dziedzinach, w tym także na współpracy w przestrzeni kosmicznej. Międzynarodową organizacje pozarządową można zdefiniować jako stowarzyszenie, fundację lub inną prywatną instytucje, która została powołana na mocy instrumentu regulowanego prawem wewnętrznym określonego państwa w celu niezarobkowym o międzynarodowej użyteczności, prowadząca swoją działalność ze skutkiem w co najmniej dwóch państwach[655]. Międzynarodowe organizacje pozarządowe co do zasady nie są uważane za podmioty prawa międzynarodowego. Ich status prawny nie jest określany przez prawo międzynarodowe, ale przez prawo krajowe. Wyrażany jest jednak pogląd, że niektóre pozarządowe organizacje międzynarodowe, takie jak na przykład Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża czy Międzynarodowy Komitet Olimpijski, ze względu na ich rolę w globalnym systemie, powinny być traktowane jako niepełne podmioty prawa międzynarodowego. Natomiast w sytuacji, w której organizacje pozarządowe działają w ramach prawnych organu lub międzynarodowej organizacji rządowej, są one włączone w sprawowanie władzy publicznej, na przykład w dziedzinie ochrony praw człowieka. W takim przypadku nie można zanegować faktycznego uznania ich (częściowej) podmiotowości prawnej na mocy prawa międzynarodowego[656].

Międzynarodowa Federacja Astronautyczna (*International Astronautical Federation)* jest jedną z wiodących międzynarodowych organizacji pozarządowych, których działalność dotyczy wspierania działalności w przestrzeni kosmicznej[657]. W skład IAF wchodzi 513 członków z 78 państw, w tym wszystkie wiodące agencje kosmiczne, firmy, instytucje badawcze, uniwersytety, stowarzyszenia, instytuty i muzea na całym świecie[658]. Federacja jako pozarządowa organizacja non-profit została założona w 1951 r. na podstawie prawa francuskiego i działa zgodnie ze statutem IAF i regulaminem[659]. Podstawowym celem IAF jest wspieranie badań kosmicznych, rozwoju i stosowania działań kosmicznych w celach pokojowych oraz dla oświecenia, wzbogacenia i korzyści całego społeczeństwa, a także dążenie do ukazywania całemu społeczeństwu korzyści płynących z działań kosmicznych dla jakości życia. W tym celu, IAF dąży do tego, aby być uznawana i poszukiwana jako wiodąca światowa, niezależna organizacja, która we współpracy z innymi podmiotami rozwija i rozpowszechnia informacje, wspiera postęp w działalności kosmicznej i aktywnie promuje współpracę

[655] Por. European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations, opened for signature on April 24, 1986, European Treaty Series no. 124.
[656] S. Hobe, *Non-Governmental…*
[657] International Astronautical Federation [w:] E. Dasch, S. O'Meara (eds), *A Dictionary of Space Exploration (3rd ed)*, Oxford 2018.
[658] Zob. https://www.iafastro.org/about/history-and-missions.html (dostęp: 12 kwietnia 2024 r.).
[659] IAF Constitution and Bylaws, dostępne pod adresem https://www.iafastro.org/about/governance/iaf-constitution-and-bylaws.html (dostęp: 12 kwietnia 2024 r.).

międzynarodową w dziedzinie przestrzeni kosmicznej. IAF ma status obserwatora przy COPUOS od 1976 r.

Szczegółowe cele IAF zostały określone w art. 2 ust. 2 statutu. Federacja dąży do ustanowienia, utrzymania oraz dalszego rozwoju globalnej sieci na rzecz korzyści dla swoich członków. Organizuje międzynarodowe kongresy astronautyczne, globalne konferencje, fora, sympozja, warsztaty, wydarzenia wirtualne, programy szkoleniowe i edukacyjne oraz inne wydarzenia związane z astronautyką. Pomaga członkom w promowaniu ich działań i produktów kosmicznych oraz przygotowuje publikacje, streszczenia i stanowiska na tematy związane z kosmosem. Współpracuje i udziela porad odpowiednim międzynarodowym i krajowym instytucjom, uniwersytetom, przedsiębiorstwom komercyjnym, dostawcom usług oraz indywidualnym ekspertom we wszystkich sprawach związanych z działalnością kosmiczną. Bierze też udział w publicznych lub prywatnych wezwaniach do działań, przetargach, propozycjach i innych działaniach, zgodnych z jej celami. Wykorzystuje różne media do pobudzania zainteresowania społecznego oraz wsparcia dla rozwoju wszystkich aspektów działalności kosmicznej. Zaprasza przedstawicieli sektorów niezwiązanych z działalnością kosmiczną na wydarzenia, szczególnie w dziedzinach, które korzystają lub mogłyby korzystać z aplikacji kosmicznych. Zachęca, w miarę możliwości, do rozwoju podmiotów związanych z działalnością kosmiczną oraz nagradza jednostki i członków IAF za wybitne osiągnięcia. Promuje uczestnictwo studentów i młodych profesjonalistów we wszystkich działaniach Federacji oraz wspiera włączenie krajów rozwijających się i wschodzących na rynku kosmicznym w swoje działania, łącząc je ze światową społecznością kosmiczną. Dąży także do promowania i ułatwiania różnorodności, w tym zasady "3G" (*Gender, Geography and Generation*), w obrębie Federacji i społeczności kosmicznej, podejmując przy tym wszystkie niezbędne działania w celu realizacji celów Federacji.

IAF działa za pomocą organów, do których należą: Zgromadzenie Ogólne, Biuro, Sekretariat Wykonawczy oraz Komitety. Zgromadzenie Ogólne jest najważniejszym organem decyzyjnym, stanowiącym zbiorową reprezentację państw członkowskich poprzez wyznaczonych delegatów. Zgromadzenie ma znaczne uprawnienia dotyczące funkcjonowania Federacji, takie jak: kształtowanie porządku obrad plenarnych, zatwierdzanie, zawieszanie lub zakończenia członkostwa, zatwierdzania budżetów i nadzoru nad dysponowaniem środkami finansowymi. W zakres obowiązków Zgromadzenia wchodzi decydowanie o organizacji kluczowych wydarzeń, takich jak Międzynarodowe Kongresy Astronautyczne. Zgromadzenie odbywa posiedzenia plenarne (bezpośrednie lub wirtualne) corocznie lub rzadziej, jeśli jest to

zalecane przez Prezydium i za zgodą większości wszystkich głosujących członków. Decyzje na forum Zgromadzenia powinny być podejmowane na drodze konsensu, a w przypadku gdy jego osiągnięcie nie jest możliwe, decyzje są podejmowane zwykłą większością, chyba że statut stanowi inaczej. Biuro IAF składa się z wybranych i mianowanych urzędników (*Elective and Appointive Officers*). Wybranymi urzędnikami są przewodniczący IAF i dwunastu wiceprzewodniczących, a mianowanymi urzędnikami są: Dyrektor Wykonawczy, główny prawnik i Sekretarz Honorowy. Obowiązki Biura IAF obejmują przyjmowanie wniosków o członkostwo i przekazywanie rekomendacji do Zgromadzenia Ogólnego, rekomendowanie Zgromadzeniu Ogólnemu rozwiązanie członkostwa, organizowanie i nadzorowanie przebiegu posiedzeń plenarnych Zgromadzenia Ogólnego oraz kongresów i sympozjów, przygotowywanie agendy posiedzeń plenarnych, nadzór nad przygotowaniem rocznego sprawozdania finansowego, powoływanie komitetów tymczasowych, podejmowanie działań na rzecz rozwoju współpracy Federacji z organizacjami krajowymi i międzynarodowymi, oraz wykonywanie innych zadań zarządzonych przez Zgromadzenie Ogólne. IAF jest wspierana w swoich działaniach przez komitety powoływane przez Zgromadzenie Ogólne IAF. Są to komitety administracyjne (siedemnaście komitetów) oraz komitety techniczne (dwadzieścia sześć komitetów). Sekretariat Wykonawczy IAF jest nadzorowany przez Dyrektora Wykonawczego, któremu powierzono zadanie ustanowienia efektywnych mechanizmów wsparcia, zgodnie z potrzebami Federacji. Obejmują one standaryzację procedur dokumentacyjnych, zarządzanie operacjami Federacji i spotkaniami oraz udostępnianie informacji poprzez stronę internetową Federacji. Do obowiązków należy także zarządzanie członkostwem, załatwianie spraw finansowych we współpracy z Wiceprzewodniczącym ds. Finansów, zapewnienie płynności procedur głosowania na spotkaniach plenarnych, koordynacja uczestnictwa, ułatwianie raportowania komitetów do Biura oraz organizację kluczowych aspektów corocznego Międzynarodowego Kongresu Astronautycznego (IAC). Sekretariat Wykonawczy odgrywa ważną rolę w zapewnieniu sprawnego funkcjonowania działań administracyjnych i operacyjnych IAF.

Sztandarowym wydarzeniem organizowanym przez IAF jest Międzynarodowy Kongres Astronautyczny (IAC), który stanowi największe tego rodzaju wydarzenie związane z sektorem kosmicznym na świecie. Podczas kongresu, corocznie organizowanego w innym państwie, spotykają się przedstawiciele różnych podmiotów prowadzących działalność związaną z przestrzenią kosmiczną. Wydarzenie przyciąga co roku ponad 5000 uczestników. Oprócz organizacji Międzynarodowego Kongresu Astronautycznego, IAF organizuje serię konferencji

IAF Global Conferences, poświęconych określonym zagadnieniom związanym z przestrzenią kosmiczną w globalnych kontekstach, spotkania w ramach forum kosmicznego na poziomie ministerialnym, czy *UN/IAF Workshop,* współorganizowany z UNOOSA[660]. Ponadto, IAF corocznie przydziela nagrody i wyróżnienia osobom i grupom, które wyróżniły się we współpracy kosmicznej i działaniach kosmicznych na poziomie globalnym i które są zaangażowane lub aktywnie uczestniczą w działaniach Federacji. Prowadzi też programy mentoringowe skierowane do początkujących naukowców oraz osób, zaczynających karierę w sektorze kosmicznym[661].

Podczas Kolokwium na temat prawa kosmicznego w 1958 r. – wydarzenia organizowanego przez IAF w celu przeprowadzenia dyskusji na temat uregulowań prawnych dotyczących działalności w przestrzeni kosmicznej, podjęto decyzję o powołaniu w ramach IAF Stałego Komitetu Prawnego, otwartego dla prawników z podmiotów zrzeszonych w IAF, w celu zbadania problemów prawa kosmicznego, które mogłyby zostać włączone do konwencji międzynarodowej. Komitet utworzono w tym samym roku, lecz w 1959 r. zmieniono nazwę ze na Międzynarodowy Instytut Prawa Kosmicznego (*International Institute of Space Law*)[662]. W 2007 r. IISL przestał być częścią struktury IAF i działa jako stowarzyszenie na prawie holenderskim, a od 2008 r. jest obserwatorem w COPUOS.

Mimo formalnego rozłączenia IAF i IISL, Instytut nadal organizuje coroczne kolokwia podczas kongresów IAC. Oprócz co najmniej jednej sesji ogólnej, kolokwium koncentruje się na trzech lub czterech obszarach tematycznych. Podczas kolokwium odbywa się wykład inauguracyjny, a także specjalna sesja dla młodych naukowców. Ponadto Instytut organizuje wiele konferencji na temat prawa kosmicznego, które odbywają się poza kongresem astronautycznym. Instytut publikuje również corocznie, od 1958 r., tom *Proceedings of the International Institute of Space Law,* z artykułami i raportami ze wszystkich działań podjętych przez IISL w danym roku. Od 1992 r. IISL organizuje także coroczny konkurs *Manfred Lachs Space Law Moot Court*, którego finał odbywa się z udziałem jury złożonego z sędziów Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

[660] Zob. szerzej pod adresem https://www.iafastro.org/events/ (dostęp: 12 kwietnia 2024 r.).
[661] Zob. szerzej pod adresem https://www.iafastro.org/activities/ (dostęp: 12 kwietnia 2024 r.).
[662] F. Lyall, P. B. Larsen, *op. cit.* s. 9-10.

11. Europejskie Centrum Prawa Kosmicznego (ECSL)

W 1989 r. pod auspicjami Europejskiej Agencji Kosmicznej, zostało powołane Europejskie Centrum Praw Kosmicznego (*European Centre for Space Law*). Zgodnie z postanowieniami statutu ECSL, jego działania skupiają się na wykorzystaniu i rozwijaniu dotychczasowych inicjatyw oraz zasobów w Europie w dziedzinie badań nad prawem kosmicznym., Centrum dąży do popularyzacji wiedzy o prawie dotyczącym działalności kosmicznej poprzez promowanie działań badawczych, szerzenie informacji oraz organizowanie warsztatów. W ramach swojej działalności, Centrum umożliwia również wymianę poprzez organizację kolokwiów i spotkań, co prowadzi do poszerzenia wiedzy dotyczącej kwestii technicznych wśród osób zajmujących się badaniami nad prawem kosmicznym oraz zaznajomienia się z prawnymi aspektami produkcji, użytkowania i działania technologii kosmicznych. Centrum wspiera tworzenie sekcji krajowych w państwach członkowskich ESA, państwach współpracujących z ESA i członkach stowarzyszonych ECSL, a także nominuje krajowe punkty kontaktowe ECSL, które pełnią rolę interfejsu pomiędzy główną jednostką administracyjną a innymi punktami kontaktowymi w realizacji celów ECSL. Identyfikacja obszarów prawnych związanych z przestrzenią kosmiczną oraz promowanie badań uniwersyteckich i szkoleniowych na różnych poziomach stanowią także istotne cele Centrum. Centrum uczestniczy w dyskusjach na temat zasad i projektów norm regulujących działalność kosmiczną, które mogą być promowane na poziomie krajowym lub europejskim. Wspiera też tworzenie i rozwój krajowych centrów badawczych nad prawem kosmicznym, zapewniając im dostęp do zasobów badawczych w całej Europie oraz udzielając wsparcia technicznego i porad. Dodatkowe cele mogą być ustalane przez Zarząd, ale wymagają późniejszego potwierdzenia przez Zebranie Ogólne ECSL.

W statucie ECSL podkreślono prowadzenie współpracy z Europejską Agencją Kosmiczną, reprezentowaną przez pracownika mianowanego przez Dyrektora Generalnego na podstawie jego kwalifikacji w zakresie prawa międzynarodowego i prawa kosmicznego. Zgodnie z art. 3 statutu, Centrum może korzystać z określonych zasobów ESA, w tym z zasobów ludzkich (takich jak personel ESA zajmujący się sprawami prawnymi, kontraktowymi i politycznymi), przestrzeni biurowej, wyposażenia oraz wsparcia instytucjonalnego i technologicznego. Europejska Agencja Kosmiczna pokrywa także koszty funkcjonowania głównej jednostki administracyjnej ECSL, a jego budżet jest zarządzany zgodnie z odpowiednimi przepisami finansowymi ESA. Wszystkie środki otrzymane od członków lub

innych podmiotów są przekazywane przez Dyrektorowi Generalnemu ESA w celu realizacji celów ECSL.

W ramach świadczonych usług, Centrum udostępnia aktualną bazę danych online dotyczącą prawa kosmicznego w państwach członkowskich ESA, państwach współpracujących oraz członkach stowarzyszonych, a także prowadzi rejestr badań nad prawem kosmicznym w Europie, obejmujący listę z tego zakresu. Udostępnia też informacje na temat nauczania prawa kosmicznego w Europie oraz zapewnia organizacyjne wsparcie w prowadzeniu spotkań badawczych i warsztatów oraz wydawaniu biuletynu dotyczącego badań nad prawem kosmicznym w Europie i działalności ECSL, a także innych materiałów informacyjnych związanych z prawem kosmicznym i europejskimi organizacjami kosmicznymi.

Organami ECSL są: Zarząd, Zebranie Ogólne (*General Meeting*) oraz Sekretariat. Zarząd składa się z maksymalnie dziesięciu osób wybranych przez Zebranie Ogólne na trzy lata spośród różnych kategorii członków Centrum (naukowców, praktyków, operatorów Centrum, przedstawicieli administracji i agencji krajowych oraz przemysłu, a także studentów). Zadania Zarządu obejmują nadzorowanie i organizowanie działalności Centrum, proponowanie tematów badań i warsztatów, wybór wnioskodawców, którym przyznane są dotacje oferowane przez członków i ESA oraz podejmowanie innych działań niezbędnych do osiągnięcia celów Centrum. Zarząd wybiera spośród swoich członków przewodniczącego i jednego lub dwóch wiceprzewodniczących większością głosów wszystkich członków. Przedstawiciel ESA jest członkiem Zarządu i współpracuje z administracją ESA przy prowadzeniu spraw ECSL. Zarząd ECSL zbiera się co najmniej dwa razy w roku, natomiast Zebranie Ogólne jest zwoływane przez przewodniczącego raz na trzy lata. Zebranie Ogólne ustala kierunki działalności Centrum oraz wybiera członków Zarządu. Zebranie może być także zwołane przez przewodniczącego na wniosek jednej trzeciej członków w celu rozpatrzenia wyjątkowych spraw. Sekretariat wspiera działania Centrum i hierarchicznie podlega przedstawicielowi ESA w Centrum.

W zakresie działalności ECSL, można wyróżnić kilka cyklicznie podejmowanych przez Centrum aktywności, takich jak kurs: *ESA/ECSL Executive Course on Space Law and Regulations*[663], kierowany do przedstawicieli rządów i profesjonalistów z sektora kosmicznego,

[663] Zob. szerzej https://www.esa.int/About_Us/ECSL_-_European_Centre_for_Space_Law/ESA_ECSL_Executive_Course_on_Space_Law_and_Regulations (dostęp: 15 kwietnia 2024 r.).

kurs *ECSL Summer Course on Space Law and Policy*[664] kierowany do studentów i młodych profesjonalistów, *Young Lawyers' Symposium*[665], stanowiący forum wymiany poglądów i nawiązywania kontaktów przez początkujących naukowców i pracowników sektora kosmicznego oraz europejską rundę kwalifikacji konkursu *Manfred Lachs Space Law Moot Court*[666].

12. Artemis Accords

W grudniu 2017 roku, z okazji 45. rocznicy amerykańskiej misji Apollo 17 - ostatniej załogowej misji na Księżycu, ówczesny prezydent Stanów Zjednoczonych, Donald Trump, zatwierdził program Artemis[667], którego celem jest wysłanie pierwszej kobiety oraz kolejnego mężczyzny na powierzchnię Księżyca. Program Artemis składa się z pięciu misji, z czego pierwsza odbyła się 16 listopada 2022 r. Artemis 1 polegała na testowym bezzałogowym locie, który wszedł na orbitę okołoksiężycową. Misja Artemis 2 (planowana na 2025 r.), będzie załogowym lotem poza Księżyc, który zabierze ludzi najdalej, jak kiedykolwiek byli w kosmosie. Misja Artemis 3 (planowana na 2026 r.) ma polegać na pierwszym od 1972 r. lądowaniu ludzi na Księżycu, którzy spędzą tam tydzień. Artemis 4 (planowana na 2027 r.). dostarczyć ma główną część planowanej stacji kosmicznej na orbitę Księżyca (stacja *Gateway*) oraz obejmować lądowanie dwóch astronautów na jego powierzchni. Misja Artemis 5, planowana na 2029 r. dodać ma kolejny moduł do stacji *Gateway* i obejmie trzecie załogowe lądowanie na Księżycu w celu przeprowadzenia dalszych badań powierzchniowych.

Program Artemis jest programem o zasięgu międzynarodowym. Prowadzony jest przez NASA, przy wsparciu ze strony agencji kosmicznych takich jak ESA: (Europa), JAXA (Japonia), DLR (Niemcy), ASI (Włochy), ISA (Izrael) oraz CSA (Kanada). Ze względu na zaangażowanie wielu agencji, realizacja programu Artemis wymagała przyjęcia

[664] Zob. szerzej https://www.esa.int/About_Us/ECSL_-_European_Centre_for_Space_Law/ECSL_Summer_Course_on_Space_Law_and_Policy (dostęp: 15 kwietnia 2024 r.).
[665] Zob. szerzej https://www.esa.int/About_Us/ECSL_-_European_Centre_for_Space_Law/Young_Lawyers_Symposium (dostęp: 15 kwietnia 2024 r.).
[666] Zob. szerzej https://www.esa.int/About_Us/ECSL_-_European_Centre_for_Space_Law/Manfred_Lachs_Space_Law_Moot_Court_Competition (dostęp: 15 kwietnia 2024 r.).
[667] Artemida (Artemis) w mitologii greckiej była siostrą bliźniaczką Apolla. Była ona boginią łowów, zwierząt, lasów i gór, a także była utożsamiana z Księżycem.

międzynarodowego porozumienia między współpracującymi państwami[668]. Porozumienie to zostało zawarte 13 października 2020 r. przez przedstawicieli Stanów Zjednoczonych Ameryki, Australii, Kanady, Włoch, Japonii, Luksemburga, Zjednoczonych Emiratów Arabskich oraz Wielkiej Brytanii. Obecnie, sygnatariuszami Artemis Accords jest 37 państw: Angola, Argentyna, Australia, Bahrajn, Belgia, Brazylia, Bułgaria, Czechy, Ekwador, Francja, Grecja, Hiszpania, Indie, Islandia, Izrael, Japonia, Luksemburg, Kanada, Kolumbia, Meksyk, Nigeria, Nowa Zelandia, Niderlandy, Polska, Rumunia, Rwanda, Singapur, Stany Zjednoczone Ameryki, Ukraina, Wielka Brytania, Włochy oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie.

Artemis Accords nie są traktatem międzynarodowym w rozumieniu w art. 2 ust. 1 lit a VCLT. Nie ustanawiają wiążących międzynarodowo praw i obowiązków[669]. W sekcji 13 porozumień, zawierającej postanowienia końcowe podkreślono, iż ich tekst nie podlega rejestracji na podstawie artykułu 102 Karty Narodów Zjednoczonych[670], w celu rozpowszechnienia wśród wszystkich członków Organizacji jako oficjalnego dokumentu Organizacji Narodów Zjednoczonych. Charakter Artemis Accords został również określony w sekcji 1 dotyczącej celów i zakresu porozumień. Wskazano, iż ich celem jest ustalenie praktycznego zestawu zasad, wytycznych i najlepszych praktyk w celu poprawy zarządzania cywilną eksploracją i wykorzystaniem przestrzeni kosmicznej z zamiarem rozwoju programu Artemis. Przestrzeganie praktycznego zestawu zasad, wytycznych i najlepszych praktyk w prowadzeniu działań w przestrzeni kosmicznej ma na celu zwiększenie bezpieczeństwa tych działań oraz promowanie zrównoważonego i korzystnego wykorzystania przestrzeni kosmicznej dla całej ludzkości. Porozumienia stanowią polityczne zobowiązanie do przestrzegania zasad zawartych w dokumencie, z których wiele dotyczy realizacji ważnych zobowiązań zawartych w OST i innych instrumentach. Zasady określone w Porozumieniach Artemis mają być stosowane w odniesieniu do cywilnych działań w przestrzeni kosmicznej prowadzonych przez cywilne agencje kosmiczne każdego z sygnatariuszy. Działania te mogą być prowadzone na Księżycu, Marsie, kometach i asteroidach, na ich powierzchniach i pod ich powierzchniami, a także na orbicie Księżyca lub Marsa, w punktach Lagrang'a systemu Ziemia-Księżyc oraz podczas tranzytu między tymi ciałami niebieskimi. Wskazano, iż

[668] C. Johnson, *Renewed Ambitions in Space-Exploration Lawmaking,* „The Air & Space Lawyer" 2020, vol. 33, nr 3.

[669] Ilekroć w kontekście Artemis Accords wskazano, iż sygnatariusze „zobowiązali się" do określonego działania lub zaniechania należy więc pamiętać, iż „zobowiązanie to" nie ma charakteru prawnie wiążącego, lecz – ze względu na charakter samych Porozumień – charakter polityczny.

[670] Zgodnie z tym postanowieniem, każdy traktat i każdy układ międzynarodowy, zawarty przez członka Organizacji Narodów Zjednoczonych po wejściu w życie niniejszej Karty, będzie możliwie najprędzej zarejestrowany w Sekretariacie i przezeń ogłoszony.

sygnatariusze zamierzają wdrożyć zasady określone w Artemis Accords poprzez własne działania, podejmując, w stosownych przypadkach, środki takie jak planowanie misji i mechanizmy umowne z podmiotami działającymi w ich imieniu.

Zawarcie Porozumień Artemis wywołało różne reakcje. Rosja postrzega Artemis Accords jako próbę ochrony interesów Stanów Zjednoczonych w zakresie eksploatacji zasobów naturalnych Księżyca, a Chiny wyraziły dezaprobatę wobec „jednostronnego podejścia" USA do regulowania działalności kosmicznej[671]. Wyrażany jest też pogląd, że Artemis Accords mogą podważać prawo międzynarodowe. Stephen Hobe wyraził opinię iż „Porozumienia Artemis są próbą łagodnego podejścia przez Amerykanów w celu legitymizacji ich odstępstwa od Układu o Przestrzeni Kosmicznej", a Frans von der Dunk wskazał, iż Artemis Accords „mają sygnalizować szeroki konsensus co do tego, że Stany Zjednoczone mają rację w swojej interpretacji OST w odniesieniu do eksploatacji Księżyca [w zakresie wykorzystania surowców kosmicznych – K.N.]"[672]. Fabio Tronchetti i Hao Liu zwrócili natomiast uwagę na fakt, iż państwa, które są jednocześnie sygnatariuszami Artemis Accords i stronami MOON, takie jak Australia, popierają niekompatybilne podejścia do eksploatacji zasobów kosmicznych[673]. Autorzy publikacji dotyczącej wpływu Artemis Accords na istniejące zobowiązania prawnomiędzynarodowe dotyczące przestrzeni kosmicznej zastanawiają się także, czy Artemis Accords są „ewolucją lub rewolucją w międzynarodowym prawie kosmicznym"[674]. „nową ścieżką dla kosmicznej legislacji"[675], „narzędziem kooperacji"[676] czy „przyszłością międzynarodowego prawa kosmicznego" [677]. Wskazuje się także, iż Artemis Accords mogą oznaczać „koniec multilateralizmu w legislacji kosmicznej"[678].

Artemis Accords składają się z preambuły oraz trzynastu sekcji, stanowiących podstawowe jednostki redakcyjne porozumienia. Charakter postanowień zawartych w Porozumieniach Artemis nie jest jednolity. Część z nich bezpośrednio odnosi się do

[671] R. Deplano, *The Artemis Accords: Evolution or Revolution in International Space Law?* „International and Comparative Law Quarterly" 2021, vol. 70, nr 3, s. 800.
[672] Zob. A. Stirn, *Do NASA's Lunar Exploration Rules Violate Space Law?*, dostępne pod adresem https://www.scientificamerican.com/article/do-nasas-lunar-exploration-rules-violate-space-law/ (dostęp: 15 kwietnia 2024 r.).
[673] F. Tronchetti, H. Liu, *Australia's signing of the Artemis Accords: a positive development or a controversial choice*, „Australian Journal of International Affairs" 2021, vol. 75, nr 3, s. 243-244.
[674] R. Deplano, *op. cit.*
[675] R. Neef, *Artemis Accords: A New Patch Forward of Space Lawmaking,* „Adelaide Law Review" 2021, vol. 42, nr 2.
[676] F. von der Dunk, *The Artemis Accords as Tool of Cooperation,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2021, vol. 64.
[677] J. Nelson, *The Artemis Accords and the Future of International Space Law,* „American Society of International Law – Insights" 2020, vol. 24, nr 31.
[678] *Ibidem,* s. 4.

postanowień zawartych w OST, natomiast inne dokonują ich operacjonalizacji, uszczegółowienia lub poprzez swoją konstrukcję narzucają pewien kontekst interpretacyjny postanowieniom OST. W Artemis Accords zawarto także postanowienia dotyczące spraw, które nie zostały objęte zakresem Układu o przestrzeni kosmicznej[679].

Jako przykłady postanowień Artemis Accords, które *de facto* powtarzają postanowienia OST można wskazać sekcję 3, zgodnie z którą sygnatariusze potwierdzają, że współpraca w ramach Porozumień powinna być prowadzona wyłącznie w celach pokojowych i zgodnie z prawem międzynarodowym, co odpowiada treści postanowień art. III oraz art. IV OST. Sekcja 4 Artemis Accords wymaga od sygnatariuszy przejrzystości w szerokim rozpowszechnianiu informacji dotyczących ich krajowych polityk kosmicznych i planów eksploracji przestrzeni kosmicznej, zgodnie z ich krajowymi zasadami i przepisami, a także wskazuje, iż sygnatariusze planują dzielić się informacjami naukowymi wynikającymi z ich działań zgodnie z opinią publiczną i międzynarodowym środowiskiem naukowym w dobrej wierze i zgodnie z art. XI Układu o przestrzeni kosmicznej. W sekcji 6 Porozumień Artemis sygnatariusze zobowiązują się do podjęcia wszelkich uzasadnionych wysiłków w celu udzielenia niezbędnej pomocy personelowi znajdującemu się w przestrzeni kosmicznej, który znalazł się w niebezpieczeństwie, oraz uznają swoje zobowiązania wynikające z ARRA, co odpowiada zobowiązaniom zawartym w art. V OST.

Postanowieniem Artemis Accords, które uszczegóławia postanowienia OST jest sekcja 12, zgodnie z którą sygnatariusze zobowiązują się do planowania ograniczania zanieczyszczeń orbitalnych, w tym bezpiecznej, terminowej i skutecznej pasywacji i utylizacji statków kosmicznych po zakończeniu ich misji, w stosownych przypadkach, w ramach procesu planowania misji. W przypadku misji kooperacyjnych, takie plany powinny wyraźnie określać, który sygnatariusz ponosi główną odpowiedzialność za planowanie i realizację zakończenia misji. Sygnatariusze zobowiązują też się do ograniczenia, w możliwym zakresie, generowania nowych, długożyciowych szkodliwych odłamków uwalnianych podczas normalnych operacji, rozpadu w fazie operacyjnej lub po zakończeniu misji oraz wypadków i połączeń, poprzez podjęcie odpowiednich środków, takich jak wybór bezpiecznych profili lotu i konfiguracji operacyjnych, a także utylizacja struktur kosmicznych po zakończeniu misji. Można więc uznać, że sekcja 12 Porozumień Artemis powiązana jest wyrażonym w art. IX OST obowiązkiem prowadzenia działalności w przestrzeni kosmicznej z należytym

[679] Por. R. Deplano, *op. cit.,* s. 801.

uwzględnieniem uzasadnianych interesów wszystkich innych stron traktatu, a także by uniknąć szkodliwego zanieczyszczenia przestrzeni kosmicznej oraz niekorzystnych zmian w środowisku ziemskim.

Szczególną uwagę warto zwrócić na sekcję 10 Artemis Accords, dotyczącą zasobów (surowców) kosmicznych. Sekcja ta stanowi szczególny przykład tego, jak w niewiążącym porozumieniu o charakterze politycznym (będącym *soft law*), państwa mogą wpływać na interpretacje wiążących postanowień traktatów. Problematyka pozyskiwania zasobów kosmicznych, w ramach górnictwa kosmicznego, jest przedmiotem długotrwałego sporu w doktrynie. Zdaniem niektórych autorów, zakaz zawłaszczania przestrzeni kosmicznej, wyrażony w art. II OST, wyłącza możliwość nabycia własności zasobu kosmicznego pozyskanego w celach nienaukowych. Z drugiej strony wskazuje się, że postanowienie to należy interpretować w taki sposób, iż zakaz zawłaszczania obejmuje „przestrzeń kosmiczną" jako określone medium (ośrodek), a nie dotyczy zasobów kosmicznych (substancji)[680]. Sygnatariusze Artemis Accords, w sekcji 10 ust. 2 Porozumień bezpośrednio zajęli stanowisko w tej sprawie wskazując, iż potwierdzają, że wydobywanie zasobów kosmicznych nie stanowi z natury zawłaszczenia w rozumieniu art. II OST oraz że umowy i inne instrumenty prawne dotyczące zasobów kosmicznych powinny być zgodne z tym Układem. Sygnatariusze podkreślili ponadto, że wykorzystanie zasobów kosmicznych może przynieść korzyści ludzkości, zapewniając krytyczne wsparcie dla bezpiecznych i zrównoważonych działań. Wskazano, że wydobywanie i wykorzystywanie zasobów kosmicznych, w tym odzyskiwanie ich z powierzchni lub pod powierzchnią Księżyca, Marsa, komet lub asteroid, powinno odbywać się w sposób zgodny z OST oraz wspierający zrównoważoną działalność kosmiczną. Sygnatariusze zobowiązali się do informowania Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, a także opinii publicznej i międzynarodowej społeczności naukowej o swoich działaniach związanych z wydobywaniem zasobów kosmicznych oraz do wykorzystania swojego doświadczenia, aby włączyć się do wielostronnych wysiłków na rzecz dalszego rozwoju międzynarodowych praktyk i zasad mających zastosowanie do wydobycia i wykorzystania zasobów kosmicznych, w tym poprzez bieżące wysiłki podejmowane w ramach działalności COPUOS[681]. Zajęcie przez sygnatariuszy Artemis Accords tak wyraźnego stanowiska dotyczącego interpretacji art. II OST ma pewną doniosłość prawną. Zgodnie

[680] Zob. M. Kłoda, K. Malinowska, B. Malinowski, M. Polkowska, *Regulacje Górnictwa Kosmicznego w polskiej ustawie o działalności kosmicznej,* „Studia Iuridica" 2021, vol. 88, s. 12.
[681] Zob. K. Niewęgłowski, *Artemis Accords and Its Impact on Territorial Rights in Outer Space* [w:] K. Gray (ed.), *Global Encyclopedia of Territorial Rights,* Springer/el. 2022.

bowiem z ogólną regułą wykładni traktatów wyrażoną w art. 31 VCLT, łącznie z kontekstem traktatu należy brać pod uwagę każde późniejsze porozumienie między stronami, dotyczące interpretacji traktatu lub stosowania jego postanowień oraz każdą późniejszą praktykę stosowania traktatu, ustanawiającą porozumienie stron co do jego interpretacji. Jak wskazała Grupa badawcza Komisji Prawa Międzynarodowego ds. traktatów w perspektywie czasu (*Treaties over time)*, „gdy istotne traktaty osiągają pewien wiek, w szczególności traktaty prawotwórcze z okresu po 1945 r., kontekst, w którym działają, staje się inny niż ten, w którym zostały stworzone. W rezultacie staje się bardziej prawdopodobne, że niektóre z postanowień tych traktatów będą przedmiotem wysiłków reinterpretacyjnych, a być może nawet nieformalnych modyfikacji. Może to dotyczyć zarówno zasad technicznych, jak i bardziej ogólnych zasad merytorycznych. Wraz z ewolucją ich kontekstu, traktaty stają w obliczu niebezpieczeństwa «zamrożenia» w stanie, w którym są mniej zdolne do wypełnienia swojego przedmiotu i celu, lub utraty fundamentów w porozumieniu stron. Strony traktatu zazwyczaj pragną zachować swoje porozumienie, aczkolwiek w sposób odpowiadający współczesnym wymogom. Późniejsze porozumienia i późniejsza praktyka mają na celu znalezienie elastycznego podejścia do stosowania i interpretacji traktatów, które jest jednocześnie racjonalne i przewidywalne”[682].

Biorąc pod uwagę to stanowisko można sformułować tezę, że odniesienie się sygnatariuszy Artemis Accords do określonej interpretacji art. II OST (sygnatariusze „potwierdzają” że wydobywanie zasobów kosmicznych nie stanowi z natury zawłaszczenia w rozumieniu art. II Układu o przestrzeni kosmicznej) może stanowić przejaw ewolucji kontekstu traktatu w czasie oraz może wpłynąć, zgodnie z art. 31 VCLT, na wykładnię tego postanowienia Układu o przestrzeni kosmicznej. Zdaniem Rosanny Deplano, omawiana sekcja Artemis Accords nie stanowi autentycznej interpretacji art. II OST, nie ma ona też na celu zmiany lub modyfikacji istniejącej interpretacji[683]. Należy się z tym poglądem zgodzić zaznaczając jednocześnie, iż sygnatariusze Artemis Accords używając sformułowania „potwierdzają” (*affirm*) w odniesieniu do interpretacji art. II OST stwierdzają, iż *ab initio* taka była ich wykładnia omawianego postanowienia. Stwierdzenie przez sygnatariuszy Artemis Accords, iż potwierdzają oni pewną wykładnię, nie stanowi zatem zmiany interpretacji art. II OST lecz jej potwierdzenie poprzez późniejszą praktykę stosowania traktatu, o której mowa w art. 31 ust. 3 lit b VCLT. Przyjęcie takiego stanowiska jest istotne, ponieważ wpływa ono na rozszerzenie

[682] Yearbook of International Law Commission 2008, vol. II(2), s. 154,
[683] R. Deplano, *op. cit.,* s. 807.

tej praktyki interpretacyjnej również na pozostałe strony traktatu. Jak wskazuje bowiem Komisja Prawa Międzynarodowego, liczba powinny, które muszą aktywnie zaangażować się w późniejszą praktykę w rozumieniu art. 31 ust. 3 lit. b VCLT może być różna. Milczenie ze strony jednej lub więcej stron może stanowić akceptację późniejszej praktyki, gdy okoliczności wymagają pewnej reakcji[684]. Również Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w sprawie świątyni *Preah Vihear* uznał możliwość wyrażenia zgody na określoną interpretację poprzez milczenie lub brak działania pozostałych stron[685].

Kolejne postanowienia Artemis Accords, które można uznać za „nadbudowujące" uregulowania zawarte w Układzie o przestrzeni kosmicznej zostały zawarte w sekcji 11 – dekonfliktacja działalności kosmicznej. Sygnatariusze uznali i potwierdzili w nim swoje zobowiązanie do przestrzegania OST, w tym postanowień dotyczących należytego poszanowania (*due regard*) oraz dotyczących szkodliwych zakłóceń (*harmful interferrence*), ze szczególnym wskazaniem na art. IX OST. W celu operacjonalizacji tych zasad[686], sygnatariusze Artemis Accords w ustępie 5 i 6 sekcji 11 zobowiązali się do przekazywania sobie nawzajem niezbędnych informacji dotyczących lokalizacji i charakteru ich działalności oraz utworzenia „stref bezpieczeństwa" (*safety zones*) w celu uniknięcia potencjalnych szkodliwych zakłóceń. W celu realizacji zobowiązań wynikających z OST, sygnatariusze zamierzają powiadamiać o swoich działaniach i zobowiązują się do koordynacji działań z każdym odpowiednim podmiotem w celu uniknięcia szkodliwych zakłóceń. Obszar, w którym powiadamianie i koordynacja będą implementowane zostało określone w Porozumieniach Artemis właśnie jako strefy bezpieczeństwa.

Strefy bezpieczeństwa, o których mowa w Artemis Accords, powinny znajdować się na obszarach, w których prawidłowo funkcjonujące operacje lub anomalne zdarzenie mogłyby w uzasadniony sposób powodować szkodliwe zakłócenia. Sygnatariusze określili cztery zasady odnoszące się do stref bezpieczeństwa. Rozmiar i zakres strefy bezpieczeństwa, a także zakres wymaganych powiadomień i koordynacji powinny odzwierciedlać charakter prowadzonych operacji oraz środowisko, w którym takie operacje są prowadzone. Rozmiar i zakres strefy bezpieczeństwa powinien być określany w „rozsądny sposób", wykorzystując powszechnie przyjęte zasady naukowe i inżynieryjne. W Artemis Accords podkreślono też, że oczekuje się,

[684] Report of the International Law Commission on the Work of its Seventieth Session (30 April – 1 June and 2 July-10 August 2018), A/73/10, s. 15.
[685] Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Merits,* ICJ Reports 1962, s. 20-24. Trybunał powołuje się w wyroku na zasadę *Qui tacet consentire videtur si loqui debuisset ac potuisset* (łac. kto milczy, okazuje zgodę, jeśli powinien i mógł mówić).
[686] R. Deplano, *op. cit.,* s. 808.

iż charakter i istnienie stref bezpieczeństwa będą zmieniać się w czasie, odzwierciedlając status danej operacji. Jeśli charakter operacji ulegnie zmianie, sygnatariusz powinien odpowiednio zmienić rozmiar i zakres odpowiedniej strefy bezpieczeństwa. Strefy bezpieczeństwa mają mieć charakter tymczasowy i powinny przestać obowiązywać wraz z zakończeniem danej operacji. Sygnatariusze powinni również niezwłocznie powiadamiać się wzajemnie, jak również Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o ustanowieniu, zmianie lub zakończeniu jakiejkolwiek strefy bezpieczeństwa, zgodnie z art. XI OST.

Wskazane wyżej cztery podstawowe zasady dotyczące funkcjonowania stref bezpieczeństwa zostały rozszerzone w ustępach 8 – 11 sekcji 11 Artemis Accords. Zgodnie z tymi postanowieniami, sygnatariusz utrzymujący strefę bezpieczeństwa zobowiązuje się, na żądanie, zapewnić każdemu sygnatariuszowi podstawę do utworzenia strefy, zgodnie z krajowymi zasadami i przepisami mającymi zastosowanie do każdego sygnatariusza. Ponadto sygnatariusz ustanawiający, utrzymujący lub likwidujący strefę bezpieczeństwa powinien czynić to w sposób chroniący publiczny i prywatny personel, sprzęt i operacje przed szkodliwymi zakłóceniami. Sygnatariusze powinni udostępnić opinii publicznej istotne informacje dotyczące takich stref bezpieczeństwa, w tym zakres i ogólny charakter operacji prowadzonych w ich obrębie, tak szybko, jak jest to możliwe i wykonalne, przy jednoczesnym uwzględnieniu odpowiedniej ochrony informacji zastrzeżonych i podlegających kontroli ich przekazywania. Sygnatariusze, poprzez postanowienia Porozumień Artemis, zobowiązali się również do szanowania ustanowionych „rozsądnych" stref bezpieczeństwa w celu unikania szkodliwej ingerencji w prowadzone operacje. Sygnatariusze zobowiązali się do korzystania ze stref bezpieczeństwa w sposób sprzyjający odkryciom naukowym i wykorzystaniem technologii, a także bezpiecznemu i wydajnemu wydobywaniu i wykorzystywaniu zasobów kosmicznych w celu wspierania zrównoważonej eksploracji przestrzeni kosmicznej. Ponadto, w Artemis Accords sygnatariusze zobowiązali się do szanowania zasady swobodnego dostępu do wszystkich obszarów ciał niebieskich oraz przestrzegania innych postanowień Układu o przestrzeni kosmicznej w zakresie korzystania ze stref bezpieczeństwa. Sygnatariusze planują również stopniowe dostosowanie korzystania ze stref bezpieczeństwa, uwzględniając doświadczenia oraz wspólne konsultacje ze społecznością międzynarodową.

Jak wspomniano, w Artemis Accords zawarto postanowienia dotyczące zagadnień, które nie były objęte zakresem Układu o przestrzeni kosmicznej. Jako przykłady można

wskazać sekcję 5 dotyczącą interoperacyjności[687] oraz sekcję 9 odnoszącą się do „dziedzictwa przestrzeni kosmicznej" (*outer space heritage*). W sekcji 5 Artemis Accords, sygnatariusze uznali, że rozwój interoperacyjnej i wspólnej infrastruktury oraz standardów eksploracji, w tym między innymi systemów przechowywania i dostarczania paliwa, struktur lądowania, systemów łączności i systemów zasilania, usprawni eksplorację kosmosu, odkrycia naukowe i wykorzystanie komercyjne przestrzeni kosmicznej. Sygnatariusze zobowiązali się do podjęcia uzasadnionych wysiłków w celu wykorzystania obecnych standardów interoperacyjności dla infrastruktury kosmicznej, do ustanowienia takich standardów, gdy obecne standardy nie istnieją lub są nieodpowiednie, oraz do przestrzegania tych standardów.

Sygnatariusze wyrazili również, w sekcji 9 Artemis Accords, swoją wolę chronienia dziedzictwa przestrzeni kosmicznej, które obejmuje historycznie znaczące miejsca lądowania ludzi lub robotów, artefakty, statki kosmiczne i inne dowody aktywności podejmowanych na ciałach niebieskich zgodnie ze wspólnie opracowanymi standardami i praktykami. Sygnatariusze wskazali również na zamiar wykorzystania swojego doświadczenia w ramach Porozumień Artemis, aby przyczynić się do wielostronnych wysiłków na rzecz dalszego rozwoju międzynarodowych praktyk i zasad mających zastosowanie do ochrony dziedzictwa przestrzeni kosmicznej[688].

13. Podsumowanie

Proces kształtowania się współpracy międzynarodowej obejmującej swoim zakresem działania w przestrzeni kosmicznej, odbywający się poza systemem Narodów Zjednoczonych, doprowadził do przyjęcia wielu instytucjonalnych oraz instrumentów, określających ramy współpracy z udziałem różnych podmiotów. Państwa tworzą zinstytucjonalizowane ramy współdziałania zarówno na forum organizacji międzynarodowych mające szersze zadania i

[687] Odmiennie R. Deplano, *op. cit.,* s. 803. Autorka przytaczając misję Apollo-Sojuz wskazuje, iż postanowienie Artemis Accords dotyczące interoperacyjności ma swoje źródło w art. V OST, nakładającym na strony obowiązek udzielania wszelkiej możliwej pomocy astronautom innych stron traktatu. O ile interoperacyjność systemów i infrastruktury kosmicznej może przyczynić się do ułatwienia udzielenia takiej pomocy, to jednak teza iż postanowienie to wywodzi się z art. V OST wydaje się być zbyt daleko idąca, w szczególności w sytuacji w której w Artemis Accords znalazła się sekcja 6, zgodnie z którą sygnatariusze zobowiązują się do podjęcia wszelkich uzasadnionych wysiłków w celu udzielenia niezbędnej pomocy personelowi znajdującemu się w przestrzeni kosmicznej, który znalazł się w niebezpieczeństwie, oraz uznają swoje zobowiązania wynikające z ARRA.

[688] Za najbardziej zbliżone postanowienie traktatów kosmicznych można wskazać art. 7 ust. 3 MOON, zgodnie z którym strony składać miały sprawozdania dotyczące obszarów Księżyca mających szczególne znaczenie naukowe, tak aby można było rozważyć wyznaczenie takich obszarów jako międzynarodowych rezerwatów naukowych, dla których zostaną uzgodnione specjalne rozwiązania ochronne w porozumieniu z właściwymi organami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

kompetencje niż te związane z przestrzenią kosmiczną (Unia Europejska i funkcjonująca w jej ramach EUSPA) jak i tworzą międzyrządowe organizacje o zakresie regionalnym (takie jak ESA czy APSCO). Praktyka międzynarodowa pokazuje, że współpraca między państwami może przybrać formę organizacji o charakterze badawczym, zrzeszającej przede wszystkim instytucje naukowe, które zaangażowane są w badania kosmiczne (COSPAR), podmiotów o charakterze operacyjnym, charakteryzujących się pewną dozą komercjalizacji ich działalności (INTELSAT, INMARSAT, EUTELSAT, INTERSPUTNIK czy ARABSAT), podmiotów działających w celu zapewnienia koordynacji i interoperacyjności określonych systemów kosmicznych (ICG, GEO) oraz podmiotów powołanych w celu usprawnienia międzynarodowych wysiłków powiązanych z określonymi problemami powiązanymi z działalnością kosmiczną (IADC).

We współpracy międzynarodowej dotyczącej zagadnień kosmicznych biorą udział także organizacje o charakterze pozarządowym, takich jak IAF, IISL czy ECSL. Organizacje takie mogą stanowić platformę wymiany poglądów nie tylko dla nie-decydentów zrzeszonych w danej organizacji pozarządowej, ale także przedstawicieli podmiotów i organów państwowych, takich jak prezesi agencji kosmicznych i ministrowie oraz inni wysocy rangą urzędnicy na zebraniach na szczeblu ministerialnym.

Powołanie organizacji międzynarodowej nie jest jedynym instrumentem, który wybierają państwa w procesie instytucjonalizacji ich współpracy. Niekiedy specyfika przedmiotu współpracy lub jej zakres sprawiają, że współpraca ta przybiera formę umowy ramowej między zainteresowanymi stronami, która następnie jest uzupełniana i realizowana na poziomie operacyjnym serią porozumień bilateralnych, jak ma to miejsce w przypadku Międzynarodowej Stacji Kosmicznej. Obserwowana niechęć do zawierania wiążących zobowiązań prawnomiędzynarodowych w zakresie działalności w przestrzeni kosmicznej powoduje, że państwa, w procesie instytucjonalizacji rozumianym jako proces tworzenia opartych na prawie międzynarodowym mechanizmów współpracy regulujących stosunki między państwami, wybierają niewiążące prawnie akty stanowiące substytuty traktatów, takie jak Artemis Accords, aby ukształtować ramy współpracy między sygnatariuszami. Proces ten, zapoczątkowany w dziedzinie kosmicznej fiaskiem Porozumienia Księżycowego, a następnie rozwinięty w erze rezolucji ONZ oraz erze rezolucji interpretujących prawo kosmiczne, w dobie deglobalizacji (regionalizacji) stosunków międzynarodowych oraz rosnących napięć międzynarodowych, ma coraz większe znaczenie. Proces ten jest niewątpliwie powiązany także z wskazanymi w niniejszym opracowaniu problemami i wyzwaniami, przed którymi stoi

COPUOS, który od końca lat 50. XX w. był katalizatorem instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej.

Zakończenie

W ciągu ostatnich dekad przestrzeń kosmiczna przekształciła się z domeny przede wszystkim badawczej, w ważny obszar globalnej współpracy. Ewolucja ta była spowodowana rosnącą liczbą wyzwań i możliwości związanych z badaniem i wykorzystaniem kosmosu, które wymagają od społeczności międzynarodowej współdziałania w celu zapewnienia stabilności, bezpieczeństwa oraz zrównoważonego rozwoju w działalności kosmicznej. Uniwersalny charakter przestrzeni kosmicznej oraz jej kluczowe znaczenie dla różnych sektorów, takich jak bezpieczeństwo oraz komunikacja, skłoniły państwa do podjęcia współpracy, która stała się niezbędnym elementem działalności w tym obszarze. W odpowiedzi na wyzwania, społeczność międzynarodowa rozpoczęła proces instytucjonalizacji współpracy kosmicznej, który obejmował zarówno tworzenie formalnych struktur prawnych, jak też powoływanie specjalnych organizacji międzynarodowych oraz forów współpracy. Proces ten umożliwił wskazanie zasad i norm, które mają na celu zapewnienie pokojowego i odpowiedzialnego użytkowania przestrzeni kosmicznej, przy jednoczesnym promowaniu wspólnych interesów społeczności międzynarodowej. Dzięki instytucjonalizacji, współpraca w przestrzeni kosmicznej zyskała na stabilności i przewidywalności, co ma istotne znaczenie wobec dynamicznych zmian technologicznych i rosnącej liczby uczestników tego sektora.

Podstawowym celem pracy było zbadanie, w jaki sposób państwa, od początków ich działalności w przestrzeni kosmicznej, kształtowały ramy prawne dotyczące współpracy międzynarodowej w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej oraz jakie mechanizmy były przez nie wykorzystywane w celu unormowania, usprawnienia i nadania ram instytucjonalnych tej współpracy. Realizacja tego celu wymagała uwzględnienia zarówno historycznego rozwoju tych ram oraz obecnych wyzwań, co wymagało przyjęcia wieloaspektowego podejścia. Konieczne było odwołanie się do teorii prawa międzynarodowego oraz posłużenie się praktycznymi przykładami współpracy między państwami, uwzględniając przy tym różne mechanizmy, które wpłynęły na kształtowanie się współczesnych uregulowań dotyczących przestrzeni kosmicznej.

Punktem wyjścia było przedstawienie pojęć „współpraca międzynarodowa” oraz „instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej”. Wyjaśnienie tych terminów oraz ustalenie ich zakresu umożliwiło identyfikację podstawowych elementów, na których opiera się międzynarodowa współpraca w przestrzeni kosmicznej. Pojęcia te stały się fundamentem dalszych badań dotyczących rozwoju współpracy międzynarodowej oraz wskazania

mechanizmów wspierających jej efektywne funkcjonowanie w działalności kosmicznej państw. Aby zrozumieć proces kształtowania zasad współpracy międzynarodowej w dziedzinie prawa kosmicznego, poddano analizie najważniejsze traktaty międzynarodowe, które odegrały ważną rolę w tworzeniu obecnych ram prawnych. Szczególna uwaga została poświęcona nie tylko analizie poszczególnych norm prawnych, ale także ich genezie, w tym pracom przygotowawczym (*travaux préparatoires*), które odzwierciedlają złożony charakter negocjacji międzynarodowych oraz kompromisy osiągane przez państwa. Analiza ta pozwoliła na uwzględnienie dynamiki tworzenia międzynarodowych norm prawnych, które nie tylko regulują działalność w przestrzeni kosmicznej, ale także odzwierciedlają zmiany dotyczące potrzeb i interesów w społeczności międzynarodowej w kontekście postępu technologicznego oraz uwarunkowań społecznych, politycznych i ekonomicznych.

Istotne znaczenie miało uwzględnienie w procesie instytucjonalizacji Organizacji Narodów Zjednoczonych, która odgrywała centralną rolę w promowaniu i rozwijaniu międzynarodowej współpracy w przestrzeni kosmicznej. Organizacja Narodów Zjednoczonych, z udziałem takich organów jak Komitet Narodów Zjednoczonych ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (COPUOS) oraz Biuro ONZ ds. Przestrzeni Kosmicznej (UNOOSA), stała się platformą, na której państwa mogły negocjować i uzgadniać wspólne zasady postępowania w kosmosie. Analiza działalności ONZ, jej komitetów i agend, pozwoliła na ukazanie, jak instytucjonalizacja współpracy w tym obszarze przyczyniła się do stworzenia stabilnych i przewidywalnych, choć obecnie wymagających aktualizacji, ram prawnych, które miały zasadnicze znaczenie dla utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w przestrzeni kosmicznej. Szczególną uwagę zwrócono na rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ, które, jako dokumenty *soft law*, odegrały istotną rolę w kształtowaniu standardów w zakresie pokojowego użytkowania przestrzeni kosmicznej. Rezolucje te wyznaczają kierunki współpracy i służą promowaniu konsensusu w kluczowych kwestiach dotyczących badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej.

W rozprawie zaprezentowano działalność wybranych organizacji oraz organów współpracy działających poza systemem Narodów Zjednoczonych. Różny zakres ich działalności odzwierciedla szeroki zakres i złożony charakter współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. Organizacje te, działając w ramach różnych reżimów prawnych i organizacyjnych, wnoszą duży wkład w rozwój współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. Warto podkreślić także znaczenie Artemis Accords, które stanowią przykład inicjatywy wykraczającej poza tradycyjne ramy traktatowe i organizacyjne. Artemis Accords

odzwierciedlają dążenie do zrównoważonego i pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej, a także do wzmacniania współpracy między państwami, jednak nie w ramach współpracy uniwersalnej, lecz między państwami zaangażowanymi w program Artemis. Ich znaczenie polega na tworzeniu nowych, choć bezpośrednio niewiążących, ram współpracy, które mogą wpłynąć na przyszły rozwój międzynarodowego prawa kosmicznego, szczególnie w obszarach, które wymagają nowoczesnych i elastycznych rozwiązań.

W świetle przeprowadzonych badań, wszystkie postawione hipotezy zostały potwierdzone. Analiza wykazała, że proces instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej jest wynikiem długotrwałego procesu tworzenia ram prawnych i instytucjonalnych, które ewoluowały wraz z rozwojem technik kosmicznych i pojawiającymi się wyzwaniami. W szczególności potwierdzono, że państwa kształtują współpracę międzynarodową zarówno poprzez twarde prawo, jak i instrumenty *soft law*, a system Narodów Zjednoczonych, mimo osłabienia swojej roli, odegrał kluczową rolę w budowie konsensusu i rozwoju międzynarodowego prawa kosmicznego. Ponadto, struktury organizacyjne, działające poza systemem Narodów Zjednoczonych, znacząco przyczyniły się do rozwoju tej współpracy, co odzwierciedla współczesny pluralizm w kształtowaniu norm prawnych w przestrzeni kosmicznej. Rozważania zawarte w rozprawie pozwalają na sformułowanie wniosków dotyczących prawnych aspektów procesu instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej.

Po pierwsze, należy stwierdzić, że współpraca międzynarodowa jest fundamentem, na którym zbudowano prawne i instytucjonalne ramy działalności kosmicznej państw. Fundament ten tworzą głównie zasady prowadzenia działalności kosmicznej: zasada wolności badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej przez wszystkie państwa, zasada prowadzenia działalności kosmicznej w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz rozwoju współpracy i porozumienia między narodami. Proces instytucjonalizacji tej współpracy, rozumiany jako proces tworzenia opartych na prawie międzynarodowym mechanizmów współdziałania regulujących stosunki między państwami, stanowił najważniejszy czynnik rozwoju całej międzynarodowej działalności w przestrzeni kosmicznej, który umożliwił ukształtowanie ram prawnych regulujących działalność państw oraz innych podmiotów w przestrzeni kosmicznej. Proces ten odzwierciedla rosnącą świadomość, że przestrzeń kosmiczna, jako domena niezawłaszczalna, wymaga współpracy opartej na wspólnym interesie, zarówno dla osiągnięcia korzyści naukowych i technologicznych, jak też dla ochrony środowiska kosmicznego przed zagrożeniami, takimi jak jego zanieczyszczenie oraz wyścig

zbrojeń. Instytucjonalizacja współpracy w przestrzeni kosmicznej, w początkowym etapie realizowana w formie tworzenia twardego prawa zawartego w traktatach tworzących rdzeń *corpus iuris spatialis*, w obliczu nowych, bardziej skonkretyzowanych wyzwań o charakterze technologicznym i politycznym, stopniowo ewoluowała w kierunku bardziej elastycznych form, takich jak instrumenty *soft law*.

System Narodów Zjednoczonych, ze szczególnym uwzględnieniem COPUOS, odegrał kluczową rolę w rozwoju wielostronnych rozwiązań prawnych wspierających współpracę międzynarodową. Komitet, jako główne, globalne forum dialogu na temat przestrzeni kosmicznej, umożliwił państwom nie tylko opracowanie traktatów i rezolucji, ale także wspierał rozwój standardów współpracy, które przyspieszały proces instytucjonalizacji w dziedzinie kosmicznej. W ostatnich dekadach rola ONZ jako centralnego forum dla tworzenia nowych, wiążących norm prawnych uległa jednak widocznemu osłabieniu. Wynika to w szczególności z regionalizacji stosunków międzynarodowych oraz braku reform w strukturach Komitetu, które ograniczają jego zdolność do skutecznego reagowania na pojawiające się wyzwania.

Należy również zwrócić szczególną uwagę na instrumenty *soft law*, które wraz z fiaskiem Układu normującego działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich, stały się preferowanymi przez państwa instrumentami regulowania działalności kosmicznej. Są one istotnymi elementami kształtowania oczekiwanych praktyk i zachowań w przestrzeni kosmicznej. Elastyczność instrumentów niewiążących pozwala na szybsze reagowanie na dynamiczne zmiany w środowisku międzynarodowym oraz na uwzględnienie różnych potrzeb i priorytetów państw zaangażowanych w działalność kosmiczną. W odróżnieniu od twardego prawa traktatowego, które często wymaga długotrwałych negocjacji i osiągnięcia pełnego konsensusu, instrumenty *soft law* mogą być przyjmowane w krótszym czasie i są bardziej podatne na modyfikacje oraz aktualizacje, co jest szczególnie ważne w kontekście szybko rozwijających się technik kosmicznych. Rezolucje, deklaracje i inne instrumenty o charakterze *soft law* stały się zatem głównymi instrumentami wykorzystywanymi do wprowadzania zasad, które odpowiadają na bieżące wyzwania w eksploracji i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej. Instrumenty te, co potwierdza też przykład Artemis Accords, stanowią też istotne narzędzie polityczne. Umożliwiają bowiem tworzenie koalicji państw o wspólnych celach i interesach i mogą one skutecznie wpłynąć na standardy postępowania i przyczynić się do wytworzenia ram współpracy między podmiotami wspólnie realizującymi postawione cele.

Podkreślenia wymaga także różnorodność mechanizmów kształtowania współpracy międzynarodowej poza systemem Narodów Zjednoczonych, która odzwierciedla określone potrzeby i cele poszczególnych podmiotów. Organizacje takie jak: Europejska Agencja Kosmiczna, Organizacja Współpracy Kosmicznej Azji i Pacyfiku oraz organizacje związane z łącznością satelitarną pełnią specyficzne role w zależności od interesów, możliwości technologicznych oraz regionalnych priorytetów zaangażowanych państw. W odróżnieniu od globalnych inicjatyw kosmicznych, organizacje regionalne mogą skuteczniej reagować na potrzeby państw, które często mają ograniczone zasoby i wymagają wsparcia technicznego oraz finansowego. Elastyczność tej współpracy przejawia się również w tworzeniu umów ramowych, np. dotyczących Międzynarodowej Stacji Kosmicznej, które pozwalają na bardziej problemowe podejście do eksploracji kosmicznej. Model współpracy wypracowany w związku z działalnością Międzynarodowej Stacji Kosmicznej stanowi wzorzec współpracy wielostronnej, w której państwa o różnych priorytetach i możliwościach mogą uczestniczyć w badaniach przestrzeni kosmicznej. Dzięki elastycznemu podejściu w ramach umów ramowych, każdy z uczestników może realizować swoje cele, jednocześnie korzystając z infrastruktury i zasobów innych partnerów. W tym zakresie należy również podkreślić znaczenie porozumień takich jak Artemis Accords, jako dowód na to, że państwa coraz częściej poszukują niestandardowych i elastycznych rozwiązań współpracy. Porozumienia zawierane zamiast klasycznych traktatów, oferują mniej sformalizowane ramy działania, które umożliwiają łatwiejsze dostosowanie współpracy do zmieniających się okoliczności.

W kontekście przedstawionych wniosków szczególnie istotne jest wskazanie na transformację, jakiej podlegał proces instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. Zmiana instrumentów kształtowania pożądanych zachowań, z traktatów międzynarodowych na instrumenty *soft law* dowodzi, że proces instytucjonalizacji może rozwijać się skutecznie nawet przy braku nowych wiążących norm prawnych. Instrumenty tego rodzaju nie tylko mogą stanowić substytuty klasycznych umów międzynarodowych, ale często okazują się bardziej efektywne w kształtowaniu praktyk i zachowań państw oraz innych podmiotów. Ich niewiążący charakter pozwala na szybsze wprowadzanie zmian i dostosowywanie się do pojawiających się wyzwań, takich jak np. zanieczyszczenie odpadami kosmicznymi. Skuteczność procesu instytucjonalizacji przy użyciu instrumentów *soft law* wynika z ich zdolności do oddziaływania na zachowania państw poprzez mechanizmy politycznego nacisku, reputacji oraz wzajemnych oczekiwań. Oczywiście czynniki te są również ważnym elementem woli państw do przestrzegania wiążących

zobowiązań międzynarodowych, jednakże w przypadku miękkiego prawa ich znaczenie jest podkreślane ze względu na brak formalnych mechanizmów egzekwowania. Instrumenty *soft law* opierają się na dobrowolności i konsensusie. Państwa są motywowane do przestrzegania rekomendacji wynikających z *soft law* nie z obowiązku prawnego, ale z uwagi na fakt, że jest to dla nich co do zasady korzystne, a przy okazji buduje ich pozycję na arenie międzynarodowej. Działania sprzeczne z ustaleniami określonymi w miękkim prawie mogą prowadzić do utraty wiarygodności oraz do utrudnień we współpracy w innych obszarach. W efekcie, mechanizmy politycznego nacisku, reputacji i wzajemnych oczekiwań odgrywają większą rolę w odniesieniu do instrumentów *soft law* niż w przypadku traktatów międzynarodowych, gdzie formalne zobowiązania prawne i mechanizmy ich egzekwowania stanowią – przynajmniej modelowo – główne narzędzia zapewniające ich przestrzeganie. Warto również zauważyć, że kolejne dokumenty stanowiące miękkie prawo mogą służyć jako krok w kierunku przyszłych wiążących norm prawnych. Poprzez stopniowe budowanie konsensusu i zaufania między państwami, mogą one przygotować grunt pod negocjacje i zawarcie formalnych umów międzynarodowych. *Soft law* może również mieć swój udział w tworzeniu norm prawa zwyczajowego, a także może mieć wpływ na wykładnię istniejących już zobowiązań.

Należy jednak zaznaczyć, że chociaż instrumenty *soft law* mogą pełnić istotną rolę w kształtowaniu pożądanych praktyk i zachowań, nie mogą one całkowicie zastąpić silnych, uniwersalnych mechanizmów instytucjonalnych. W tym świetle szczególnie istotna pozostaje rola, jaką pełni Organizacja Narodów Zjednoczonych, jako globalne forum kształtowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej. COPUOS, pomimo swojej historycznej roli w kształtowaniu prawa kosmicznego i promowaniu współpracy międzynarodowej, napotyka obecnie na istotne wyzwania związane z efektywnością jego działań. Mechanizmy decyzyjne oparte na konsensusie często prowadzą do impasu, uniemożliwiając szybkie reagowanie na pojawiające się wyzwania. Skutkiem tego jest coraz częstsze poszukiwanie alternatywnych płaszczyzn współpracy poza systemem Narodów Zjednoczonych. Jeżeli ONZ, dzięki COPUOS ma pozostać centralnym ośrodkiem realizowania współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej, to Komitet powinien zostać zaadaptowany do nowych wyzwań. Usprawnieniu powinien ulec proces decyzyjny poprzez wprowadzenie bardziej elastycznych zasad niż konsensus, co pozwoli na szybsze podejmowanie decyzji. Do udziału w pracach Komitetu powinno zostać włączone szersze grono podmiotów, w tym przedstawiciele sektora komercyjnego, co pozwoli na lepsze

uwzględnienie różnorodnych perspektyw i potrzeb. Bez podjęcia tych działań istnieje ryzyko dalszej marginalizacji COPUOS w kształtowaniu międzynarodowej polityki kosmicznej, co może prowadzić do powstania niespójnych i potencjalnie konfliktogennych systemów regulacyjnych.

Fragmentacja międzynarodowej współpracy kosmicznej w wyniku regionalizacji i rosnących napięć geopolitycznych stanowi kolejne wyzwanie dla rozwoju działalności człowieka w przestrzeni kosmicznej. Proces ten prowadzi do powstawania odrębnych bloków i inicjatyw kosmicznych, które mogą działać w oderwaniu od globalnych ram współpracy, co stanowi wyzwanie dla spójności międzynarodowego prawa kosmicznego. Wprawdzie regionalne formy współpracy mogą przynosić korzyści w postaci lepszego dostosowania do specyficznych potrzeb i możliwości państw, ale ich skutkiem może być też fragmentacja globalnych wysiłków oraz znaczące utrudnienie koordynacji działań na poziomie międzynarodowym. Rosnące napięcia geopolityczne między kluczowymi mocarstwami kosmicznymi, takimi jak Stany Zjednoczone, Rosja i Chiny, przyczyniają się do powstawania konkurencyjnych inicjatyw i programów kosmicznych. Przykładem jest amerykański program Artemis Accords oraz chińsko-rosyjski projekt Międzynarodowej Stacji Badawczej na Księżycu (ILRS). Tego rodzaju przedsięwzięcia, oparte na odmiennych standardach i zasadach, wiążą się z ryzykiem powstawania niespójnych systemów regulacyjnych oraz zwiększają prawdopodobieństwo konfliktów, w tym militarnych, co będzie stanowiło bezpośrednie zagrożenie dla stabilności i bezpieczeństwa, nie tylko w przestrzeni kosmicznej.

Przeprowadzona analiza procesu instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej ukazuje nie tylko ewolucję instrumentów prawnych i mechanizmów instytucjonalnych, ale przede wszystkim odzwierciedla szersze przemiany w sposobie, w jaki społeczność międzynarodowa podchodzi do wspólnego zarządzania obszarami poza granicami krajowej jurysdykcji. Głównym wnioskiem płynącym z niniejszych rozważań jest to, że przyszłość efektywnej współpracy w przestrzeni kosmicznej zależy od zdolności do harmonijnego połączenia elastyczności instrumentów *soft law* z trwałością i uniwersalnością norm traktatowych, przy jednoczesnym uwzględnieniu rosnącej roli sektora prywatnego i zróżnicowanych interesów regionalnych. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera inicjatywa zawarta w rezolucji przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ we wrześniu 2024 r. „*Pact for the future*”[689], w której podkreślono konieczność wzmocnienia międzynarodowej

[689] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 22 września 2024 r., A/RES/79/1.

współpracy w badaniu i pokojowym wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej dla dobra całej ludzkości. Rezolucja ta apeluje o umocnienie roli Układu o przestrzeni kosmicznej, jako podstawy międzynarodowego reżimu prawnego dotyczącego przestrzeni kosmicznej oraz o rozważenie ustanowienia nowych ram dla zarządzania ruchem kosmicznym, odpadami kosmicznymi i zasobami pozaziemskimi poprzez COPUOS. Ponadto, zachęca do włączenia sektora prywatnego, społeczeństwa obywatelskiego i innych interesariuszy do udziału w międzyrządowych procesach związanych z bezpieczeństwem i zrównoważonym wykorzystaniem przestrzeni kosmicznej. Ta globalna inicjatywa potwierdza potrzebę zintegrowanego podejścia, które uwzględnia zarówno tradycyjne mechanizmy prawne, jak i nowe formy współpracy. Stanowi to wezwanie do społeczności międzynarodowej, aby podjęła wspólne działania na rzecz opracowania nowych ram prawnych, które sprostają wyzwaniom XXI wieku.

Bibliografia

I. Źródła

1. Umowy międzynarodowe

Documents diplomatiques de la conférence télégraphique internationale de Paris. Convention télégraphique internationale de Paris (1865) et Règlement de service international (1865), dostępne pod adresem: https://search.itu.int/history/HistoryDigitalCollectionDocLibrary/4.1.51.fr.200.pdf.

Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonemi i skojarzonemi i Niemcami, Wersal, 28 czerwca 1919 r., Dz.U. 1920 nr 35 poz. 200.

Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, San Francisco, 26 czerwca 1945 r., Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90.

Konwencja dotycząca Światowej Organizacji Meteorologicznej, Waszyngton, 11 października 1947 r., Dz. U. z 1951 r. nr 11, poz. 85 ze zm.

Układ w sprawie Antarktydy, Waszyngton, 1 grudnia 1959 r., Dz.U. 1961 nr 46 poz. 237.

Convention for the establishment of a European Organisation for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers (with annexes, Financial Protocol and Protocol concerning certain responsibilities in connection with the initial programme), London, 29 March 1962, United Nations Treaty Series vol. 507.

Convention for the establishment of a European Space Research Organisation and Protocol concerning the financing of the European Space Research Organisation during its first eight years of existence, Paris, 14 June 1962, United Nations Treaty Series vol. 528.

Układ o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą, Moskwa, 5 sierpnia 1963 r., Dz.U. 1963 nr 52 poz. 288.

Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, Moskwa, Londyn, Waszyngton, 27 stycznia 1967 r., Dz.U. 1968 nr 14 poz. 82.

Umowa o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, Moskwa, Londyn, Waszyngton, 22 kwietnia 1968 r., Dz.U. 1969 nr 15 poz. 110.

Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, Wiedeń, 23 maja 1969 r., Dz.U. 1990 nr 74 poz. 439.

Statutes of the World Tourism Organization (WTO) (with annex). Mexico City, 27 September 1970, United Nations Treaty Series vol. 985.

Agreement on Cooperation in Exploration and the Use of Outer Space, Moscow, 21 January 1971, „International Legal Materials" vol. 10, nr 3.

Umowa w sprawie Międzynarodowej Organizacji Telekomunikacji Satelitarnej "INTELSAT", Waszyngton, 20 sierpnia 1971 r., Dz.U. 1994 nr 110 poz. 530.

Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne, Moskwa, Londyn, Waszyngton, 29 marca 1972 r., Dz.U. 1973 nr 27 poz. 154.

Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, Nowy Jork, 14 stycznia 1975 r., Dz.U. 1979 nr 5 poz. 22.

Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character. Vienna, 14 March 1975 r., A/CONF.67/16.

Agreement of the Arab Corporation for Space Communications (ARABSAT). Cairo, April 14, 1976, tekst dostępny na stronie https://www.jaxa.jp/library/space_law/chapter_2/2-2-2-15/index_e.html.

Konwencja o utworzeniu Międzynarodowej Organizacji Morskiej Łączności Satelitarnej (INMARSAT) oraz Porozumienie Eksploatacyjne dotyczące Międzynarodowej Organizacji Morskiej Łączności Satelitarnej (INMARSAT), Londyn, 3 września 1976 r., Dz.U. 1980 nr 7 poz. 19.

Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties. Vienna, 23 August 1978, United Nations Treaty Series vol. 1946.

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, New York, 18 December 1979, United Nations Treaty Series vol. 1363.

Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, Montego Bay, 10 grudnia 1982 r., Dz.U. 2002 nr 59 poz. 543.

Zmieniona Konwencja o utworzeniu Europejskiej Organizacji Łączności Satelitarnej (EUTELSAT), Cardiff, 20 maja 1999 r., Dz.U. 2003 nr 140 poz. 1340.

Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations. Vienna, 21 March 1986, A/CONF.129/15.

European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations, Strasbourg, 24 April 1986, European Treaty Series no. 124.

Konstytucja i Konwencja Międzynarodowego Związku Telekomunikacyjnego, Genewa, 22 grudnia 1992 r., Dz.U. 1998 nr 35 poz. 196.

Czwarty Protokół do Układu ogólnego w sprawie handlu usługami (GATS), Genewa, 15 kwietnia 1997 r., Dz.U. 2003 nr 148 poz. 1440.

The Agreement Concerning Cooperation on the International Space Station, Washington, 29 January 1998, Treaties and other International Acts Series 12927.

Convention of the Asia-Pacific Space Cooperation Organization (APSCO), Beijing, 28 October 2005, United Nations Treaty Series vol. 2423.

Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, Lizbona, 13 grudnia 2007 r., Dz.U. 2009 nr 203 poz. 1569.

Umowa pomiędzy Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Europejską Agencją Kosmiczną w sprawie przystąpienia Polski do Konwencji o utworzeniu Europejskiej Agencji Kosmicznej i związane z tym warunki, podpisana w Warszawie dnia 31 lipca 2012 r., oraz Konwencja o utworzeniu Europejskiej Agencji Kosmicznej, Paryż, 30 maja 1975 r., Dz. U. z 2013 r. poz. 61 ze zm..

2. Inne dokumenty międzynarodowe

2.1. Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 3 listopada 1947 r., *Measures to be taken against propaganda and the inciters of a new war,* A/RES/110(II), tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/038/17/pdf/nr003817.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1958 r., *Question of the Peaceful Use of Outer Space*, A/RES/1348 (XIII), tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 20 grudnia 1961 r., *International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space,* A/RES/1721(XVI), tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_16_1721E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1962 r., *International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space,* A/RES/1802(XVII), tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_17_1802E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 17 października 1963 r., *Question of general and complete disarmament,* A/RES/1884(XVIII), tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/185/59/pdf/nr018559.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1963 r., *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space,* A/RES/1962(XVIII), tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_18_1962E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1969 r., *International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space,* A/RES/2601(XXIV)B, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/257/35/pdf/nr025735.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 24 października 1970 r., *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations,* A/RES/2625(XXV), tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/348/90/pdf/nr034890.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1970 r., *International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space,* A/RES/2733(XXV)B, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_25_2733E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 29 listopada 1971 r., *Preparation of an international treaty concerning the Moon,* A/RES/2779 (XXVI), tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/327/95/pdf/nr032795.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1974 r., *Definition of Agression,* A/RES/3314 (XXIX), tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/739/16/pdf/nr073916.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 1982 r., *Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting,* A/RES/37/92, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/425/70/pdf/nr042570.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 3 grudnia 1986 r., *Principles relating to remote sensing of the Earth from outer space,* A/RES/41/65, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_41_65E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1992 r., *Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space,* A/RES/47/68, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/024/35/img/nr002435.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 1996 r., *Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries,* A/RES/51/122, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_51_122E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 6 grudnia 1999 r., *Third United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space,* A/RES/54/68, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n00/283/74/pdf/n0028374.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 20 października 2004 r., *Review of the implementation of the recommendations of the Third United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space,* A/RES/59/2, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n04/476/32/pdf/n0447632.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 2004 r., *Application of the concept of the "launching State",* A/RES/59/115, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_59_115E.pdf.

Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 2006 r., *United Nations Platform for Space-based Information for Disaster Management and Emergency Response,* A/RES/61/110, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n06/501/03/pdf/n0650103.pdf.

Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 2006 r., *International cooperation in the peaceful uses of outer space,* A/RES/61/111, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_61_111E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 17 grudnia 2007 r., *Recommendations on enhancing the practice of States and international intergovernmental organizations in registering space objects*, A/RES/62/101, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_62_101E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 5 grudnia 2013 r., *Transparency and confidence-building measures in outer space activities,* A/RES/68/50, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/A_RES_68_050E.pdf.

Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 11 grudnia 2013 r., *Recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space,* A/RES/68/74, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gares/A_RES_68_074E.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 23 grudnia 2015 r., *Matters relating to activities under the United Nations Programme on Space Applications in 2016,* A/RES/70/230, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/resolutions/2015/general_assembly_70th_session/ares70203_html/A_RES_70_230E.pdf.

Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 7 grudnia 2017 r., *Declaration on the fiftieth anniversary of the Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies,* A/RES/72/78, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/429/08/pdf/n1742908.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 26 października 2018 r., *Fiftieth anniversary of the first United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space:*

space as a driver of sustainable development, A/RES/73/6, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/343/85/pdf/n1834385.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 10 grudnia 2020 r., *Continuity of the work of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its subsidiary bodies*, A/RES/75/92, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n20/359/51/pdf/n2035951.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 25 października 2021 r., *The "Space2030" Agenda: space as a driver of sustainable development*, A/RES/76/3, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n21/307/31/pdf/n2130731.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 22 grudnia 2023 r., *International cooperation in the peaceful uses of outer space*, A/RES/78/72, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/397/57/pdf/n2339757.pdf.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 22 września 2024 r., *Pact for the future*, A/RES/79/1, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/272/22/pdf/n2427222.pdf.

2.2. Dokumenty związane z pracami Komitetu ONZ ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej

Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 14 July 1959, A/4141, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/840867?v=pdf.

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 30 March 1962, A/5109, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/844237?ln=en&v=pdf.

Draft International Agreement on the Rescue of Astronauts and Spaceships making Emergency Landings, 9 July 1962, A/AC.105/C.2/L.2, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_006E-ra.pdf.

Draft proposal on Assistance to and Return of Space Vehicles and Personnel, 9 July 1962, A/AC.105/C.2/L.3, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_006E-ra.pdf.

Proposal on Liability for space vehicle accidents, 9 July 1962, A/AC.105/C.2/L.4, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_006E-lc.pdf.

Letter dated 8 December 1962 from representative of the United States of America to the Chairman of the First Committee, A/C.1/881, tekst dostępny na stronie https://unoda-web.s3-accelerate.amazonaws.com/documents/library/A-C1-881.pdf.

Working Paper Submitted by the Belgian Delegation on the Unification of Certain Rules Governing Liability for Damage Caused by Space Devices, 6 May 1963, A/AC/C.2/L.7, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_012E-lc.pdf.

Summary Records of the Twenty-Fifth Meating, 5 July 1963, A/AC.105/C.2/SR.25, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/4041456?ln=en&v=pdf.

Proposal on International Agreement on Assistance to and Return of Astronauts and Objects Launched into Outer Space, 9 March 1964, A/AC.105/C.2/L.9, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L009E_and_L009corr1E.pdf.

Proposed draft agreement — Agreement concerning liability for damage caused by the launching of objects into outer space, 16 March 1964, A/AC.105/C.2/L.10, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L010E.pdf.

Revised Draft on Agreement on the rescue of astronauts and spaceships in the event of accident or emergency landing, 26 March 1964, A/ AC.105/C.2/L.2/Rev.1, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_019E-ra.pdf.

Proposal on Convention concerning liability for damage caused by the launching of objects into outer space, 26 March 1964, A/AC.105/C.2/L.8, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_019E-lc.pdf.

Summary Records of the Twenty-Ninth to Thirty-Seventh Meetings, 24 August 1964, A/AC.105/C.2/SR.29-37, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/transcripts/legal/AC105_C2_SR029-037E.pdf.

Report of the Legal Subcommittee on the Work of the Second Part of its Third Session, 23 October 1964, A/AC.105/21, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/822462?ln=en&v=pdf.

Revised Draft on the rescue of astronauts and spaceships in the event of accident or emergency landing, 23 October 1964, AC.105/C.2/L.2/Rev.2, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_021E-ra.pdf.

Letter dated 16 June 1966 from the Permanent Representative of the Union of Soviet Socialist Republic to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/6352, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_6352E.pdf.

Letter dated 16 June 1966 from the Permanent Representative of the United States of America addressed to the Chairman of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, A/AC.105/32, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/822458?v=pdf.

Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Other Celestial Bodies, 11 July 1966, A/AC.105/C.2/L.12, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L012E.pdf.

Letter Dated 11 July 1966 addressed to the Chairman of the Legal Sub-Committee by the Representative of the USSR, A/AC.105/C.2/L.13, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L013E.pdf.

Interim Report by the Chairman, 6 September 1966, A/AC.105/C.2/L.16, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L016E_and_AC105_C2_L016corr1E.pdf.

Summary Records of the Fifty-Seventh Meeting, 20 October 1966, A/AC.105/C.2/SR.57, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/822424?ln=en&v=pdf.

Summary Records of the Sixty-Eight Meeting, 21 October 1966, A/AC.105/C.2/SR.68, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/822436?ln=en&v=pdf.

Summary Records of the Seventy-First Meating, 21 October 1966, A/AC.105/C.2/SR.71, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/822439?ln=en&v=pdf.

Summary Records of the Sixty-Fourth Meeting, 24 October 1966, A/AC.105/C.2/SR.64, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/822432?ln=en&v=pdf.

Revised draft agreement on the rescue of astronauts in the event of accident or emergency landing, 19 June 1967, A/AC.105/C.2/L.18, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L018E.pdf.

Summary Records of the Eighty-Fifth Meeting, 14 November 1967, A/AC.105/C.2/SR.85, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/1296413?ln=en&v=pdf.

Draft agreement on the rescue of astronauts, the return of astronauts and the return of objects launched into outer space, 12 December 1967, A/AC/C.2/L.28, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L028E_and_L028Rev1E.pdf.

Summary Records of the Eighty-Sixth Meeting, 9 February 1968, A/AC.105/C.2/SR.86, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/1296418?ln=en&v=pdf.

Draft Convention Concerning the Registration of Objects Launched into Space for the Exploration or Use of Outer Space, 19 June 1968, A/AC./C.2/L.45, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L045E.pdf.

Draft Agreement of the Principles Governing the Activities in the Use of the Natural Resources of the Moon and other Celestial Bodies, 3 July 1970, A/AC.105/C.2/L.71, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_085E-lc.pdf.

Draft international agreement on activities carried out through remote-sensing satellite surveys of earth resources, 3 July 1970, A/AC.105/C.2/L.73, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_085E-lc.pdf.

Union of Soviet Socialist Republics: request for the inclusion of an item in the provisional agenda of the twenty-sixth session, 4 June 1971, A/8391, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/1315402?ln=en&v=pdf.

Summary Records of the One Hundred and Fifty-Second to the One Hundred and Sixty-Ninth-Meetings, 25 August 1971, A/AC.105/C.2/SR.152-169, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/transcripts/legal/AC105_C2_SR152-169E.pdf.

Report of the Legal Sub-Committee on the Work of its Eleventh Session, 11 May 1972, A/AC.105/101, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/1297471?ln=en&v=pdf.

Draft convention on registration of objects launched into outer space, 11 May 1972, A/AC.105/C.2/L.82, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_101E.pdf.

Draft convention on registration of objects launched into outer space, 11 May 1972, A/AC.105/C.2/L.83, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_101E.pdf.

Proposal on Convention on the registration of objects launched into outer space, 19 March 1973, A/AC.105/C.2/L.85, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L085E.pdf.

Draft convention on registration of objects launched into outer space, 11 April 1973, A/AC.105/C.2/L.87, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L087E.pdf.

Proposal for a convention on registration of objects launched into outer space, 27 March 1973, A/AC.105/C.2/L.86, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L086E.pdf.

Draft principles governing remote sensing of Earth resources from outer space, 6 June 1974, A/AC.105/L.69, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_133E.pdf.

Legal Implications of Remote Sensing of the Earth from Space, United States working paper on the development of additional guidelines, 19 February 1975, A/AC.105/C.2/L.103, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/3976044?ln=en&v=pdf.

Report of the Legal Sub-Committee on the Work of its Fifteenth Session, 28 May 1976, A/AC.105/171, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/3976077?ln=en&v=pdf.

Report of the Legal Subcommittee on the Work of its Sixteenth Session, 11 April 1977, A/AC.105/196, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/1297472?ln=en&v=pdf.

Report of the Scientific and Technical Sub-Committee on the Work of Its Fifteenth Session, 6 March 1978, A/AC.105/216, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/3975572?ln=en&v=pdf.

Report of the Legal Sub-Committee on the Work of Its Seventeenth Session, 13 April 1978, A/AC.105/218, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/755177?ln=en&v=pdf.

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, General Assembly Official Records, Thirty-Fourth Session, 14 August 1979 A/34/20, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_34_20E.pdf.

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, General Assembly Official Records, Forty-Ninth Session, 12 August 1994, A/49/20, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/163166?ln=en&v=pdf.

Report of the Legal Subcommittee on its thirty-ninth session, 20 April 2000, A/AC.105/738, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/418708?ln=en&v=pdf.

Inter-Agency Space Debris Coordination Committee space debris mitigation guidelines, 29 November 2002, A/AC.105/C.1/L.260, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/489401?ln=en&v=pdf.

Review of the implementation of the recommendations of the Third United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space, 23 July 2004, A/59/174, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/533123?ln=en&v=pdf.

Practice of States and international organizations in registering space objects: Working paper, 30 January 2007, A/AC.105/C.2/L.266, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/599831?v=pdf.

Report of the Legal Subcommittee on its Forty-Sixth Session, 2 May 2007, A/AC.105/891, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/607462?ln=en.

Joint statement on the benefits of adherence to the Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies by States parties to the Agreement, 3 April 2008, A/AC.105/C.2/L.272, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/633417?ln=en&v=pdf.

Safety Framework for Nuclear Power Source Applications in Outer Space, 19 May 2009, A/AC.105/934, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/662744?ln=en&v=pdf.

Report of the Legal Subcommittee on its fifty-first session, 10 April 2012, A/AC.105/1003, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/729187?ln=en&v=pdf.

Revised text of the draft recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space: working paper, 26 February 2013, A/AC.105/C.2/L.289, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/747723?ln=en&v=pdf.

Information on the activities of international intergovernmental and on-governmental organizations relating to space law, 23 March 2013, A/AC.105/C.2/2013/CRP.6, https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2013_CRP06E.pdf.

Eighth Meeting of the International Committee on Global Navigation Satellite Systems, Annex I, 29 November 2013, A/AC.105/1059, tekst dostępny na stronie A/AC.105/1059.

Categorization of International Mechanisms for Cooperation in the Peaceful Exploration and Use of Outer Space. Note by the Secretariat, 14 April 2015, A/AC.105/C.2/2015/CRP.15, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2015_CRP15E.pdf.

Report of the Working Group on the Review of International Mechanisms for Cooperation in the Peaceful Exploration and use of Outer Space on the work conducted under its multi-year workplan, 13 April 2017, A/AC.105/C.2/112, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/v17/023/03/pdf/v1702303.pdf.

The European Space Agency as a mechanism and an actor of international cooperation, 19 April 2018, A./AC.105/C.2/2018/CRP.20, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2018/aac_105c_22018crp/aac_105c_22018crp_20_0_html/AC105_C2_2018_CRP20E.pdf.

Guidelines for the Long-term Sustainability of Outer Space Activities of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Annex II, 3 July 2019, A/74/20, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/3824351?ln=en&v=pdf.

Secretary-General's bulletin. Organization of the Office for Outer Space Affairs, 13 January 2020, ST/SGB/2020/1, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n20/010/05/pdf/n2001005.pdf.

Draft report of the Working Group on the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, 10 February 2020, A/AC.105/C.1/NPS/2020/L/1, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2020/aac_105c_1nps/aac_105c_1nps2020l_1_0_html/AC105_C1_NPS_2020_L01E.pdf.

Decisions and actions by the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its Legal Subcommittee taken by written procedure, 12 October 2020, A/75/20, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/3890020?ln=en&v=pdf.

Report of the Scientific and Technical Subcommittee on its fifty-ninth session, 22 February 2022, A/AC.105/1258, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/v22/011/67/pdf/v2201167.pdf.

Report of the Scientific and Technical Subcommittee on its sixtieth session, 27 February 2023, A/AC.105/1279, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/v23/011/65/pdf/v2301165.pdf.

Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2023, 20 March 2023, A/AC.105/C.2/2023/CRP.3, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2023/aac_105c_22023crp/aac_105c_22023crp_3_0_html/AC105_C2_2023_CRP03E.pdf.

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, General Assembly Official Records, Sixty-sixth Session, 20 June 2023, A/78/20, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/4017907?ln=en&v=pdf.

Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, ST/SPACE/49 [w:] United Nations Office for Outer Space Affairs, *International Space Law: United Nations Instruments,* tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2017/stspace/stspace61rev_2_0_html/V1605998-ENGLISH.pdf.

United Nations Programme on Space Applications, ST/SPACE/52/Rev.1, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/publications/ST_SPACE_52_Rev1.pdf.

United Nations Platform for Space-based Information for Disaster Management and Emergency Response UN-SPIDER, ST/SPACE/65E, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_65E.pdf.

2.3. Dokumenty Unii Europejskiej

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 912/2010 z dnia 22 września 2010 r. ustanawiające Agencję Europejskiego GNSS, uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr

1321/2004 w sprawie ustanowienia struktur zarządzania europejskimi programami radionawigacyjnymi i zmieniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 683/2008 (Dz. U. UE. L. z 2010 r. Nr 276, str. 11 ze zm.).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/696 z dnia 28 kwietnia 2021 r. ustanawiające Unijny program kosmiczny i Agencję Unii Europejskiej ds. Programu Kosmicznego oraz uchylające rozporządzenia (UE) nr 912/2010, (UE) nr 1285/2013 i (UE) nr 377/2014 oraz decyzję nr 541/2014/UE (Dz. U. UE. L. z 2021 r. Nr 170, str. 69).

2.4. Pozostałe dokumenty międzynarodowe

WMO, First Report on the Advancement of Atmospheric Sciences and their Application in the light of Developments in Outer Space, Geneva 1962, tekst dostępny na stronie https://library.wmo.int/viewer/40099/?offset=2.

Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 16 June 1972, A/CONF.48/14/Rev.1, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl7/300/05/pdf/nl730005.pdf.

Claim against the Union of Soviet Socialist Republics for damage caused by Soviet Cosmos 954, February 1978, „International Legal Materials" vol. 18, nr 4.

Canada - Union of Soviet Socialist Republics: Protocol on Settlement of Canada's claim for damages caused by "Cosmos 954", Done at Moscow, April 2, 1981, „International Legal Materials" vol. 20, nr 3.

Report of the International Law Commission on the work of its thirty-fourth session (3 May - 23 July 1982), A/37/10, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_37_10.pdf.

Rio Declaration on Environment and Development, Rio de Janeiro, 14 June 1992, A/CONF.151/26 (vol. I), tekst dostępny na stronie https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf.

COSPAR Charter, Approved by the COSPAR Council by correspondence vote in June 1998 and approved by ICSU during the 76th Executive Board meeting held 5 – 6 October 1998 in Paris, France, tekst dostępny na stronie https://cosparhq.cnes.fr/about/charter/.

WMO, Fourteenth World Meteorological Congress. Abridged Final report with Resolutions, Geneva, 5 - 24 May 2003, tekst dostępny na stronie https://library.wmo.int/viewer/58742/download?file=wmo_960_Convert_en.pdf&type=pdf&navigator=1.

Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-fifth Session (5 May - 6 June and 7 July - 8 August 2003), A/58/10, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_58_10.pdf.

Transparency and confidence-building measures in outer space activities. Report of the Secretary-General, 19 October 2006, A/61/532, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/585343?ln=en&v=pdf.

Resolution on European Space Policy. ESA Director General's Proposal for the European Space Policy, June 2007, dostępne pod adresem: https://www.esa.int/esapub/br/br269/br269.pdf.

Report of the International Law Commission Sixty-third session (26 April–3 June and 4 July–12 August 2011), A/66/10, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n11/527/74/pdf/n1152774.pdf.

WMO Bulletin vol. 62 (1), 2013, tekst dostępny na stronie https://library.wmo.int/viewer/58461/download?file=bulletin_62_1_en.pdf&type=pdf&navigator=1.

Group of Governmental Experts on Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities: note by the Secretary-General, 29 July 2013, A/68/189, tekst dostępny na stronie https://digitallibrary.un.org/record/755155?ln=en&v=pdf.

Council meeting held at ministerial level on 1 and 2 December 2016. Resolutions and main decisions, tekst dostępny na stronie https://www.ukspace.org/wp-content/uploads/2019/05/ESA-Council-Meeting-Dec-2016-Resolutions-and-Decisions.pdf.

Report of the International Law Commission on the Work of its Seventieth Session (30 April – 1 June and 2 July-10 August 2018), A/73/10, tekst dostępny na stronie https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/252/67/pdf/g1825267.pdf.

The COSPAR Strategic Action Plan for 2019 – 2023, tekst dostępny na stronie https://cosparhq.cnes.fr/assets/uploads/2020/01/COSPAR-Flyer2019_Constituents-Stakeholders-Final.pdf.

The Artemis Accords. Principles for Cooperation in the Civil Exploration and Use of the Moon, Mars, Comets, and Asteroids for Peaceful Purposes, 13 October 2020, tekst dostępny na stronie https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2022/11/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf?emrc=653a00.

IAF Constitution and Bylaws, February 2021, tekst dostępny na stronie https://www.iafastro.org/about/governance/iaf-constitution-and-bylaws.html.

COSPAR By-Laws, Approved by the Council on 16 and 24 July 2022, tekst dostępny na stronie https://cosparhq.cnes.fr/about/by-laws/.

Terms of Reference of the Providers' Forum, Amended at the Twenty-Eighth Meeting of the Providers' Forum held in conjunction with the Seventeenth Meeting of the ICG, Madrid, Spain, 15 - 20 October 2023, ICG/PF/TOR/2023, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/documents/pdf/icg/2023/PF-28/PF_ToR_2023amended.pdf.

Terms of Reference of the International Committee on Global Navigation Satellite Systems, Amended at the Seventeenth Meeting of the ICG, Madrid, Spain, 16 - 20 October 2023, ICG/TOR/2023, tekst dostępny na stronie https://www.unoosa.org/documents/pdf/icg/2023/ICG-17/ICG_ToR2023amended.pdf.

COSPAR Policy on Planetary Protection, Approved by the Bureau on 20 March 2024, tekst dostępny na stronie https://cosparhq.cnes.fr/assets/uploads/2024/07/PP-Policy_SRT_220-July-2024.pdf.

Terms of Reference for the Inter-Agency Space Debris Coordination Committee (IADC), 19 April 2024, tekst dostępny na stronie https://iadc-home.org/terms_reference.

WMO Space Programme, tekst dostępny na stronie https://wmo.int/activities/wmo-space-programme-wsp/wmo-space-programme.

ESA User Guide to Low Gravity Platforms, HSO-K/MS/01/14, tekst dostępny na stronie https://www.esa.int/Science_Exploration/Human_and_Robotic_Exploration/Research/European_user_guide_to_low_gravity_platforms.

3. Orzecznictwo sądów międzynarodowych

Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej, *Case Concerning the Factory at Chorzów (Claim for Indemnity) (Merits),* PCIJ Series A No 17.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Reparations for Injury Suffered in the Service of the United Nations,* ICJ Reports 1949.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Merits,* ICJ Reports 1962.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion,* ICJ Reports 1980.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Case Concerning the Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States),* Merits, Judgment of 27 June 1986, ICJ Reports 1986.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion,* ICJ Reports 1996.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons,* Advisory Opinion of 8 July 1966, ICJ Reports 1996.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo,* ICJ Reports 2010.

4. Akty prawa polskiego

Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 127).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2009 r. o bateriach i akumulatorach (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 100).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1270 ze zm.).

Ustawa z dnia 26 września 2014 r. o Polskiej Agencji Kosmicznej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1957.).

Ustawa z dnia z dnia 11 września 2015 r. o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 573).

Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 23 listopada 2021 r. w sprawie nadania statutu Polskiej Agencji Kosmicznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2248.).

Procedury Służb Żeglugi Powietrznej. Zarządzanie Ruchem Lotniczym, ICAO Doc. 4444, Dz. Urz. Urzędu Lotnictwa Cywilnego 2017.475.

II. Literatura

1. Monografie

Abeyratne R., *Regulation of Commercial Space Transport. The Astrocizing of ICAO,* New York 2015.

Amersinghe C. F., *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, Cambridge 2005.

Anzilotti D., *Cours de Droit International*, Paris 1929.

Asamoah O., *The Legal Significance of the Declarations of the General Assembly of the United Nations*, Hague 1966.

Baker H. A., *Space Debris: Legal and Policy Implications*, Boston 1989.

Bogucki O., Czepita, S. (red.), *System prawny a porządek prawny*, Szczecin 2008.

Cheng B., *Studies in International Space Law*, Oxford 1997/el.

Constant-Jorgenson A., Lála P., Schrogl K. (eds)., *Cosmic Study on Space Traffic Management*, Paris 2006.

Csabafi A., *The Concept of State Jurisdiction in International Space Law. A Study in the Progressive Development of Space law in the United Nations*, Hague 1971.

Czaplińska A., *Odpowiedzialność organizacji międzynarodowych jako element uniwersalnego systemu odpowiedzialności międzynarodowej*, Łódź 2014.

Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014.

de Vattel E., *The Law of Nations or, Principles of the law of nature, applied to the conduct and affairs of nations and sovereigns, with three early essays on the origin and nature of natural law and on luxury*, Indianapolis 2008.

Dörr O., Schmalenbach, K. (eds), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Berlin 2012.

Gadkowski, T. *Podmiotowość prawnomiędzynarodowa organizacji międzynarodowych a ich zdolność traktatowa*, Poznań 2019.

Gangale T., *How High the Sky? The Definition and Delimitation of Outer Space and Territorial Airspace in International Law*, Leiden 2018.

Hammerstein P. (ed.), *Genetic and Cultural Evolution of Cooperation*, Cambridge 2003.

Harris D. J., *Cases and Materials on International Law. 6th Edition*, London 2005.

Hobe S., Schmidt-Tedd B., Schrogl K. (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. I Outer Space Treaty (English/Russian edition)*, Berlin 2017.

Hobe S., Schmidt-Tedd B., Schrogl K. (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. II Rescue Agreement, Liability Convention, Registration Convention, Moon Agreement*, Berlin 2013.

Hobe S., Schmidt-Tedd B., Schrogl K. (eds), *Cologne Commentary on Space Law. Vol. III. DBS Principles. RS Principles, NPS Principles, SB Declaration, LS Resolution, RegPract Resolution, NatLeg Resolution, COPUOS SDM Guidelines*, Berlin 2015.

Hoffman S., *Organisation Internationale et Pouvoirs Politiques des Etats*, Paris 1954.

Hofmann M., Loukakis A. (eds), *Ownership of Satellites: 4th Luxembourg Workshop on Space and Satellite Communication Law*, Oxford 2017.

Hofmann M., Rettberg P., Williamson M. (eds), *Protecting the Environment of Celestial Bodies*, International Academy of Astronautics 2010.

Jakhu, R., Dempsey P., *Routledge Handbook of Space Law*, New York 2017.

Jakhu R., Sgobba T., Dempsey P. (eds), *The Need of an Integrated Regulatory Regime for Aviation and Space. ICAO for Space?*, Vienna 2011.

Jessup P., Taubenfeld H. J., *Controls for Outer Space and the Antarctic Analogy*, Oxford 1959.

Kelsen H., *Principles of International Law*, New York 1952.

Keohane R. O., *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton 1984.

Kirgis F. L., *Prior consultation in international law: a study of state practice*, Charlottesville 1983.

Knauff M., *Der Regelungsverbund: Recht und Soft Law im Mehrebenensystem*, Würzburg 2010.

Konert A., von der Dunk F. G. (eds), *National Space Law in Poland: Past, present and future*, Leiden 2023.

Kukułka J. (red.), *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1988.

Kukułka J., *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000.

Lachs M., *The Law of Outer Space. An Experience in Contemporary Law-Making*, Leiden 2010.

Lang M. et al. (eds), *Soft Law in der Praxis*, Wien 2005.

Lepard B. D. (ed.), *Reexamining Customary International Law*, Cambridge 2017.

Lyall F., Larsen, P. B., *Space Law: A Treatsie*, Surrey 2009.

Makarczyk J. (ed.), *Essays in International Law In Honour of Judge Manfred Lachs*, Hague 1984.

Malinowska K., *Space Insurance: International Legal Aspects*, Warsaw 2017.

Marboe I. (ed.), *Soft Law in Outer Space. The function of Non-binding Norms in International Space Law*, Vienna 2012.

May M., Doob, L., *Cooperation and Competition*, New York 1937.

McCormick P., Mechanick M. J., *The Transformation of Intergovernmental Satellite Organizations*, Leiden-Boston 2013.

McDougall W., *The Heavens and the Earth – A Political History of the Space Age*, Baltimore 1997.

Mead M., *Cooperation and Competition Among Primitive Peoples*, New York 1937.

Menkes J., Wasilkowski A., *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne*, Warszawa 2017.

Mirmina S., Schenewerk C., *International Space Law and Space Laws of the United States*, Cheltenham 2022.

Ogunbanwo O., *International Space Law and Outer Space Activities*, Hague 1975.

Parzymies S., Zięba R. (red.), *Instytucjonalizacja wielostronnej współpracy międzynarodowej w Europie*, Warszawa 2004.

Pečujlić A., *The Space Law Stalemate. Legal Mechanisms for Developing New Norms*, New York 2023.

Ragazzi M. (ed.), *International Responsibility Today. Essays in Memory of Oscar Schachter*, Leiden – Boston 2005.

Sands P. et al., *Principles of International Environmental Law, 4th Edition*, Cambridge 2018.

Senden L., *Soft law in European Community Law*, Portland 2004.

Siitonen L., *Political Theories of Development Cooperation – A Study of Theories of International Cooperation*, Helsinki 1990.

Simma B. et al. (eds), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I (3rd Edition)*, Oxford 2012.

Smith M., *Europe's Foregin and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation*, Cambridge 2004.

Tronchetti F., *The Exploitation of Natural Resources of the Moon and Other Celestial Bodies. A Proposal for a Legal Regime*, Leiden 2009.

Villiger M. E., *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Leiden – Boston 2009.

Weiss T., Daws S. (eds), *The Oxford Handbook on the United Nations*, Oxford 2008.

Wolfrum R., *Die Internationalisierung staatsfreier Räume*, Berlin 2011.

Wolter D., *Common Security in Outer Space and International Law*, Geneva 2006.

Wouters J. et al., *The Law of EU External Relations: Cases, Materials and Commentary on the EU as International Legal Actor*, Oxford 2021.

Wyrozumska A., *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka,* Warszawa 2006.

Zartman I. W., Touval S., (eds), *International Cooperation. The Extents and Limits of Multilateralism*, Cambridge 2010.

Zhukov G., Kolosov Y., *International Space Law*, Moscow 2014.

2. Opracowania encyklopedyczne i słowniki

Bernhardt R. (ed.), *Encyclopedia of Public International Law volume 7. History of International Law, Foundations and Principles of International Law, Sources of International Law, Law of Treaties*, Oxford 1984.

Bernhardt R. (ed.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Amsterdam 1992 – 2002.

Dasch E., O'Meara S. (eds), *A Dictionary of Space Exploration (3rd ed)*, Oxford 2018.

Glossary of environmental statistics, ST/ESA/STAT/SER.F/67, tekst dostępny na stronie https://unstats.un.org/unsd/envstats/Glossary/SeriesF/SeriesF_67E.pdf.

Julia D., *Dictionnaire de la philosophie*, Paris 1964.

Kurowski L. (red.), *Mała encyklopedia prawa*, Warszawa 1959.

Marlin-Bennett R. (ed.), *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, Oxford 2017.

3. Roczniki Komisji Prawa Międzynarodowego

Yearbook of International Law Commission 1950 vol. II, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1950_v2.pdf.

Yearbook of International Law Commission 1953 vol. II, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1953_v2.pdf.

Yearbook of International Law Commission 1956 vol. II, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1956_v2.pdf.

Yearbook of International Law Commission 1962 vol. I, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1962_v1.pdf.

Yearbook of International Law Commission 1962 vol. II, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1962_v2.pdf.

Yearbook of International Law Commission 1963 vol. II, tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1963_v2.pdf.

Yearbook of International Law Commission 1985 vol. II (1), tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1985_v2_p1_add1.pdf.

Yearbook of International Law Commission 2008, vol. II (2), tekst dostępny na stronie https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2008_v2_p2.pdf.

4. Artykuły naukowe

Abeyratne R., *ICAO's Involvement in Outer Space Affairs – A Need for Closer Scrutiny,* „Journal of Space Law" 2004, vol. 30, nr 2.

Borchardt G. M., Wellens K., *Soft Law in European Community Law,* „European Law Review" 1980, vol. 14, nr 5.

Bousedra K., *Downstream Space Activities in the New Space Era: Paradigm Shift and Evaluation Challenges,* „Space Policy" 2023, vol. 64.

Carpanelli E., Cohen B., *A Legal Assessment of the 1996 Declaration on Space Benefits on the Occasion of Its Fifeenth Anniversary,* „Journal of Space Law" 2012, vol. 38, nr 1.

Cheng B., *The 1968 Astronauts Agreement or How Not to Make Treaty,* „The Yearbook of World Affairs" 1969, vol. 23.

Clerc P., *Building Blocks for International Cooperative Agreements,* „Proceedings of International Institute of Space Law" 2016, vol. 59.

Cohen A., *Cosmos 954 and the International Law of Satellite Accidents,* „Yale Journal of International Law" 1984, vol. 10, nr 1.

d'Asperemont J., *The League of Nations and the Power of "Experiment Narratives" in International Institutional Law,* „International Community Law Review" 2020, vol. 22, nr 3-4.

Demling P. G., Arons D. M., *The Treaty on Rescue and Return of Astronauts and Space Objects,* „William & Mary Law Review" 1968, vol. 9, nr 3.

Deplano R., *The Artemis Accords: Evolution or Revolution in International Space Law?* „International and Comparative Law Quarterly" 2021, vol. 70, nr 3.

Deutsch M., *A Theory of Co-Operation and Competition,* „Human Relations" 1949, vol. 2, nr 2.

Diederiks-Verschoor I. H. Ph., *Environmental Protection in Outer Space,* „German Yearbook of International Law" 1987, vol. 30.

Downing J., *The Intersputnik system and soviet television,* „Soviet Studies" 1985, vol. XXXVII, nr 4.

Doyle S., *Using Extraterrestrial Resources under the Moon Agreement of 1979,* „Journal of Space Law" 1998, vol. 26, nr 2.

Fic D., Fic M., *Instytucjonalizacja internacjonalizacji współpracy regionów,* „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego" 2013, vol. 8, nr 64.

Fitzgerald P., *Inner Space: ICAO's New Frontier,* „Journal of Air Law and Commerce" 2014, vol. 79, nr 1.

Freeland S., *A Natural System of Law – Andrew Haley and the International Legal Regulation of Outer Space,* „Journal of Space Law" 2013, vol. 39, nr 1.

Gabrynowicz K., *The "Province" and "Heritage" of Mankind Reconsidered: A New Beginning,* „The Second Conference on Lunar Bases and Space Activities of the 21st Century, Proceedings from a conference held in Houston, TX, April 5-7" 1988.

Gal G., *Place of Space Law in the Legal System,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1984, vol. 27.

Galloway E., *Consensus Decisionmaking by the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space,* „Journal of Space Law" 1979, vol. 7, nr 1.

Gorove S., *Definitional Issues Pertaining to Space Objects,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1994, vol. 37.

Gorove S., *Toward clarification of the Term Space Object – An International Legal and Policy Imperative,* „Journal of Space Law" 1993, vol. 21, nr 1.

Gryz J., *Teoretyczne aspekty instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich.* „Studia Europejskie – Studies in European Affairs" 2002, vol. 23, nr 3.

Grzegorczyk M., *Komitet do Spraw Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej – COPUOS,* „Sprawy Międzynarodowe" 1973 vol. 26, nr 9.

Haas P., *Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination,* „International Organization" 1992, vol. 46, nr 1.

Harrington A. J., *The Relationship between the Remote Sensing Principles and Customary International Law,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2016, vol. 59.

Havlikova K., *Legal Aspects Concerning Space Traffic Management,* „Air and Space Law" 2021, vol. 46, nr 2.

Hobe S., *A New Format for Space Law?* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2020, vol. 63.

Hobe S., *Outer Space as the Province of Mankind – An Assessment of 40 Years of Development,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 2007, vol. 50.

Hofmann M., *Role of COSPAR Guidelines in Interpreting Article IX OST,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2011, vol. 54.

Jakhu R., Freeland S., *The Relationship between the Outer Space Treaty and Customary International Law,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2016, vol. 59.

Jakhu R., *Legal Issues Relating to the Global Public Interest in Outer Space,* „Journal of Space Law" 2006, vol. 32.

Jakhu R., *Twenty Years of the Moon Agreement: Space Law Challanges for Returning to the Moon,* „Zeitschrift für Luft- und Weltraumrecht - German Journal of Air and Space Law" 2005, vol. 54, nr 2.

Jingjing N., Hui Y., *Revisit the Concept of International Custom in International Space Law,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2012, vol. 55.

Johnson C., *Renewed Ambitions in Space-Exploration Lawmaking,* „The Air & Space Lawyer" 2020, vol. 33, nr 3.

Johnson D., *The effect of resolutions of the General Assembly of the United Nations,* „British Yearbook of International Law" 1955, vol. 32.

Kaiser S., *Time for Improvement: The 1986 UN Remote Sensing Principles in the Information Age,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2016, vol. 50.

Katkin K., *Communication Breakdown?: The Future of Global Connectivity After the Privatization of INTELSAT,* „Vanderbilt Journal of Transnational Law" 2005, vol. 38, nr 5.

Kaya S., Aykanat M., *International Legal Personality of International Organizations: OPEC Case,* „Abant Sosyal Bilimler Dergisi" 2016, vol. 4.

Kendall D., Brachet G., *COPUOS: Current and Future Challenges,* „Air & Space Law" 2023, vol. 48.

Kerwin G., *The Role of United Nations General Assembly Resolutions in Determining Principles of International Law in United States Courts,* „Duke Law Journal" 1983, vol. 32, nr 4.

Kłoda M., Malinowska K., Malinowski B., Polkowska M., *Regulacje Górnictwa Kosmicznego w polskiej ustawie o działalności kosmicznej,* „Studia Iuridica" 2021, vol. 88.

Kolasa I., *Pojęcie współczesnej organizacji międzynarodowej,* „Przegląd Stosunków Międzynarodowych" 1981, nr 2-3.

Kopal V., *Issues Involved in Defining Outer Space, Space Object and Space Debris,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1991, vol. 34.

Lachs M., *The Treaty on Principles of the Law of Outer Space, 1961 – 1992,* „Netherlands International Law Review" 1992, vol. 39, nr 3.

Larsen P., *International Regulation of Global Navigation Satellite Systems,* „Journal of Air Law and Commerce" 2015, vol. 80, nr 2.

Lijing Z., *The Legal Personality of the Asia-Pacific Space Cooperation Organization,* „AALCO Journal of International Law" 2012, vol. 1, nr 1.

Malinowska K., Kłoda M., Malinowski B., Hopej K., Szlachetko J., Polkowska M., *Zielona Księga Polskiego Prawa Kosmicznego. Rozdział 2. Definicje w obcym prawie kosmicznym (analiza porównawcza) i propozycje rozwiązań dla polskiego prawa kosmicznego,* „Ad Astra" 2020, nr 4.

Marchisio S., *The Evolutionary Stages of the Legal Subcommittee of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPUOS),* „Journal of Space Law" 2005, vol. 31 nr 1.

Menkes J., *Prawny charakter rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ,* „Sprawy Międzynarodowe" 1978, nr 9.

Miklody L., *International cooperation – A Legal Obligation in the Law of Outer Space,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1984, vol. 26.

Milner H., *International Theories of Cooperation Among Nations: Strengths and Weaknesses,* „World Politics" 1992, vol. 44, nr 3.

Mineiro M., *FY-1C and USA-193 ASAT Intercepts: An Assessment of Legal Obligations under Article 9 of the Outer Space Treaty,* „Journal of Space Law" 2008, vol. 34, nr 2.

Molo M., *Stosunki międzynarodowe – pojęcie, zakres oraz forma z perspektywy wybranych teorii i podejść badawczych,* „Krakowskie Studia Międzynarodowe" 2018, nr 3.

Myers D., *The Names and Scope of Treaties,* „The American Journal of International Law" 1957, vol. 51, nr 3.

Neef R., *Artemis Accords: A New Patch Forward of Space Lawmaking,* „Adelaide Law Review" 2021, vol. 42, nr 2.

Nelson J., *The Artemis Accords and the Future of International Space Law,* „American Society of International Law – Insights" 2020, vol. 24, nr 31.

Niewęgłowski K,, *Artemis Accords and Its Impact on Territorial Rights in Outer Space* [w:] K. Gray (ed.), *Global Encyclopedia of Territorial Rights,* Springer/el. 2022.

Niewęgłowski K., *Space Debris and Obligations Erga Omnes – a legal framework for states' responsibility?* „8th European Conference on Space Debris" 2021.

Öberg I., *The Legal Effects of Resolutions of the UN Security Council and General Assembly in the Jurisprudence of the ICJ,* „The European Journal of International Law" 2005, vol. 16, nr 5.

Peter N., *The changing geopolitics of space activities,* „Space Policy" 2006, vol. 37, nr 3.

Petrovici G., A. Carlo A., *Legal Challenges of Space 4.0: The Framework Conditions of Legal Certainty among States, International Organizations and Private Actors in the Changing*

Landscape of Space Activities, „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2018, vol. 61.

Pierfrancesco B., *Article III of Outer Space Treaty and Its Relevance in the International Space Legal Framework,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2016, vol. 59.

Potter P., *Origin of the term international organization,* „American Journal of International Law" 1945, vol. 39.

Robinson J., *Transparency and confidence-building measures for space security,* „Space Policy" 2011, vol. 27, nr 1.

Roessler F., *Law, De Facto Agreements and Declarations of Principle in International Economic Relations,* „German Yearbook of International Law" 1978, vol. 21.

Safavi H., *Legal Aspects of International Cooperation in Space,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1983, vol. 26.

Salmeri A., *Collective Space Object as a New Concept of International Space Law,* „Air and Space Law 2021, vol. 46, nr 2.

Schrogl K., Hedman N., *The U.N. General Assembly Resolution 62/101 of 17 December 2007 on Recommendations on Enhancing the Practice of States and International Intergovernmental Organizations in Registering Space Objects,* „Journal of Space Law" 2008, vol. 34, nr 1.

Schwebel S., *The Effect of Resolutions of Resolutions of the U.N. General Assembly on Customary International Law,* „Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law) 1979, vol. 73.

Skubiszewski K., *Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ a powstanie prawa zwyczajowego,* „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo" 1987, nr 159.

Sloan B., *The binding force of a recommendation of the general assembly of the United Nations,* „British Yearbook of International Law" 1948, vol. 25.

Springer A. L., *Towards a Meaningful Concept of Pollution in International Law,* „International and Comparative Law Quarterly" 1977, vol. 26, nr 3.

Tatsuzawa K., *Definition of the Space Objects,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1988, vol. 34.

Terekhov A., *UN General Assembly Resolutions and Outer Space Law,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 1997, vol. 40.

Thaker J. , *The Development of the Outer Space Benefits Declaration,* „Annals of Air and Space Law" 1997. vol. 22.

Tronchetti F., Liu H., *Australia's signing of the Artemis Accords: a positive development or a controversial choice,* „Australian Journal of International Affairs" 2021, vol. 75, nr 3.

Tronchetti F., *The Right of Self-Defence in Outer Space: An Appraisal,* „Zeitschrift für Luft- und Weltraumrecht - German Journal of Air and Space Law" 2014, vol. 63, nr 1.

Vecchio V., *Customary International Law in the Outer Space Treaty: Space Law as Laboratory for the Evolution of Public International Law.* „Zeitschrift für Luft- und Weltraumrecht - German Journal of Air and Space Law" 2017, vol. 66, nr 3.

Vereshchetin V., Danilenko G., *Custom as a Source of International Law of Outer Space,* „Journal of Space Law" 2019, vol. 13, nr 1.

Vlasic I., *The Space Treaty: A Preliminary Evaluation,* „California Law Review" 1967, vol. 55, nr 2.

von der Dunk F., *A New 'Star' in Firmament – Teaching Space and Telecoms Law as a Post – Graduate LL.M. Pogramme,* „The Korean Journal of Air and Space Law" 2011.

von der Dunk F., *The Artemis Accords as Tool of Cooperation,* „Proceedings of the International Institute of Space Law" 2021, vol. 64.

Zhao H., *Asia-Pacific Space Cooperation Organization Convention,* „Proceedings on the Law of Outer Space" 2007, vol. 50.

III. Pozostałe materiały internetowe

24th Congress of the Communist Party of the Soviet Union. Documents, Moskwa 1971, tekst dostępny na stronie https://obtienearchivo.bcn.cl/obtienearchivo?id=documentos/10221.1/53033/2/254391.pdf.

Bennett C., *A future 'EU Space Law': A few Constitutional Considerations*, dostępne pod adresem https://www.ejiltalk.org/a-future-eu-space-law-a-few-constitutional-considerations.

Dordain J., *L'espace, un laboratorie de cooperation,* "La Tribune". Tekst dostępny pod adresem https://www.latribune.fr/opinions/tribunes/l-espace-un-laboratoire-de-cooperation-586179.html.

Grajewski M., *'Deglobalisation', European Parliament Briefing*, tekst dostępny na stronie https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/739219/EPRS_BRIE_TT_739219_Deglobalisation_final.pdf.

International Law Association, *Final Report of the Committee. Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law,* tekst dostępny na stronie https://www.law.umich.edu/facultyhome/drwcasebook/Documents/Documents/ILA%20Report%20on%20Formation%20of%20Customary%20International%20Law.pdf.

Meeting Global Challenges through Better Governance: International Co-operation in Science, Technology and Innovation, OECD 2012, tekst dostępny na stronie https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/meeting-global-challenges-through-better-governance_9789264178700-en.

O'Neil S., *It's Not Deglobalization, It's Regionalization,* Yale University Press 2023, tekst dostępny na stronie https://yalebooks.yale.edu/2023/10/26/its-not-deglobalization-its-regionalization/.

Projekt ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych, dostępny pod adresem https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12300856/katalog/12449052#12449052.

Stirn A., *Do NASA's Lunar Exploration Rules Violate Space Law?*, tekst dostępny na stronie https://www.scientificamerican.com/article/do-nasas-lunar-exploration-rules-violate-space-law.

U.S. Geological Survey, *Landsat: A Global Land-Observing Program*, tekst dostępny na stronie: https://pubs.usgs.gov/fs/2003/0023/report.pdf.

Weeden B., *2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet,* tekst dostępny na stronie https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf.

World Economic Forum, *Space: The $1.8 Trillion Opportunity for Global Economic Growth. Insight Report*, tekst dostępny na stronie https://www3.weforum.org/docs/WEF_Space_2024.pdf.